
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 04 09 05 001 2

ספר

משנת רבי נתן

כולל

הגהות ופרושים על ששה סדרי משנה

יוצאים מפי הכהן הגדול מאחיו, החסיד שבכהונה

רבנו **נתן אדלר** הכהן זצ"ל

מילידי ותושבי ק"ק פראנקפורט דמיין.

העתקתים ממסגרת המשניות אשר לו, ובארתים באר היטב כיד ה' הטובה עלי

אנכי הצעיר

צבי בנימין באאמ"ו הגאון החסיד מו"ה **אברהם אויערבך** זצ"ל.

מחברת ראשונה סדר זרעים

פראנקפורט דמיין

שנת **תרכ"ב** לפ"ק.

Mischnat Rabbi Nathan

sive

adnotationes criticae in Mischnam ejusque commentatores

quas

ex notis a **R. Nathan Adler Haccohen** Francofurtensi,

viro auctoritate et discipulis clarissimo,

sex Mischnae voluminibus additis

composuit

Dr. B. H. Auerbach.

Tomus primus, partem Seraim continens.

Francofurti ad Moenum. MDCCCLXII.

Sumptibus Isaaci Kaufmann, Bibliopolae.

הקדמה׃

אמר **הצב״א** נדרשתי לאשר שאלוני, אנשי חיל מיקירי ק״ק פפד״מ, להעתיק כל ההגהות ופרושים הנמצאים במסגרת משניות רבנו **נתן אדלער** הכהן זצ״ל, לחבר מהם חבור שלם ולהוציאם לאור, למען יעמדו ימים רבים לזכר עולם למחברם, אשר לא נשאר לו זרע אדם בקרב הארץ, ולהשקות בהם כל צמא לדבר ה׳ לשמוע כלמודים. נמצאתי לבקשתם, אמרתי הנני הנני לכבוד התורה ולכבוד פה קדוש אשר ממנו יצאו הדברים ולכבוד אאמ״ו הגז״ל, אשר יצק מים על ידו, ותהלתו תמיד בפיו, באמרו: תורת אמת היתה בפיהו ומכל מו״מ תרומיות שמנו חכמים אחת מהנה ממנו לא נעדרה, והיתה לכהן כמנחה. וכל זקני הדור אליו ידרושו כאשר ישאל איש בדבר האלקים, וכי כביר מצאה ידו די השב לכל שואל דבר דבור על אפניו בלי עמל, בלי עקוב ונפתל, כי אם בדרך השכל ומישור, נתן אמרי שפר, וכאשר יערך הכהן כן יהי׳. אך כאשר החלותי במלאכת הקדש וקראתי שתים ושלש דלתות, נפשי נבהלה מאד, באשר מצאתי הדברים כספר חתום. כי לרוחב בינת לב המחבר כתב לו את משנה התורה הזאת בסימנים, והי׳ לו די והותר בציון: „עין כאן, עין כאן“. ומה יועילו ההערות אשר בעינים לרוב הקוראים בדור עני הזה? עינים להם ולא יראו ולא יבינו מה דבר נתן הנביא, אף גם חכמי לב לא ימצאו חזון ומרגוע. ויש אשר ילעג ויבוז לעין, באמור אליו חפוש כל חדרי משכיות ש״ס בבלי וירושלמי, אז תבין חכמה, ודעת איש אלקי׳ תמצא. ויש אשר לסבת התלאה העצומה אשר מצאתו בדרך החפוש והעיון, בחלה נפשו גם בהערות אשר מהרה יגיע למטרתם. ועוד יש רעה אשר ראיתי ורבה היא על האדם יראה לעינים. בינותי בשני חלקי משניות אשר לרבנו זצ״ל וראיתי כי בהאריך האדון על הגליון שורה א׳ או שתים, לא נראו לפעמים רק ראשי אותיות, כי אהרי נגנז ארון האלקי׳ נעשה כריכה חדשה למשניות שלו, מעשה ידי אמן לא אמון בו, ונטה עליהם קו תהו, ובהעות לבבו תאר הגליונות בשרד ויעשם במקצועות, גרע ולא חמל על נאות דברי הגאון, ויש אשר אכלו מלתעות הזמן, והשקץ והעכבר והעש והרקב יחדו ישכנו בסדר נזיקין, ושם עשו כלה. כל זה ראיתי ונאנחתי וכמעט נסוגותי אחור מקרבה אל המלאכה. אך אחרי שובי נחמתי, ואמרתי ויהי מה, אחמלה נא על מיטב המשנה הנשאר לנו, אולי יראה ה׳ בעיני ובאנחתי, ויחנני ויאמר: פדעהו מרדת שחת, אני אהי׳ עמך ואבצע מעשיך. ואזרתי כגבר חלצי ויגעתי מאד להבין אמרי בינת המחבר. וברצות ה׳ דרכי השלמתי החסרון ברוב המקומות, כאשר בעיניו יראה ובלבבו יבין כל חכם לב אוהב האמת. דרשו נא רבותי מעל ספר ה׳ וקראו, אחת מהנה לא נעדרה. על כל עין ועין בדקתי בחורים וסדקים עד אשר מצאתי המקום אשר הניף המחבר ידו עליו, ואם נעלם דבר מעיני בהשקפה ראשונה, לא נתתי שנה לעיני ותנומה לעפעפי, ולא משכתי קסת הסופר לכתוב הבאורים למראה עינים, עד אשר צרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבהון את הזהב ואחר כן קרבתים א׳ ל״א והיו לאחדים בידי לחבר את האהל למשפחת בית נתן. ועתה אליכם אישים אקרא, זכו במקחכם, הביאו ברכה אל בתיכם פרי קדש הלולים. אמצו לבבכם, אתם אנשי העיר הזאת הקרובה אל המחבר, והי׳ עטרת תפארתכם ימים רבים, תנו לכסף מוצא והחזיקו ידיכם בהמדפים פה, למען יעלה על מכבש הדפוס גם יתר ההלקים, אשר בהם הודיע המחבר גבורותיו, במקום שיפל העץ שם יהיו פירותיו. וקראתי שם הספר **משנת רבי נתן** ע״ד שאמרו כתובות צ״ג ובתמורה י״ו: זו משנת רבי נתן. ולא אחזיק טובה לעצמי במה שטרחתי בתורתו של ר״נ, והי׳ זה שכרי, אי שכיבנא ר״נ נפק לוותי דמתרצנא מתני׳ כותי׳ כדאמר רבאברא״נ (ודע שבשלש מסכתות הראשונות הארכתי ובאחרונות קצרתי מאד).

האת לפנים בישראל, המוציא לאור חבור מגדול הדור, ימלל גבורותיו, יספר תולדותיו וקורותיו וכבוד הדר פעלו. ואני לא ידעתי ספורות כי אם מעט אשר לשמע אזן רבותי ומיודעי באו, ואספרן פה בלי נתון תמרוקיהן. צדיק זה נולד פה יום א׳ עשרה בטבת שנת תק״ב לפ״ק (כן הראני ידידי הגביר המפורסם יקר רוח ומודע לבינה הרבני מו״ה בנימן ניעדרהאפהיים בספר הברית של המוהל). ושם אביו מו״ה **שמעון** אדלר הכהן ז״ל גברא רבא ויקירא, חטר מגזע ישישים משפחת אדלר כ״ץ, אשר מעולם תורה וגדולה להם לנחלה, והמה מיחוסי כהונה נטעי נאמנים יוצאי חלצי רבנו בעל ילקוט שמעוני. ויגדל הנער ו״ה עמו, כל רואיו הכירו כי הוא זרע ברך ה׳ ובינה יתרה נודעת לו. וזה ל׳ שנה שמעתי מאיש ירא את האלקי׳ מרבים הישיש התורני כהר״ר **ליב מאינץ** זצ״ל מפה, כי שמע מזקני הדור, בהיות המחבר כבן ו׳ שנים קרא פ׳ איזהו מקומן בקול גדול. ויגער בו א׳ מבני תורה ויאמר לו: הוי פקח ושתוק! אם בינות מה ששנית, אמור לי מה בין פר יה״כ לפרים הנשרפים? וישיבנו תכ״ד: בין הבדים א״ב. בשנת הקי״ב שולח מלאך ה׳ במלאכות מצוה מירושלים לח״ל, הגאון **אזולאי** זצ״ל. וכאשר אחר איזהו שבועות פה, שם עיניו על הנער הזה אשר כבר בימי עלומיו גדול שמו, ושמח מאד בחכמתו ותורתו. וישמע הגאון כי הנער הזה ער כל הלילה ועוסק בתורה, וכמו השחר עלה חטפתו שינה עד אשר לפעמים בא בית ה׳ בכלות הצבור להתפלל, וירע בעיניו. ויהי היום כאשר בא הנער לבהכ״נ אחר התפלה, ויקרא אליו הגאון: הנה נא ידעתי כי איש אלקי׳ קדוש היא עובר **עלינו** תמיד. — ולא אכחד שלשת הרועים הנאמנים אשר מבאר תורתם שאב מים בנעוריו: הגאון בעל פנ״י והגאון מו״ה **משה ראפף**, ורבו המובהק הגאון מו״ה **טעבלי שיף** זצ״ל. אך כאשר הגיע לעשרים, כבר נתמלא סביבו אורה, ושמו הולך וגדול כשם הגדולים אשר בארץ, ויאספו אליו בעלי מקרא בעלי תלמוד

תלמידים הגונים, אשר אור שמשם זרח עוד בימינו, כמו הגאוני' ר' אברהם בינג, ר' משה סופר, ר' מענדל קארגוי, ואאמ"ו זצ"ל וזולתם. והקול נשמע בכל הגלילות, כי מלא רוח הכמה ובינה בנגלה ובנסתר. ויבואו אליו אנשים מקצה ארץ ויתפלאו על תורתו ועל ידיעתו גם בחכמת הטבע ובלשון הקדש וארמית, ובהא זכינהו רבי נתן לכולהו רבנן. אך ברבות הימים קנאו בו מקצת החברים. ויש שלא נחה רוחם בו על דבר מנהגיו בבהכ"נ שלו, ויותר על דבר אשר עסקו מקצת תלמידיו אשר לא באו בסוד בדברי סודות ויבעתו בהזיונותיהם יראי ה' ההולכים בתום, וזה הענין נשאו ללכת לק"ק באסקוויץ, עיר מלאה חכמים בפעם ההיא, כאשר בשמו קראוהו ראשי העיר וגדוליה ע"י מכתב הרבנות נחתם ביום ג' ז"ך אלול שנת מבשר צדק בקהל לפ"ק. (המכתב כהדר מחל, ולדפסנו במחברת הסכית) אך גם שם לא ינוח לו, כי קמו עליו זדים וקראוהו מכלה ממונם של ישרא' באשר החמיר בטרפות וקבלו עליו אצל פקיד העיר. ומאת ה' נסבה למען שאר ישוב אל עיר מולדתו. ויהי מקץ שנתים ימים וישב הכהן ובא הכהן אל המקום אשר הי' שם אהלו בתחלה, וה' ברך אחריתו מראשיתו. כי גם שנאתם גם קנאתם של המקנאים כבר אבדה, ורבים אשר לא יכלו הנחם מעת הפרדו, ויטו אחריו כאוהבים הנאמנים בברית וישתו מבאר תורתו בצמא, וגם לכל תלמידיו שאבו ויספקו להם כל צרכם, וממי למדו כן? ילפו נתינה נתינה מכהן, כי ותרנותו הרבה מאד עד כי חדל לספור. ושמעתי מאאמ"ו זצ"ל שהגידו לו, שר"נ הפקיר כל אשר יש לו, למען לא יכשלו היוצאים והבאים אל ביתו, כי גם בלילה לא שכב ולא סגר דלתות ביתו, ולא הי' שעה בלילה חוץ מלילי שבוי"ט שלא מצאוהו בחוריו יושב ועוסק בתורה, וכי יהי' להם דבר קשה בין קודם בין לאחר חצות, ויבואו אליו, והודיעם קשט דברי אמת. גם למדת ענוהנותו אין חקר. תמיד נחבא אל הכלים והרחיק עצמו מכל גדולה ומעלות שעשו בכהונה; הוא אמר וצוה לתלמידיו, אל תקראוני רבי סתם, אלא: רבי נתן. מעולם לא שמעו ממנו לשון מדברת גדולה: זה המחבר טעה וכדומה. ואם שמע מאהר דבר גנאי על ת"ח, גער בו בנזיפה. ואף במקום שנצב לריב בדבר הלכה נגד חבריו, לא ברעש וסערה ידבר — כאשר הי' המנהג בימים האלה, ואמרו קנאת ה' צבאות תעשה זאת, עי' סנהדרין כ"ד לאחד קראתי נועם — כי אם כטל חזל אמרתו, רכו דבריו משמן ובנחת נשמעים. סוף דבר כל יודעיו העידו והגידו, כי איש אלקי' קדוש הוא, רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו. וספר לי אאמ"ו הגז"ל שהדיין הרה"ג מו"ה אברהם טריר ז"ל הי' זקן ממנו וממתנגדיו ע"ד פרישותו, ועם כל זאת אמר לו, בעניני טומאה וטהרה ר"נ מאד מאד נעלה. גם הגאון בעל נוב"י כבוד גדול עשה לו בעברו דרך ק"ק פראג, ויבצרו בו לדרוש שמה, ותהום כל העיר מבקיאותו וחריפותו והי' באותו פעם בן מ' שנה. וזה לי כ"ז שנה בהיותי אב"ד בדארשטאדט ספדתי ביום ז' אדר מספד מר על מות אלוף נעורי הרה"ג מו"ה ליב קארלבורג זצ"ל, ולערב בקרני השר הגדול בישראל פאר עמו ובהיר הרוזני' ר' אנשיל באראן פאן ראטהשילד זצ"ל. ודברנו על אודות הנספד אשר גם הוא יצק מים ע"י רבנו. ויאמר השר הנ"ל שמעתי שהגאון ר"פ הורוויץ אמר במות הצדיק הזה: „כי לא אדם הוא להנחם“ וגם אני זוכר שהוסיף עוד במתק שפתיו בשעת הספדו: אעפ"י שאמרו (קדושין ע"ב) שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, מ"מ יש לנו לבכות, כי מי יודע אם כאן נולד, אולי במקום אחר; ואם במקומנו, ספק אם יגדל ויזרח אורו כאן, שמא ילך למקום אחר ואנחנו נשאר ריקם, ואם כאן נולד וכאן נמצא, מ"מ עד כי יגדל ויהי' לאיש מפליא לעשות בתורה ובחסידות כרבי נתן, כמה שמיטות תעברנה. ובזה פרש מ"ש במ"ק כי נח נפשי' דר' זירא פתח ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה. פרושו: ר"ז נולד בבבל, וגדל בא"י, וישב ברקת ונפטר שם. והספדן בא להרבות תאניה. ואולי יחשבו אנשי רקת שאין לקונן, כי אין צדיק נפטר עד שנולד צדיק אחר כמותו, ע"כ פיו פתח בחכמה: צדיק זה שנפטר, בבבל נולה, ולא זכו בני בבל לחזות בנעמו, כי ארץ צבי גדלתו, ואף שם לא זרח שמשו אלא ברקת, ע"כ אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה, ואין מנחם לה, שכבר נולד צדיק אחר, ז"א שספק אם נולד בקרבה או במקום אחר, ואף אם בקרבה נולד, מי יודע המקום שיגדלו, ואף אם יגדל ויהי' לאיש בתוכנו, מי יודע אם לא ילך למקום אחר, הלא ר"ז שנולד בבבל לא זרח שם שמשו, כי הלך ללמוד בארץ אחרת, ואח"כ ישב לו ברקת. ע"כ שמעתי מפי השר הנ"ל. ומפי א' מקרובי רבנו ה"ה הרה"ג המפורסם מו"ה בער אדלר הכהן נר"ו פה שמעתי שבא בימי עלומיו אל ר"נ להגיד לפניו הסוגיא אשר למד בשבוע. ואחרי הודיעו באיזו סוגי' קראה לפניו ור"נ שומע בע"פ ועיניו סגורות. ויאמר בלבו אנסה נא, אם רבי ישן, אדלג „אי נמי“ מדבור התו"ס. ולא אחר לעשות הדבר. אבל תכ"ד ויפתח הרב עיניו ויקרא: דלגת אי נמי. כן היו התלמוד ומפרשים שגורים בפיו. הן אלה קצות דרכי האדם הגדול בענקים מיום הולדו עד עת נטו צללי ערב ביום כ"ז אלול שנת תק"ס לפ"ק ויבדל אלקי' את האור וינהגהו בכבדות להאיר בארצות החיים. וכמו רגע טרם כבה נר אלקים וישאלהו הרבני מו"ה ליב עמריך ז"ל השלום לו? ויאמר: חלמתי חלום, ותחלימנו והחייני! — טרם אכלה לדבר אזכיר דבר בעתו מה ששמעתי מאאמ"ו ז"ל בשמו. בסעודת פורים אכל אתו בצהרים. ויבצר בו להגיד לו פרוש על מ"ש מגלה ז' מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ויען: מודעת זאת שגם בסעודת שביו"ט אנו מזכירין אבל ציון וירושלים כמ"ש אם לא אעלה א"י ער"ש, ואף בסעודת פורים כן. אבל דוקא בתחלת הסעודה אבל בסופה ישכח גם יגון זה. והזמר הישן: ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי, רמז על אבל ציון וירושלים. וע"ז אמר מהייב לבסומי עד דלא ידע מה שכתוב בין ארור המן לברוך מרדכי שישכח אבל. — ואסיים בברכה. ברוכים יהיו המסייעים לדבר מצוה להוציא לאור יתר החלקים. ואל יהי דבר זה קל בעיניכם, דעו שרבי נתן אמר (סנהדרין ק"ג) כי דבר ה' בזה, זה שאינו משגיח על המשנה. ומברכותיו של אותו צדיק ישק כל עם ה' ההולכים לאורו. תורתו לא תמוש מפינו וזכרו לא יסוף מזרענו. אתה ה' תאצל מן הרוח אשר עליו עלינו, כשרון מעשיו נתן בגבולנו, ברכת ישרים תברכנו, יהי כנהר שלומנו, וצוית אותו לעינינו!

כשלם סמוך לר"ת אדר הראשון ועשה ידיו ברכת לפ"ק.

משנת רבי נתן

ברכות פרק א'.

משנה א'. **מאימתי קורין, נכתב בצדו: עין עליו:** אחרי מצאתי שבמשנה ד' בשחר מברך שתים שעשה הגאון גם כן עיין עליו, הבנתי שכוונתו להעיר על השנוי בלשון, שגבי קריאת שמע אמר לשון רבים: קורין, וגבי ברכות אמר מברך לשון יחיד, שמזה נראה דגבי קריאת שמע כל אחד צריך לקרות ואין אחד יוצא בשמיעתו מאחר, אבל בברכות ק"ש יחיד מוציא יחיד. ודבר זה תליא באשלי רברבי שהרמ"א באורח חיים סי' נ"ט החליט, בין בק"ש ובין בברכות ק"ש יחיד אינו מוציא יחיד כי אם דוקא בעשרה כמו בתפלה וכן דעת כסף משנה פרק ח"ת דהלכות תפלה הא דאמרינן בברכות דף מ"ה ע"ב סופר מברך ובור יוצא דוקא ברכות הנהנין. אבל הר"ן במגלה פרק ד' הביא בשם הגאוני' כי היכי דאמרינן בברכת המזון סופר מברך ובור יוצא, הכי נמי אמרינן כן בברכת ק"ש (לבר מדבר קדושה דאית בה) יחיד מוציא יחיד. וברור דדוקא בברכות ק"ש ס"ל כן, אבל בק"ש עצמו אינו מוציא אלא בעשרה, דלא מצינו קריאת התור' אלא בעשרה כדאי' במגלה פרק ד', וכן אי' להדיא בירושלמי פרק ג' דברכות הלכה ג': אע"ג דבברכות מוציא היחיד את חברו, לא מסתבר בקריאת שמע, כדי שיהא כל אחד משנן בפיו, ולא מסתבר בתפלה כדי שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. שמע מינה דהשווה ק"ש לתפלה דצריך עשרה להוציא אחרים, ולא כרא"ש שהביא מגן אברהם ס"ס ס"א דסבר דגם בק"ש יחיד מוציא יחיד. ושוב מצאתי שהרגיש בזה בספר ש"א.

קורין שמע בערבית. נכתב בצדו: תשו' רמ"ע, ורעיא מהימנא: וזה לשון תשובות רמ"ע מפאנו סי' א': שמעינן לתנאי קדמאי דתנו בערבין ובשחרין תרויהו בנו"ן ובמערבא (סתמא פרושו ירושלמי, אך בירושלמי שלנו לא נמצא כן) והוא כמו ששנינו לילי שבתות, ערבי פסחים (עיין פרק ה' דתרומות משנה ג' בתוי"ט) וכן בדוכתי טובא בלשון רבים משום דנפישי וקביעי. וכן נמצא ברעיא מהימנא פרשת פינחס דפוס אמשטרדם דף רמ"ג ע"א דגרס לקמן משנה ב' מאימתי קורין שמע בשחרין ע"ש הטעם, וממילא במתניתין דהכא נמי גרס דכוותיה בערבין (וכך מצאתי בלח"ם). ורבנו העיר על זה להודיענו שאין ממש בדברי בעל תוספות חדשים שכתב דלהכי גרסינן במשנה שבש"ס בערבין כי לפי שטת ר"ת שבת ל"ה ע"ב יש לשמש שתי שקיעות התחלת השקיעה ד' מילין קודם צאת הכוכבים וסופה שהיא בצאת הכוכבים, והוא זמן קריאת שמע, וכל אחת מהנה נקראת ערב, ולהכי קאמר בערבין דכבר עברו שני ערבין עכ"ל. וזה לא יתכן, דא"כ מאימתי קורין שמע בשחרין צריכין נמי לפרש שכבר עברו שני שחרין דהיינו עמוד השחר והנץ החמה וזה אי אפשר בכוונת המשנה, שהרי מסיים משיכיר בין תכלת ללבן והוא זמן רב קודם הנץ החמה, ומסיים וגומרה עד הנץ החמה. ועין ספר הישר לר"ת. ולדינא נהגו בק"ק פפ"ד ובנותי' (ולפי עדות הב"ח בסי' רס"א בכל מדינת אשכנז) לחשוב לילה מתחלת השקיעה לענין שבת ויו"ט כאשר העיד בעל שב יעקב וכן נראה מפ"י חלק רביעי לענין תפלת ערבי', ואחזו בזה דרך רבותינו הרמב"ן ורא"ש ומרדכי ואגודה פרק במה מדליקין ותר"י ריש תפלת השחר.

ברע"ב ומקמי צאת הכוכבים יממא הוא. נכתב בצדו: היינו ג' דק"ש דאו'. הבית יוסף הביא בסימן רל"ה: ובאשל מועד כתוב לענין ק"ש משעה שנראו שני כוכבים נקרא לילה ואיני יודע מנין לו זה עכ"ל. לפענ"ד סבירא לי' לאשל מועד כתו"ס בסוכה דף י"א ומנחות דף מ"ג ע"ב דהלכתא כר' יהודה אמר שמואל בברכות דף כ"א דקריאת שמע דרבנן. ואמרינן שבת ל"ה ע"ב שני כוכבים בין השמשות שלשה ודאי לילה. ובמידי דרבנן סמכינן אשני כוכבים כמ"ש הר"ן ונזכר בא"ח סי' תפ"ט מותר לספור בין השמשות. ואשמועינן רבנו דלהרע"ב צריך ג' כוכבים דהוא סבירא לי' בפרק ג' דברכות משנה א', מ"ג ו"ד דק"ש דאורייתא כר' אלעזר בדף כ"א דאמר ספק קרא ק"ש חוזר וקורא ופרש"י מטעם

רמ"ע = ר' מנחם עזריה (מפאנו)

דק"ש דאורייתא. (אבל לשאלתות פרשת יתרו טעמא דרבי אליעזר לאו משום ק"ש דאורייתא אלא להכי חוזר וקורא משום כבוד מלכות שמים, והוא פלי).

ולכאורה מוכח ממתניתין דק"ש בעי' ג' כוכבים, כיון שאמר דזמנה בשעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומה. ותרומה ודאי לא אכלי עד צאת ג' כוכבים כיון דטבול יום מן התורה אסור בתרומה כדאמרינן בשבת דף ל"ה אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי לענין תרומה דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דר' יוסי. ואמרינן שם כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה בודאי לילה, ולא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא קטנים הנראים בלילה אלא בינונים. ואפשר דלהכי מדמה ק"ש לתרומה. ואין להקשות אם כן מאי דוחקי' דש"ס ליפשב הקושי' ליתני עד צאת הכוכבים דמילתא אגב אורחא קמ"ל דכהנים אוכלים בתרומה קודם הבאת כפרתן, לימא בפשוט דבא להורות דק"ש בעי ג' כוכבים כתרומה, להכי תלי ק"ש בתרומה? זה אינו דא"כ לא הי' לו להאריך משעה שהכהנים וכו' ליתני בקצור משעת צאת שלשה כוכבים. אלא ודאי עקר האריכות לאשמועינן חדוש גבי תרומה דדי בהערב שמש אחר טבילה, וממילא נלמד גם ק"ש לענין ג' כוכבים.

מיהו למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן כדשנינן בפסחים מ"ד ויבמות פ"ב, אם כן אין ראי' מתרומה, דלמא מתניתין בתרומה שלהן איירי, שהיתה מימות עזרא דרבנן ואפשר דדי בשני כוכבים. אבל באמת דעת הרמב"ם אף בתרומה דרבנן צריך ג' כוכבים וכל ספקותיה לחומרא כיון שעקרן מה"ת. עי' משנה למלך פ"ז דתרומות הלכה י"ז.

ברע"ב המקדימים וקורין ק"ש מבעוד יום סומכין ארבי יהודה· נכתב בצדו: צ"ע ק"ש ועין פסקי תוספות מנחות (הספר נמחק). בש"ס דף כ"ז אמרינן גבי פלוגתא דר' יהודה ורבנן, אי תפלת מנחה עד הלילה או עד פלג המנחה ומשם ואילך (דהיינו שעה ורביע קודם הלילה) מתחיל תפלת ערבית, דעבד כרבי יהודה, ומתפלל ערבית שעה ורביע קודם הלילה, עבד, ודעבד כחכמים שמתפלל מנחה באותו זמן עבוד. והשתא קשה לרבנו, נהי דבתפלה דרבנן יש להקל מספק ולפסוק כר' יהודה דמתפלל מעריב מבעוד יום, האיך סמיך ר"ת על זה לענין ק"ש דאורייתא דאף אי לר' יהודה הוי לילה מפלג המנחה ואילך, דלמא הלכה כרבנן דעדיין יום הוא, ובדאורייתא אי לא אתמר הלכתא ניזל לחומרא, ומכ"ש שאין סומכין על היחיד אף בשעת הדחק נגד רבים (עי' נדה דף ז"ן ונקודת הכסף סי' רנ"ג)? וקושי' זו כבר הקשה בשאגת ארי' ולא מצא ישוב.

ודוחק לומר דס"ל לר"ת ק"ש דרבנן. ויותר הי' נראה דר"ת ס"ל קריאה דפרשה ראשונה לבד מן התורה כדעת תר"י או פסוק ראשון כדעת רוב הפוסקים, א"כ לענין ק"ש דאורייתא סמיך ר"ת על דעת רש"י שיוצא בק"ש שעל המטה שקורא פרשת שמע ולענין שאר פרשיות פליג. אך גם זה אינו שהרי ר"ת הקשה על מי שעושה סומכין על ק"ש שעל המטה שתי קושיו', חדא שאין קורין בו ג' פרשיות, ועוד דאמרינן תלמיד חכם אין צריך לקרות שאינה אלא מפני המזיקין, ולמה שאמרנו אף לר"ת הקריאה על המטה חובה מדאורייתא?

וליישב זה הראנו רבנו פסקי תוספות מנחות והוא בסי' קי"ז וז"ל: פרש רבנו תם מנהג אבותינו תורה, מתחלת שעה י"א (נ"ל י"ב, דפלג המנחה מתחיל רביעית שעה קודם שעה י"ב) זמן ערבית, וגאולה וקריאת שמע קודם (קא משמע לן דלא כרש"י דסבירא לי' כר' יהושע בן לוי תפלות באמצע ועקר ק"ש אחר תפלת ערבית עין תו"ס ריש ברכות) והיו קורין ק"ש מבעוד יום כנגד י"ב שעות (רצה לומר סמוך לשעה י"ב דהיינו רביעית קודם, דזה באמצע שעור פלג המנחה) ורב צלי של שבת בערב שבת (רצה לומר וכיון שהתפלל בודאי קרא ק"ש מקודם דצריך למסמך גאולה לתפלה א"כ מוכח דק"ש דאורייתא קרא ביום. וראי' זו הביא גם הרא"ש בריש ברכות מפי' ר"ת) וכל שכן בחול דאז קורין (דיותר מסתבר לסמוך גאולה לתפלה בחול מבשבת כמ"ש הרא"ש פ"ד דברכות סי' ו"ו). ועל דא סמוך, והמשנה נקרא הדיוט ומניעת דעת עושין תורה כשתי תורות ומחמירין בקל ומקילין בחמור עכ"ל. א"כ דעת ר"ת שמנהג אבותינו מעולם לפסוק כר' יהודה, אע"ג שהוא יחיד, דומה למה דאיתא ברכות כ"ב נהוג עלמא כר' אילעאי במתנות, אעפ"י שעשה דאורייתא הוא, ורבים ס"ל דחייב בהנוה לארץ, מ"מ כיון דלא אפסק הלכתא בפירוש כנגדו, והעולם נהגו אחריו, א"כ המנהג הכריע ומנהגא תורה היא, כדאי' בירושלמי פ"ה דמעשר שני אם הלכה רופפת בידך פוק חזי מה עמא דבר. וכך כתב הרא"ש ריש הלכות כלאים, אעפ"י שכמה וכמה משניות ובריתות וסוגיו' הגמרא דלא כר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, אפילו הכי בדורות אחרונים חזרו להיות עושין כר' יאשיה, וכן ענין דברי' אחרים נהגו קולא כיחיד נגד כולהו תנא ואמוראי עכ"ל ועי' בערובין ע"ב מנהג כר"מ ובמועד קטן כ"ז ופסחים ק"ג נהגו העם, ולא דמי להא דאמר בסוף פרק קמא דראש השנה נהגו העם בחרובין כרב נחמי', במקום אסורא כי נהגו מי שבקינן? שאני התם דאיפרך רבי נחמי' ממתניתין ונתבטלה דעתו לגמרי, אבל הכא בגמרא לא הכריע, והמנהג הכריע כר' יהודה דמפלג המנחה ואילך הוי לילה. ולפי זה מה שאמרו בגמרא דברכות דף כ"ז כיון דלא אתמר הלכתא לא כר"י ולא כרבנן דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד, פרושו שאין הנוהגים כר' יהודה צריכין לבטל מנהגם כיון דלא אתמר הלכתא, אבל ודאי אי עמדו חכמים למנין ואפסקו דלא כר' יהודה היו צריכין לבטל מנהגם כמו גבי ר' נחמיה בחרובין. ורב עצמו עשה כר' יהודה כדאיתא ברכות דף כ"ז שהתפלל

בעוד יום ובודאי קודם לזה קרא ק"ש בברכות וזה עיקר ראית ר"ת כדחזינן ברא"ש ריש ברכות. ועין ירושלמי ברכות דף י"ח ע"ב ודף י"ט והמוצא שרבי ור"ח ור' חנינא ור"י ור"ז נהגו להתפלל מעריב בעוד יום „הכריזו" אתמר ולשטת ר"ת דהלכה כר' יוחנן דצריך לסמוך גאולה לתפלה, בודאי קראו ק"ש מקודם לצאת בו, דהא קראו בלילה לא סמכו גאולה לתפלה כמו שמדייק ר"ת לגבי רב דצלי של שבת בע"ש כנזכר ברא"ש. א"כ לא שייך הכא ספק דאורייתא לחומרא דהמנהג הכריע כרבי יהודה.

ודוגמא לזה מצינו בשו"ת רבנו מהר"י וויל סי ע' שכתב אע"ג דחלב שעל הכרס לדעת רבנו אפרים קמחייב כרת האוכלו, בכל מדינות רינוס אוכלים אותו כדעת רבנו יואל מבונא, וכן ביאות הגשמים שהנהרות גדולות מחמת גשמים אסר ר"י לטבול בנהרות ולדעתו הוית בי' כרת דלא עלתה לה טבילה, ואעפ"כ סמכו על ר"ת אף שהוא יחיד דכל דבר התלוי במנהג אמרינן נהרא נהרא ופשטי' עכ"ל. וכן מצא בפרי חדש בהלכות מנהגי אסור.

ואגב אורחא אעיר שמ"ש מהר"י וויל שיש לדעת ר"י אסור כרת בטובל בנהר בזמן שרבו הנוטפים, ר"י זה היינו בתו"ס רק בפסקי הרא"ש דהלכות מקואות והטור הביאו, וכן הביאו מהרי"ק בשורש קט"ו ומסיים אם נתפשט המנהג ביניהם להתיר לא באתי למשכן נפשי על מנהגות דהא נהרא נהרא ופשטי', וכן הביא הרב יד מלאכי בשם ב"י בכללי הש"ס טבילה בנהרות יש חשש אסור כרת, וכן כתב הש"ך סי' ר"א ס"ק יו"ד דאם רבו הנוטפים על הזוחלין בנהרות הוי פסול דאורייתא. לכן תמה אני על הרב גדולי טהרה שהשיג על הש"ך וכתב כיון דמחוברין עם מוצא הנהר אין כאן אסור תורה כלל כמ"ש תו"ס בבכורות (דף נ"ו). ובמח"כ לא דק, התו"ס אזלי לשיטתיהו בחגיגה וגטין כשמים סופן לירד אפי' כקטפרס הוי חבור. אבל הר"ש והרא"ש בפרק ח' דטהרות סבירא להו דלא הוי חבור, וגם רבנו יונה בפ"ח דברכות וריב"ש וראב"יה ס"ל דשייך קטפרס אפי' בנהרות בלתי גשמים. ולרמב"ם בפרק ח' דמקואות הלכה ח' שכתב אין הנוחלים במי גשמים מערבין, א"כ הטובל למטה בנהר, טובל בנוטפים, דמי גשמים המגעיים אינם מחברין למוצא הנהר. ולרמב"ם אין הטעם משום קטפרס דלא ס"ל אסור קטפרס לענין מקוה כמ"ש תי"ט פ"ג דמקואות משנה ב', אלא משום שאין נוחלים מערבין, אלא א"כ עמדו כמ"ש פ"ט דמקואות הלכה י"ו, וסרה בזה תמיהת כ"מ, ועוד נדבר מזה במ"א. עכ"פ תראה כי לא דבר רק הוא מה שכתבו ארבעה חרשים האלה, שיש בטבילה בנהרות חשש אסור כרת.

ברע"ב מעשה בני ר"ג שמעו דאמרו רבנן עד חצות וכו' **דוקא קאמרי עד חצות· נכתב בצדו עין עליו:** קשה איך נאמר דוקא עד חצות זמן קריאה, דהשכבך על כרחו פרושו אי כרבי אליעזר תחלת זמן שהולכין לשכב, או כרבן גמליאל כל זמן ששוכבין? מיהו רש"י דף ט מבאר הספק דלמא סבירא להו לחכמים בשכבך כל זמן שדרך להתעסק לילך לשכב, ובהא פליגי על ר' אליעזר שהוא סבר זמן עסק שכיבה אינו אלא עד אשמורה ראשונה, ולרבנן עד חצות, ולר"ג פרוש בשכבך כל זמן ששוכבים דהיינו כל הלילה. והשיב ר"ג חכמים כותי' סבירא להו.

וניחא בזה שהאריך ואמר ולא זו בלבד. דלכאורה אין ראי' דחכמים כותי' ס"ל, דלמא באמת לא ס"ל כותי' אלא שעת קריאה עד חצות מדין התורה, דושכבך פרושו כל זמן שדרך להתעסק לילך ולשכב כספקיהו דבני ר"ג. להכי השיב להם דחכמים עבדו הרחקה, ואפי' לדברים שזמנם כל הלילה, עבדו הרחקה שם שעות מקודם, ואי הוי סבירא להו שמדין תורה אינו קורא אלא עד חצות, בודאי הוי עבדו הרחקה והוי אמרו שלא יקרא אלא עד סוף אשמורה ראשונה כר"א. ואין להקשות מהא דאמר בדף ט' דמתניתין דקתני וכל הנאכלים ליום א' מצותן עד שיעלה עה"ש ולא קתני אכילת פסחים אתיא כר' אלעזר בן עזרי' דאמר פסח אינו נאכל אלא עד חצות מן התורה, והשתא תקשי למה לא עבדו הרחקה שלא לאכלו אלא עד אשמורה ראשונה? שאני בני חבורה דפסח דזריזין הן כדאיתא פסחים פ"ה ע"א.

בתי"ט מאימתי קורין וכו' **תנא אקרא קאי בשבבך ומשם למד שחובה לקרות שמע· נכתב בצדו: צ"ע דף כ"א ועין תר"י·** הא תרוצא, דתנא קאי אקרא ובשכבך ובקומך ומשם יליף חובת ק"ש לא אתא שפיר לרב יהודה אמר שמואל בדף כ"א דס"ל ק"ש מדרבנן וקרא ודברת בם בשבתך וגו' ובשכבך ובקומך, בדברי תורה כתיב. מיהו באמת תמוה האיך מצא רב יהודה אמר שמואל (כך הגרסא האמתית בשאלתות פ' יתרו והלכות גדולות ותו"ס סוטה דף ל"ב ע"ב ולא כגרסת תו"ס ברכות כ"א ד"ה הכי גרסינן: רב יהודה אמר רב) ידיו ורגליו בפלוגתא דבין רבי ורבנן בברכות י"ג אי ק"ש ככתבה או בכל לשון, ופלוגתא בין רבי יוסי לרבי יהודה אי בעינן השמעה לאזניו, ופלוגתא בין ב"ש לב"ה אי בבוקר ובערב יטה או יעמוד לקרות, ומקורה מפורשא דקרא דבשכבך ובקומך, ועוד כמה התוממות המורות שהלכה ברורה שק"ש דאורייתא. וכבר עמדו על מבוכה זו התו"ס בסוטה דף ל"ב ולא מצאו מענה.

אבל רבנו העיר לעין בתלמידי רבנו יונה, וכונתו למ"ש בברכות פרק ג' במה שאמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש או לא קרא אינו חוזר וקורא, דס"ל ק"ש דרבנן, אעפ"י שכתוב בתורה ודברת בם ובשכבך ובקומך, ס"ל לשמואל שלא אמרה תורה שיקרא דוקא פרשת שמע אלא שיקרא בתורה בכל מקום שירצה, ומה שאנו קורין בתורה דוקא זאת הפרשה זה אינו אלא מדרבנן ולפיכך ס"ל אינו חוזר

וקורא עכ"ל. ולפ"ז גם לשמואל מחויב מן התורה לקרות פרשה בשכבך ובקומך, ושייכים בה כל הפלוגתות ואם ודברת בכל לשון שאתה שומע ואי בעינן השמעה לאזניו ואם יעמיד או יטה. ומיושב גם לדידי' מ"ש בגמרא תנא אקרא קאי בשכבך ובקומך, דעל כל פנים מקרא זה ידעינן שצריך לקרות פרשה אחת ערבית ושחרית.

ובירושלמי ריש ברכות תניא ספק קרא ספק לא קר' צריך לחזור ולקרות. והקשה המפרש האיך פליג שמואל בבבלי שאמר ספק קרא ק"ש אין חוזר וקורא על הברייתא? ולמה שאמרנו לא קשי' מידי, דברייתא לשמואל נמי ניחא, דעל כל פנים אם לא קרא שום פרשה אף לשמואל מחויב מן התורה לקרות, והכי נמי בספק. אבל שמואל מיירי שלא קרא פרשת שמע אבל קרא פסוקי' אחרים, בהכי אמר אין חוזר וקורא. ובזה נתבאר לי דבר תמוה מאוד שהסמ"ג כתב בהקדמה שלו דף א' עמוד א': לא ולמד כמה תקנות טובות עשו לישראל, התקינו ליחד שם הנכבד ערב ובוקר כענין שנאמר ובשכבך ובקומך. וקשה מאי התקינו דקאמר, שמע עשה דאורייתא הוא? וליכא לפרושי כדאמר הש"ס מנחות ס"ח ע"ב מאי התקין דרש והתקין שמה"ת יום הנף כולו אסור? שם ודאי הוצרך לדרוש, שעד זמן ריב"ז הי' בית המקדש קיים והעומר מתיר, וכשנחרב הבית לא ידעו אם דינם כרחוקים מן המקדש שמותרין בחצות, לפיכך דרש והתקין שכל היום אסור מה"ת לאחר החרבן. אבל מצות ק"ש לא פסקה מזמן שנתנה תורה, ואיך שייך לומר התקינו ליחד? ויותר תמוה שהסמ"ג עצמו כתב במצוה י"ח: מצות עשה לקרות ק"ש בכל יום שנאמר בשכבך ובקומך? ולמה שכתבתי ניחא, דס"ל לסמ"ג כתו"ס סוכה י"א ומנחות מ"ג ע"ב כרב יהודה אמר שמואל דק"ש דרבנן, והיינו כפרוש תר"י, דודאי מן התורה מחויב לקרות פרשה ערב ובוקר כדכתיב ודברת בם וגו' בשכבך ובקומך, וחכמינו ז"ל בררו פרשת ק"ש מפני שיש בה יחוד השם ועול מלכות שמים, ומ"ש הסמ"ג מצות עשה לקרות ק"ש בכל יום פרושו שעשה דאורייתא מקיים בקריאת שמע. מיהו רוב הפוסקים ס"ל דגם פרשת שמע דאורייתא.

בתי"ט עד שיעלה עמוד השחר וכו' וכ"כ הר"י ורא"ש בסייג פליגי ולא כתבו הלכה כר"ג אלא בדין תורה וכ"כ ב"י סימן רל"ה דלרמב"ם אין הלכה כר"ג לענין סייג. ונכתב בצדו: צ"ע ועיין בירושלמי (הסאר קלת כותך) **כתר"י וכ"ד רמב"ם:**

כדי להבינך אמרי דעת רבנו אביא בתחלה דברי ב"י בסי' רל"ה: הרמב"ם כתב בפרק א' דק"ש איזה זמן ק"ש בלילה מצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה, ואם עבר ואחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק את האדם מן הפשיעה וכן כתב סמ"ג וז"ל מאימתי קורין שמע בערבין משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה כדברי חכמים (לא נמצא בסמ"ג כדברי חכמים) ואם עבר ואחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו דהלכה כר"ג. שסובר כן עכ"ל. משמע שהם מפרשים דהא דאפסיק בגמרא דף ח"ת ע"ב אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר' אליעזר דאמר עד סוף האשמורה הראשונה, אבל במאי דקאמרי חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מעבירה הלכה כחכמים דיחיד ורבים הלכה כרבים, וכן משמע מדאמרינן בגמרא דף ט"ת גבי מעשה ובאו בניו מבית המשתה, ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג? הכי קאמר רבן פליגי עלך ויחיד ורבים הלכה כרבים, או דלמא רבנן כוותך ס"ל והאי דאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה? א"ל רבנן כוותי ס"ל וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העברה, דמשמע בהדיא דבניו של ר"ג גופיה היו סוברים דלית הלכתא כאבוהון היכא דפליג אחכמים, ור"ג גופיה לא אמר דחייבין ניניהו, אלא משום דחכמים לא פליגי עליה, הלכך אית לן למימר דכי פסק תלמודא הלכה כרבי גמליאל, לגבי ר"א דוקא פסק ולא לגבי חכמים, מכל מקום משמע דלחכמים כיון דעבדו סייג עקר מצותה לקרות בצאת הכוכבים עכ"ל ב"י. ולדבריו פסק הרמב"ם וסמ"ג כחכמים והם מודים בדיעבד מותר לקרו' עד עמוד השחר, אבל לר"ג אפילו לכתחלה יוכל להמתין עד עמוד השחר דלית לי' סייג. ויש להביא ראי' לשטה זו מהא דאמרינן בירושלמי אמר ר' יוסי אמר רבי יוחנן הלכה כחכמי'. אבל מה נעשה שלא בבבלי מפורש בהפך דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג ולא הביא הא דר' יוחנן (ודוחק גדול לומר דרב יהודה לשטתו בדף כ"א ס"ל ק"ש דרבנן להכי מקיל כר"ג וירושלמי ס"ל דאורייתא ודו"ק) ומה שכתב ב"י דלא אמר הלכה כר"ג אלא לגבי ר"א דאמר מן התורה עד האשמורה ראשונה. זה יותר דוחק, דא"כ הוי לי' למימר הלכה כחכמים דסברי בעקר הדין כר"ג ופליגי אר"א, וגם בענין הרחקה לדעת ב"י הלכה כחכמים. ועוד שהרמב"ם בפי' המשניות כתב דחכמי' ס"ל כר"ג ולא פליגי אלא בהרחקה ומסיים והלכה כר"ג? ויותר קשה איך אפשר לומר שהרמב"ם פסק כחכמים ולדידהו נמי בדיעבד קורא אחר חצות, הא בירושלמי סוף הלכה א' איתא: ור"ג פליג על רבנן ועביד עובדא כוותי' והא רבי מאיר פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותי', ור' שמעון בן יוחאי פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותי' (ומייתי כל הני הלכות דפליגי על רבנן ולא עבדו עובדא כוותיהו) ור"ג פליג על רבנן ועבד עובדא כוותי'? ומפרק: תמן היו יכולין לקיים דברי חכמים, ברם הכא כבר עבר חצות, ולא יכלו לקיים דברי חכמים ואמר להון עובדין עובדא כוותי. והשתא לפי פרוש הב"י והרא"ש דחכמים נמי מודין דאם עבר חצות חייבין לקרות, ולא פליגי רק לכתחלה, קושי' הירושלמי ופרוקא אין להם רגלים? לכן הנכון כפרוש תר"י דר"ג וחכמי'

ס"ל דלכתחלה בודאי צריך לקרות עד חצות אף שמן התורה כל הלילה זמנה ופלוגתייהו בדיעבד, דלחכמים אם עבר חצות לא יקרא עוד, דחכמים עשו חזוק לסייגם כמו שפטרו מלולב אם חל יום ראשון בשבת מגזרת שמא יעבירנו וכן גבי הדין בציצית, אבל לר"ג בדיעבד קורא אחר חצות. וזה שהשיב לבניו שהיו מסופקי' אם בדין תורה פליגי רבנן עלי', השיב להם בדין תורה מודים שזמנה כל הלילה ולא פליגי עלה אלא בענין הרחקה, אי אפילו בדיעבד לא יקרא, ובהא אמר להם עבדו עובדא כוותי' כיון שלא יכלו לקיים דברי חכמים וכדאי' בירושלמי, וכיון דבגמרא דילן אפסק הלכתא כר"ג לכן שפיר כתבו הרמב"ם וסמ"ג דלכתחלה צריך לקרות קודם חצות גם לר"ג. וכדאי' במתניתין שאמרו עד חצות בכל המצות שמצותן עד שיעלה עמוד השחר, אבל בדיעבד קורא עד עמוד השחר כר"ג ולא כרבנן דס"ל דלהרחקה אסרו לקרות אחר חצות. וזה שכתב רבנו על מ"ש תי"ט להרמב"ם אין הלכה כר"ג לענין סייג אלא כחכמים: „צ"ע ועיין ירושלמי כתר"י" דמירושלמי משמע אי הלכה כחכמים אסור לקרות אחר חצות כמ"ש תר"י והרמב"ם התיר בדיעבד אחר חצות, ומ"ש: וכך דברי הרמב"ם היינו שבפרוש המשניות כתב להדיא דהלכה כר"ג בענין סייג, שמע מיני' דלחכמים אסור לקרות דאי בדיעבד שרי, א"כ למאי קאמר הלכה כר"ג, חכמים נמי מתירין בדיעבד, ואין לומר לר"ג אף לכתחלה, ובזה הלכה כר"ג, הלא בחבורו פסק דלכתחלה צריך לקרות קודם חצות.

ועוד נראה דכוונת רבנו להשיג עלי התי"ט שכתב הר"י והרא"ש כתבו בסייג פליגי ובסייג אין הלכה כר"ג. ונהפוך הוא, שהר"י (הוא תר"י) כתב שהלכה כר"ג וכפרושו שר"ג מודה לכתחלה קורא קודם חצות ובדיעבד לאחר חצות ולא כחכמים שאסרו לשטתי' אחר חצות.

בתי"ט עמוד השחר רגילין לפתרו כוכב השחר וכו' אילת השחר שם לכוכב השחר. נכתב בצדו: עין ירושלמי כונתו שאי אפשר לומר אילת השחר הוא כוכב השחר ואי אפשר לומר עמוד השחר הוא כוכב השחר דאי' בירושלמי ברכות דף ג' ע"ב אמר ר"ה מאילת השחר עד שיאיר מזרח ארבעה מילין, ומשיאור המזרח עד הנץ החמה ארבעה מילין ומייתי לה מקרא, ואח"כ אמר ר"י הדא איילתא דשחרא מאן דאמר כוכבתא טעוה, זמנין מקדמא וזמנין מאחרא. מאי כדון? תרי דוקרנין דנהור סלקין מן מדינחא ומנהרין. וכן בירושלמי רפ"ג דיומא. ולפ"ז מוכח דאילת השחר ארבעה מילין קודם עלות השחר ועדיין לילה הוא, וגם שאינו כוכב.

בתי"ט א"כ למה אמרו עד חצות וכו' ורמב"ם פסק גם בהקטר חלבים עד חצות וכו' מדתניא בתוספתא דבר שמצותו בלילה וכו' ונכתב עליו: צ"ע. וקצירת עומר דלא תנא במתניתין ראיה. הכונה הא דתנא בתוספתא דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה אבל אין חייבין עליו משו' נותר עד שיעלה עמוד השחר, שפרש התי"ט כשר בדיעבד אבל לכתחלה עד חצות, ואם בדיעבד הניח עד אחר חצות אין חייב משום נותר עד שיעלה עמוד השחר, ומביא מזה ראי' לרמב"ם דגם הקטר חלבים עד חצות, אין ממש בראיה זו דלמא לענין אכילה אמור אף שמצותו בכל הלילה, לכתחלה לא יאחר עד חצות ואם איחר עד חצות אין חייב עליו משום נותר עד שיעלה עמוד השחר. ובאמת חלוק רב בין הקטרה לאכילה, דאכילת תודה גם בישראל ונשים ועבדים שייך, לכן גזרו בכל הנאכלים ליום אחד משום לא פלוג שאף הכהנים לא יאכלו אלא עד חצות, אבל הקטרה שאינה מסורה אלא לכהנים יש לומר דלא גזרו, דכהנים זריזים הן כדאי' בשבת כ' ובשאר דוכתי. מיהו באמת נראין דברי הרמב"ם במה שכתב בפרושו: א"כ למה אמרו חכמים עד חצות על אלה כולם (רצה לומר גם על הקטרה) אמרו עד חצות. דאי לא תימא הכי, לענין מאי אמר ר"ג הקטר חלבים ואיברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר, דזה לא שייך הכא, כיון דבזה לא אמרו עד חצות כדי להרחיק? ואי לאשמועינן שדבר שמצותו בלילה כשר כל הליל' כמ"ש הרע"ב, ליתני נמי קצירת העומר שכשר באמת כל הלילה כדאי' סוף פרק ב' דמגלה, אלא ודאי להכי נקט הקטרה שגם בדידה אמרו חכמים לכתחלה עד חצות, אבל קצירת העומר שהוא עפ"י שלוחי ב"ד כדאיתא במנחות ס"ה לא אמרו בה עד חצות וכשר לכתחלה בכל הלילה כמו שפסק הרמב"ם פרק ז' דהלכות תמידין ומוספין, ולהכי לא נקט במתניתין קצירת העומר, וזה כוונת רבנו במ"ש: וקצירת עומר דלא תני במתניתין ראי', היינו ראיה לרמב"ם שבכל אלה שאמרו במתניתין מצותן עד שיעלה עמוד השחר, אמרו להרחקה עד חצות.

ובזה ניחא מה שפסק הרמב"ם פרק ח"ת דהלכות קרבן פסח שמן התורה הפסח נאכל כל הלילה כר' עקיבא בברכות דף ט' ומדרבנן עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העברה. וכתב הכסף משנה שסמך עצמו על מתני' דסוף פרק ב' דמגלה: דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה דאתי' כר' עקיבא, ומה שכתב מדרבנן עד חצות למד הרמב"ם מהא דאמר אביי בזבחים כ"ז ע"ב ממאי דמתניתין בזבחים הפסח אינו נאכל אלא עד חצות כר' אלעזר בן עזרי' ודאורייתא, דלמא דרבנן ולהרחיק מן העבירה עכ"ל. ולפע"ד אין מזה ראי', דהא במסקנא מסיק שם דלא כאביי, דמתניתין ודאי כר' אלעזר בן עזרי' אתי' מדתני אינו נאכל אלא עד חצות ואלא למנוים ואלא צלי, מה התם דאורייתא אף כאן דאורייתא, א"כ אין ראי' שר' עקיבא, דס"ל מן התורה עד עמוד השחר, דאית לי' הרחקה בפסח עד חצות. ויותר נראה שהרמב"ם אזיל לשטתי' בפרושו למתניתין דידן, דאפילו בהקטר חלבים המסור

להכהנים דזריזין הן כדאי' בשבת כ' ובשאר דוכתי, אמרו חכמי' להרחקה עד חצות, אם כן באכילת פסח נמי, אע"ג דבני חבורה זריזין לא זריזי ככהנים כדמוכח מערובין ק"ג וכמו שהוכיח מהרש"א פסחים פ"ה ע"א.

ואודיעך גם דעת רבנו בענין זה, ממה שמצאתי בגליון משניות שלו למסכת מגלה בפ"ב סוף משנה ו"ו, שעל מה שכתב שם

ברע"ב דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה, לאתויי אכילת פסחים ולא אמרו עד חצות אלא להרחיק מן העבירה· נכתב בצדו: כך ברמב"ם ועין כ"מ, ויש ראי' מברכות דף ט'· כונתו דלא מצינו בהדי' למ"ד מן התורה כל הלילה כשר לאכילת פסח, דעשו הרחקה עד חצות אלא ברמב"ם פרק ח' דק"פ ובפרוש משניות שלו במגלה פ"ב, ומ"ש הכסף משנה שהוציא כן מש"ס זבחים, כבר כתבתי שאינו מספיק, לכן הביא רבנו ראי' לרמב"ם מברכות דף ט' ונראה כונתו להא דאמרינן התם הקטר חלבי' ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר ואלו אכילת פסחים לא קתני, ורמינהו ק"ש בערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר? ומתרץ משנתנו דלא תני פסח אתי' כר' אלעזר בן עזריה דפסח דוקא עד חצות כשר מן התורה וברייתא ר' עקיבא. והנה כבר כתבנו דלפרוש הרמב"ם מה שאמר במתני': א"כ למה אמרו עד חצות, על כל הנזכרים במשנה קאי, על הנאכלים ועל הנקטרים, שעל כולם אמרו עד חצות, ומהם מביא ר"ג ראי' במקום שאמרו עד חצות שמן התורה כשר כל הלילה. ולפ"ז קשי' דלמאי מתניתין דלא קתני אכילת פסחים עד שיעלה עמוד השחר לעולם כרבי עקיבא נמי אתי', והא דלא תני להו ר"ג גבי הנאכלים והנקטרים מן התורה כל הלילה, היינו טעמא, דגבי אכילת פסחים לא יכול לסיים א"כ למה אמרו עד חצות, דבאכילת פסח לא אמרו עד חצות, דכשר כל הלילה לר"ע, וא"כ אין שום ראי' לר"ג מפסח דכל מה שאמרו עד חצות מצותן עד שיעלה עה"ש, ולהכי לא נקט פסח? מזה מוכח דפשיטא לי' להש"ס דגם לר"ע מדרבנן ולהרחקה אינו נאכל אלא עד חצות, ולהכי שפיר דייק דמתניתין דלא כר"ע, דלר"ע הוי לי' למתני אכילת פסח נמי עד שיעלה עה"ש ולא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק. ומכאן יצא לרמב"ם דין זה. וזה לדעתי כוונת רבנו.

במתניתין וכל הנאכלים ליום א' נכתב בצדו: עין זבחים ד' נ"ז ע"ב· נראה כונתו למה שכתבו שם תו"ס ד"ה להרחיק מן העבירה: לנאכלים לשני ימים ולילה אחד לא עשו חכמים הרחקה עד חצות (היום) דהכר הוא מתי יהי' שקיעת החמה אבל בלילה אינו נכר.

משנה ב'. ברע"ב עד שלש שעות וכו' שליש היום הוא ד' שעות בזמן שיום ולילה שוין וכ"מ שנזכר במשנה שעות היום על דרך זה צריך אתה לחשוב, זה הבנתי מפרוש הרמב"ם· נכתב בצדו: וכן בזוהר ומוכח ממשנה· מקומו בזוהר לא ידעתי, וכעת ראיתי בספר מאורי אור שהוא בזוהר פ' ויקהל שהכל נחשב אחר שעות זמניות, ותמה שלא נזכר בפרוש בש"ס שנחשב לשעות זמניות כיון שהוא יסוד תורתנו ומבלעדי הרמב"ם לא הזכיר מן הראשונים מזה. אך לדעת רבנו מוכח כן ממשנתנו וכונתו על הא דאמר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות. והנה ברוב ישוב העולם באייר וסיון ותמוז עלות השחר קודם ג' שעות אחר חצות, ורוב העולם וכ"ש בני מלכים אינם עומדים קודם שעה ששית ואף בשעה שביעית ושמינית עדיין שוכבין ומה זה שאמר שכן דרך בני מלכי' לעמוד ב"ג שעות, אלא ודאי הכונה לשעות זמניות.

בתי"ט וגומרה עד הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה כותיקין· נכתב בצדו: צ"ע קשי' לי' על התי"ט, כיון דרבי אליעזר אמר למלתא כדמוכח מש"ס דף כ"ה ע"ב לימא תנן סתמא כר' אליעזר דאמר עד הנץ החמה? ומשני אפילו תימא כר' יהושע אתי' מתניתין אם יכול לעלות ולקרות עד שלא הנץ החמה, ודלמא לותיקין אמר עד שלא הנץ החמה, אבל לכ"ע עד ג' שעות. מוכח מזה דוגומרה עד הנץ החמה רבי אליעזר אמרה וסוף זמן ק"ש דאורייתא קמ"ל, דכמו שס"ל שמדין התורה ק"ש דלילה דהיינו בשכבך פרושו זמן תחלת שכיבה שדרך לילך ולשכב, כך ס"ל ובקומך תחלת זמן שדרך לעמוד הוא זמן ק"ש דאורייתא (דבהנץ החמה עמדו רוב בני אדם והולכין למלאכתם כדיליף בב"מ דף פ"ג תזרח שמש יאספון וגו' יצא אדם לפעלו, והכי נמי משמע ביומא כ"ח). אבל הטעם שכתב התי"ט כדי לסמוך גאולה לתפלה כותיקין לא כר' אליעזר אתי', אלא כר' יהושע, דאף דלדידי' זמן ק"ש עד ג' שעות, מצוה לגמור קודם הנץ החמה, וכ"כ תר"י ורמ"ע בתשו' א' והרא"ש דותיקין כרבי יהושע סבירא להו, וכך כתב הרמב"ם בפ"מ דר' אליעזר סבר סוף שעת הקריאה בהנץ החמה, ור' יהושע סבר בקומך עד שכל בני אדם עומדים ומסיים והלכה כר"י ואין הלכה כר"א אבל לכתחלה קוראה עם הנץ החמה עכ"ל ואי כתי"ט דטעמא דר"א משום סמיכת גאולה לתפלה, א"כ לר"א נמי ובקומך כר' יהושע ובמה פליגי? ועי' ספר הישר לר"ת דף ס"ו.

משנה ג'. והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי· נ"ב: עין עליו פ"מ וניחא לרב יחזקאל כונתו למ"ש הרמב"ם בפי' משניות שהוא עצמו הכנים עצמו בסכנה לקיים דברי בית שמאי וז"ל פי' שמתי נפשי בכפי,

שירד מעל בהמתו ושב לארץ והטה, ובאו עליו ליסטים, ואם הי' קורא רוכב על בהמתו לא באו עליו. ולפ"ז לא קשה קושית תי"ט בפרק א' דשבת בהא דמלינו מחמירים כב"ש, ובמתני' אמרו כדי הייתי לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה? דהכא שאני שהכניס עצמו בסכנת נפשות כדי לקיים דברי ב"ש, ובהא ודאי לא שפיר עביד שאסור להכניס עצמו בסכנה כדי לקיים חומרא שאינה מן הדין, ואפי' מדת חסידות אינה, ואין להביא ראי' מר' עקיבא בערובין כ"א ע"ב שהחמיר על עצמו למסור נפש על נטילת ידים, ומהא דאי' במדרש מה לך יוצא ליסקל שמלתי את בני, מה לך יוצא ליצלב שנטלתי לולב, דהי' מוסרי' עצמם על קדוש השם לפנים משורת הדין (דבקום ועשה אין חייב למסור)? הדא דעכ"פ המצוה עצמה שעשו מותר מפי השם או מפי ב"ד, ועוד דלא עשו כן אלא מפני שהשעה היתה צריכה לכך כנזכר בנמוקי יוסף סוף פרק סורר ומורה. וכל זה לא הי' במעשה דרבי טרפון. ומצאתי בירושלמי דשביעית פרק ד' הלכה ב' דעוד הפעם נסתכן ר"ט על שעשה כדברי בית שמאי שלא רצה לאכול קציעות מתוך שלו בשביעית אלא שלא בטובה כב"ש ואכל משם ולא אמר שהוא בעל הגנה, והכוהו השומרים מכה רבה ומסיים הירושלמי: באלין תרתין מיליהו נהג ר"ט כב"ש והכין, בהא ובק"ש. ויצא האחרון ללמד על הראשון, שגם הכא מיירי שהכניס עצמו בסכנה לקיים דברי ב"ש. מיהו בירושלמי כאן איתא אמר רבי אבא הביבים (המודים) דברי סופרים מדברי תורה, שאלו ר"ט לא קרא כלל היה עובר רק בעשה, וע"י שעבר אבית הלל נתחייב מיתה ע"ש ופורץ גדר ישכנו נחש. ואי ס"ל דרבי טרפון הכניס עצמו בידים בסכנה כדי לעבור על דברי ב"ה, מאי זה ראי'? וע"כ צ"ל דס"ל דהסכנה ממילא באה על ר"ט לעונש על שהחמיר, וא"כ צריכין לכל הני שנויי שכתב התי"ט בשבת להכי דהחמירו כב"ש. ועיין פרק ו' דמאי משנה וי"ו וטו"ז א"ח סי' קפ"ד.

והנה רבנו כתב דפ"מ לרמב"ם ניחא לרב יחזקאל, כוונתו כך, דבגמרא דף י"א ע"ב איתא תני רב יחזקאל עשה כדברי בית שמאי עשה, כדברי ב"ה עשה, רב יוסף אמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום, רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה דתנן אמר ר"ט אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הליסטים, א"ל כדאי הייתי לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה. ומשמע דרב יחזקאל ורב יוסף לא ס"ל דחייב מיתה והקשה דודי הגאון מו"ה דוד זינצהיים זצ"ל הלא בהדיא מוכח ממתניתין דחייב מיתה? ותרץ דרב יחזקאל ורב יוסף ס"ל כפרוש הרמב"ם שר"ט הכניס עצמו בסכנה בידים שסם נפשו בכפו לירד מבהמתו אע"ג שידע שיש ליסטים, א"כ אין ראי' ממתניתין שחייב מיתה העושה כדברי ב"ש במקום שאין לעושהו שום סכנה, אבל ר"נ בר יצחק מפרש וסכנתי בעצמי כפשוטו שלא הי' שום סכנה כשהטה ואח"כ באה הסכנה, א"כ מוכח שפיר דחייב מיתה. וזהו מ"ש דפ"מ לרמב"ם ניחא לרב יחזקאל.

בתי"ט בשעה שבני אדם עומדין וכו' ומסיים והוא טעות סופר ברמב"ם, נכתב בצדו: עין סוכה (השאר נחתך). הרמב"ם בפ"מ כתב: בית הלל מביאין ראי' מפסוק ובלכתך בדרך כלומר כפי שיזדמן לאדם שלא יתכוון לא בשכיבה ולא בקימה, וב"ש אומרים שלא בא ובלכתך בדרך אלא ללמדנו שכל העוסק במצוה פטור מק"ש כלומר כל זמן שהיה מהלך בדרך ואינך עוסק במצוה אתה חייב בק"ש אבל כשתתעסק במצוה לא, ואמרו בית הלל דהם כן מבואר (ממילא) שבלכתו בדרך קורא ק"ש עכ"ל בקצור. וכתב תי"ט שזהו טעות סופר. ופרש בתוספות חדשים דהיינו מ"ש הרמב"ם דב"ש אומרים שלא בא בלכתך בדרך אלא ללמדנו שכל העוסק במצוה פטור, זהו טעות סופר, דבגמרא דף י"א אית' דב"ש יליף שעוסק במצוה פטור מן המצוה מן בשבתך, בשבת דידך אתה חייב, הא דמצוה פטור, ומבלכתך בדרך יליף פרט לחתן ופרש"י אע"ג דחתן נמי עוסק במצוה, אי לאו קרא יתרה לא נפקא לן מקרא קמא, דמבשבתך בביתך הוי ממעטינן עוסק במלאכת מצוה דאיכא טרדה, אבל חתן דטרדת מחשבה בעלמא לא הוי ידיענן דפטור אי לאו קרא יתרה ובלכתך בדרך. נמצא שהטעות הוא מ"ש דיליף לב"ש עוסק במצוה פטור מה"מ מובלכתך בדרך. וע"ז העיר רבנו: עין סוכה, והוא בסוכה דף כ"ה, שכתבו שם התו"ס בד"ה בלכתך בדרך סוגי' דשמעתין משמע מבלכתך בדרך ממעט האי דעסק במצוה, ובשילהי פ"ק דברכות הגרסא להפך, דגרס התם בשבתך פרט לחתן. ובלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה, וגירסא זו נראה דהכי משמע קרא בשבת דידך הוא דמחייבת בק"ש ולא בשבת דמצוה שאתה יושב ומחשב בבעילת מצוה, ומבלכתך בדרך ממעט עוסק במצוה דמשמע בלכת דידך ולא בלכת דמצוה. ומחתן לא הוי ידיענן שאר עוסק במצוה, דדלמא שאני חתן שאין נקל לו כל כך להסיר הטירדא מלבו, אף על פי שבטירדא דרשות מבעי ליה להסיר מחשבת טרדתו עכ"ל. נמצא שהתוספות העידו שבברכות הגרסא בלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה, וגרסתנו בברכות משובשת. ולפני הרמב"ם היתה הגרסא נכונה של התו"ס ואין כאן טעות סופר.

מיהו אף לגרסתנו אין כאן טעות סופר, דלגרסתנו יליף מבשבתך פרט לעוסק במצוה, ומבלכתך פרט לחתן ופרש"י אף דחתן נמי עוסק במצוה מ"מ עסקו דוקא במחשבה בעלמא להכי צריך בלכתך קרא יתרה, סוף סוף מחמת קרא דבלכתך ידיענן שכל העוסק במצוה אפי' עסק מחשבה בעלמא פטור, וזה שדקדק הרמב"ם בלשונו, לבית שמאי ילפינן מבלכתך שכל העוסק במצוה פטור מק"ש, דהיינו אף חתן ולא בא להאריך אלא לקצר בדבר שאין נוגע לדין משנתנו, ואין כאן ט"ס.

משנה ד׳. **בתי"ט בשחר בברכות נקט שחר ברישא כדאשכחן בתמיד אבל בק"ש דקאי אקרא נקט ערב ברישא כמ"ש תוספות נכתב בצדו: ע"ש ודו"ק.** התו"ס בדף ב׳ מפרשים קושי׳ הש"ס על מתני׳ מאימתי קורין שמע בערבין ליתני דשחרית ברישא, כדאשכחן בתמיד דגבי מצוה מקדים בוקר. ולפי"ז תרוצא דש"ס תנא אקרא קאי דובשכבך ובקומך, רצה לומר לענין ק"ש פותחין מבערב, אבל לענין ברכות הדרן למלתא דשחר קודם כמו בתמיד. והדר אמר בש"ס ואבעית אימא יליף מברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר להתחיל מערב (וצ"ל בתמיד שאני כיון דהקרבת השני נמי מביום) וע"ז פריך הש"ס גבי ברכות נמי ליתני בערב ברישא כיון דיליף מברייתו של עולם קפיד אכל מילי? ומשני כיון דסיים במילי דשחרית מאימתי קורין שמע בשחרית פריש כל מילי דשחרית והדר תני כל מילי דערבית. וכיון דבכל דוכתי האבעית אימא עקר תרוצא דש"ס (עי׳ תר"י ברכות דף י"ח) הו"ל להביא תרוץ זה, דמ"ש התי"ט בשם התוספות, הם לא פרשו רק לתרוץ הראשון. ולענ"ד תפס התי"ט בתרוץ הראשון שנראה לו עקר. דבש"ס מקשה ב׳ קושיות תנא היכא קאי דקתני מאימתי? ועוד ליתני בשחרית ברישא? ומתרץ תנא אקרא דבשכבך ובקומך קאי, דמהכא יליף חובת ק"ש וכתיב ערבית ברישא ומיושבות ב׳ קושיות, ובתר הכי אמר ואבעית אימא יליף מברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב ויהי בקר. בתרוץ זה נסתלקה קושי׳ דתני ערב ברישא, אבל לא הקושי׳ תנא היכא קאי מהיכא למד חובת הקריאה, ולהכי נראה לתי"ט דתרוץ ראשון עקר. מיהו באמת קשי׳ היכא אמר ואבעית אימא יליף מברייתו של עולם, דעפ"י הרוב תרוץ האחרון עדיף והכא מגרע גרע, דלא מסתלק׳ ב׳ הקושי׳ תנא היכא קאי דפתח בק"ש? ונהירנא ששמעתי מאא"ו הגאון מו"ה ליב קארלבורג ז"ל דגם בתרוץ זה מיושבת הקושי׳ למה פתח בק"ש, דכיון דהיום מתחיל מבערב, א"כ המצוה הראשונה שנתחייב האדם כשנכנס לשנת הי"ד בצאת הכוכבים היא מצות ק"ש, ולהכי התחיל בק"ש ודפח"ה.

בתי"ט להאריך אין רשאי לקצר וכו׳ **ומן הירושלמי** וכו׳. **נכתב בצדו: עי"ן.** ממה שאמר בירושלמי אמר ר׳ יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך, מטבע ארוך פותח וחותם בברוך, רצה התי"ט ללמוד מזה שגם במתני׳ פרושא דלהאריך היינו פתיחה וחתימה בברוך, ולקצר בלי חתימה. וקשי׳ דהא פרוש לקצר שאין יכול לחתום במקום שאמרו שלא לחתום, א"כ סיפא דמתני׳ לחתום למה לי? ואף אם תדחק דמרישא ידעינן שצריך פתיחה וחתימה במקום שאמרו, ושאין יכול לחתום במטבע המתחיל בברוך ואינו מסיים בברוך, ומסיפא: לחתום אינו רשאי שלא לחתום, שמעינן דמטבע שאין פותח בברוך אבל מסיים בברוך אינו רשאי לומר בלא חתימה, אכתי סיפא דסיפא: שלא לחתום א"ר לחתום למה לי, כבר ידענו מרישא לקצר אין רשאי להאריך? ונראה דמזה נדחק הרמב"ם לפרש לחתום ושלא לחתום לפסוק במקום שאינו ראוי לפסוק. אבל באמת ר׳ יודן לא קאי כלל אמתניתין. ואין ראי׳ ממנו שגם במתני׳ לקצר אחתימה קאי, דבירושלמי דף וי"ו ע"ב אלו ברכות שמאריכין ועי"ש כל הענין, נראה דמאריך ומקצר קאי נמי אהוספה באמצע ברכה, א"כ הרבה הוראות ללשון זו. וכן איתא בתוספתא אלו הברכות שמקצרים בהן וכו׳ ואח"כ תנא: אלו הברכות שאין חותמים בהן המברך על הפירות. שמע מיני׳ שמקצרים אין פרושו העדר החתימה.

משנה ה׳. **מזכירין יציאת מצרים בלילות, ברע"ב פרשת ציצית. נכתב עין עליו ועין ד׳ י"ב וי"ד.** אע"ג שרש"י בדף י"ב ע"ב נמי פרש פרשת ציצית, העירנו רבנו שאין זה מוכח, דאלת"ה קשי׳ להני אמוראי בדף י"ד ע"ב דסברי דלא צריך לומר פרשת ציצית בלילה ודי אם אומר מודי׳ אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים. ובירושלמי נמי מוקי הך דמזכירין יצ"מ בלילות לא על פרשת ציצית אלא על הנוסח מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים. ובגמרא דף י"ב ע"ב אמרינן שקבעו פרשת ציצית מפני שיש בה לבד ממצות ציצית וזכר יציאת מצרים עוד ארבעה דברים זכירת עול מצות וזכרתם את כל מצות ה׳, הזהרה נגד דעת מינים: ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות (וכן הוא אומר אמר נבל בלבו) נגד הרהור עברה: אחרי עיניכם (וכן אומר בשמשון היא ישרה בעיני) נגד הרהור ע"ז: אשר אתם זונים (וכן אומר ויזנו אחרי הבעלים) וממה יצא לרמב"ם מ"ש בפ"א דק"ש קורין פ׳ ציצית מפני שיש בה זכירות כל המצות, ולא כמשמע מכ"מ שמעצמו הוציא טעם זה.

ברע"ב ולא זכיתי, לא נצחתי לחכמים. נ"ב: עי"ן דף י"ד ע"ב, הרי"ף לא הביא למשנתנו. לפרש הרע"ב חכמים פליגי אר"א וס"ל דאין צריך להזכיר, דאי לאו הכי לא שייך לומר לא נצחתי, וזהו לא כפרוש הרמב"ם שפרש שר׳ אלעזר אמר שלא זכה לדעת הרמז אבל בדין אין פלוגתא. ולפרוש הרב קשי׳ מאי פריך הש"ס בדף י"ד ע"ב להני אמוראי דלא אמרי פרשת ציצית בלילה הא בעי לאדכורי יציאת מצרים, ולא קאמר דס"ל כחכמים במשנתנו? ועוד למה סתמו הפוסקים הלכה כראב"ע דמזכירים יצ"מ בלילות כיון דחכמים פליגי אראב"ע? וכבר העיר על זה הגאון בעל שג"א.

ולא אמנע מלהציע כאן מה ששמעתי מאא"ו הגאון ז"ל בפרוש המשנה. דלכאורה קשה למה לא שמעו לקול ראב"ע עד שדרשה בן זומא? ואם ראב"ע לא ידע למוד על יצ"מ

בלילות למה הזכיר? והא חכמים חלקו על למודא דבן זומא שאין רבוי מכל על הלילות למה קיל"ן להלכה דמזכירין? ונראה דבברכות דף ט' אמר ראב"ע פסח נאכל עד חצות דכתיב ואכלתם אותו בחפזון היינו עד שעת חפזון דמצרים שהי' בחצות, ורבי עקיבא ס"ל דנאכל עד בוקר דואכלתם אותו בחפזון עד חפזון דישראל שהי' ביום והלכה כר"ע מחברו. ואמרינן שם אמר רבי אבא הכל מודים שנגאלו ישראל מבערב שנאמר הוציאך ה' ממצרים לילה, וכשיצאו לא יצאו אלא ביום. לא נחלקו אלא על שעת חפזון, *ראב"ע סבר חפזון דמצרים ור"ע סבר חפזון דישראל. ודקדק ראש משפחתנו הגאון מהרל"ה אויערבך זצ"ל מוורמייסא, מה זה דקאמר הכל מודים, דלא שייך אלא בדין? ותרץ דהו"א לרבי עקיבא דאמר מחפזון דישראל שהי' בבוקר איירי קרא ואכלתם בחפזון א"כ קרא כי בחפזון יצאת ממצרים למען תזכור נמי מחפזון דישראל איירי, והזכירה דוקא ביום, שהי' בו הגאולה, אבל בלילה אין מזכירין יצ"מ, ולהוציא טעות זה אמר רבי אבא הכל מודים דגם ר"ע מודה שעקר גאולה מבערב ומזכירין בו יצ"מ, ולא פליגי אלא לענין אכילת פסח. והנה לראב"ע בלא"ה ידיענן זכר יצ"מ בלילות, שס"ל עקר חפזון קאי על הלילה ורחמנא אמר כי בחפזון למען תזכר, ואלו בהדי' כתיב יצאת בלילה ממצרים ותזכר יציאתו בו. מיהו למ"ש רבי אבא הכל מודים שעקר גאולה היתה בלילה, א"כ אף לר"ע צריך להזכיר בלילה ואין צריך קרא. ולפ"ז הכי פרושא דמתניתין מזכירין יצ"מ בלילות דעקר גאולה בלילה היתה. אמנם כשדרש ראב"ע מזכירים יצ"מ בלילות, טעו וסברו ראב"ע לשטתי' אזיל באכילת פסח עד חצות, דס"ל חפזון הי' בלילה וזהו עקר הגאולה ודרש נמי בחפזון יצאת למען תזכר לרבות הלילה, אבל ר"ע דדרש עד חפזון דישראל שהי' ביום, ידרש נמי כי בחפזון יצאת למען תזכר דוקא ביו', דעקר גאולה ביום, והלכה כר"ע, ולהכי לא שמעו לקול ראב"ע עד שדרש בן זומא מיתורא. אבל באמת לדעת חכמים יתורא לימות המשיח קאי, ואין אנו צריכין ליתור ליצ"מ דחכמים הם הת"ק שאמר מזכירים יציאת מצרים בלילות דפשוט ליה כר' אבא הכל מודי' דעקר גאולה בלילה. ודפח"ח. ומ"ש רבנו „הרי"ף לא הביא למשנתנו" בזה בא רבנו ליישב קושיתו על הרע"ב אשר הזכרנו, כיון דלפרושו לא נצח ראב"ע את החכמים, והם חולקי' גם על בן זומא וס"ל דאין ראי' מה"ת ש„זכירין יצ"מ בלילות א"כ למה פסקינן דמזכירין? ע"ז כתב, הרי"ף אינו מביא המשנה דמזכירין, משמע באמת דס"ל דאין מזכירין יצ"מ בלילות מן התורה, ואעפי"כ מביא הרי"ף מימרא דרב בדף י"ב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו, וכן הרא"ש והמרדכי לא הביאו משנתנו מזכירים יצ"מ בלילות ואעפי"כ מביאים מימרא דרב וכן הביא הרא"ש בפ"ב סי' ט' ואנן נוהגים לומר פ' ציצית בלילה משום יצ"מ וכיון דמתחילין גמרינן, שמע מינה' דס"ל דעכ"פ מדרבנן חייבין להזכיר יצ"מ לכ"ע, כדחזינן בנוסח אמת ואמונה שתקנו אנשי כה"ג, וממה דקיל"ן כר' יוחנן (שהביאו רי"ף ורא"ש) דצריך לסמוך גאולה לתפלה של ערבית. וכך הביא הרשב"א בברכות בשם הראב"ד דפלוגתיהו דחכמי' וראב"ע אי מדאורייתא חייבין אבל מדרבנן לכ"ע צריך להזכיר. ואין כאן קושי' על הרע"ב. שוב מצאתי שגם הגאון בעל נוב"י ס"ל כן בדעת הרי"ף והרא"ש.

וראיתי לתר"י ריש ברכות שכתבו לענין זכירת יצ"מ בלילות יצא נמי מפלג המנחה ואילך, כיון דלילה מרבינן מיתור כל ימי חייך לא חיישינן אם אין לילה ממש. והדבר תמוה מאד דאף אי מרבוי מנ"ל להקל? ועוד לרבנן לא ילפינן מרבוי? ובשלמא בק"ש יש להקל ולומר שאין תלי' בלילה אלא בזמן שכיבה ואיכא אינשי שהולכין לשכב מפלג המנחה כמ"ש בתוס'. וכבר תמה ע"ז בשג"א. ויותר יש לתמוה על רש"י במשנה א' דלא ס"ל שיוצא בק"ש מפלג המנחה ואילך, אלא שיוצא ידי ק"ש בקריאת פרשת ראשונה על המטה וכן דעת ריב"א וראב"ד וריא"ג ורב עמרם כמ"ש שלטי הגבורים סי' ג' דבהדי' אמר שאין קורין בק"ש על המטה פ' ציצית, ולכולהו קשי' הא בעי לאדכורי יצ"מ בלילות? אבל למ"ש דיציאת מצרי' בלילות דרבנן, אין כאן קושי' דכך תקנו רבנן שאם הזכיר מפלג המנחה יצא כמ"ש בעל פ"י לענין תפלת ערבית כך תקנו.

וניחא בזה קושיא אחרת, שהמג"א בסי' ע' כ' נשים מחויבין להזכיר יצ"מ מה"ת כיון שהוא ביום ובלילה (ועין מה שכתב בסי' כ"ה ס"ק ז') ואינו דומה לק"ש שתלוי בזמן, שאחר ג' שעות אין קורין מה"ת. ותמהו רבים שלא הביאו הפוסקי'? ולמה שאמרנו ניחא, שמן התורה אין חיובה בלילה, והוי מ"ע שהז"ג. ושמעתי בשם בעל פמ"ג שלכך אין הנשים חייבים בזכירת יצ"מ אף אם מה"ת ביום ובלילה, כיון דגבי מ"ע להזכיר יצ"מ בליל ט"ו בשעה שמצה ומרור מונחים אמר קרא והגדת לבנך, ובליל ט"ו עקר הזכירה כדכתיב זכר את היום אשר יצאת עי' רמב"ם (ונמנה זכירה זו במנין עשה, משא"כ מצות זכירת יצ"מ בכל יום שלא מנה הרמב"ם והחנוך במספר עשין מטעם שכתב בעל נוב"י שלא נאמר זכור את יום צאתך, אלא למען תזכור, וקאי על לא תאכל עליו חמץ וגו' למען תזכר. אף שממילא אנו לומדין מזה זכירת יצ"מ בכל יום מ"מ כנהו הכתוב בלשון טעם ואינו נכנס במנין המצות כמ"ש בס' המצות שורש ב'. מיהו מצאתי שהסמ"ק ויראים מנוה במספר רמ"ח) ופטרה רחמנא וא"כ ה"ה הוא בשאר ימות השנה. ותמיהה רבתי על ס' חנוך פ' בא שכתב שזכירת יצ"מ בליל ט"ו נוהג בנקבות מה"ת, ורמב"ם לא הזכיר רק חיובן במצה ומרור מכח היקשא ובד' כוסות מדרבנן, שאף הן היו באותו הנס וזה לא שייך במצוה דאורייתא כמ"ש תו"ס פסחים ק"ח. ואפשר שהחנוך ס"ל כמג"א נשים חייבין להזכיר יצ"מ בכל יום מה"ת דלא הוי עשה שהז"ג כיון שהיא ביום ובלילה, וממילא גם בליל ט"ו (ומה שאמר הכתוב והגדת

לבנך היינו ללמדו הוא קודם) ואף שבאמת ספור יצ"מ בליל ט"ו מצוה אחרת בשעה שמצה ומרור מונחים, מ"מ חד תכשיטא הוא. ודע שהטור לא הזכיר שנשים חייבות באגדה ומדר', אבל מצאנו בתו"ס סוכה ל"ח ד"ה מי שחייבות וכ"כ בח"א.

בתי"ט כבן שבעים שנה וכו' **רצה לקרב אל הטבע. נ"ב עי' ירושלמי.** לפי פרוש הרב וכן פרש בבבלי דף כ"ח הי' ראב"ע צעיר לימים כשנתנשא לנשיא ונעשה לו נס שהלבינו שערותיו, ולהכי יש לתמוה איך עלה על דעת הרמב"ם להוציא דבר זה מגדר הנס וליחסו אל הטבע. להכי כתב רבנו עי' ירושלמי דשם איתא על משנתנו הרי אני כבן שבעים שנה: אעפ"י שנכנס לגדולה הארך ימים. ופרש המפרש דדייק ממה שאמר הרי אני כבן שבעים שנה משמע קרוב לשבעים ואעפי"כ הי' עוד בגדולתו רבות בשנים וכ"כ בפרק תפלת השחר, דירושלמי חולק אש"ס שלנו שאמר שהי' באותו פעם בן ח"י שנה. וכשהבין הרמב"ם שאין קבלה אמתית בפרוש הרי אני כבן ע' שנה, פרוש מדעתו פרוש שלישי, שהי' נראה כבן ע' שנה שתשש כחו מרוב התמדתו בתורה. ועי' נזיר פרק ה' מ"ה בתי"ט שכן דרכו אם אין נפקותא לדינא.

בתי"ט עד שדרשה וכו' **באותו יום שנתמנה. נ"ב: לא נשנה בעדיות** (האחר נטשטש). התי"ט כתב שרש"י למד שבאותו יום שנתמנה ראב"ע דרש בן זומא, מדאמרי' בפ' תפלת השחר שבו ביו' שנתמנה לא היתה הלכה תלוי' בבית המדרש שלא פירשוה, על זה יש להקשות א"כ הו"ל לשנות משנה זו במסכת עדיות שנשנית בו ביום כדאי' בדף כ"ח, או במשנה דידים פ"ד או בסוטה פ"ה.

בתי"ט שנאמר וכו' **ומפני ששגורה בפי כל. נ"ב עי"ן.** מדברי תי"ט משמע מטעם זה לבד נבחרה פ' ציצי' בלילה להזכיר בה יצ"מ להיותה שגורה, אבל להש"ס י"ב ע"ב קבעו פ' ציצית מפני שיש בה עוד עול מצות, דעת מינים, הרהור עברה, וע"ז כמ"ש לעיל.

פרק ב'

משנה ב'. **בתי"ט ד"ה למה קדמה** וכו' **ומדשני משום שיקבל. נ"ב צ"ע.** התו"ס הקשו מאי פריך למה קדמה שמע לוהי' אם שמוע, הא קדמה בתורה? ותרצו דא"כ יקדים פ' ציצית דקדמה בתורה גם לשמע, אלא ודאי דלא קפיד אקדימה בתורה, א"כ יקדים והיה לשמע דמדברת בלשון רבים. וכתב התי"ט מדשני על קושי' זו, דמקדים שמע שיש בה עול מלכות שמים, א"כ שפיר פריך יקדים ויאמר שיש בו נמי עול מלכות שמים דכתיב בה אני ה' אלקיכם. ישוב זה לא ניחא לרבנו דלא נקרא עול מלכות שמים באני ה' אלקיכם. והראי' שבש"ס דף י"ב ע"ב מונה כל המעלות בפרשת ציצית עול מצות וכו' ואלו עול מלכות שמי' לא קחשיב, ועוד אם איתא שאני ה' אלקיכ' הוי קבלת עול מ"ש בוהיה אם שמוע נמי כתיב לאהבה ה' אלקיכם בכל לבבכם וב"כ, אלא ודאי דלא נקרא קבלת עול מ"ש אלא בשמע ישראל ה' אלקינו. אבל הפשוט דכוונת תו"ס הא דמקדים שמע לוהיה צריך לטעם עול מ"ש, דבלא"ה ראוי להקדים והיה דמדברת בלשון רבים, ומעלה זו גדולת ממעלתקדימה של שמע בתורה, אבל והיה אם שמוע ופ' ויאמר דשניהם נאמרו בלשון רבים, ראוי לחוש לסדרא דאורייתא להקדי' ויאמר כיון שאין מעלה לפ' והיה שאינה בויאמר, ועוד בויאמר איכא עוד ד' דברים למעליותא דקחשיב בדף י"ב ע"ב עול מצות וכו' וראוי להקדימה ושפיר פריך לקדום ויאמר?

בתוספות חדשים למה קדמה מבאן ראי' לרמב"ם. נ"ב. לא נראה, הרמב"ם צ"ע, עין דף כ"א ודף י"ג ע"ב. התוס' חדשים מביא ראי' דכל ג' פרשיות דאורייתא, דאל"ה מאי פריך למה קדמה שמע, שמע דאורייתא והשאר דרבנן? ולרבנו לא נראה ראי' זו, דיש להשיב עפ"י מ"ש תו"ס, דהכי פריך למה קדמה שמע, ואי משום שהיא דאורייתא, למה קדמה אף לפרשת ציצית שהיא דאורייתא מחמת זכירת יציאת מצרים, ויש עוד לפ' ציצית מעלות רבות כדאי' דף י"ב ע"ב, אלא ודאי לא איכפת לן מה שהיא מדאורייתא א"כ לקדום והיה שהיא חשובה שמדברת בלשון רבים, ומתרץ בשמע איכא עול מ"ש. והדר פריך יקדים פ' ציצית שמדברת נמי בלשון רבים ויש בה עול מצות ומוקדמת בתורה ויש בה הזכרת יצ"מ דאורייתא? ומפרק דעקר הפרשה אינו נוהג אלא ביום. ומ"ש „הרמב"ם צ"ע" רצה לומר מה שהחליט בעל תוס' חדשים לרמב"ם ג' פרשיות דאורייתא, דבר זה לא מצינו מפורש ברמב"ם פ"א דק"ש, וממ"ש ופוסקים מוכח דפסוק ראשון דאור תא, עין מגן אברהם סי' ס"ז בשם כ"מ והרשב"א וכן בחנוך מצוה ת"ב דוקא פסוק ראשון. ותר"י כתבו פרשה ראשונה דאורייתא. ומ"ש רבנו „עין דף כ"א". זו השגה שלישית על תו"ס חדשים, דאף לסברתו שרצה להוכיח מר' יהושע ב"ק מדפריך למה קדמה שמע לוהי' אם שמוע, ש"מ דגם והיה דאורייתא דאי והי' אם שמוע דרבנן ושמע לבדה דאוריית' שפיר קדמה, אין זה ראי', דלמא ר' יהושע בן קרחה ס"ל כרב יהודה בדף כ"א דכל ענין ק"ש דרבנן הוא דודברת בם בדברי תורה כתיב, ואנן קי"ל כרבי אלעזר שם דק"ש, והיינו פסוק ראשון, דאורייתא. ועוד אף אי ס"ל לר' יהושע ב"ק כל הפרשיות דאורייתא. לדידן אין ראי', דקיל"ן הלכה כרבי מחברו, ותני' בדף י"ג ע"ב ת"ר שמע ישראל ה' אלקינו זו ק"ש של ר'

יהודה הנשיא. ובין לבר קפרא ובין לר' שמעון ברבי בזמן ק"ש לא הי' קורא יותר כדמוכח התם. וזה כונת רבנו במ"ש עין דף י"ג ע"ב. (יבע"ז דף ז' קאשיב הדברי' שהלכ' כריב"ק). ובשאגת אריה סתר ראי' בעל תוס' חדשים באופן אחר, דאף אי ס"ל לר' יהושע פרשה א' לבדה דאורייתא, פריך שפיר למה קדמה, דלא מצינו קדימה בדאורייתא' למידי דרבנן, שהרי קדוש היו' מן התורה וברכת היין דרבנן, ואפ"ה ברכת היין קדמה כדאית' בברכות דף נ"א. ולענ"ד משה מן ראיה כלל, דאטו בשופטני עסקינן שמקדש ואוכל בליל שבת קודם שהתפלל ערבית, וע"כ אתה אומר שהתפלל תפלת שבת והזכיר שבת, א"כ שוב אין קדוש מן התורה, דכבר יצא בתפלה. וכיון דחכמי' תקנו כך להתפלל תחלה ואח"כ יקדש על הכוס ויאכל, אף אם נאנס ולא התפלל ובא לקדש קיימא קך סדרא כדמשמע בפסחים דף ק'. ועי' זבחי' נ"א ומנחות מ"ט מקודש ותדיר איזה קודם, ולא אפשט ולרמב"ם פ"ח דתמידין שוין הם, התם מיירי בתרתי דאורייתא או דרבנן. והא דאמר בסוכה נ"ו, סוכה קודם לזמן אף שזמן תדיר בכל רגלים, חיובא דיומ' עדיף, ולא קאמר בפשוט סוכה דאוריית', היינו טעמא דברכת סוכה מיהו לא הוי דאורייתא, והיא ככל הברכות שתקנו חכמי', אבל אם המצוה עצמה דאוריית' מסתברא ודאי להקדימה למצוה דרבנן.

משנה ד'. **האומנין קורין. נ"ב עי"ן תר"י.** בגמרא דף י"ז תני' האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה (פרש"י בזמן שעוסקין בהם מפני שענפיהם מרובים ויכולין לעמוד שם מבלי פחד מה שאין כן בשאר אילנות — והוא מירושלמי —) ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין. וכתבו תר"י לאו דוקא אומנין קורין בראש האילן אפי' בעל הבית נמי קורא, אלא איידי דאצטריך למימר בסיפא ומתפללין בראש הזית שאין מותר לבעל הבית אלא לאומנין בלבד כדי שלא יתבטלו, נקט ברישא נמי אומנין. וקשה דמתניתין לא תנא ומתפללין בראש הזית, אלא היתר דקורין בראש האילן ואסורא דתפלה, א"כ הו"ל למיתני נמי בעל הבית? וצ"ל דתני ברישא האומנין משום סיפא שאין רשאין לעשות בתפלה דזה הוי חדוש לגבי אומנין דוקא דאקילו חכמים גביהו לענין שאר דברים ומצינו בש"ס זבחים דף נ"א. ע"ב כהאי גונא ואמרינן שם איידי במערבא תני רישא משום סיפא.

ברע"ב נדבך וכו' **אלא פסוק ראשון. נ"ב: במלאכה אסורין בכל הפרשה.** הרע"ב כתב לכך קורין בראש האילן דאין צריך כונה אלא פסוק ראשון דק"ש, ומשמע נמי דלא אסור במלאכה אלא בפסוק א', וכן דעת תו"ס, מיהו שאר הפוסקי' חולקים דאסורים במלאכה בכל פרשה ראשונה, או מטעם שכתבו תר"י דפרשה ראשונה דאורייתא, או מטעם דלא לשוויה ארעי, דמטעם זה אמרינן ביומא י"ט ע"ב דאפי' קריאה ורמיזה בידיו אסור בפרשה א'. אבל בשתי פרשיות אחרות מותרים במלאכה. ויש לדקדק הא אמרינן הכא בגמרא דפטרו חכמים הפועלים משתי ברכות אחרונות של ברכות המזון, וקאמר בירושלמי הטעם דאסור לברך ועוסק במלאכתו, ובשתי פרשיות של ק"ש התירו? וצ"ל ברכות שאני, אבל פרשיות דק"ש כעוסק בתורה דמי דכתיב בה והגית בו יומם ולילה, שמע מיני' בכל עבודתו יעסק בתורה. מיהו הטו"ז בסי' קנ"א כתב למלתא דפשיטא דאף בעסקו בתורה אסור במלאכה, והדרא קושי' לדוכתי' למה התירו באומנין? וצ"ל דאף באומנים לא התירו בפרשיות (אע"ג שאינן ברכות) אלא מפני הפסד של בעל הבית, כמו שהתירו להם לסיים בברכת הארץ ולעקור דבר מן התורה לדעת תו"ס בברכות דף ט"ז ד"ה והותם, וכן משמעות דברי רמב"ן בס' המלחמות, ולבעל הבית אסור במלאכה אף בשתי פרשיות אחרונות. מיהו הרמב"ם כתב להדי' בפ"ב דק"ש הלכה ד' מי שהי' עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה כולה, וכן האומנין בטלים ממלאכתן בפרשה א', הזין דכל אדם שוה בזה, ואעפי"כ כתב באותו פרק הלכה ח' אסור קריאה ורמיזה באצבעותיו בכל פרשיות דק"ש דלא לשויה ארעי (וס"ל מה שרמז רב בפרשה שני' ביומא י"ט ע"ב דהוי התם כעין דבר מצוה עין מחלית השקל) וקשי' לן מ"ש ממלאכה דשרי בפרשיות אחרונות? וצ"ל בהלכה ד' מיירי הרמב"ם שכבר הי' עוסק במלאכתו, אז לא צריך להפסיק רק בפרשה ראשונה, אבל כשלא התחיל עדיין ורצה להתחיל בפרשיות האחרונות אסור, כמו רמיזה וקריצה לדעת הרמב"ם, ולהכי נמי פטרו חכמים הפועלי' מ"ב ברכות אחרונות של ברכות המזון, דאם יברכו ויעסקו במלאכתן נראה כהתחילו במלאכה כיון שכבר הניחו מלאכתם וישבו לאכול.

פרק ג'.

משנה א'. **פטור מק"ש ומן התפלין. נ"ב: עין עליו א"ר סי' ל"ח ס"ק ג'.** הרשב"א הקשה למה תני מי שמתו מוטל לפניו פטור מן התפלין, אפילו לאחר קבורה אסור בתפלין, דאבל יום ראשון אסור כדאי' במועד קטן וכתב דתני לה אגב אחרינא. אבל למ"ש האלי' רבה סי' ל"ח ס"ק ג' בשם מהרי"ט נהלון שפסק דוקא אם הקבורה ביום המיתה פטור אף לאחר קבורה באותו היום, אבל נקבר ביו' אחר אף ביום ראשון לאבלות חייב, להכי תני מי שמתו מוטל לפניו, דזה בכל אופן פטור מתפלין באותו יום מחמת שמתו מוטל לפניו, אבל אין מתו לפניו, דהיינו שנקבר, לפעמים חייב בתפלין כגון שמת יום שלפניו. ועם היות שהאחרונים חלקו על מהריט"ג לענ"ד שכך שטת הרי"ף והרמב"ם, שהרי"ף בפ"ג דמועד קטן כתב אבל אסור להניח תפלין, ומסקנא

דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד, דעיקר מררא חד יומא הוא דכתיב ואחריתה כיום מר, ובפ"ב דברכות כ' הרי"ף אבלות יום ראשון דאורייתא אם הוא יום המיתה ויליף מהא דאמרינן בזבחים דף ק' שיום ראשון אסור בקדשים, אבל בליל שלאחריו שרי דכתיב ואחריתה כיום מר שהוא יום המיתה וכן כתב הרי"ף במועד קטן דאם יום ראשון ג"כ יום המיתה דוחה יו"ט שני דהוי אבלות דאורייתא דכתיב עלה ואכלת חטאת היום ואחריתה כיום מר. נראה בעליל שהרי"ף קורא יום ראשון שעליו נאמר ואחריתה כיום מר דוקא יום המית', אבל נקבר ביום שלאחריו שאין כאן אבלות דאורייתא מניח תפלין, וה"ה נמי בשמועה קרובה לא מצאנו להרי"ף שאסור בתפלין ביום א', דשמועה קרובה דרבנן כדאי' בזבחים ק'. ואף למה שהביא הש"ך סי' ת"ב בשם הרמב"ן יש להבין שאין מניח תפלין בשמועה קרובה, והרמב"ן כרי"ף ס"ל דאבלות יום מיתה וקבורה מן התורה כמבואר בסי' שצ"ט, מ"מ יש לחלק דיום שמועה קרובה כיום מיתה וקבורה דמי', ושייך לגבי ואחריתה כיום מר, שיום א' מררא טפי, אבל מי ששה' אצל המיתה ולא נקבר מתו עד למחר שעבר יום מרירות אכתי לא שמענו שפטור. והרמב"ם נמי בשטתי' של הרי"ף שכ' שיום מיתה וקבורה הוא דאורייתא, ובפ"ז דאבל סתם וכתב יום שמועה כיום הקבורה דמי, ואכתי לא ידיענן אם נמי כיום מיתה וקבורה לענין תפלין.

וראיתי להכם א' שיישב קושי' רשב"א עפ"י מה דאיתא סוף פרק ו' דסנהדרין משנה מ"ו הרוגי ב"ד לא היו מתאבלין עליהם אבל אוננין א"כ במת בהרוג ב"ד בשעת אנינות פטור מן התפלין, ולאחר קבורה חייב דאין מתאבלין. וטעות הוא בידו דלשון מתניתין לא היו מתאבלין אבל אוננין שאין אנינות אלא בלב ופרש"י לא מתאבלין כדי שיהא בזיון זה כפרה להם, אבל אוננין שאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך שאין אנינות אלא בלב בלבד. נראה בעליל דאין זה אנינות הפוטר מכל המצות כי טעם הפטור כדאי' בירושלמי או מפני כבודו של מת או שאין לו מי שיתעסק בקבורתו, וכאן אנו רוצים בבזיונו כי היכא דהוי לי' כפרה כמ"ש רש"י וקבורתו מסורה לב"ד לקברו באחת משתי בתי קברות, א"כ הקרובים חייבין בכל המצות, ואין מראים שום אנינות, אבל בלבם יתעצבו. אבל באמת אין אנו צריכין לכל הני ישובים, דבירושלמי פריך ממתניתין למ"ד אף ביום ב' פטור אבל מתפלין, למה לי למתני מוטל לפניו? ומתרץ בגין דתני דא, ק"ש ותפלה, תני נמי דא.

משנה ג'. **ברע"ב וחייבין בתפלה דרחמי היא ומדרבנן היא. נ"ב עי"ן עליו.** כך הוא לשון רש"י, אבל אינו מדוקדק לשטת הרמב"ם והרבה פוסקי' דס"ל תפלה דאורייתא ובכל יום זמנה א"כ לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא ופשיטא דנשים חייבין. וצ"ל דהשמועינן חייבין בתפלה היינו ב"ג תפלות שחרית מנחה ומעריב דתקנו חכמים.

בתי"ט התפלין מ"ש הרב שבת לאו זמן תפלין. נ"ב התם ר"מ הבא לאו ר"מ. התי"ט תמה על הרב שכ' כאן שבת לאו זמן תפלין ובערובין רפ"י גבי המוצא תפלין מכניסין זוג זוג, ר"ג אומר שנים, פרש הרב, ת"ק סבר שבת זמן תפלין וכשמכנים שנים עובר אבל תוסיף, ור"ג סבר שבת לאו זמן תפלין וליכא בל תוסיף, ושנים הוי תכשיט דמקום בראש להניח ב' תפלין, והלכה כת"ק ומסיים ואין הלכה כר"ג, משמע דס"ל כת"ק שבת זמן תפלין? ולק"מ דהר"ן כתב דאף לת"ק איכא למימר שבת לאו זמן תפלין ובל תוסיף ליכא, ואפ"ה אסור להכנים יותר מזוג, דלא שרי ללבוש אלא כדרך שהוא תכשיט לו בחול ונוהג ללבוש בחול, וכ"כ מהרש"א בערובין דף צ"ו ע"ב והוסיף, לבאר הא דקאמר לת"ק כמ"ד שבת זמן תפלין ושנים הוו בל תוסיף, משום דסתם מתניתין ר' מאיר (כדאי' סנהדרין פ"ו) והוא ס"ל להדיא שם דשבת זמן תפלין ואחד האיש ואחד האשה מכניסין, אבל באמת אף אי לאו זמן תפלין אסור להכנים יותר מזוג כדרך שלובש בחול ועי"ש ראיתו. וזה מדוקדק בלשון הרב בערובין שלא סיים כדרכו והלכה כת"ק דהוי מצי למטעי אף לענין שבת זמן תפלין הלכה כדבריו, לכן מסיים: ואין הלכה כר"ג, דאסור להכנים שנים, אבל מ"מ אין הלכה נמי כת"ק שס"ל שבת זמן תפלין. וזהו שכתב רבנו בקיצור: התם ר"מ, הכא לאו ר"מ, פי' הכא ידענו דמתניתין לאו ר"מ, דלר"מ נשים חייבות בתפלין כדאי' בערובין צ"ו ע"ב ומתני' תנא פטורות לכן שפיר כ' הרב כאן שבת לאו זמן תפלין כר"ע וכריה"ג במנחות ל"ו ע"ב.

משנה ד'. **ברע"ב עזרא תקן שלא יקרא בתורה. נ"ב: עי"ן רמב"ם.** מ"ש שלא יקרא בתורה, לפי פשוטו נראה שאף לתפלה אסור מתקנת עזרא כדאי' במשנה ה' וכן נזכר בב"ק דף פ"ב בסתמא עזרא תקן טבילה לבעלי קרי. אבל באמת עזרא לא תקן רק לדברי תורה ולא לתפלה שכך כתב הרמב"ם בפ"ז דתפלה עזרא תקן טבילה לד"ת, וב"ד שעמד אחריו התקין אף לתפלה. וכ' הכ"מ שלא ידע מקורו. ואפשר שיצא לו מירושלמי דפרקין: ר"ח אמר כל עצמן לא התקינו לטבילה אלא מפני התלמוד שאם אתה אומר מותר, אף הוא אומר אלך ואעשה צרכי ואח"כ אשנה, ירגיל עצמו בתשמיש ויבטל תלמודו. ואם עזרא בתחלה גם לתפלות וברכות תקן מכ"ל טעם זה? ועוד שר' יהודה בדף כ"א ע"ב סבר לי' דוקא בדברי תורה אסור, ש"מ דלא נתקן מתחל' אלא לד"ת.

שם ברע"ב ועל המזון וכו' ואין מערער בדבר נ"ב: עי"ן. אפשר שכונתו שהרי"ף והרא"ש וכן הרמב"ם בחבורו פ"ד דק"ש ובפרוש המשניות השוו כולם לדעת רב האי גאון ומר רב אהרן גאון ושיעתם דהלכה כריב"ב דבטלוה לטבילה דוקא לדברי תורה אבל לתפלה צריך טבילה או

ט' קצין, וכן הביא המנהיג בשם רבנו חננאל דלא בטלו אלא לד"ת ,,וכן עושין בא"י ופרובינצא" וכך דעת בעל ספר העתי' והאשכול, וכן הביא הג"א בשם ספר הישר וכ"כ הריא"ז שנהגו המקילים בזה שלא כהלכה. לכן מאד יש לזהר בזה עכ"פ בימים הנוראים.

משנה ו'. **בתי"ט. נכתב בצדו: ן ונדה שפלטה.** כונתו שנשכח בדפוס ציון משנה ן בתי"ט והדבור המתחיל שפלטה, צריך להתחיל ונדה שפלטה, שזהו עקר החדוש דאשמועינן, דמיירי הכא ששמשה וטבלה ויצאה מכלל בעלת קרי וראתה נדה, ואח"כ פלטה שכבת זרע, וא"כ נטמאה קודם בטומאה חמורה דנדה דלא מהני טבילה עד ז' ימים, והוי אמינא לטומאה קלה דפליטת זרע לא צריכה טבילה, קמ"ל. ואח"כ קתני המשמשת ולא טבלה ואח"כ ראתה נדה שכבר נתחייבת בטבילה ואח"כ נעשית נדה דצריך טבילה לקרי, וזה פשוט ולא נצרכה אלא לר"י כמ"ש בסמוך.

שם בתי"ט והמשמשת טמאה וכו' **ומהאי טעמא אצטריך. נ"ב צ"ע סו' ד' כ"א.** התי"ט כתב דתני המשמשת שראתה נדה לאשמועינן דמשמשת טמאה אף בלא פליטה. וקשה דבסוף דף כ"א ע"ב מוכיח הש"ס הא דר' יהודה פוטר במשנתנו, דוקא אם אחר טומאת קרי באה טומאה חמורה, דאי בעל קרי גרידא נמי פוטר, למה תני במשנתנו המשמשת שראתה נדה צריכה טבילה, פשיטא, מעיקרא בת טבילה היתה וכ"ש הוא מרישא נדה שפלטה דלא היתה מעיקרא בת טבילה, אלא ודאי המשמשת שראתה נדה לא תנא אלא משום רבי יהודה דפוטר בסיפא אף המשמשת שראתה נדה אע"ג דמעיקרא בת טבילה היתה, וקמ"ל דוקא המשמשת שראתה נדה פוטר ר"י הא בעל קרי גרידא מחייב. ולדיוקא דתי"ט לא מוכיח מידי, דהמשמשת שראתה נדה אף לת"ק אצטריך להשמיענו דטמאה אף בלא פליטה? ויש ליישב דלאוקימתא דש"ס דקמ"ל דר"י לא פליג אלא בבאה טומאה חמורה אחר הקרי, הא בקרי גרידא מודה, כך הו"ל למיתני במתניתין נדה שפלטה ש"ז או פלטה ש"ז ואח"כ ראתה צריכה טבילה ור"י פוטר דשמעת מיני' שפיר אף אם בתחלה בת טבילה פוטר ר"י כשראתה נדה אח"כ, ולא הוי צ"ל המשמשת, לפיכך דייק מיני' תי"ט דקמ"ל דמשמשת טמאה א' תשמיש אפילו לא פלטה. ואם להורות דין דתי"ט דלמשמשת דין רואה, הי' די באמרו המשמשת צריכה טבילה, אלא ודאי אתא לאשמועינן חדוש אע"ג דמעיקרא בת טבילה פוטר ר' יהודה, ושני חדושים בדבור א' נאמרו.

שם בתי"ט ורבי יהודה פוטר לדבריו דת"ק. נ"ב צ"ע. מ"ש תי"ט הא דרבי יהודה פוטר אם טומאה חמורה באה אחר קרי, דמשמע בקרי גרידא מודה ולעיל במשנה ד' מתיר ר' יהודה בעל קרי בתפלה, דכאן לדבריו של ת"ק קאמר דאוסר בעל קרי גרידא. וע"ז כתב רבנו ,,צ"ע" דא"כ מאי מוכיח הש"ס דר"י מודה בקרי גרידא דבעי טבילה ודפוטר דוקא כשבאה אחר הקרי טומאה חמורה, דלמא לדידי' אין כאן טבילת בעל קרי ולדבריו דת"ק קאמר, ולא הי' צריך לתרץ דמודי ר"י בד"ת. אבל באמת פרושא דתי"ט מגלא בירושלמי, שהוא מפרש שר"י לית לי' תקנת עזרא בקרי ע"י תשמיש, וברייתא דדף כ"א שאוסר ר"י בעל קרי בד"ת ע"י קלות מיירי, והכא דר"י פוטר משמשת שראתה נדה, ומשמע משמשת לתודא מודה דבעי טבילה, לדבריהם דרבנן קאמר, אף לדידכו דמשמשת גרידא בעי טבילה, אודו לי מיהו אם בא אח"כ או קודם טומאה חמורה שפטור. ואי קשי' א"כ למה לי למתני כלל המשמשת שראתה נדה, פשיטא דצריכה טבילה לת"ק דקדם החיוב, וכ"ש הוא מנדה שפלטה דמעיקרא לאו בת טבילה היתה (דלא שייך תרוצא דש"ס בבלי לר"י אצטריך) ע"ז תרץ בירושלמי דאצטריך המשמשת שראתה נדה צריכה טבילה, דיותר חדוש שתועיל טבילה לקרי שראה זיבה, מזב שראה קרי, וה"ה למשמשת שראתה נדה חדוש יותר שתועיל טבילה ועי"ש במפרש.

פרק ד'

משנה א'. **בתי"ט תפלת המנחה** וכו' **מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא. נ"ב: צ"ע ועין פרחון. וגמ' ד' כ"ח וירושלמי שם.** הרמב"ם כ' בפ"מ מנחה שם נופל על עת מן היום כשלא תשאר אלא ב' שעות וחצי זמניות ונקראת התפלה תפלת מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא. הנה זה דוקא לדעת הרמב"ם דעקר זמן תפלת המנחה מתשע שעות ומחצה, אבל לרוב הפוסקי' דס"ל משש שעות ומחצה זמן מנחה וכמ"ש הרא"ש והטור א"א לפרש דמנחה נקרא הזמן ב' שעות וחצי קודם הלילה, וע"כ צריך לפרש כפרוש רמב"ן כשהשמש מתחיל לנוח מאורו הגדול ולסוב אל מנוחתו קרוי מנחה, ולרמב"ם שעקר זמנה מ"ט ומחצה נקרא כן, מטעם שבעת ההיא נרגש לכל אדם ביותר השקט ומנוחת אור השמש והליכתו לבית מלונו, משא"כבשעות הקודמות (ועי' פרש"י בראשית ג' חי"ת) לא נרגש כ"כ. ומ"ש ,,ועין פרחון" רצה לומר דהפרחון כ' בשורש מנח: משש שעות והלאה עונת מנחה לכל ישראל שנאמר ערב ובקר וצהרים וגו' ומשש שעות ולמעלה אסור לכנוס למרחץ וכו' וכן מנהג כל ישראל בכל ערי מושבותם, חוץ מארץ אדום, שהיו בתחלה עניים הולכים בכפרים עד הערב חוזרין לבתיהן ומתפללין מנחה ומעריב בשעה אחת, ואמרו חז"ל כל העושה כן נקרא פושע (לגבי המאחר תפלת המוספין אמרו כן ברכות דף כ"ח אע"ג דזמנה כל היום לרבנן וא"כ

ה"ה לענין תפלת מנחה), ואעפ"י שנתעשרו אין מתפללין אותה בזמנה וכו' והרי הן עוברין ועושין כל דבר קודם שהתפללו מנחה והוא רחום יכפר עון עכ"ל בקצור וכך כתב בשרש ערב. והנה הפרחון הי' בזמן ראב"ע שהי' רבו ורבי יהודה הלוי בעל הכוזרי וכתב שנתוכח עמהם פה אל פה ונמצא בעת מיתתו של ר' יהודה הלוי וחבר ספר המחברת שלו ה' אלפים תתקכ"א, הרי שהי' זמן מעט קודם שעשה הרמב"ם חבורו והי' ספרדי כמוהו והעיד שמנהג כל ישראל בכל הארצות לבד מארץ אדום להתפלל מנחה גדולה, א"כ יש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפ"ג דתפלה דעקר זמן מנחה מתשע שעות ומחצה, וכן בחבורו על המשנה שיסד בנעוריו. וזה כונת רבנו שכתב „ועין פרחון" דמזה נשמע שהיה המנהג בכל הארצו' לא כרמב"ם, וכולם התפללו מנחה גדולה.

ומ"ש רבנו „עי' גמ' דף כ"ח" לענ"ד כך פרושו, שמשם נמי ראי' קצת שזמן מנחה עקרה משש ומחצה. דהא תני' תנו רבנן הי' לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוספין ר' יהודה אומר מתפלל של מוספין ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת, דלר' יהודה אין מתפללין מוסף לאחר שבע שעות, וזו אינה עוברת. והכא ודאי איירי בזמן מנחה גדולה קודם שבע שעות דלאחר שבע האיך אמר ר' יהודה מתפלל של מוספין דלדידי' אסור, ומר' יהודה נשמע לרבנן שאמרו שצריך להקדים מנחה בזמן מנחה גדולה איירי, ואיך אמרו להקדימ' כיון דלרמב"ם אכתי לא מטי זמנה הנכון? ואין לפרוק עפ"י מ"ש הרא"ש דאיירי שהוצרך להתפלל שתיהן בשעה ז' שאין לו זמן למנחה קטנה שרוצה לאכול בסעודה אז מנחה קודם, הרא"ש עצמו מסים להכי הוא קודמת כיון שהיא תדירה וגם עקר זמנה מו"ו ומחצה. וזה אינו לדעת הרמב"ם ועי' מג"א סי' רפ"ו ס"ק ג' ישוב לזה.

ומ"ש רבנו „וירושלמי שם" אפשר שכך כונתו דבירושלמי ריש פרק ד' מביא נמי הא דאמר רבי יוחנן בבבלי דף כ"ח הלכה מתפלל מנחה ואח"כ של מוספין. ופריך בירושלמי והתני' הקדים תפלת המנחה לתפלת מוספין יצא, הא לכתחלה לא? פתר לה בשלא הגיע הזמן לתפלת המנחה עי"ש וברא"ש דלירושלמי אינו מקדים מנחה למוסף אלא בהגיע זמן מנחה קטנה ולא בזמן מנחה גדולה שעדיין לא הגיע זמן אמיתי למנחה, ומסים הרא"ש מיהו גמ' סבר דאפי' בשעה שביעית פסקינן כרבנן שצריך להקדים. וכתב במעדני מלך שהירושלמי ראי' לרמב"ם שעקר זמן מנחה מט' ומחצה. ואפשר שזה כונת רבנו. אבל לבי אומר לי דלא אשתמיט לרבנו דברי הרא"ש שכתב דגמרא דילן חולק על ירושלמי. לכך נראה לי שאין כאן פלוגתא, דיש לדקדק במה שאמר ר' יוחנן הלכה מתפלל מנחה ואח"כ של מוספין, ולימא בפשוט הלכה כרבנן כדמקשינן בברכות דף ל"ו ונימא הלכה כר"ע ובכמה דוכתי? ועוד שהירושלמי עצמו מביא הא דרבי יוחנן ומקשה עליה והתני' דמקדימין לכתחלה מוסף, ומשני דמיירי שלא הגיע זמן מנחה קטנה? מכל זה נראה ברור דאף דהכר ממחלוקתו של רבי יהודה ורבנן, דלרבנן אף בשעה שביעית מקדים מנחה למוסף, מ"מ לר' יוחנן דלא אמר הלכה כרבנן אלא סתם מתפלל של מנחה תחלה, שפיר י"ל דוקא בהגיע זמן מנחה האמיתי וכדפרש בירושלמי דבעדיין לא הגיע זמן מנחה מקדים מוסף, ואין שום הכרח דתלמודא דידן לא ס"ל פרוש זה בדברי ר' יוחנן, ולפ"ז אין שום קושי' לרמב"ם.

ולדינא מצאתי בתשובת דודי הגאון בעל יד דוד לאאמו"ו הגאון זצ"ל בזה"ה: סוגי' דעלמא כרא"ש וטור וכן הכריעו ביד אהרן ובבית יעקב ועוד תשובות רבות באופן שיכול להתפלל מנחה גדולה ואם מתענה ורוצה לאכול אחר חצות או לאכול סעודה, חובה להתפלל מנחה גדולה. ואני הגבר ראיתי סוחרים יראי אלקי' שדרכם להתפלל עם הצבור מנחה קטנה, שלפעמים מרוב עסקיהם בימי החורף שכחו ועברו זמן מנחה. לכן טוב מזה שיתפללו בצהרים מנחה גדולה בעודם פנויים ממלאכתם.

ודע מה שהוכיח המג"א בסי' רל"ב מתרוץ התו"ס שהביא תי"ט דאליה נענה בשעת הקרבת מנחה שעקר זמנה מנחה קטנה. לענ"ד אין ראי' והתו"ס עצמם כתבו שמא בשעת הקרבת מנחה, נענה, דבאמת שעת הקרבתו מחצות ואילך ולא אחרו אלא מפני נדרים ונדבות שאין קרבין אחר התמיד, דבלא"ה היו מחויבין להקדימו אחר חצות כמ"ש רש"י ר"פ תמיד נשחט דזריזין מקדימים, ואחור זה הי' בזמן שרוב ישראל הביאו קרבנותיהם למקדש, אבל בימי אליהו יו"ד שבטים לא באו ירושלימה כדכתיב מלכים א' י"ב ובירושלים נמי הבמות לא סרו בימיו מלכים א' ט"ו וכ"ב. א"כ בעת ההיא נדרים ונדבות מעט מזעיר היו, ואוקמי לי' אדינא כדאי' ר"פ תמיד נשחט, ששחטו התמיד אחר חצות והקרבת המנחה תו"מ אחריו, ומקרא ויהי בעלות המנחה שפרש רד"ק בשעת הקרבת מנחה אין ראי' לפ"ז אלא שנענה אחר חצות.

משנה ו'. **יכון לבו כנגד בית קדש הקדשים**· **נ"ב עין**· אפשר שכונתו למה שכתב הרמב"ם פ"ה דתפלה, המהלך בספינה יכון לבו כנגד השכינה, וכתב הלח"מ שזה המכוון לרמב"ם במה שאמרו כנגד קדש הקדשים. ואפשר שילא לו מיבמות דף ו' ע"ב לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש.

פרק ה'·

משנה א'. **ברע"ב אפילו נחש** וכו' **שרוב פעמים אינו נושך· נ"ב: עי"ן סוטה ד'** (הספר נמתק). אפשר שצ"ל סוטה דף כ"ח, דהם מסיק הש"ס מלות מגינות

מן הפורענות בעידנא דעסיק בהו עי"ש בתו"ס. א"כ שפיר שמכינן הכא כיון דרוב פעמים אינו ממית וכבר עוסק במצוה, שמכינן שהמצוה תגן עליו, דאל"ה אפי' במיעוטא דמיעוטא הוי לן למיחש.

ובאמת רבים מתמיהים על פרש"י והרע"ב והרמב"ם בנחש לא יפסיק שרוב פעמים אינו נושך, הא קיל"ן כשמואל ביומא פ"ד ע"ב אין הולכין בפקוח נפש אחרי הרוב? ועוד דבשבת קכ"א ע"ב נחשים שבארץ ישראל ודאי ממיתים ונהרגין בשבת? ונראה שמזה יצא לרמב"ם פסקו בפ"ו מהלכות תפלה אם דרכן של נחשים ועקרבים באותו מקום שממיתין פוסק, ואם אין דרכן להמית אינו פוסק, ומתניתין איירי מנחשים הכרוכים על העקב אבל אין דרכן לשוך ולהמית, והסכנה בזה מלתא דלא שכיח. ואף לתרוצא דש"ס דף ל"ג אגב איצצא מזקי, יש לומר כן, דאפילו חיות שאין דרכן לשוך אם מתגרה בהן ישוכו. וכל היכא שהסכנה מלתא דלא שכיחא לא חיישינן לה, דומי' למה שכתבו תוס' בפסחי' דף מ"ו ע"ב דלמ"ד הואיל ליסתרי כל מלאכת שבת הואיל דאי אתרמי חולה שיש בו סכנה ותרצו דלא שכיח. ועוד יש לומר דאיירי בנחשים שאין ממיתין בנשיכתן, ולמדתי כן מירושלמי דאמרינן שם אבל עקרב פוסק ופרש"י עקרב מסוכן לעקוץ יותר מן הנחש, אבל הרי"ף הביא הירושלמי דטעמא דעקרב מחיא בתר דמחיא שנושך כמה פעמים, שמע מיני' דנשיכה אחת אינה ממיתה בנחש דמתניתין אלא רצופות. ויפה נכון ראיתי בשם הגאון מו"ה משה העליס ז"ל דאמרינן בפסחים דף ח' ע"ב שלוחי מצוה אינם נזוקין ומסיק הש"ס היכא דשכיחא היזקא שאני כדמוכח התם מקרא. ולפ"ז אף אם בכל סכנה חוששין למיעוט, מכל מקום אם ע"י התעסקות במצוה אפשר שתבוא סכנה, אמרינן שלוחי מצוה אינן נזוקין, הלכך בנחש לא יפסיק אבל בעקרב שכיחא היזקא.

בתי"ט ד"ה למקום וכו' במשנה שבירושלמי לא גרסינן למקום· נ"ב בבבלי· אפשר שרצה לומר שהתי"ט העלים עיניו מנוסחת ש"ס דידן, שהוא ג"כ לא גרס למקום, אלא: לאביהם שבשמים.

בתי"ט לא יפסיק בדבור שהליכה לא מצינו שנקרא הפסק. נ"ב צ"ע ובירושלמי· זה לשון תר"י ריש פרקין: אפי' נחש לא יפסיק, ואעפ"י שאין לו להפסיק בדבור, אפי' הכי יוכל ללכת כדי שיסליכנו מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסק, מיהו היכא דאיכא סכנה בכל ענין מותר להפסיק עכ"ל. והפשוט דלא שרי הליכה אלא לענין להסליך הנחש מעליו, דבלא"ה לא מכוון שפיר, אבל בעלמא בודאי אסור לילך ממקומו, וכן בש"ע סי' ק"ד סעיף ב' ועי"ש בטו"ז שבודאי הוי הליכה הפסק, ולא שרי לדעת הטור והרא"ש אלא לצורך כגון שבא בהמה נגדו. וזה הו"ל לתי"ט להזכיר.

מיהו יתכן שמ"ש „צ"ע" לדבר אחר כוון. דלקמן דף ל"ג בגמרא גבי לא שנא אלא נחש אבל עקרב פוסק, כתבו תר"י: אבל בירושלמי אמר שאפי' נחש אם הי' בא מרתיע כנגדו מתרחק לצד אחד ולא הוי הפסק, והכי גרסינן התם היה מרתיע ובא כנגדו הרי זה מסתלק מלפניו ובלבד שלא יפסיק תפלתו עכ"ל. הרי אשמועינן חדושא במרתיע מותר לילך ממקומו ובלבד שלא יפסיק תפלתו, וא"כ תמוה מה שכתבו תר"י בריש פרקין שאף לברוח מותר ההליכה, והירושלמי אמר לא שנו אלא כרוך אבל מרתיע הרי זה מסתלק מלפניו ובלבד שלא יפסיק תפלתו, משמע בכרוך הליכה אסורה. וכעת מצאתי בגליון לדודי בעל י"ד וז"ל: הב"י הביא בסימן ק"ד דעת תר"י דהליכה לא הוי הפסק ומותר בכרוך על עקבו, ומה שאמר לא יפסיק היינו בדבור, ואח"כ מביא בשם תר"י וירושלמי במרתיע אפי' בנחש מפסיק בדבור. ובאמת נהפוך הוא שתר"י מביאים בשם ירושלמי אפי' במרתיע לא יפסיק תפלתו וכן הוא בירושלמי שלפנינו עכ"ל ונ"ל שהי' לב"י נוסח אחר בתר"י ובירושלמי. גם התו"ס והג"מ הביאו מירושלמי דמתיר דבור במרתיע. ולנוסח ירושלמי שלפנינו דמשמע שאין פוסק במרתיע בדבור להצלתו, אין לו מובן דאפי' אם בברכה לבטלה חשש דאורייתא עי' מג"א סי' רט"ו, אין לך דבר שעומד מפני פקוח נפש אפי' בכמה ספקות. ומאד אני תמה על המפרש לירושלמי שכתב בפשיטות במלך מפסיק בדבור דהוי ודאי נפשות אבל גבי מרתיע ספק, נשתקע הדבר ולא נאמר! דאף להני תנאי ביומא פ"ה ע"ב דלא ילפי פקוח נפש מוחי בהם ולא ידעינן לדידהו ספקא מקרא, מ"מ הלכה ברורה הוי בישראל מעולם כמוכח משם. אלא ודאי שכונת ירושלמי במרתיע מסתלק מלפניו ולא יפסיק תפלתו, כיון שדי אם מצדד להצלתו, שעדיין אינו נוגע בו, אבל פשיטא אם צריך לקרוא אנשים אחרי' להצלתו, שיפסיק בדבור.

משנה ב'. רבי אליעזר אומר· נ"ב עי"ן עליו· אפשר שכונתו על מה שסדר רבי ר' אליעזר בסוף והקדים רבי עקיבא אומר ברכה רביעית, הלא ר"א רביה דר' עקיבא הי'? ואין קושיא, כי תנא דמתניתין אסדר ברכות קמהדר דלרבי עקיבא אומרה ברכה רביעית ולר' אליעזר אומר' ברכה שש עשרה.

ברע"ב מזכירין וכו' נ"ב· צ"ל: דכתיב, איוב ה', עושה גדולות ואין חקר וגו' הנותן מטר וגו'.

בתי"ט גבורות וכו' והתם כתיב. נ"ב: צ"ל והתם גבי בריותו של עולם כתיב· מבואר מאליו, דעקר הלמוד מדכתיב חקר בבריאת עולם וחקר בגשמים, ובבריאת עולם נמי כתיב גבורה ש"מ עד אין חקר וגבורה חדא היא ובגשמים נמי כמאן דכתיב בי' גבורה דמי.

משנה ד׳. **בתי"ט ואם הבטחתו** וכו׳ **שאין למדין הלכה ממדרש. נ"ב אין ענין.** שפיר דקדק אחריו, דאין למדין הלכה ממדרש, אם מצינו דש"ס שלנו חולק או יש כלל המתנגד, אבל כשאין התנגדות בש"ס למדין ממדרש, תדע שהתי"ט מביא ראי׳ מירושלמי שכתוב אין למדין לא מן ההלכות (שבמשנה) ולא מן הגדות ולא מן התוספתות (וכן בנדה סוף דף ז׳ וב"ב דף ק"ל אין למדין הלכה מפי המשנה), ואנחנו מוצאין דינים אין מספר ממשנה ותוספתא, אלא שרצה לומר אם אין מכוונין עם הגמרא. שוב ראיתי לרמ"ז דהשיג ג"כ על התי"ט, ומייתי ראי׳ כנגדו מר"ת שלמד בפסחים ק"ה ממדרש שאין לאכול בשבת בין מנחה למעריב. ולא הצריך להביא ממרחק לחמו, דבמכלתין דף י"ג ילפי התו"ס עמידה בפסוק ראשון דק"ש מתנחומא ועי׳ ברכות י"ח בתו"ס ותענית דף ט׳ לענין מעשר כספים ורש"י מגלה כ"ב ע"ב וזולתם מלאים כל טוב מהלכות שנמצאו במדרש.

משנה ח׳. **המתפלל וטעה סימן רע. נ"ב עין בגמרא.** מדשתקו המפרשים משמע בכל מקום שטעה סי׳ רע לו. ולא כן הוא, דאיתא בגמרא ל"ד ע"ב אמר ר׳ חייא באבות, פרש"י לפי שהוא תחלת תפלה רמ"ז הוא שאין חפץ בה. ואמרינן שם איכא דמתני לה אברייתא המתפלל צריך שיכוון את לבו בכולן, ואם אינו יכול, יכוון באחת, אמר רבי חייא באבות. וכתבו תר"י דלא פליגי לישנא אהדדי. ובירושלמי מייתי לישנא קמא בשם ר׳ אחא בר יעקב ולא מייתי לישנא אחרינא.

פרק ו׳.

משנה א׳. **בורא פרי הגפן. נ"ב עין רא"ש.** נראה כונתו למה שהקשה הרא"ש בשם ר"א ממיץ היאך אנו מברכין פרי הגפן, הא לא מקרי פרי לענין בכורים כדאיתא בחולין ק"כ ע"ב פרי אתה מביא, ואי אתה מביא משקה, הביא ענבים (וקדשה לבכורי׳ בהיותם פרי) ואח"כ דרכן מנין, ת"ל תביא. אלמא בלא יתור הוי ממעטינן יין מפרי, והתם נמי לא מרבי אלא הביא ענבים ודרכן אבל יין גמור לא הוי? ותרץ דודאי הסברא דהיוצא מן ענבים וזיתים מקרי פרי כדאמר ר׳ יהושע התם אין סופגין משום ערלה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים (ובתרומה נמי ידיענן דכ׳ תירוש ויצהר) מיהו הו"א גבי ערלה דכתיב אכילה, דפרי דכתיב גבה דוקא ולא משקה, והו"א לילף בכורים מערלה דכתיב נמי מראשית כל פרי, להכי כתב רבוי גבי בכורים תביא לרבות משקה, וילפינן איפכא ערלה מבכורים דמשקה בכלל פרי (ודוקא זיתים וענבים דשאר משקין זיעה בעלמא עין סוף פרק י"א דתרומות ובמכילתין דף ל"ח) עכ"ל. והא דאמרינן הביא ענבים ודרכן לאו למימרא שהוא הביא ענבים אפי׳ אם הביא היין נמי מקבלים, ומ"ש ברישא פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה מוקי לה בירושלמי פי"א דתרומות כשלא לקט הפירות מתחלה לבצרן, אבל אי לקט פרי הבכורים לכתחלה על מנת לבצרם ולהביא היין מקבלים הימנו. וזהו מה שאמר הביא ענבים רצה לומר קדשם בענבים על מנת לדרכן ודרכן מביאים, ואם לא לקטם על מנת כן אסור לו לשנותם למשקה אח"כ.

משנה ב׳. **בתי"ט יצא** וכו׳ **שכן הר"ר יונה פרש. נ"ב צ"ע.** כונתו דתר"י פרשו הא דיצא אם ברך על פירות אילן בורא פרי האדמה שגם האילן יונק מן האדמה ופרשו כן על מתניתין ואמרינן בגמרא דמתני׳ ר׳ יהודה היא דסבר עקר אילן ארעא, והכתי אין ראי׳ מתר"י לרבנן דפליגי על ר"י בבכורים וס"ל נקצץ האילן אינו קורא, שגם הם יסברו אם ברך על פירות אילן בפה"א יצא. ואפשר ממה שכתבו שגם אילן יונק מן האדמה יש לדייק דלרבנן קאמרי, דאמרינן בגמרא לר"י עקר אילן ארעא, למימרא שהפרי אינו אלא מכח ארעא, וקצת קשה אם ארעא עקר לר׳ יהודה נברך עלי׳ בפה"א, וצ"ל לר"י דזה וזה גורם.

משנה ד׳. **ברע"ב מין שבע והלכה כחכמים. נ"ב עי"ן.** רוב הפוסקים ס"ל כר׳ יהודה דמין שבע קודם, ובאין ברכותיהם שוות מברך תחלה על מין שירצה אפי׳ צנון וזית. ולרמב"ם בזה חביב עדיף, ואם שוין לו ב׳ המינים מברך על מין ז׳ כדמשמע בש"ס דף מ"ג ע"ב מברך על השמן. עין מג"א סי׳ קס"ח ותוס׳ דף ל"ט.

משנה ה׳. **ברע"ב מעשה קדרה** וכו׳ **לא פטר מעשה קדרה ואין הלכה כב"ש. נ"ב עין ירושלמי ורמב"ם ולא כב"מ ולא כהרב.** הרב פרש דב"ש פליג אסיפא, דת"ק ס"ל פרפרת לא פוטר פת אבל מעשה קדרה פוטר וקאמר ב"ש אפי׳ מעשה קדרה לא פוטר. אבל בגמ׳ מספקא דלמא ב"ש ארישא פליג, דת"ק אמר ברך על הפת פטר פרפרת, ואמר ב"ש אף מעשה קדרה פת לא פוטר, אבל בסיפא: ברך על פרפרת לא פטר הפת לא פליג ומסיק בתיקו, ולמה פסק הרב והרמב"ם בפ"מ דב"ש פליג אסיפא? ונראה דהיינו טעמא, דאם נאמר אסיפא פליגי, א"כ לת"ק פרפרת פוטר מעשה קדרה ולא צריך לברך על מעשה קדרה, וזה נכון יותר כיון דספק ברכות להקל, אבל אם נאמר ארישא פליגי אי פת פוטר, א"כ בסיפא פרפרת לא פטר הפת, איכא למטעי ולומר דאף מעשה קדרה ס"ל לת"ק לא נפטרו ע"י פרפרת, ואתא לידי ברכה לבטלה. וכן קיל"ן בש"ע פרפרת פוטר מעשה קדרה, ומעשה קדרה דעדיף מיני׳ פוטר פרפרת. מיהו הרמב"ם בחבורו פסק פת פוטר פרפרת (והוא לדידי׳ מיני פירות) ופרפרת אינו פוטר אפי׳ מעשה קדרה. והקשה

הכ"מ כיון דיש לומר ב"ש אסיפא פליג, א"כ לת"ק פוטר פרפרת מעשה קדרה וספק ברכות להקל? ותרץ כיון דגמרא אבעי' אליבא דב"ש משמע שהלכה כך. ושוב הקשה א"כ הו"ל לפסוק אפילו פת אינו פוטר פרפרת דלמא ב"ש ארישא קאי? ולק"מ לענ"ד כיון שיש ספק אי פליג ארישא וס"ל דפת אינו פוטר פרפרת, אמרינן לא פליג דספק ברכות להקל וברך על הפת פוטר פרפרת, אבל דין דפרפרת לא פטר פת ולא פטר מעשה קדרה, קיים לב"ש בין אי פליג ארישא ובין אי פליג אסיפא.

מיהו הרב לא ס"ל כן דהרי בסדי' כתב שאין הלכה כב"ש וכן הרמב"ם בפ"מ כתב אות באות כהרב וא"כ ליתא להרוצא דכ"מ. ובלא"ה יש לתמוה טובא עליו במה שכתב כיון דאבעי' אליבא דב"ש משמע שהלכה כן, הא ת"ק דב"ש הוא ב"ה כנזכר בירושלמי, וב"ש במקום ב"ה אינה משנה ועי' תו"ס ברכות דף נ"ב ע"ב ותו"ס בסוכה דף ג'. ואי משום דאבעי' אליבא דב"ש, לב"ה נמי נפקא מיני' הלכתא, דאי ב"ש ארישא פליגי א"כ הא דקתני ב"ה בסיפא פרפרת לא פטר הפת ה"ה מעשה קדרה לא פטר, אבל אי סיפא פליגי ידענו דלב"ה פרפרת פוטר מעשה קדרה. והנכון שהרמב"ם בנה יסודו על הירושלמי דלדידי' הפשט באבעי' דמסיק דב"ה אמר ברך על הפת פטר פרפרת וכ"ש מעשה קדרה דקרוב לפת ועז"ז אמר ב"ש דאפי' מ"ק לא פטרה פת, אבל ברך על פרפרת כ"ע מודי דאינו פוטר פת ולא מעשה קדרה.

וזהו המכוון בדברי רבנו: „עין ירושלמי ורמב"ם ולא ככ"מ ולא כהרב" שרצה לומר שפסק הרמב"ם מתאים לירושלמי דב"ש ארישא פליגי ופסקו כבית הלל וזה לא כתרוץ הכ"מ דהרמב"ם קאי לב"ש, ולא כפרש הרב דב"ש אסיפא פליגי.

ומה שפסק הרמב"ם עוד שמעשה קדרה פוטר תבשיל (פרפרת שהוא לדידי' מפירות) נראה שיצא לו מדיוק הש"ס: דקאמר ת"ק ברך על פת פוטר פרפרת, ומכ"ש מעשה קדרה דמין פת הוא (כך הגרסא הישנה עי' בית נתן) לפ"ז מוכח דמעשה קדרה פת נקרא וכן בדף ל"ז: מ"ק בתחלה מברכין בורא מיני מזונות ולבסוף מעין ג'. וכיון דפת פוטר פרפרת, ה"ה מעשה קדרה, ואף אי ספק, להקל אמרינן בברכות. ועי' רדב"ז ח"ב סי' תרמ"ג.

משנה ו'. **ברע"ב בא להם יין בתוך המזון אם בן הוישינן. נ"ב אי נמי.** רש"י פרש מה שאמר בש"ס אין בית הבליעה פנוי, אין לב המסובים אל המברך אלא לבלוע. והרא"ש הקשה אעפ"כ שאוכלין יכולין לשמוע הברכה ולנאת בשמיעה. להכי מפרש עפ"י ירושלמי: לפי שאין יכולין לענות אמן דאין משיחין בסעודה כדאי' תענית דף ה', ואע"ג דשומע כעונה ויוצא בלא אמן, חיישינן שמא יענה אמן ויבא לידי סכנה, והרב כתב תרתי פרושא דאין בית הבליעה פנוי ומ"ש „אם בן הוישינן" נ"ל אי נמי חיישינן שמא יחנק.

וקושי' הרא"ש יש ליישב דכיון דשומע כעונה, כאלו הוא עצמו מברך, ולאו אורח ארעא שיעסק באכילה ושומע דמאחי טעמא אסור כל עסק אחר בשעת ברכה כמ"ש לעיל פ"ב מ"ד. ועתו"ס דף מ"ג ד"ה הואיל.

בתי"ט ד"ה והוא אומר וכו' וכתב הר"ר יונה בשם רשי וכו' ויש לתמוה. נ"ב עין רשי בש"ס. בפרש"י שלפנינו במשנה וכן בתו"ס מבואר דמשנה מיירי ממוגמר שבא לאחר ברכת המזון ופרושו המברך על היין שלאחר המזון מברך על המוגמר, אעפ"י שברכות המזון מפסיקות בין יין למוגמר. ובגמ' דף מ"ג גרסינן אמאי? הואיל ונטל ידיו תחלה באחרונה, דהנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה. ופרושו שמברך על היין לאחר המזון הוא המתחיל בברכות אחרונות. וכשניתן לו לברך על היין לאחר מזון, הוא נוטל ידיו תחלה באחרונה, והנוטל תחלה באחרונה הוא מברך ברכות המזון, כל זה פשיטא לתנא דמתניתין, ואשמעינן חדושא שגם הוא מברך על המוגמר, אף שבא לאחר ברכת המזון. ועל זה פריך הש"ס אמאי הוא מברך על המוגמר? ומשני הואיל והוא מברך על היין לאחר המזון וע"י כך נתכבד שנוטל ידיו תחלה וזוכה לבהמ"ז, וממילא גם על המוגמר וכן הביא הב"י דברי רש"י, ולכן כתב דעת רש"י כרמב"ם ושרה תמיהת תי"ט, אבל אם כונת רש"י כתר"י דמיירי ממוגמר הבא בתוך הסעודה קודם מים אחרונים, וא"כ אי אפשר לגרוס בגמ' „אמאי? הואיל ונטל ידיו תחלה באחרונה" דלא קרב זה אל זה, דמוגמר בא קודם מים אחרוני' מיד לאחר סעודה, אלא ודאי דלא גרסינן. אלא כך הנוסח: „אמאי? מסיע לי' לרב וכו'" פרש כמו שאמר רב הנוטל ידיו תחלה זוכה לבהמ"ז, כיון דהתחיל במצוה, כך המברך על היין לאחר המזון, מברך גם על המוגמר אם מביאין אותו לאחר הסעודה. וראיתי שהרי"ף והרז"ה והראב"ד באמת לא גרסו הואיל ונטל ידיו תחלה באחרונה.

משנה ז'. **ברע"ב מליח וכו' אבל אבילה גסה מפירות מתוקים. נ"ב עי"ן רש"י ותר"י.** רש"י פרש דפירות גנוסר חשובין מן הפת, והוא שפת יתר דכאן מחשיבות המליח נגד הפת איירי? אבל נראה שרש"י מפרש כתר"י שכתבו דמשנתנו לא באה להשמיענו שעקר פוטר הטפלה דהא שמעינן לה ממתניתין ברך על הפת פטר את הפרפרת אלא בא להשמיענו שפעמים אפי' פת הוי טפלה שלא תאמר שלעולם אין הפת טפל מפני חשיבותי', והכא מיירי שאכל פירות גנוסר המתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא אם מלח הרבה כדי שלא יזיק המתיקה ואוכלין אותם עם פת נמצא שהפת טפלה אל הפירות. וזה כונת רש"י להכי מברך על הפירות שהם המליח, דכאן הפירות המלוחים חשובין מן הפת. ומיושבת בזה קושי' תו"ס על הפרוש שהביא הרע"ב

דתחלה אכל הפירות ואח"כ מליח ופת, דגם המליח הוא טפל, ולא יברך אלא על הפירות. ולפי מ"ש ניחא. ודודי זקני הגאון מו"ה גדלי' ליפשין ז"ל כתב דכונת רש"י שתחלה אכל המליח כדי לאכול פירות ונגוסר הרבה אחריהם כדרך הפועל כדאי' בבבא מציעא דף פ"ט ע"ב ומברך על המליח ופוטר הפת שאוכל עמו, והא דלא פטר גם הפירות שאוכל אחריו, דחשובין מן הפת ולא נעשים טפל לו.

משנה ח'. ברע"ב אפילו אכל וכו' פרוש חסרונם כמו מים· נ"ב די מחסורו· ר"ל לומר שמלת חסרון כאן איננה שלילה, כי אם פרושו דבר הצריך לגוף וספוקו כמו די מחסורו שמתורגם בל"א בעדירפניס, ונקרא חסרון באשר שנרגש חסרונו ביותר, וכן כל מחסרך עלי. וראיתי פרוש אחר. עקר משא־ומתן שמפרנסין ממנו בני אדם, שמביאין עשבים ופירות ושאר דברים הגדלים באקלים זה לאקלים אחר שאין גדילים בו, וכן סחורות מארצות הנגב באות לפונה ומצפון לים, ובני אדם מתעסקין להביאם ממדינה למדינה למלא החסרון, וזה דרך נאות להטריף להם חוקם במה שמשתכרים ע"י חריצות והשתדלות. וזה בורא נפשות רבות וחסרונם, גם החסרון מעניינים הרבה וצריכין למלא המחסור ממקום אחר, וכל מה שברא כשה הוא סבה להחיות בהם נכ"ח.

ברע"ב השותה מים וכו' אינו מברך· נ"ב בכלל· אפשר שכונתו שגם לאחריו לא יברך, ולא כדעת רב עמרם שהביא בשם רבנו פלטוי בר אביי דאם ישיבה דלאחריו מברך. וכ"ל ראי' כנגדו מנדה דף נ"א כל הטעון ברכה לאחריו טעון לפניו, ויש שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו, ואם איתא ליתני נמי יש שטעון לאחריו ולא לפניו כגון דחנקה המוגאה ושתי מים. ודוחק לומר אין למדין מן הכללות דבש"ם שם וברכות מ"ד משמע אפילו פרט אחד, לאפוקי ריחני, קחשיב.

בתי"ט תאנים וכו' ויש לומר דאתא· נ"ב דקרא דאתא (וזה מובן מאליו).

פרק ז'.

משנה א'. ברע"ב והכותי וכו' ומאז עשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם· נ"ב לשון הרמב"ם ודו"ק· מאד מאד יגעתי להבין כונתו כי לא נמצא כזה בפי' הרמב"ם גם לא ידענו מאי קשי' לי'. והנראה לי בזה, דבחולין דף ו' ע"ו לא מצאנו אלא עשאום כנכרים גמורים, אבל שתי התיבות לכל דבריהם לא מצאנו אלא בפרוש משניות לרמב"ם פרק ד' דדמאי מ"ט, פרק ד' דקדושין דף ע"ד במשנה כל האסורי' לבוא בקהל וכו' ספקן בספקן אסור כגון כותי, ופרש הרמב"ם שדין זה לא שייך עתה דעשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם וכן כתב סוף פ"ז דנדה בפי' משניות שלו דלהכי אין נאמנים בשום דבר וכתמיהם טהורים ואין מטמאין באוהל דעשאום כנכרים לכל דבריהם, ועוד בסוף פ"ח דברכות גבי אין עונין אמן אחר כותי המברך. וכן מצאתי בספר אשכול כ"י אשר תחת ידי לשון עשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם, ובלתי ספק גרסו כן בגמ'. לפענ"ד יש בזה נפקותא רבתי. הנה רבי עקיבא בקדושין דף ע"ה, ור"ג ורשב"ג ור"א בגטין י"ד, ורבי מאיר וחכמי' בנדה ל"ו, ואביי ורבא ור' יוחנן בחולין דף ג' ודף ו' ס"ל דכותיים גירי אמת היו עד שמצאו להם דמות יונה ועשאום כנכרים גמורים. ואף דר' אסי בתראי ולדידי' קאמר הש"ם דס"ל גירי אריות הן ומעולם לא היו כשרים לשחיטה, לא בפרוש אתמר כן מר' אסי, אלא דיוקא בעלמא הוא ומדיוקא לא ילפינן. ולהכי פסק הרי"ף גטין דף י"ד עד א' כותי כשר הי' לפנים בגטין, וכן הרמב"ם פ"ו דהלכות עבדים דעד כותי כשר, וזה דוקא למ"ד כותיים גירי אמת היו כמ"ש תו"ס שם בגטין וחולין דף ה' דלמ"ד גירי אריות פסול דמזויף מתוכו וכמ"ש הרמב"ם פ"א דגרושין. וכן תמצא ברמב"ם פ"ב דשאר אבות הטומאות, ובפי' משניות פ"ח דברכות מתחלה היו גירי אמת אח"כ עשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם, ופרוש לכל דבריהם היינו אף לקולא כמו שהבאתי למעלה מפרוש הרמב"ם בקדושין ונדה. וכאן המבין שואל האיך יכולין החכמים להקל בקום ועשה שאין כח בידם לעקור דבר מן התורה כדאי' יבמות דף צ', ומן התורה דין הכותיים שהיו גירי אמת בתחלה, כגרים שנתגיירו וילדו בנים בגירותם ואח"כ חזרו לסורן, הרי הם ובניהם לענין קדושין ולענין טומאה כשאר ישראל שחטא? ונראה שהרב כאן שכתב לכל דבריהם, והיינו אף לקולא, הרגיש בקושי' זו לכן כתב בתחלה „שנתגיירו מאימת אריות שהיו אוכלין בהם" והנה נמלט מקושיתנו דמעיקרא לא הוו אלא גירי אריות ולא נחשבו כישראל. והנה הוא נמלט אבל הרמב"ם שפסק בכמה מקומות גירי אמת היו עדיין קשה? ודוחק עצום לומר כפי מה שכתבו תו"ס כתובות י"א דהיכא מ"ד דס"ל יש כח לחכמים לעקור אף בקום ועשה, כי זה אינו רק הו"א ביבמות דף צ'. גם לא ניחא לן במה שכתבו תו"ס ביבמות דף פ"ח ופ"ט ובע"ז דף י"ג אע"ג דאין ב"ד מתנין לעקור בקום ועשה, היכא שיש פנים וטעם לדבר עקרו, כמו עד אחד שנאמן לעדות אשה, דאכתי לא ניחא לשטת הרמב"ם דס"ל פי"ג דגרושין דעד א' נאמן מן התורה, וכן הסמ"ק פ"י דיבמות ורשב"א וריטב"א ורא"ה ור"ן כולם חלקו על התו"ס, וס"ל הא דשרי למגדר מלתא היינו כהך דיבמות דף צ' ע"ב להושיבם מע"ז, ג"ע וחלול שבת, אבל בעלמא לא אמרינן למגדר מלתא.

ואין ספק אתי שמכח קושי' זו החליטו כמה גאונים שהכותי לא יצא מדין ישראל אלא להחמיר. הנה הטור באה"ע סי' ד' ספק שתוקי וכו' וכותי אסורים זה בזה. וכתב ב"י רבנו

הטור נמשך אחר המשנה בפ' האומר (נ"ל יו"ד יוחסין) אבל הרמב"ם בפ"מ כתב האידנא נכרים הם לכל דבריהם, ומטעם זה לא הזכירם בהלכות אסורי ביאה. אבל דעת רבנו הטור שלא אמרו כן להכשיר פסולים וכן הדעת נוטה עכ"ל וכ"כ בש"ע אה"ע סי' מ"ד בשם רב יהודאי גאון ומר שמואל ריש כלה: כותי שקדש צריכה גט מספק. וכן כתב ב"י בא"ח סי' רט"ו לענין כותי המברך דלא יצאו להקל לדעת הטור.

הנה אלה הגאונים לא גרסו בגמ' עשאום כנכרים לכל דבריהם. לכן העיר רבנו ,,לשון הרמב"ם ודו"ק". ועין מ"ש רבנו סוף פרק ח' ופרושי ותמצא שהאמת אתי. ונתעלמה הלכה זו לפי שעה מעיני הש"ך. דבי"ד סי' קנ"ט כותי דינו כמומר דאסור ללות ממנו ברבית. ותמה הש"ך דאפי' ללוות מותר דעשאום כנכרים גמורים, ומייתי ראי' אף להקל ממה שאמרו האידנא אין עדותו כלום לענין גט, ואם קדש אחר א"צ גט, וכן לענין מוכר עבדו לכותי עי"ש. ולענ"ד מכל זה אין ראי' ברורה, דגבי קדושין וגט כל המקדש אדעתי' דרבנן מקדש ולענין זה גזרו והתנו שלא יהי' קדושין וכן גבי עבד הפקיעו רשותו דהפקר ב"ד. והי' יוכל להביא ראיות חזקות מפי' משניות לרמב"ם בנדה וקדושין וזולתן שהבאתי לעיל, שמוכיח שפיר שאף להקל עשאום כנכרים. ועל הב"י לק"מ קושית הש"ך דאזל לשטתו באה"ע סי' ד' וסי' מ"ד דלקולא לא אמרינן דהוו כנכרים, וכותי שקדש צריכה גט מספק, וא"כ יפה עשה הב"י שלא התיר ללוות ממנו ברבית. ודבר זה אשתמיט נמי לבעל משנה למלך פ"ה דמלוה הלכה ב'.

ושוב מצאתי בבית שמואל סי' מ"ד ס"ק י"ד ראי' לדברי מסוף פ"ק דיבמות, דס"ל לשמואל אין חוששין לקדושי נכרי' אף היכא דקביעי יו"ד שבטים ולא חיישינן לפסול, דלא זזו משם עד שעשאום נכרים גמורים, ומזה מבואר דאף לקולא, וא"כ כתב דהא דאמרינן בחולין עשאום כנכרים גמורים יש לומר לחומרא. הנה בא ליישב הסתירה דבש"ע פסק כמה פעמים שכותיים כנכרים כדאי' בחולין, והכא לא פסק כן? ומשני דס"ל לש"ע דהך דחולין לחומרא אתמר, אבל לא לקולא, והראיה דר' יוחנן אמר ביבמות בנכרים דחוששין לקדושיו היכא דקביעי יו"ד שבטים, ולהכי פסק הש"ע גם בכותי דחוששין לקדושיו, ולא כשמואל דאמר בכה"ג אין חוששין ועקרו רבנן בקו"ע לעשותם בכל מילי כנכרים גמורים. ואפשר דבהא פליגי דמגינו רב חסדא ורב הונא תלמידי דשמואל דס"ל לפי מ"ש תו"ס כתובות י"א ויבמות פ"ט דיש כח לחכמים לעקור בקום ועשה, והכי נמי י"ל הכי אית לי' לשמואל, אבל ר' יוחנן ורב יהודה ביבמות ס"ל כרבה ביבמות נ' דוקא בשב ואל תעשה ולא בקום עשה יש כח לעקור, להכי חוששין לקדושין.

וראיתי בשטה מקובצת בב"מ דף קל"ט ראי' דמותר להלוות כותיים ברבית מברייתא דמס' כותיים (א' מז"ן מסכתות קטנות) דקתני אבל מלוין אותם ולוין מהם ברבית וברייתא זו אי' לה כותיים גירי אמת הן ואפ"ה מותר לענין רבית עכ"ל. ומזה נראה קצת אף להקל אמרינן כנכרים. מיהו באותו מקום עצמו קרא הרמב"ן מסכת זו ממסכתות חצוניות, ולא סמך עלה להתיר ללוות מהם ברבית אלא להלותם באשר נמצא כבר היתר זה גם בירושלמי דע"ז שכותי איננו בכלל וחי אחיך עמך, וא"כ אין אסור למקבל כמ"ש תו"ס בע"ז כ"ז ע"ב. והנה הש"ך מרחשין שפותי' בא"מ תמיד מה התרוממות וכאן אשתמיט לי' לפי שעה מ"ש בשער מ"ו ה"ב בשם הרמב"ן שהביא ראי' מירושלמי שר' אבהו אמר כותאי דקסרין מותר להלוותם ברבית. ופריך מעתה לא ניחא על תלתן ובודאי נחוש לחומרא עי"ש. נראה בעליל שרמב"ן לא ס"ל דהוי כנכרים גמורים לכל דבריהם כיון שהיו מתחלה גירי אמת. ומ"ש במסכת כותיים לוין מהם ברבית, ע"ז לא סמך הרמב"ן, כי אם על הירושלמי שכתב להלוותם ברבית. ובזה ניחא נמי מה שדקדק שם בעל גדולי תרומה למה לא התיר הרמב"ן ללות מן המומר ברבית כיון שמדמהו לכותי? בכותי עצמו נמי לא התיר.

ונחזור ליישב קושיתנו על הרמב"ם איך הי' כח ביד חכמים לעשות הכותי כנכרי אף להקל כיון שגירי אמת היו ודינם כמומר? וראיתי לרבנו שכתב:

בפרק ז"ן דנדה משנה ד' בתי"ט ד"ה מפני שהם קוברים. שהקשה התי"ט על הרמב"ם למה לא יטמא הכותי באוהל הואיל וגירי אמת הם ישראל גמור הוא? ותרץ דאכן ס"ל דגירי אריות הם. וכתב רבנו בגליון משניות שלו: לא פסק הרמב"ם כן ועי' תוס' דף ל' (והשאר נטשטש).

ונראה שכוונתו למ"ש לעיל שהרמב"ם וכן הרי"ף פסקו כותיים גרי אמת היו, ומ"ש ועי' תוס' כונתו לתרץ קושית תי"ט האיך אמרו אף לקולא דאין כח לחכמים לעקור בקום ועשה, על זה כתב לעין בתוס' נדה דף ל"ב שכתבו התו"ס דיראו החכמי' יותר שיטמעו ישראל בכותיים מטמוע בנכרים, והטעם, דבנכרים ידעו שהן עובדי ע"ז ובדילי טובא מהם, אבל הכותיים דעבדו קצת מצות ולא בדילי ישראל מיניהו, וילמדו ממעשיהם (שבצנעא עע"ז הן, וגם לא חששו על לפני עור) לכן החמירו וגזרו עליהם טומאה מעריסתן. מעתה יש לומר דהוצרכו חכמים לעשותם כנכרים גמורים לכל דבריהם, דהיינו אף להקל, שלא יהיו חלוק כלל ביניהם לבין הנכרים, כדי שיבדלו ישראל מהם ולא ילמדו ממעשיהם והוי מגדר מלתא ואפילו בקום ועשה שרי כדאי' ביבמות צ' ע"ב וכמ"ש הרמב"ם בפרק כ"ד דהל' סנהדרין הלכה ד' ובפ"ב דהל' ממרים דמותר לעקור אף בקום ועשה כדי להגיל רבים מישראל מלהכשל ואף שכתב לפי שעה, היינו כל זמן שהשעה צריכה לכך.

משנה ה'. **וחכמים אומרין מברכין.** נ"ב עין בגמ'. בגמ' דף כ' ע"ב אמרינן מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים וכן בשבת ע"ו ע"ב

דבעינן חד על תלת דאכתי איכא טעמא רבה דיין אבל היכא דתלי' בחזותא כגון בסוף פ"ה דנדה הוי מזוג שני חלקי מים. ובזה ניחא מ"ש רש"י בע"ז דף ל' מזוג שני חלקי מים דשם בחזותא תלי'.

פרק ח'

משנה א'. **בתי"ט מברך על היום מפרש בגמ' חדא ועוד קאמר. נ"ב לא יתישב בלשון הרב.** פרושו דבריית' איתא ב"ש אומרים מברך על היום תחלה, שהיום גורם ליין שבא, וכבר קדש היום והיין לא בא, וזה ב' טעמים לב"ש היום גורם ליין, וגם היום קודם ליין שהרי לא בא על השולחן עד אחר שקדש היום, וב"ה אומרים יין קודם, שהיין גורם לקדוש שאם אין לו יין או פת לא יקדש, דבר אחר ברכת היין תדירא. ופריך הש"ס מאי דבר אחר? ומשני וכי תימא ב"ש תרתי קאמר, והכא חדא, הכי נמי תרתי. אבל הרב לא כתב בדברי ב"ש הטעם הראשון דברייתא דהיום גורם ליין, אלא טעם ב' שבתחלה קדש היום ואח"כ בא היין על השולחן בשביל היום, וגם בדברי ב"ה לא כ' רק טעם אחד, א"כ אין לומר חדא ועוד קאמר, דלפרש המשנה אין צריך רק טעם אחד למר ולמר וכן פרש הרמב"ם בפ"מ. ואלו הי' דעת הרב להביא ב' טעמים לב"ש, הי' צריך להביא ב' טעמים גם לב"ה.

משנה ב'. **בתי"ט נוטלין לידים וכו' אבל אין לומר שדברי. נ"ב: צ"ל אין לפרש דברי. שם בתי"ט מוזגין וכו' נצוצות לא שביחא גמרא. נ"ב ע"ש בסמוך ד"א.** בגמרא איתא עוד טעם לב"ה דמוזגין הכוס תחלה: דבר אחר תיכף לנטילת ידים סעודה. ופריך הש"ס מאי ד"א? הכי קאמרי ב"ה לב"ש לדידכו דאמריתו אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים משום נצוצות אפי' הכי הא עדיפא דתיכף לנט"י סעודה. ופרש"י עדיף למזוג תחלה ואח"כ נט"י דבעינן תיכף לנט"י סעודה ולא אתא השש נצוצות ומפיק הלכתא וזו מהלכות סעודה היא. וכיון שהלכה ברורה היא עד שגם ב"ש מודה, יש לתמוה על הרב ותי"ט שלא הביאו זה הטעם, בפרט שבטעם הראשון אין נפקותא לדידן אבל בטעם השני יש נפקותא, וכן כתב הרי"ף דנ"מ בכוס של קדוש דצריך ליטול ידיו אחר קדוש. וזהו כוונת רבנו באמרו: ,,עי"ש בסמוך דבר אחר".

ובטור סי' קס"ו מביא בשם הרא"ש שהיה נזהר בתיכף לנט"י ראשונים סעודה, דבירושלמי משמע דהאי תיכף לנט"י ברכה דאתמר בגמרא דידן ברכות דף מ"ב במנין ג' תכיפות, אמים ראשונים קאי. והוא בירושלמי סוף הלכה א' דמס' ברכות דא' התם התוכף לנט"י ברכה אינו נזוק בכל אותו הסעודה, א"כ ע"כ קודם הסעודה איירי וכן בהג"מ. אבל בש"ס שלנו בדף מ"ב ובשאר דוכתי בודאי משמע דקאי אמים אחרונים וכן כתב רבנו יואל דאין לחוש בראשונים. ולי תמוה טובא, נהי שס"ל דכונת הש"ס בדף מ"ב למים אחרונים, מכל מקום כאן מפורש בברייתא: ד"א תיכף לנט"י סעודה. אחר זמן ראיתי בב"ח דקשי' לי' לרבנו יואל, אי הלכתא היא תיכף לנט"י סעודה, הו"ל לרב למימני ד' תכיפות בדף מ"ב, אלא ודאי דלא ס"ל. ולפענ"ד משום הא לא אירי', דכבר ישבו התו"ס בסוגיתנו קושי' זו ואמרו: כיון דשני במשנה לא חש למתני'. והטו"ז הבין דכוונתם משום דשנה כבר הכא בברייתא דין דתיכף לנט"י סעודה לא הוצרך רב לשנותה, וצריך פרוש לפרושו, דלכאורה תמוה שהרי רב מנה נמי תיכף לסמיכה שחיטה, והיא משנה ערוכה במנחות צ"ג. ונ"ל כשעסק רב עם תלמידיו בברכות היו הברייתות דברכות סדורות ושגורות בפיהם ולא הי' מונה מה שנסדר בברייתא דברכות, אבל ברייתות ומשניות דמסכתות אחרות בפרט מסדר קדשים לא הי' שגורות בפיהם לפיכך הזכיר רב גבי התכיפות תיכף לסמיכה שחיטה. ומשם הגאון מו"ה אברהם בינג מווירצבורג ז"ל, אחד המיוחד מתלמידי רבנו, שמעתי דצריך להגיה בתו"ס משום דשני' במתנה לא חש למתני', פרש נט"י קודם סעודה אימנה תמיד תיכף לסעודה, דקי"ל נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום, א"כ משונה תכיפה זו ע"י מתנה משאר תכיפות, ולהכי לא קתני לה.

אך לענ"ד קושית תו"ס לק"מ, דשתי התכיפות מנט"י לברכות המזון, ומנט"י להמוציא כחד נחשבו ונכללו בכלל תיכף לנט"י ברכה, וזה מוכרח דבירושלמי ריש ברכות קתני ג' תכיפות תיכף לנט"י ברכה ומסיים שאינו נזוק בכל אותה סעודה, ש"מ דברכה אברכת המוציא קאי, ובגמ' דילן אתמר בדף מ"ב אברכת המזון, ומקרא דמייתי בירושלמי שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ודאי תרתי משמע, והי מיניהו מפקית? לכן אני אומר שבאמת תרתי שמעת במ"ש תיכף לנט"י ברכה, ואין פלוגתא בין ירושלמי לבבלי בענין זה ובין רב בדף מ"ב לבין בית הלל בדף נ"ב ע"ב דאמר תכף לנטילת ידים סעודה (והיינו ברכת המוציא) ואלו ואלו דא"ח. ומצאתי לי און בילקוט פ' וירא, דמייתי ג' תכיפות דגמ' דף מ"ב: תיכף לסמיכה שחיטה, תיכף לגאולה תפלה, תיכף לנט"י ראשונים ברכה, תיכף לנט"י אחרונים ברכה עכ"ל.

משנה ה'. **ברע"ב נר ומזון מי שאכל בשבת במנחה והשכה. נ"ב עין רש"י.** הרב אזל בשטת הרי"ף ואיירי שעדיין יושב בסעודתו מבעוד יום, דליכא למימר שעתה במוצאי שבת רצה לאכול ואין לו אלא כוס אחד, דא"כ אסור לאכול קודם שיבדיל, וצריך להבדיל תחלה ואח"כ אוכל ומברך בלא כוס, ואע"ג דמצוה מן המובחר לברך ברכת המזון על הכוס, הכא שאין לו אלא כוס הבדלה, לא מעכב. לפיכך מוקי להאי מתני' שאוכל קודם שהבדיל שיושב עדיין בסעודת

שבת ותשכח לו. אבל רש"י במתניתין דהכא ותו"ס בערבי פסחים והרא"ש כאן כתבו דמיירי שרוצה לאכול במוצאי שבת ואין לו אלא כוס אחד, והביאו ראיות הא דאסור לאכול קודם שהבדיל, דוקא אם אין לו כוס כלל ומצפה שיבא לידו מחר, ולדידהו ברכת המזון טעון כוס, לפיכך צריך לאכול תחלה כדי שיברך על הכוס. ובין למר ובין למר צריך טעם למה תקנו ברכת המזון בכוס שיברך על הכוס לאחר ברכות המזון, למה לא נקרא נמי בהמ"ז על הכוס אם מברך על הכוס תחלה, כמו שנקרא קדוש והבדלה על הכוס אע"ג שמברך תחלה על היין? התו"ס בדף נ"ב תרצו אם מברכין על היין קודם ברכת המזון, יצא ברכת המזון הפסק והיסח הדעת, דבשלמא בשאר ברכו' לא עקר נפשי' משתיה, דבקדוש והבדלה הי' רוצה לאכול ולשתות, אבל בבהמ"ז עקר נפשי' משתי'. ותר"י כתבו שאם מברך על היין ואח"כ בהמ"ז, נראה שמברך על מה ששותה עי"ש.

משנה ו'. ברע"ב ובשמים של עכו"ם וכו' מה טעם קאמר, נ"ב עי"ן ירושלמי. הרב פרש עפ"י הש"ס אר' חנינא מסורא מה טעם קאמר וכו'. ויש בזה צד דוחק, דבשמי' דרישא ודסיפא חדא היא, ונר דקתני אצל בשמים דרישא משונה מנר דקתני בסיפא, דברישא איירי מנר שלא שבת, ובסיפא איירי מנר של ע"ז, א"כ צ"ל דזה מה טעם קאמר קאי אחצי סיפא, ולא מצאנו לזה דוגמא. ועוד קשי' הלא מציעתא מפסיק דהיינו לא על נר ובשמים של מתים? ומצינו עוד הפעם ישוב דמה טעם קאמר בסיפא, בפ"ב דשבת משנה ב' אין מדליקין בשמן שרפה ביו"ט וקאמר בש"ס דף כ"ג ע"ב דרבי חנינא מסורא (אותו אמורא עצמו שפרש גם כאן באופן זה) מה טעם קאמר, מה טעם קתני ברישא ולא בשמן שרפה לפי שאין מדליקין בשמן שרפה ביו"ט, ויש שם אוקימתא אחריתא דלא ס"ל הך מה טעם קאמר. וכן כאן איכא תרוצא אחרינא בירושלמי, דברישא גרס ולא על בשמים של גוים ובסיפא לא על נר ובשמים שלפני ע"ז דישראל. וצריכא.

משנה ח'. בתי"ט לאחר המזון וכו' דיין לקדוש קודם לצרכי הסעודה. נ"ב עין. לא ידעתי כונתו. ואפשר דבא לומר דאם אין ידו משגת אלא או לפת או ליין, בודאי יקנה פת לסעוד' ויקדש עליו ולא יקנה יין, דאם אין סעוד' אין קדוש.

בתי"ט מברך על היין אם ירצה. נ"ב עי"ן ירושלמי שבבלי חולק. בירושלמי ריש פרקין משמע דלב"ש מחויב לברך תחלה על היין ולברך אח"כ על המזון, דאמר רבי בא טעמא דב"ש שמברך על היין ואח"כ על המזון, על ידי שהיא ברכה קטנה שמא ישכח וישתה אם יניחנה אחר בהמ"ז, והירושלמי מפרש בזה הסתירה שכאן אמר ב"ש כוס קודם למזון ולעיל במשנה ה' אמר נר ומזון ובשמים והבדלה וא"כ מברך על היין לאחר המזון ולא שרי להבדיל תחלה, משום דאין לו כוס לבהמ"ז, ש"מ דצריך כוס לבהמ"ז? וע"ז מתרץ לב"ש עדיף לברך על הכוס לאחר בהמ"ז, אמנם חשש שע"י שברכת היין ברכה קטנה משכחה וישתה לכן מוטב שיברך לפני המזון בפה"ג, אבל הכא דמשלשל ברכות רבות אמר בהמ"ז לא ישכח בפה"ג. וצ"ל הא דאמרו ב"ש ריש פרקין מברך על היום ואח"כ על היין ולא חשש שישכח, כיון דברכת היום קצר ולא דמי לבהמ"ז הארוכות. וזה כונת רבנו במה שאמר עין ירושלמי דצריך לברך תחלה. ומ"ש שהבבלי חולק, דפריך בדף נ"ב ע"א וסברי ב"ש בהמ"ז טעון כוס והא תנן בא להם יין לאחר מזון ב"ש מברך על היין ואח"כ על המזון ומשני תרי תנאי אליבא דב"ש, ולימא הכא שאני דחשש ב"ש שמא ישכח הברכה. ועוד דבירושלמי משמע דאף דלב"ש מברך תחלה על היין אבל אינו שותה עד לאחר בהמ"ז, ובש"ס דילן אמר לב"ש מברך ושותה ומברך על המזון דקסבר בהמ"ז אינה טעונה כוס.

בתי"ט שם מדאצטריך ב"ש מזון והבדלה ש"מ דבהמ"ז טעונה כוס, נ"ב עי"ן תשובת רשב"א. צ"ל תשו' רשב"א סי' שמ"ב שכתב בשם הראב"ד דממשנתנו ב"ש אומרין מזון נר בשמים והבדלה לא מוכח דבהמ"ז טעונה כוס, דמתני' מיירי שיושב בביתו על שולחנו מבעוד יום וכשהוא שבע לעת ערב פשיטא שמברך תחלה על המזון, אבל דיוקא דש"ס דף נ"ב מברייתא דקתני הנכנס לביתו במ"ש מברך על המזון תחלה ומשלשלן כולן אחריו, מוכח דמתיר לאכול בתחלה משום דבהמ"ז צריך כוס, דבלא"ה אסור לאכול קודם שיבדיל.

בתי"ט עד שישמע וכו' עי"ן מ"ש הרב רפ"ז. נ"ב ונ"מ לשטת הרב ועי' טוב"י. כבר כתבתי ריש פ' ז' דדעת הרב דבין לקולא ובין לחומרא דין הכותי כנכרי האידנא, וא"כ לא מבעי' למה שפרשו כ"מ והב"ח בגוי אפילו שומע ממנו כל הברכה אין עונין אחריו, דיש נפקא מיני' דאין עונין אמן כלל אחר כותי, אלא אפי' לשטת רא"ש וטור ושאר פוסקים דס"ל כירושלמי דעונין אחר גוי המזכיר השם אפי' לא שמע כל הברכה, דאין דרכם לכוון לע"ז בהזכירם השם, יש ג"כ נפקותא מדין שהם נכרים האידנא, דלדעת הרב אף לקולא דינם כנכרים, א"כ האידנא עונים אחריהם אפי' לא שמע כל הברכה. אבל לטור וב"י דלא ס"ל כהרב דלקולא לא עשאום כנכרי', א"כ אין נפקותא בדין זה, שאף שהם נכרים, מ"מ לענין שאין עונין אמן אחריהם כדמעיקרא קיימי.

פרק ט'

משנה א'. בתוספות חדשים בירושלמי הגירסא מכל המקומות נ"ב: פי' בכל מקום (שימצא ע"ז)

בא"י מברך מארצנו, וסיפא ממקום אחר היינו ח"ל. בעל תוס' חדשים סבר דהירושלמי חולק אמתניתין שלנו, או שהי' לו הגרסא במתניתין: הרואה שנעקרה מכל המקומות בארץ ישראל אומר ברוך שעקר ע"ז מארצנו. ואין דעת רבנו. שכך כתוב בירושלמי: מתניתא כשנעקרה מכל המקומות בא"י, אבל נעקרה ממקום, אחר אומר ברוך שעקר במקום הזה. וס"ל לרבנו שפרושו נעקרה מכל המקומות, היינו בכל מקום ומקום בא"י שנעקרה מברך בארצנו והוא כהתם משנתנו, ועקר וחדושא בסיפא נעקרה ממקום אחר, שאינו ארץ ישראל, אומר במקום הזה, וזה לא נזכר במשנה.

מיהו לפי גרסת מרדכי שהביא ד"מ בסי' רכ"ד הגרסא בירושלמי: כשנעקרה מכל המקומות בא"י, אבל נעקרה ממקום אחד אומר במקום הזה, א"כ דוקא שנעקרה מכל המקומות בא"י ולא נשאר מקום אחד, אומר מארצנו. ולענ"ד יש פנים להלכה זו, דבע"ז מ"ו ע"ב אמרינן רדף והא"כ רדף, והרמב"ם בפ"ז דהל' ע"ז כתב דהמצוה לרדוף הע"ז עד שנאבד אותה מכל ארצנו דוקא בארץ ישראל, אבל בח"ל אין אנו מצווין לעקור ע"ז מכל המקומות, אלא אם נכבש מהם נבטל אותה, ויליף זה מקרא ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, בא"י אתה מצווה לרדוף אחריהם ולא בח"ל. (ובבבלי לא מצינו בהדיא חלוק זה, והכ"מ לא הראה מקומו, ואני מצאתיו בספרי פ' ראה) וא"כ לא נשלמה המצוה בא"י דהיינו מארצנו עד שנעקרה מכל וכל מקום. מיהו אף אם באמת כך כונת הירושלמי, תחלת דבריו: במתניתא כשנעקרה מכל המקומות, אין ראי' שקאי על משנתנו, אלא הכונה בברייתא תני הכי, והלכה כמשנתנו בפרט דברייתא בבבלי דף נ"ז ע"ב מסיע לה.

משנה ב'. **בתוס' חדשים הרואה את הים הגדול. נ"ב עי"ן מכשירין פ"ה.** הת"ח החליט שהים הגדול הוא ים המקיף את כל העולם ולא ים אמצעי שעוברים בו לא"י ולמצרים (אע"ג דבקרא בפ' מסעי הים הגדול הסמוך לא"י הוא, לשון חכמים לחוד) אבל ממה דאי' במכשירין פ"ה משנה ז'ן· המוליך את הספינה לים הגדול לצרפה וכמ"ש תי"ט שהתנא בארץ ישראל קאי ובאותו ים רגילים בכך, ש"מ שגם בלשון חכמים ים של א"י הוא הנקרא ים הגדול וכ"מ ביעבץ.

שם בתי"ט על הגשמים וכו' **וכתב עליו הרא"ש. נ"ב עי"ן.** לא ידעתי כונתו. ואפשר דרצה לומר שלא הוצרך להביא הרא"ש, שרש"י כתב כן בדף נ"ט ע"ב. ובעקר הדבר נראין דברי הרא"ש ועקר כמ"ש הרע"ב שהרמב"ם והרי"ף הסכימו בזה וכן בסי' רכ"א שאין מברך הטוב אלא אם שותף עמו בטובה עצמה דהיינו באותו קרקע. ובב"ח סי' רכ"ב מיישב קושי' הרא"ש.

משנה ג'. **ברע"ב ד"ה בנה** וכו' **בין יש לו כיוצא** וכו'. **נ"ב בל"ק.** בגמ' דף נ"ט אמר רבי יוחנן בלישנא קמא בין יש לו כיוצא בהם ובין אין לו כיוצא בהם ואח"כ קנה מברך שהחיינו, דלענין קנין חדשים לו, אבל קנה וחזר וקנה לא, שאף לענין קנין אין דבר חדש אצלו, וללישנא בתרא ס"ל לרי"ו אפי' קנה וחזר וקנה מברך, וכ"כ רי"ף ורא"ש וש"ע. והר"ב נקט לישנא קמא דרי"ו, ומשמע בקנה וחזר וקנה אינו מברך, וזה שכתב רבנו בל"ק היינו כלישנא קמא. וצריך טעם שלא פסק כלישנא בתרא. מיהו הרמב"ם פרק ד' הלכות ברכות כתב ג"כ קנה כלים חדשים בין שיש לו כיוצא בהם בין שאין לו כיוצא בהם מברך שהחיינו. והטור וב"י לא הביאו. והכ"מ העיר שפסק כלישנא קמא דללישנא בתרא משני הגמ' שם שנוי דחיקא. ולענ"ד טעם הרב משום ספק ברכות להקל, ועוד שלדעת רב שרירא גאון, הביאו תו"ס סוכה מ"ו, סוגי' דערובין מ' ע"ב חולק על סוגי' דברכות דאין מברכין שהחיינו אלא על דבר הבא מזמן לזמן.

במתניתין הרי זה תפלת שוא נ"ב: עי' גמ' ירושלמי ומדרש. בגמרא דף ס' אית' עד מ' יום להריון מהני תפלה. ובירושלמי אית' עד שיושבת על המשבר. ובילקוט אי' אף על המשבר יוכל להתפלל דיוכל להשתנות כדכתיב בירמי' י"ח וארד בית היוצר וגו' ושב ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר וגו' הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל. ובתנחומא אמר ר"ה בשם רי"ו אע"ג ששנינו היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד זכר הרי זה תפלת שוא, אינה כן, אפי' עד שעה שתשב על המשבר יתפלל להקב"ה, שאין קשה להקב"ה לעשות נקבות זכרים.

משנה ה'. **וביצר רע. נ"ב ועין ח' פרקים לרמב"ם פ"ו.** הרמב"ם כתב שם שיש פלוגתא בין הפילוסופים אם המושל ברוחו וכובש יצרו בכח גדול, או החסיד שאין מתאוה בטבע לעברה עדיף. והרמב"ם מכריע, שהמתאוה לעברות ונכסף עליהם בתשוקה רבה וכובש יצרו יותר שלם ממי שלא יתאוה עליהם כלל, דלפום צערא אגרא, ויותר מזה שחכמי' צוו שיהא לנו יצר גדול לעברה וע"י שנכבש אותו יצר אנו מכבדין השם, והזהירו אל יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב או חזיר או ללבוש שעטנז, אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי. אך זה דוקא המתאוה לעברות שלא עלה על דעת אדם שהוא עברה, לולי כתבה תורה, והן הנקראות מצות שמעיות, באלה אמרו שטוב לנו אם יצר הרע בקרבנו ואנחנו נעלה ונלחמנו בו, אבל דברים המפורסמים אצל בני אדם שהם רעות כמו גניבה, שפיכת דמים, אונאה וכדומה, מי שיצרו וטבעו טוב ואין לו תאוה כלל, חשוב מן המתאוה וכובש יצרו, ולכן לא אמרו חז"ל אפשי ומה אעשה וכו' אלא במצות שמעיות כבב"ח, חזיר, שעטנז, ולא אמרו אפשי להרוג את הנפש או לגנוב עכ"ל בקצרה. ואולי זה הפרוש ואהבת ה' אלקיך ביצר טוב היינו במקום שטבעך ויצרך טוב ומעכב

עמך לחטוא, אל תאמר מצד טבעך אתה פורש מן העבירה, אלא עשה לכבוד השם, וביצר הרע היינו במקום שטבעך רע, ואתה מתאוה לעבירה, אבל כבשת יצרך, עשה כן לכבוד השם, וכאשר יגדל כח העבירה, כן יגדל ערך עבודתך.

ובסוף פ' קדושים כתיב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. אמרינן במדרש אם אתם מובדלים מהם (שלא תאכלו טמא ושקץ שכתובי' לעיל מיני') הרי אתם שלי. ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו (נראה דנקט נבוכדנצר, בהיות שר הסריסים שלו אמר לדניאל, שצריך לאכול טרפות אם אין בשר כשר, דבלא"ה לא יבריא ופניו נופלות, ועי' חולין נ"ד, ומושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו כמוהו) ראב"ע אומר מנין שלא יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שתהא הבדלתכם לשמי. ויש לדקדק בסוף פרשת אחרי מות כתיב אני ה' אלקיכם וגו' אשר הבדלתי אתכם מן העמי' ולא מסיים להיות לי, שתהיו הבדלתכם לשמי? ועפ"י הכרעת הרמב"ם ניחא, דבאחרי מות מתחיל ולא תלכו בחוקת הגוים כי את כל אלה עשו ואקוץ בם, והיינו שעברו על שבע מצות ב"נ, ע"ז, שפיכת דמים, א"ה, גזל וכו' וכל אלה מצות שכליות הן, ומי שבטבעו מואס בדברים אלה הטוב מן המתאוה ומונע מחמת צווי השם לדעת הרמב"ם, להכי לא כתיב כאן הבדלת אתכם להיות לי, שמותר לומר אי אפשי בדברים אלה מצד טבעי.

ברע"ב כל חותמי ברכות שבמקדש המברך אומר וכו' מן העולם. נ"ב עי"ן ערוך הכהנים:

ברע"ב והעונין אומרים בשכ"מ לעולם ועד. נ"ב הוא מן העולם ועד העולם. לפרש שני דבורי רבנו הקדים שני דקדוקים. א' נוסח מן העולם ועד עולם כבר הי' בזמן דוד שסיים כן תהלים ספר א' וספר ד' ובד"ה א' כ"ד, וכאן משמע שבימי בית שני שקלקלו המינין תקנו? ועוד לאיזה צורך הביא לנו שהעונין אמרו בשכמל"ו, שאין ענין לכאן, שאינו מדבר אלא מתקון נוסח חדש מן העולם ועד העולם? והקושי' נמי על הש"ס דף ס"ג ע"א כל חותמי ברכות וכו' מן העולם, והעונים אמרו בשכמל"ו ולפי שאין עונין אמן במקדש, ומנ"ל שאין עונין אמן שנאמר קומו וגו'. וקשה מה בעית ענית בשכמל"ו כאן, הלא אינו מדבר אלא מנוסח הברכה? וכבר דקדק כן המהרש"א. ומצאתי בערוך ערך עת: הכהנים בתחלה היו עונים אחר כל ברכה בא"י אלקי ישראל מן העולם, וכששמעו האפיקורסים אמרו אין עולם אלא אחד, וכשראו הכהנים שבשביל כך נתמעטה האמונה של עולם הבא, התקינו שיהו אומרין מן העולם ועד העולם, כלומר מעה"ז עד עה"ב, ובשביל כבוד המקום הפרו התיקון שהיה, והוסיפו עד העולם עכ"ל. תקן בזה קושיא הראשונה שבאמת אף קודם עזרא הי' הנוסח מן העולם ועד העולם, שדוד סיים כן ב' חלקי תהלים. אבל זה לא הי' אלא בשירות ותשבחות שאמרו בגבולין, אבל הכהנים במקדש לא היו אומרים רק מן העולם. ועל זה קאמר בש"ס וכל כך למה, לפי שאין עונין אמן במקדש אלא בשכמל"ו. פרוש דלהכי לא אמרו במקדש בברכתם מן העולם ועד העולם, לפי שהעם ענו בשכ"מ לעולם ועד, ועולם ועד פרושו מן העולם ועד העולם כמ"ש הראב"ע בפ' בשלח, וכיון דעונין כן, לא הוצרכו הכהנים לומר מן העולם ועד העולם, דהעונים פרשו הדבר, שמן העולם שאמרו הכהנים היינו באין הפסק. אבל משקלקלו המינים, ואמרו שאין העונין מעין המברכים שהמברכין שאמרו רק מן העולם פרושו עולם אחד, אז התקינו שאין לסמוך על העונין אלא המברכים יאמרו מן העולם ועד העולם. ומסולקות שתי הקושיות שהקשינו. וזה לענ"ד המכוון בשתי הערות רבנו. ומה שהזכיר תקנה זו במשנה אגב תקנת שואל שלו' חברו בשם, שאף כאן הפרו התקון ושנו מטבע הברכה מן העולם וכ"כ הערוך.

ברע"ב שאין עונין אמן במקדש. נ"ב: עי"ן תפלת עמ"ש. לפענ"ד כונתו לתפלת עמודי שמים ליעב"ץ שפרש בדף רכ"ז הטעם, משום דבמקדש היו אומרין השם ככתבו, וילפינן מקרא כי שם ה' אקרא, אתם הבו גודל לאלקינו, והוא בשכמל"ו, אבל אמן אין זה גודל, משא"כ בגבולין שאין אומרים השם אלא בכנוי די באמן.

ברע"ב התקינו שיהא שואל שלום חברו בשם. נ"ב עי"ן ערוך. רש"י סוף מכות פרש דהיינו ה' עמכם או ישם ה' לך שלום, ויש אומרים שהרשו, וי"א שחייב לומר כן, עוד הביא שתקנו לומר שלו' עליכם וזה שם של הקב"ה כדכתיב בשופטים ויקרא לו ה' שלום. וזה לשון הערוך: התקון הוא שאומרים שלום עליכם והוא משמותיו של הקב"ה שנאמר יצר תצור שלום שלום (ישעי' כ"ו, והי' יכול להביא קרא ויקרא לו ה' שלום, דמיני' יליף שבת י' ע"ב דאסור לומר שלום במרחץ) ואומר אל תבוז כי זקנה אמך, על התקנה שהיא שואל בשם, אמרו רבנן אע"ג נארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר זה התקון הי' בימי' הראשוני' בעת מלכותם, עכשיו אנו נבזין וכשהזקין הדבר אין אנו מחויבין בתקנה זו עכ"ל.

פאה פרק א'

משנה א'. **אוכל פרותיהן בעולם הזה. נ"ב להרע"ב ברוב זכיות והרמב"ם לא הביא.** הרע"ב לא דבר מאומה פה. אבל כונת רבנו לשטת הרב בקדושין פרק א' משנה י"ד כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו, פרש הרב שם לעולם הבא. והוא עפ"י הגמ' שם דפריך על

מתניתין דאמר העושה מצוה אחת, ופרושו מצוה אחת יתר על עונותיו כדי שיהא זכיות מרובות, מטיבין לו, והפשוט בעולם הזה, ובפאה תנן אלו דברים כבוד אב ואם, וע"כ ג"כ איירי בקיום שאר מצות, דודאי ליכא למימר ברוב עונות, ואמאי תנן דוקא באלו? ומשני רבא שאם מחזה עונות ומחצה זכיות ויש בהן אחת מאלו דתנן בפאה מכרעת, אבל מתניתין דקדושין איירי שאין בהם אחת מאלה, לכן צריך מצוה אחת יתרה על מנין עונותיו. אבל אביי מסיק מחמת ברייתא אחרת דס"ל כר' יעקב דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דמתני' דקדושין נמי כר' יעקב, וכך פרושא: דעבדין לו יום בים ויום טוב, ופרש"י שמתקנין אותו בעה"ז שנפרעין ממנו עונותיו כדי שיהא נוחל לעה"ב. והרב פרש שם כאביי. וכתב התי"ט והא דתנן בפאה אלו דברי' שאדם אוכל? י"ל כתרוצא דרבא דמתניתין דפאה מיירי במחצה על מחצה (דברוב זכיות פשיטא לרבא דאוכל פירות בעה"ז אפי' אין בהן אחת מהנך דפאה) ובכה"ג אינו אוכל אלא אם יש בהן אחת מהנך דתנן הכא, אבל מתניתין איירי שאין בהם א' מהנך להכי צריך רוב זכיות. וכתב שם רבנו בגליון משניות:

זה למ"ד דמטיבין לו היינו בעה"ז כמו לרבא ולתוס' (עי"ש דבריהם) **גם לאביי, וכן פי' הרמב"ם, אבל לפרוש הרב לק"מ מפאה.** כונתו כיון דהרע"ב ס"ל דמתניתין דקדושין בעולם הבא מיירי, דבעה"ז ליכא שכר אפי' ברוב זכיות, א"כ ודאי ל"ק מפאה, דשם איירי ברוב זכיות, ואוכל בעה"ז מפני שיש בהן כבוד אב ואם וכמוהו, וכן כתוב בס' המקנה שע"כ ר' יעקב מודה ברוב זכיות ויש בהן מהנך דפאה שאוכל בעה"ז, דהנוי דחיקא דמשני בקדושין, דבפאה במחצה ע"מ איירי, אין אנו צריכין אלא לרבא, דס"ל דמתניתין קדושין, דאוכל בעה"ז, אפי' אין בהם מהנך דפאה, ברוב זכיות איירי, אבל לאביי דמתניתין דקדושין לא דבר מעולם הזה, דשכר מצוה ליכא אפי' ברוב זכיות, א"כ הדרן לסברא פשוטה דמתני' דפאה ברוב זכיות איירי. דבמחצה ע"מ אפי' יש מהנך אין סברא שיאכל. וזהו כונת רבנו כאן „להרע"ב ברוב זכיות". ומ"ש רבנו „הרמב"ם לא הביא" היינו שלא הביא בחבורו אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעה"ז כבוד אב וכו' כמו שהביא הסמ"ג עשין י"ב משנתנו להלכה. ומצאנו להפך ברמב"ם פ"ט דתשובה וז"ל בקצור: ידענו שכר המצוה הוא עה"ב שנ' למען ייטב לך והארכת ימים. וזה שכתוב בתורה אם תשמעו יגיע לכם כך וכך שכר בעה"ז? אין זה אלא הבטחה אם נקיים התורה בשמחה, יסיר השם ממנו דברים המונעים אותנו מלעשותה כגון מלחמה חלי ורעב, ושפיע הטובו' המחזיקות לקיים התורה, וכן להפך וכו' נמצא פרוש כל הקללות וברכות שבתורה, אם תשמרו דרך ה' ישפיע לכם ברכתו שתהיו פנויים לעסוק בתורה כדי שתזכו לחיי עה"ב וייטב לך לעולם שכולו טוב ותאריך ימים לעולם שכולו ארוך. והן הן דברי רבי יעקב בקדושין. ולענ"ד ס"ל להרמב"ם דר' יעקב חולק גם אמתניתין דפאה ודו"ק. ואי קשי' על ר' יעקב הא קרא כתיב גבי כבוד אב למען יאריכון ימיך על האדמה? י"ל כמ"ש הרמב"ם שזה הבטחה שתסור המניעה, או על האדמה נמי על עה"ב קאי.

בתי"ט כבוד וכו' לא תני אלא טוב לבריות. נ"ב עי"ז. מתי"ט משמע דלא תני אלא טוב לבריות, אבל מ"מ נוכל לומר גבי שלוח הקן נמי אוכל בעה"ז, וכה"ג מצינו בע"ז דף ע"ד וב"ק דף ה'. אבל המעין בקדושין יראה דבשלוח הקן ליכא שכר בהאי עלמא כיון שאין בו טובה לבריות ולמען ייטב לך והארכת ימים לכ"ע על עה"ב קאי.

בתוספות הרשים תי"ט ד"ה אלו וכו' ומדאורייתא אבל למטה יש שעור. נ"ב עין ר"ש מה"ת כלל לא. מדברי ת"ח משמע דס"ל לר"ש מעשר ממון למטה יש לו שעור מה"ת, וזה אינו שכך תרץ ר"ש קושיתו, דמתניתין אף בג"ח דממון מיירי, וגם לממון אין שעור מה"ת, ומתני' בדאורייתא איירי, ומזה שפרש בירושלמי: ג"ח אין לו שעור, בגופו, אבל בממון יש שעור דאל יבזבז יותר מחומש, ירושלמי דינא קאמר, ומתני' לגדדין קתני ג"ח דגופו אין לו שעור אפי' מדרבנן, ולממון מה"ת אין לו שעור, דלהפריש מעשר ממון אין חיוב מה"ת. וכן אי' שם בירושלמי: באושא התקינו המבזבז יפריש חומש למצוה, עד היכן (פי' עד היכן למטה שלא יפחת) ר"ג ורבי אבא חד אמר עד כדי תרומה ותרומת מעשר (אחד מל"ג ושלים) חרנא אמר כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך כמראשית כל תבואתך והוא א' מנו"ן כתרומה גדולה. נראה בעליל שלא ידעו מחיוב מעשר ממון. ומ"ש הת"ח מספרי עשר תעשר לרבות מעשר ממון, גם התו"ס הביאו תענית דף ט', ובספרי שלפנינו אינו, אבל בילקוט בלשון זה: עשר תעשר, אמר ר' אבא רמז לפרקמטוטין שיהי' מוציאין א' מעשרה לעמלי תורה. ועי' חות יאיר סי' רכ"ד דלשון זה מורה שהוא רק אסמכתא. אך בט"כ הפריז על המדה במ"ש כיון שבגמ' נאמר בשני מעשרות הכתוב מדבר, מעשר דגן ומעשר בהמה, וגם הרמב"ם לא הביא מעשר ממון אפי' מדרבנן אין חיוב, דחזינן לרמב"ם פ"ז דמעשר עני שכתב חייב ליתן מנכסיו מצוה מן המובחר חומש, בינוני א' מעשרה, והפוחת הוא עין רע. ובמה קמיירי, אי במעשר תבואות ובהמה מאי עין רע, גזלן הוא שהתורה קבעה מעשר, אלא ודאי משאר נכסים וממון מחויב ליתן בתורת צדקה עשר מנכסיו מדרבנן. ואפשר שרבי אבא דאמר רמז לפרקמטוטין וכו' אחד מעשרה הוא ר' אבא דירושלמי דיליף מעשר ממון מראשית כל תבואתך ואין פרושו א' מנו"ן כמ"ש הא"פ אלא כרוב מתנות מתבואה שהוא יו"ד, תרומות, מעשר, מעשר ראשון ושני ועני. וגם במרדכי ספ"ב דב"ק סי' קנ"ב

נשאל לראב"ד אם יש לאדם מעות משל אחרים ומרויח בשבילו, אם רשאי לעכב מעות המעשר או צריך ליתן לבעל המעות? והשיב צריך ליתן לבעל המעות, כי הוא מושבע עליו להביאו לבית האוצר, הואיל והריוח שלו, דגבי מעשר כתיב תבואת זרעך. ובירושלמי מפיק מעשר מעות מכבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך עכ"ל. ואין להקשות אם חייב מרוח מכל נכסיו ליתן המעשר לעניים מדרבנן, א"כ אף בא"ל מתבואותיו ובהמותיו, ומאי קשי' לתו"ס על ראב"ע דעשר בכל שנה י"ב אלפי עגלי לאחר שכבר בטלו מעשר בהמה מפני התקלה כדאי' שבת כ"ג, דלמא בתורת צדקה לעניים נתן א' מיו"ד לעניים כמצוה מכל נכסים מדרבנן? וי"ל אי בתורת צדקה, הוה הו"ל להפריש למצוה מן המובחר.

משנה ב'. **בתי"ט לפי גודל השדה אם שדהו גדולה מוסיף ותמהני למה יוסיף. נ"ב: עי"ן.** בירושלמי שדהו מרובה ועניים מועטים, נותן לפי שדהו. ומדלא קאמר נותן אחד מששים, משמע דעכ"פ מוסיף, ולפי גודל השדה היינו אם נתן תחת חלק ס' חלק נ"ט נמי הוי הוספה כיון דעניים מועטים. וס"ל להרב דמ"ש ת"ק אין פוחתי' מ"ס זהו שעור עין רע כמו בתרומ' גדול' אבל עין יפה צריך להוסיף.

משנה ג'. **ברע"ב נותן תשלום שעור א' מששים. נ"ב עי"ן.** אין הפרוש תשלום, אם הניח באמצע רוב פאה של כל השדה, אע"ג שעדיין לא קצר רוב השדה, ואח"כ קצר כולו, שאין מניח לפי הקמה המשוירת, שדי אם הניח מעט לבסוף עד שיצטרף עם מה שהניח באמצע ל"א מס' מכל השדה, דזה אינו למ"ש בירושלמי דלר' שמעון צריך להניח פאה לבסוף כשעור הקמה המשוירת לאחר שהניח פאה בהמצע, משמע הפאה הראשונה אינו עולה לחשבון הקמה המשוירת. ועי' ר"ש.

בתי"ט ובלבד שיתן וכו' **חוץ ממה שהניח בתחלה ובאמצע. נ"ב עי"ן.** תיבות חוץ ממה שהניח בתחלה ובאמצע שמצאו הרע"ב ותי"ט בפ"מ לרמב"ם, לא נמצאו בדפוסי' שלנו, א"כ י"ל דרמב"ם בפרושו מתאים לחבורו שמצרפין. ואל תשיבני שעכ"פ כתב הרמב"ם בפ"מ הטעם מפני הרמאים ואם הי' דעתו דמצרף מה שהניח בתחלה עם שיניח בסוף, אכתי איכא למיחש לרמאים, שיאמרו הני הפאה הי' באמצע השדה ולא יניחו בסוף אלא כשעור המשויר? אין זה דיוק, שהרי הרמב"ם בחבורו כתב להדיא שאין צריך ליתן בסוף רק המשויר, ואעפי"כ הביא טעם מפני הרמאים דדי בזה שיקנסו שצריכין להניח פאה לבסוף על המשויר.

במשנה נותנין פאה. נ"ב עי"ן רמב"ם. משמע אף לכתחלה נותנין בתחלה ובאמצע, והרב והתי"ט לא העירו שזה אינו להלכה, שהרמב"ם פסק כר' שמעון בשבת כ"ג וז"ל אין מניחין הפאה אלא בסוף השדה כדי שיהיו עניים יודעים מקומה, ויהי' ניכר לעוברים ושבים ולא יחשד, ומפני הרמאים שלא יתכוון לקצור הכל, ואומר לאלו שרואין קוצר סוף השדה, בתחלת שדה הנחתי, ועוד שלא ישמור שעה שאין שם אחד ויניחנה ויתננה לעני הקרוב לו.

משנה ד'. **ברע"ב ונשמר לאפוקי הפקר. נ"ב עי"ן.** לא ידעתי כונתו, אפשר שרצה לומר דוקא שהפקיר בקמה, אבל אחר שקצרו ובא החיוב והפקירו, משמע ממתניתין ז' ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח, דבפאה מחייב, ודומה למקדיש אחר מירוח. או רצה לומר אם בעל שדה עצמו הפקיר כרמו או זיתו, ואח"כ זכה בו ובצרו, גזרת הכתוב מתעזוב יתרה שחייב במתנות עניים ופטור מן המעשרות כדאי' חולין קל"ד וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ה דמתנות עניים ותו"ס תמורה דף ו"ו, והיכא דלא זכה רק בפירות פטור מכולם. ואחר שזכה בשדה זה וגדוליו אע"ג דהכל שלו פטור מפאה. ונראה דהטעם דעכ"פ הי' לקמה זו שעה א' בשעה שהפקיר דלא הי' שייך לעני ולגר תעזוב, שכבר היה נעזב, ואלו לא הי' כתוב תעזוב יתרה אפי' בעל השדה עצמו שחזר וזכה בו הוי פטור. ולר"ש ספ"א דפאה דעת אחרת בזה.

ברע"ב ולקיטתו כאחד למעוטי תאנה. נ"ב עי' רשב"א בשבת. בשבת דף ס"ח אמרינן לקיטתו כאחד למעוטי תאנה. וקשי' לרשב"א הא כל אילנות פטורין חוץ משמונה דמנה במשנה ה', ולמה פרט תאנה? ותרץ לחדושא אע"ג דחייבת בבכורים. ומה"ת הכל פטור חוץ מדגן תירוש ויצהר ודרשות דירושלמי אסמכתות נינהו וכ"כ תו"ס שם. ולרמב"ם בפ"ב כל אילנות שלקיטתן כאחד מה"ת חייבין, וכן כתב החנוך בשם הרמב"ן וכן משמע בחולין קל"א דקאמר בכרם ד' ובאילן שתים שכחה ופאה ולא קאמר בזית שתים וכ"כ הרמב"ם בספר המצות וכן בסה"ג.

בתי"ט כל שהוא וכו' **שלשה פרושים. נ"ב עי"ן.** לא נמצאו שם רק שנים.

בתי"ט ד"ה בכלל זה וכו' **ואולי משום תנאי נשמר. נ"ב ודאי ומשום אחרי' נמי.** אין כאן ספק שמ"ש הרב כשישלמו כל התנאים האלה, משום דאפשר שלא ישלמו, כגון שהפקיר, וגם תנאים אחרים אפשר שלא ישלמו בתבואה וקטנית. דהקוצר לשחת והוא תבואה שלא הביאו שליש שאינה מאכל אדם פטור מפאה כדאי' בירושלמי ריש פרק ב' ובמנחות ע"א והיינו מטעם שאינו אוכל וכן פסק הרמב"ם פ"ב דמתנות עניים וכן הקוטף מלילות פטור כדאי' חולין קל"ז, ונראה דלרמב"ם הטעם משום דלא מקרי מכניסו לקיום ועי' ירושלמי פ"ג דפאה. וכן הזורע בעציץ שאינו נקוב פטור מן הפאה דלא הוי גדולו מן הארץ, דאפילו

לענין תרומות ומעשרות אין חיובו אלא מדרבנן כדאי' שפ"ה דדמאי אבל לענין פאה לא נשנית בשום מקום, דאין כאן שדה.

משנה ו'. **ברע"ב ומאכיל לבהמה וכו' אפילו אכילת קבע. נ"ב עי"ן.** לא ידעתי כונתו. אולי משום דמשמע הכא דלאחר מירוח אפי' לבהמה אסור להאכיל וכן דעת תו"ס ורש"י פסחים דף ט' דבאכילת בהמה אין לחלק בין עראי לקבע וקודם מירוח הכל שרי, ולאחר מירוח אפילו אכילת עראי אסור להאכיל לבהמתו. אבל דעת הרמב"ם אין כן, דבבהמה נמי איכא אכילת עראי וקבע, שפסק פ"ג דמעשר הלכה ו' וכ' דאפי' בטבל גמור שרי נמי אכילת עראי לבהמתו ולא אכילת קבע.

בתי"ט נותן משום הפקר וכו' וכדרשינן במשנה י"א פ"ה דמעשר שני. נ"ב צ"ע. באמת אין ענין משנה דמעשר שני לכאן דמיירי שמפרים תרומות ומעשרות ואח"כ נותן הפאה. ונראה דבא לאתויי ראי' דאין אסור בהקדימו תרומות ומעשרות על הכל ואח"כ פאה, דשם במתניתין דמעשר שני לא קתני אסור בהקדמה אלא במעשר ראשון ושני וכן בתרומה לבכורי' פ"ג דתרומות, אבל מהפרשת פאה ומתנות עניים לא קתני מידי, אלא אמרינן שם שאינן מעכבין הודוי אם לא נתן כלל, ומכ"ש שסדרן אינו מעכב, ולאחר מירוח כבר חלו עליו תרומות ומעשרות (והיינו אם ראה פני הבית וכמו שאבאר בריש מס' מעשרות חלוקי השטות בזה) והעני עצמו צריך לעשר, דלא פטרה תורה פאה ממעשר, אלא כשנוטלה בעוד לא באה לכלל מעשר.

במתניתין עד שימרח נ"ב עי"ן ר"ש וגי' ערוך. קודם גמר מלאכה אין חיוב מעשר מה"ת ובתבואה הוא המריחה שיעשה כרי, ולמדנו זה ממלת דגן הכתוב בתורה כדאמרינן בברכות מ"ז האי אידגן פרושו כשהוציאו ממנו השבלים ועשו כרי קרינן בי' כדגן מן הגורן. והנה הר"ש כתב כאן עד שימרח דכתיב דגנך ודרשינן דיגונך דבגורן תלינהו רחמנא כדאי' בפרק הפועלים דף פ"ח ופרושו דמדגן ילפינן, ומה שכתב דבגורן נ"ל דבדיגון תלינהו. אבל נוסח זה אינו בש"ס שלנו, דכך נשנה שם כי אמר ר' ינאי (שצריך ראי' פני הבית) בזיתי' וענבי' אבל חטים ושעורים „גורן כתיב בי'" (כדגן מן הגורן). לכך כתב רבנו „עי' ערוך" שהביא נוסח הר"ש: חטין ושעורים דיגון כתיב בי', ויתישב בזה קושי' תו"ס בב"מ שם ודו"ק. ועי' גטין דף מ"ז חד אמר דיגונך ולא דיגן גוי, דסובר דמילת דיגון היינו גמר מלאכה, וחד אמר ולא דגן נכרי ולא קאי אגמר מלאכה.

פרק ב'

משנה א'. **ברע"ב נחל נהר. נ"ב עי' ירושלמי.** בירושלמי שלולית כל שהיא מושכת, נהל אעפ"י שאינו מושך. ומזה משמע להדי' דנחל הוא נחל מים, א"כ ליתא לפי' הרא"ש שכתב דאפשר לפרש נחל מלשון נחל איתן, והוא גרוע מבור לפי שאינו ראוי לזריעה כלל, ובשביל שיפא ואינו מפסיק לאילן תנייה.

משנה ב'. **בתי"ט שאינה יכולה להקצר וכו' ומבואר שיש כאן טעות סופר וכו'.** רבנו לא ניחא לי' בהגהת תי"ט וכך הגיה רבנו בדברי הר"ש הגעת התוספתא: **ר"י אומר אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן אינו מפסיק, ואם לאו מפסיק,** ולת"ק מפסיק אף שעומד בצד אחד וקוצר מצד השני. ורא"ה לדבריו כיון שהר"ש מתחיל בפרושו: „ואתא ר"י למימר דוקא באינה יכולה להקצר באחת, שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כמשמע מתוספתא" שמע מינה שכך היה כתוב לפני הר"ש בתוספתא וכך הי' כתוב לפני הרע"ב ולא כהגהת תי"ט. ולשון משנה מסיענו, אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת, משמע ביכולה אינה מפסקת, ועומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן יכולה מקרי. ובברייתא דירושלמי שמביא התי"ט לסייעתי', היא בלתי ספק התוספתא שהגיה רבנו, וממילא גם הברייתא צריכה הגהה וכך נ"ל: הי' עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן אינו מפסיק, ואם מצד אחד (רצה לומר שלעולם לא יכול להגיע רק לצד אחד) מפסיק. והאבעי' בירושלמי כך נ"ל: הוון בעון מימר מה דאמר ר"י בעומד מצד אחד ויוכל לקצור מצד השני אבל בעומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק, אשכח תני תוספת' וכו' וכמ"ש לעי' לפי הגהת רבנו. וראיתי שכן דעת הגר"א ז"ל.

פרק ג'

משנה א'. **בתי"ט ומודים וכו' דפליגי ר"א וחכמים אליבא דב"ש וכן בפ"ב דאהלות. נ"ב עין ירושלמי.** בפרק ה' דתרומות משנה ד' לא פליגי אליבא דב"ש, דלאחר שהודו ב"ש לב"ה דטמאה שנפלה לטהורה בטלה נמי במאה, קאמר ר"א תירום האחת ותשרף, וחכמים התירו הכל. ובירושלמי שם מוכיח דב"ש הודו לב"ה, דאי אפשר לומר איפכא דב"ה הודו לב"ש שהכל אסור, ור"א וחכמים בסוף המשנה דס"ל תרווייהו דהתערובות מותר, רק פליגי לענין הרמת האחת, לגרמייהו פליגי, הלא ר' אליעזר שמותי הוא וע"כ כב"ש ס"ל כיון דב"ה נמי מודו, ואיך אמר תירום ותשרף? אלא ודאי ב"ש הודו ופליגי אליבא דכ"ע אם הכל מותר או תשרף אחת. מיהו התי"ט הי' סובר אע"ג דב"ש הודו לב"ה פליגי ר"א וחכמים כיצד הודו, לר"א לא הודו אלא לענין דעולה בק"א, אבל שאם שנפלה תירום ותשרף ולחכמי' הודו להתיר הכל, א"כ פליגי אליבא דב"ש. מיהו אפי' לפרוש זה נפקא מינה לב"ה, דבמתניתין ב"ה שתמא אמרו טמאה שנפלה לק' טהורה ב"ה מתירין, ולמדו זה מתרומה שנפלה

לחולין ק' סאה שעולה. ובכאן אעפ"י שעולה צריך להפריש סאה א', והו"א ה"ה בטומאה שנפלה לק' טהורה אעפ"י שעולה, מ"מ צריך להפריש אחת, אבל ממה שהשמיענו לאחר שהודו חכמי' אמרו שהודו לב"ה דמותר הכל ואין צריך לתרום אחת, ידענו בברור דלב"ה הכל שרי. ושוב מצאתי כן ביד מלאכי סי' רנ"ב.

גם מ"ש תוי"ט דמצינו כן בפ"ב דאהלות, אפשר ליישב דשעור מלא מקדח גם לב"ה אתי כדאי' בבכורות דף ל"ח דמה שאמרו ב"ה כדי שינטל מן החי ויחיה הוא סלע, הוא שעור מקדח, ומה דפליג ב"ש ואמר מקדח, היינו מקדח והסוחו, א"כ י"ל איכא דתרוייהו פליגי, מיהו לחד ליסנא לא אתי שפיר ועי' מהרש"א חולין מ"ס.

משנה ג'. **והמחליק מאחת יד. נ"ב: וכן בפ"ג דשביעית.** לשון אחת יד תחת מיד אחת נמצא גם בפ"ג דשביעית משנה טי"ת.

בתוי"ט והמחליק וכו' **נ"ב הרמב"ם מפרש כרם המדל כרם מדולדל דומי' דמחליק.** התוי"ט סובר שפרש הרמב"ם המחליק מאחת יד, הנוטל ממקום אחד למכור בשוק, נותן מן המשואר על הכל, זה פרושא דרישא. דבר זה אין לו מובן. דעל רישא דרישא המחליק בצלים לא קאי דהרי מפסיק מציעתא המדל נותן, ועל המדל נמי לא קאי, כיון דפרושא של המדל עוקר א' ומניח שנים כדי שיגדלו בריות ולהכי פטורים המודלים, ואיך שייך לומר במה דברים אמורים במקומות הרבה אבל במקום א' וכו' שלא אין טעם הפטור משום מקום א', לא מחמת שהמודל תקנת הנשארי'? להכי כתב רבנו שהרמב"ם גרס במציעתא כרם המדל. וז"ל: כרם המדל כרם מדולדל נגזר מן דל, אם יבצר מקצתו וימכר, ויעזב הנשאר לדרוך או ליבש, חייב לתת פאה מן השארית הנשארת, לא כפי הכרם כולו, וזה כשיבצר ענבים מכל צד מצדי הכרם, אבל כשיבצור מצד אחד וימכר, והניח הנשאר, יתן הנשאר פאה המחויבת לכל הכרם. וזה פרוש המחליק מאחת יד, רצה לומר הבוצר מצד אחד עכ"ל ולפרושו רישא בבצלים אף דנוטל מכמה מקומות כיון דנוטל בראשונה לשוק ומניח לגורן נותן לכל אחת פאה לעצמו, אבל כרם דינו משונה, שאם נוטל מכמה מקומות אינו חייב רק המשואר, ומאחת יד נותן מן המשואר על הכל. ועי' סוף פ"ג מהלכו' מתנות עניים.

משנה ו'. **בתוי"ט ד"ה העושה סאתים** וכו' **לפרש"י מוכח דסאתים חצר המשכן לפי הצמיחה. נ"ב עי"ן.** בבא מציעא דף ק"ה ע"ב כתב רש"י בד"ה ד' סאין לכור, לבית קרקע זרע, והוא אלף ה' מאות אמה אורך על נו"ן אמה רוחב, דחצר המשכן היה סאתים והוא מאה על חמשים, וכור שלשים סאין. מזה הבין התוי"ט שדעת רש"י שקרקע שגדל בו כור תבואה הוא ט"ו מאות אמה אורך על חמשים אמה רוחב, דהיינו שטח של 75000 אמה, וממילא מקום שגדל בו סאתים כחצר המשכן הוא מקום מרובע אשר בשטחו 5000 אמה. וזה אינו עולה על הדעת דאפי' אדעת כתישא שבכתישות יעשה בשטח 5000 אמה יותר מסאתים. שוב ראיתי שמהרש"א בבא מציעא הגיה בפרש"י וכתב שכוונתו שמארבע סאין זרע יצמח כור תבואה וכמ"ש גם התוי"ט שם והיינו שהזריעה היא חלק שביעית ומחצה מהצמיחה. ומ"ש א"כ ששטח הכור אלף ו"ה מאות על נו"ן והמשכן הי' סאתי', הכונה כמו ששטח לזרוע בו כור, גדול ט"ו פעמים משטח לזרוע סאתים, ושבע וחצי פעמים משטח לזרוע ד' סאין, הכי נמי ערך הזרע אשר יזרע, ומ"ד סאין זרע יעלה כור. ועי"ש בארוך וגם במהרש"ל. סוף דבר אין ספק שרש"י נמי ס"ל דבית סאתים, ובית כור, ובית רובע לא על הצמיחה אלא על הזריעה קאי וכמ"ש בערובין דף כ"ג ושאר דוכתי.

בתוי"ט כל שהוא וכו' **ורבי יהודה בן בתירה דקדים. נ"ב מנחות ס"ה.** קשי' לי' לרבנו האיך אמר התוי"ט דקדים ריב"ב לר"ע הלא הי' בזמן אחד כדאי' בשבת דף צ"ז אמר לו רבי יהודה בן בתירה עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, לכן הביא רבנו ממנחות ס"ה, דשם ע"ב כתבו תו"ס תרי ריב"ב הוי, וחד הי קודם חרבן הבית והי' כבר זקן כדמוכח מפסחים דף ג' ע"ב, וא"כ שפיר כתב תוי"ט אפילו אם תמצא לומר שריב"ב כאן קדים לר"ע, מ"מ לאו רבי' הוה.

משנה ז'. **ברע"ב שייר כל שהוא** וכו' **הוא הדין מטלטלין כל שהוא. נ"ב עי"ן.** אפשר הכונה שלדעת הרא"ש והרבה פוסקי' בב"ב דף ק"נ לאו דוקא כ"ש, אלא כדי פרנסתו, ולישנא דמתני' כ"ש לא דייקא כותי', כדמקשה ר"י שם. מיהו בלא"ה צריכין לומר כ"ש לאו דוקא כמ"ש תוי"ט בד"ה ובבכורי'.

פרק ד'

משנה ט'. **בתוספות הרשים ד"ה בהר"ב** וכו' **ועוד י"ל. נ"ב צ"ע.** הת"ח כתב דפאה שמחלק בעל הבית איירי, א"כ אם זכה בהם חברו חייב בעל הבית ליתן לו. וקשה כיון דמיירי שאין הפאה ביד העני המזכה אלא ביד בעל הבית, מי המזכה? הבעל בית לא יוכל לזכות כמ"ש רש"י בב"מ דף ט' ע"ב דבעל הבית אפי' הוא עני לא זכה בו לדידי' דכתיב לעני לא תלקט, להזהיר העני על שלו (ואע"ג דר' אליעזר אמרה, רבנן נמי ס"ל כן כמ"ש תוי"ט פרק ה' משנה ה' וכן בחולין קל"א) ואמרינן נמי בגטין י"ב אזהרה לבעה"ב שלא ילקט לעני, וכן ברמב"ם פ"ב ופ"ו דמתנות עניים. ואם העני העומד שם וממתין שיתן לו בעל הבית חלקו, הוא המזכה

האיך אפשר, קודם קבלתו הוא עצמו לא זכה בו ולא יכול לזכות כדאי' בח"מ סימן ר"א וסימן רמ"ג, ולאחר שבא ליד העני, א"כ מגו כקושית ת"ח.

משנה י"א. **בתוספות הרשים ד"ה תי"ט שספק וכו' גם זה יש לדחות. נ"ב עי"ן ירושלמי, ומרדכי סוף חולין וצ"ע.** התוס' חדשים כ' דאין לדייק מש"ס פ' הזרוע שהלכה כר"מ, וכונתו שלתו"ס הסוגי' אזלא גם לחכמי' דס"ל נמי כן בספק מעש. ולרש"י קא מקשה התם לר"מ כיון שסתם מתניתין ר"מ. ולהכי נמי ליכא לדייק דהלכה כר"מ מהא דסתם רבי בפרק ז"ן משנה ד' אם ספק לעניים, והוי כמחלוקת ואח"כ סתם, והלכה כסתם, כיון דאמרנו דחכמים נמי מודי דספק לקט לקט לדעת תו"ס. והדרא קושי' לדוכתי' למה פסק הרמב"ם כר"מ? ועל זה כתב רבנו עין ירושלמי. ואפשר שכונתו דבירושלמי אמר ר' יוחנן דרישא דמתניתין העליונים לעניים מספק הוא דעת ר' יהודה בן אגרא, תלמיד דר"מ, חולין קל"ד, אבל חכמים לא ס"ל שספק לקט לקט ועי' במפרש, וכיון שלדעת ר' יוחנן, תלמידי' דרבי, חכמים לא ס"ל כלל שספק לקט לקט, אלא ר"י בן אגרא אומרה, ולדידי' השיב ר"מ דהכל לעניים כיון שאתה מודה בעקר הדין שספק לקט לקט, ורבי לא זכר כלל דברי חכמים במתניתין, ש"מ דלא אשגח בהו אלא סתם: ספק לעניים, והוא ודאי כר"מ, כיון דלא פליג עלי' אלא ריב"א תלמידו.

„ומרדכי סוף חולין" הביא קושית רבנו משולם למה לא אזלינן בחורי הנמלים בתר רובא דקמה דבעל בית. ולר"מ ניחא דחיים למעוטי ולדידן קשי', (ולר"מ נמי לפרוך דברובא דאיתא קמן מודה דאזלינן בתר רוב עי' חולין י"א ויבמות קי"ט) ותרץ משום עני ורש הצדיקו כדאי' חולין קל"ד צדק משלך ותן לו. וצ"ע דבחולין שם פריך מפרה דגר שנתגייר ויש ספק במתנו' אמרינן המוציא מחברו עליו הראי'? ומתרץ בקמה אזלינן לחומרא דארעא דישראל בחזקת חיוב. ופריך מחלה דאפי' גר חייב להפריש מספק, אע"ג דאיכא חזקת פטור? ומשני התם ספק אסורא לחומרא אבל בפרה דממון הוא לקולא. ותו מייתי התם כי אתא רבין רמי קמה אקמה, בחורי נמלים חייב מספק, ובספק קמה דגר אמרינן פטור. ומסדר לי' גבי גר איכא חזקת פטור לא אמרינן עני ורש הצדיקו. משמע להדיא היכא דליכא חזקת חיוב לא אמרינן עני ורש הצדיקו, ואיך כתב מרדכי מחמת עני ורש הצדיקו לא אזלינן בתר רובא, והא רובא עדיף מחזקה? וכעין זה ראיתי שתמה הר"ן בנדרים דף ז' על רשב"א ורמב"ן דס"ל ספק עניים לחומרא, כיון דבחולין אצטריך לשנויי קמה בחזקת חיוב, דאי לאו הכי הוי הספק להקל? ולענ"ד לק"מ דהתם צריך לטעם בחזקת חיוב, דאי לאו הכי לא הוי ספק שקול, דהוי אמרינן ניזל בתר רובא דקמה דבעל הבית כקושי' המרדכי, אבל השתא דאיכא חזקת חיוב, והיכא נמי מעוטא דקמה, אמרינן סמוך מעוטא לחזקה ואתרע רובא והו"ל ספק שקול כדאי' יבמות קי"ט דלרוב המפרשים ובפרט לרשב"א ורמב"ן אפי' לרבנן אמרינן סמוך מעוטא לחזקה, והוי ספק שקול ואמרינן עני ורש הצדיקו. והיינו מה שתרץ במרדכי משום עני ורש הצדיקו לא אזלינן בתר רובא בקמה, דמתניתין דחורי נמלים, דאיכא נמי חזקת חיוב אמרינן סמוך מעוט לחזקה והוי פלגא ופלגא, לאפוקי אם לא הי' חזקת חיוב ואיכא רובא לפטורא בודאי אזלינן לקולא כדחזינן בגר שנתגייר הקמה פטורה בספק משום חזקת פטור ומכ"ש אי הוי רובא. אבל בספק שקול שאין כאן חזקה או רובא לא לחיוב ולא לפטור, לעולם אימא כדעת הרשב"א דספק עניים לחומרא. והא דקתני בפ"ז משנה ד' אם ספק אם יש לו כתף ונטף לעניים, והכא ליכא חזקת חיוב ואיכא נמי רוב, דרובא לאו עוללות? יש לומר כמו דאמרינן אי אפשר לגורן בלא לקט ואומדין ד' קבין לכור כדאי' רפ"ה, ה"נ אי אפשר לכרם בלא עוללות, ואתחזק חיובא ואמרינן סמוך מעוט לחזקה, ומיהו מ"מ לא הוי רק ספק שקול, ועוד דעוללות קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה וממילא מוכח כרשב"א דספק עניים לחומרא ולא כר"ן. ומה שהקשה הר"ן עליו מיומא דף ח"ת מעשר עני אינו מפריש מדמאי דהמוציא מעה"ר, אבל מעשר שני מפריש ואוכל בירושלים, ש"מ דגבי עני לא אמרינן לחומרא? יש לומר שאני דמאי דרוב מעשרין אף מעשר עני, עי' תי"ט פ"ד דדמאי משנה ג' (ומטעם שנתן הרמב"ם בפ"ט דמעשר הלכה ג' נראה דס"ל דמעשר עני נמי רוב מעשרים, וכן כתבו תו"ס שבת י"ג יוחנן ראה שכולם הפרישו תרומה גדול', ושאר מעשרות רובם הפרישו ועל המעוט הזה נאמר במכות י"ז נחשדו ודו"ק) וחזקת טבל אין כאן, דיוכל להכנים התבואה במוץ וכן דרך גגין כדאי' בפסחים ט', וכ"כ בכו"פ. ועוד כתבו ביבמות קי"ט דלא מתרע חזקת טבל לרוב דמעשרין, דלא חיישינן למעוט אפי' לר"מ בענין זה, דלכל א' וא' מישראל יש חזקה, ואף אם אחד הוחזק שלא לעשר, כל ישראל מי הוחזקו (ר"ל כיון דעד אחד נאמן באסור אפי' אתחזק אסורא אם בידו לתקן א"כ מגז"ה חזקה זו אלימי מכל חזקת אסור) ורוב ע"ה מעשרין בין לאביי ובין לרבא כמ"ש תו"ס כתובות כ"ד (ולא כפלתי בבית הספק ולא קשי' מקבוע).

פרק ה׳

משנה ב'. **הרי היא של בעל הבית. בת"ח וצ"ע למה לא תני' שם נ"ב דו"ק עי' ספרי.** אפשר שכונתו שמשנתנו כאן הוא ספרי פ' כי תצא: לא תשוב לקחתו מכאן אמר ר' ישמעאל שבלת שבקציר וראשה מגיע לקמה, אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית, ואם לאו הרי היא של עניים, ואם ספק בה"ב המוציא מן העניים עה"ר,

וממין לספק לקט לקט, ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה דכתיב לגר וליתום יהי'. והנה מסדר המשנה מסיים פרק דלעיל ומתחיל פרק זה בספק לקט, שהכל נדרש לטובת עניים, תני לה נמי בשכחה שנדון לטובת עניים דהיינו שבולת אם נקצרת ודאי עם הקמה של בה"ב, ואם קצר ולא בדק אם נקצרת הרי הספק לעניים, ואע"ג דלא מביא סוף פסקא דספרי, ואם ספק לעניים, בכלל דבריו הוא. והראי' שמשנתנו מדברי ר' ישמעאל בספרי, שכן אי' בהדיא פ"ב דעדיות מ"ד.

בתי"ט ד"ה אמר רבי אליעזר וכו' והקשה מזה על פרש"י. נ"ב עי"ן ירושלמי פ"ד. המעיין בירושלמי פרק ד' משנה ט' ימצא שנוי לשון מבבלי בב"מ דף ט' ע"ב, דשם אמר ר' יהושע בן לוי מחלוקת מעשיר לעני דר"א סבר אמרינן מגו דמפקיר נכסי והוי עני ומגו דזכה לנפשי' זכה לחברי', ורבנן לא ס"ל תרי מגו אבל מעני לעני מודי. וכ' רש"י בבעל השדה לא מיירי דכ"ע מודו דלא תלקט לעני להזהיר על שלו. אבל בירושלמי הגרסא: ריב"ל אמר בבעל הבית עשיר נחלקו, אבל בבעל הבית עני כיון שראוי ליטל זכה, ותיבת בעל הבית הוא בעל השדה וכן הוא בפ"ד משנה יו"ד וי"א ובמשנתנו כאן. וא"כ נראה בעליל דירושלמי סובר דבעל שדה אם הוא עני אף לרבנן יוכל לזכות לאחר ולא ס"ל דרשה דגטין אזהרה שלא ילקט לעני אע"ג דהוא אסור בשלו, מ"מ מתוך שהוא ראוי ליטל בשל אחרים אי מפקיר נכסיה (הו לרבנן דאיירי אם הוא עני) יוכל לזכות הכא לאחרים. וירושלמי מביא ראי' מגט שיוכל להיות שליח לקבלה, אעפ"י שאינו בתורת קבלת הגט, הואיל וראוי לקבל גט בתו. עכ"פ אין קושי' לרש"י מירושלמי כאן, דאזיל לשטתי' בפרק ד' דמיירי בבעל השדה, משא"כ לבבלי דהשמיט בעל הבית עשיר ועני.

שוב ראיתי שהרגיש בזה ברמ"ז שירושלמי כתב הפלוגתא בבעל הבית עני ועשיר, אבל מישבו שהירושלמי לא ס"ל דרשה אזהרה לעני שלא ילקט לעצמו. ותמוה דא"כ לרבנן בעל בית עני יוכל לזכות בשלו, הא אמרינן הכא במשנתנו שנים שקבלו את השדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני, ופרש הר"ש והרע"ב דילפינן מלקט דכתיב לא תלקט לעצמו, להכי אסור להחזיק במתנות שלו, וא"כ מתניתין אף לא כרבנן דמתירין מעני לעני מגו דזכי לנפשי'. מיהו על הר"ש פ"ד מ"ט ל"ק קושי' זו, דהוא לא כתב כן לרבנן, אלא שלר' אליעזר בעל השדה נמי יוכל לזכות מטעם מגו דבעי מפקיר נכסי' וא"כ אינו בעל השדה כלל ושוב יוכל הוא עצמו לזכות בפאה ומגו דזכי לנפשי' וכו'. (ואע"ג דס"ל להר"ש ספ"א דפאה דהמפקיר כרמו וזכה אפי' בפירות חייב בפאה דלא כרמב"ם, מ"מ אם אינו רוצה לזכות רק בפאה ולא בכולו מודה) אבל כ"ע ס"ל למוד לא תלקט בשלו כל זמן שלא הפקירו, ולרבנן דלא ס"ל ב' מגו, העני המזכה אינו בעל הבית.

משנה ה'. בתי"ט ד"ה שקבלו וכו' תו לא מקרי בעל השדה. נ"ב וכ"כ הרא"ש צ"ע. קשי' לי' נהי דעל ידי מגו שהפקירו לא הוי שלו, מ"מ קודם שהפקירו כבר קצר והי' אסור לו ללקט לעצמו, מאי מהני שהפקירו וחזר וזכה בו הרי הוא בלא תלקט לעצמו, ואסורו היכן הלך, והרי הוא דומה להא דתנן בפרק ד' הקדיש משבא לעונת המעשרות ופדה חייבין כיון שהי' בחיוב אגלו קודם שהקדיש? ואין להביא ראי' מהא דחולין דף קל"ד ע"ב דהמפקיר כרמו וחזר וזכה בו דפסקו הרמב"ם ותו"ס אי לא חזר וזכה בכרם אלא בפירות דפטור, שאני התם דעדיין לא בגרו קודם שהפקירו ולא בא לכלל חיוב כלל וכמ"ש בפרק א' משנה ד'.

ומ"ש רבנו „כ"כ הרא"ש" הוא הרא"ש בפרק ד' משנה ט' שכתב נמי להכי בה"ב עשיר נמי מזכה מגו דמפקיר שדהו וחוזר וזוכה בו ובפאה. ושם איירי שכבר בא חיוב פאה קודם שהפקירו. ונראה אע"ג דלדידי' אסורה הפאה, כיון שהפקיר אחר החיוב, מ"מ כיון שמהפקר זכה, לדידי' קנסו שצריך להוציא הפאה, אבל אם הפאה סופה לבא ליד עני, אמרינן מגו דזכי אפי' בפאה עצמו, דומי' דסברת הירושלמי שהבאתי במשנה ב'.

משנה ה'. בתי"ט מותר בלקט וכו' דלא מחייבין, נ"ב: צ"ל ומ"ש דלא מחייבין:

פרק ו'

משנה א'. אף לעשירים כשמטה. נ"ב שביעית (הספר נטשטש). לא ידעתי כונתו, ואפשר דבא לרמז על ר' יהודה דס"ל פרק ט' דשביעית משנה ח' עניים אוכלים אחר הבעור ולא עשירים ויליף מן תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך, אביונים ולא עשירים, א"כ שביעית גופא לעניים. ולק"מ דר"י לאחר הבעור מיירי, אבל קודם בעור צריך להפקיר כרמו ושדהו לכל אדם כמבואר ברמב"ם פ"ד דשמטה, ואוכלין ממנו עניים ועשירים, והוא עצמו ג"כ מותר להביא ממנו לביתו כדאי' בשביעית פ"ה משנה ז'. וזה למדנו מתשמטנה ונטשתה, ולאחר שבא זמן הבעור פליגי ר' יהודה ור' יוסי.

ובית הלל אומרים שכחה. משנה זו שנוי' גם בעדיו' פרק ד' ופרש שם הרב א' של ד' קבין הרי זה שכחה, יתר על כן אינו שכחה, וכן אם היו כל העומרים ב' קבין וא' של הי"ת קבין ושכחה, הרי זה שכחה יתר על כן אינו שכחה עכ"ל הרע"ב. וכ' רבנו שם: צ"ע וע' ירושלמי ולא כמפרש. בלתי ספק כונתו לקושי' שמצאתי מנ"ל לומר כן לב"ה כיון דלית להו רואין ואדרבה לב"ה עד שאתים הוי שכחה כדאי' בפרקין משנה וי"ו? וגם הרמב"ם פ"ה דמתנות עניים הלכה י"ז שכתב כן קשה. וע"כ נ"ל דס"ל דאם עומר השכוח יותר מ"ד פעמים מחבריו, כגון שהם קב והוא ה' קבים לא הוי

שכחה, ושאתים לא בעי, אלא דלימא יותר מד' פעמים מחבריו. ויש לחקור מאין הוציאו. והנה בירושלמי שלפנינו הגרסא: מה אנן קיימין (הוא דתני א' של ד' קבין) אי משום דבר מסוים דיו שנים, אי משום שורה דיו ג' (ד"ג הוי שורה) ומפרק כל שיוכל לחלקו ולעשותו שורה (פרש המפרש דלב"ש לא הוי שורה פחות מד' כמ"ש בפרקין במשנה ה'). ולפי הבנתו הקושי' אי משום שורה דיו ג', לב"ש פריך. ואני תמה היך עלה ע"ד המקשן להקשות כן, הרי משנה ערוכה בפרקין דב"ש סבר שורה של ג' עומרים לעניים? גם תרוצו אין לו רגלים, כל שיוכל לחלקו ולעשותו שורה, זה ידע המקשן, אלא דשעור שורה לא ידע, והו"ל להשיב, ב"ש ס"ל ד' הוי שורה. וראיתי לראב"ד בעדיות שהי' לו הגרסא בירושלמי טעמיה דב"ש מפני שהוא מסוים בין שאר עומרים. וע"ז פריך ומה אנן קיימין, אי משום שורה דיו שלשה? ולענ"ד קושי' זו לב"ה קאי, דשלשה עומרים הוי לדידי' שורה ולבעל הבית כדאית' משנה ה', א"כ הכא נמי לא יהי' שכחה, כיון שראוי אף בשלשה לעשות שורה? ומשני כל שהוא יוכל לחלקו ולעשותו שורה. פי' (וכך הוא בראב"ד) אף אחר שיחלק יהי' החלק ראוי לעשות ממנו שורה. ופרושו שב"ה מודי אם העומר השכוח כל כך גדול שאם תחלקהו לשני חלקים בשוה יהי' כל חלק ממנו ראוי לעשות שורה, כגון שכל עומר קב והוא ה' קבין ואם תחלקו עכ"פ יהי' כל חלק ב' קבין וחצי, א"כ הוי כל אחד כשורה של ג', ואינו שכחה. אבל בעומר של ד' קבין הוי שכחה, שאם תחלקהו, לא יהי' לכל חלק תורת שורה. ומ"ש בירושלמי שלנו כל שיוכל לחלקו ולעשות שורה כב"ש, ט"ס הוא, וצ"ל כב"ה. כן כ"ל כונת רבנו. ומצאתי שכונתי בזה לדעת בעל פה"ש.

משנה ד'. **בתי"ט ד"ה לאחריו אינו שכחה** וכו' **נמצא למדין ג' פרושים הר"ש מפרש ראשי שורות לחוד** וכו' **והסיפא לענין עומר. נ"ב עין בר"ש.** אם תעיין לא תמצא כדברי התי"ט שהר"ש התחיל בזה"ל: ראשי שורות אינן שכחה בין בתחלת בין בסוף השורה, העומר שכנגדו מוכיח לסוף השורה אצטריך כמו שאפרש עכ"ל. רצה לומר ראשי השורות פרושו בין בתחלה ובין בסוף, ולענין סוף השורה אינו שכחה צריך לתנאי עומר שכנגדו מוכיח, ומפרש אלו הן ראשי השורות זה פניו לצפון, וזה לדרום, והעומר שנשאר באמצע לכל א' הוא ראש השורה, ומינ' ילפינן בק"ו אם הוא באמת ראש השורה, כגון שהניח הראשון ופתח בשני, ולזה מייתי הר"ש הירושלמי. ואח"כ מפרש מאי ראשי השורות שלבסוף השורה דאמרן שאינו שכחה אם שכנגדו מוכיח? וקאמר יחיד שהתחיל מראש השורה והניח בסוף. א"כ בין רישא ובין סיפא מפרשין ענין ראשי שורות בתחלה או בסוף. ואע"ג דאיכא סוף שורה דלא צריך לעומר שכנגדו, כגון אם אין שם אלא שורה אחת ושכח העומר האחרון, דיליף בירושלמי מלא תשוב לקחתו דלא שייך תשוב, מ"מ עפ"י הרוב יש שורות הרבה, ואם שייר בשורה הראשונה עומר והלך אל השניה, שייך לא תשוב ואם עומר שכנגדו מוכיח אינו שכחה. ואפשר שגם זה דעת הרע"ב, שגם הרישא לפרושי אתא מאי ראשי שורות בתחלה וקאמר שנים שהתחילו, וקודם שהתחילו הניחו האחד, ואח"כ מפרש מאי ראשי השורות שהעומר שכנגדו מוכיח, יחיד שהתחיל. דאלת"ה האיך הפסיק בין אלו הם ראשי שורות לפסקא יחיד שהתחיל, בדבר זר: שנים שהתחילו? ועוד האיך אמר יחיד שהתחיל: ראשי השורו', והו"ל סופי השורו'.

משנה ו'. **בתי"ט ד"ה העומר** וכו' **ואין צ"ל לפרש מפני כבודו. נ"ב עי' ירושלמי.** אפשר שבא לומר דבירושלמי חד טעם, דשאתים הוי גדיש, וכתיב ושכחת עומר לא גדיש. ויותר נראה דכונתו להירושלמי כי תקצר וגו' עומר שאתה יכול לפשוט ידך ולטלו. ונראה דהירושלמי קצר בקרא וכונתו להאי דספרי לא תשוב לקחתו שאתה יכול ליקח כאחת. ופרושו של אתה יכול לפשוט ידך, כך הוא, דקרא אמר לא תשוב לקחתו, היינו שאם עבר עליו ובקש לנטות ידו בכל כוחו כדי לטלו ולא יכול מחמת הרחקה, זה אסרה תורה כדאית' לקמן פ"ז מ"ח (ועי"ש השגתו על תי"ט). והרוצה לפשוט ולהטות לצד רחוק ליקח שם דבר, אי אפשר כי אם ביד אחת, דבשתי ידים א"א לשטוח גופו למרחוק כל כך, לכן גבי פשט לקבל דבר, מצינו ידו ולא ידיו. וכשאמרה התורה לא תשוב לקחתו ע"י שתפשט ידך, שפיר יש לדייק עומר שאתה יוכל לפשוט ידך דהיינו האחת וליטל מרחוק הוי שכחה אם תרחיק עצמך יותר, אבל מה שאי אפשר ע"י הפשטה ביד אחת כמו שאתי' אינו שכחה, וא"כ אין סתירה ממה שהנו יכולין ליטל שאתים בשתי ידים, שזה כפול ומכופל ממה שניטל ביד אחת.

משנה ה'. **ברע"ב הקמה מצלת** וכו' **לקמה אחרת שלא שכחה. נ"ב עי' פ"מ לרמב"ם.** לכאורה יש לומר דוקא אם הקמה אחרת לא שכחה מצלת אחרת, אבל אם שכחה ומטעם אחר נדונה כאינה שכוחה כגון שהיא של שאתי' אז אמרינן די להפקיע עצמה ואינה מצלת אחרת. אבל מפרוש משניות לרמב"ם נפשט ספק זה שכתב: כשישכח קמה והיו ראשי שבלים ממנה מחוברים בקמה שנית והיתה הקמה ההיא השנית סאתים ויותר תהא מצלת הקמה המחוברת אלי' עכ"ל. וקשה למה כתב שסמוכה לקמה שיש בה סאתים, הלא קמה שאינה שכוחה מצלת אפי' קלח אחד וכן מפורש בחבורו פ"ה? אלא ודאי בא לומר אם מחוברת לקמה שיש בו סאתים אף שהיא עצמה שכוחה כעת, כיון שהיא נצלת מגז"ה מושכת הנוגעת בה עמה. ומצאתי און לדבריו בירושלמי על משנה ז' דקאמר תרי טעמי דסאתים אינו שכחה, או משום שלא יוכל ליטלו בידו כאחת, או מגז"ה ושכחת עומר ולא גדיש, ואמרינן מאי ביניהו? אם שכח עומר בגדו, אם לא יצא מכלל עומר, הרי נדון כשורה שבסאתים הם כשני עומרי' ובא

השלישי בצדם והוי שלשה, ולב"ה במשנה ה' שלשה עומרים אינם שכחה, אבל אם נקרא גדיש, א"כ אין מצטרף לעומר המונח בצדו, וזה העומר נדון כעומר הסמוך לגדיש, ובאנו למחלקת ב"ש וב"ה העומר שסמוך לגדיש שב"ש אומר אינו שכחה וב"ה אומר שכחה. ומה שאמר הירושלמי דאיכא בינייהו אם שכח עומר בצדו, אם נקרא האמצעים עומר מצטרף לשלשה, ע"כ מיירי ששכח גם האמצעים, דאי לא שכחם א"כ העומר האחד בלבד נשכח, ומאי צרוף שייך, הא הוי שכחת עומר אחד, וע"כ צ"ל ששכח גם האמצעים, וא"כ כשמסיים הירושלמי אם נקרא גדיש הוי כעומר סמוך לגדיש, ולב"ש מציל האמצעים על העומר, מיירי כמי ששכח האמצעים והוא הגדיש, ואעפ"י ששכח גם עומר האמצעים שהוא כגדיש מציל כיון דבדידי' ליכא שכחה, ומב"ש נשמע לב"ה כל מילי דבדידי' ליכא תורת שכחה אף אם נשכח יש לו כל תורת אינו שכוח, וכיון דקמה אינו שכוח מציל, א"כ קמה אמצעים השכוחה ג"כ מצלת הנוגעת בה.

משנה ט'. **ברע"ב עקורה** וכו' **מצלת על עקורה שאצלה** וכו' **נ"ב עי"ן ירושלמי.** אפשר שרצה לומר דלא שייך תמיד שתציל להתלושה אלא אם התלושה עומדת בצד הקמה שצריך להיות סביבותיו קמה. כנזכר במשנה הי"ת ומפורש בירושלמי. אך יותר נראה דבא לומר דמה שאמר הרע"ב בשכחת שניהם לא מהני, שזה דוקא בשכח הקמה בתחלה כדמסיק ר' יונה בירושלמי דמיירי שכבר שכח הקמה עד שלא שכח העומרים, דאם בתחלה שכח העומרים ולא הקמה ואח"כ שכח הקמה, היתה הקמה מצלת. אבל לפי מה שפרש המפרש רא"פ, ר' יונה דחי' בעלמא מדחי לי', דמכאן אין לפשוט אם יחזור המותר לאסורו עם המתיר, וכן הרמב"ם לא הביא דין אם אח"כ שכח הקמה.

בתי"ט והשום והבצלים וכו' **משום דשום נ"ב. צ"ל משמע דשום:**

בתי"ט ד"ה אם באת וכו' **אין רשות העני מועלת, נ"ב עי"ן ר"ש וירושלמי ומל"מ פ"ב דתרומות.** כונת תי"ט כיון דהפאה שהפריש בעל הבית העומדת באמצע, בודאי זוכר והיא מחוברת, והמחובר מציל לעומר בצדו. אך באמת משום הא לא איר', דדוקא קמה של בעל הבית מצלת ולא קמת הפאה שהיא לעני, דקמת חברו אינה מצלת על שלו כדאית' בירושלמי שחכמים אומרים אין מצלת. אלא שלו, והדרא קושי' לדוכתי' שאף באילן שייך לומר אם באת רשות העני באמצע? אבל הר"ש פרש כן עפ"י התוספתא: ר' יוסי אומר כל שבא רשות עני באמצע כגון תבואה וכרם אין מצטרפות, וכל שלא בא רשות עני באמצע כגון אילן הרי אלו מצטרפות, ומביא פרש התוספתא עפ"י הירושלמי דכל שבא רשות עני לאו שבא כבר, אלא שעתידה לבא כגון תבואה וכרם, ולהכי נקט תבואה וכרם לפי שאין דרך פרט בכרם ולקט בתבואה לבוא לאלתר עכ"ל. והשתא כיון דאשמועינן בדבר שאין עתה ברשות עני אבל עתידה לבא, לא אפשר למתני פאה מפירות אילן, דא"א לומר שבמקום הזה ראוי לבא רשות עני, דבשלמא לקט בתבואה וכרם דבר ידוע שנושר בשעת קצירה, אבל הכא אנן סהדי שלא יתן בעל הבית פאה מצד זה לבטל רשותו בין אילנות ולא מקרי עתידה לבא. ועוד בפאה הכל תלוי בדעת בעל הבית כדאיתא בתוספתא פ"ב, דאסור ליגע בפאה משום גזל, עד שיודע שהוא מדעת בעל הבית ואין לעניים כלום עד שיפרשנה בעל הבית בדעתו, וכן ברמב"ם בפ"ב דמתנו' עניים, אבל לקט דשייך בכרם ותבואה לאו בדעת בעל הבית תלוי דממילא יבא והעניים זוכים בו ממילא כמ"ש הרע"ב בפ"ז משנה ג' דפרט בנשירתו זכו בו העניים קודם שיגיע לארץ והוא מהירושלמי שהביא הר"ש שם. ומ"ש רבנו עוד „לעיין בפ"ב דתרומות במשנה למלך" הוא הדבר אשר דברתי שיש חלוק גדול בין פאה ללקט והוכיח כן המל"מ דפאה כל זמן שלא באה ליד העני לא זכתה לו התורה ואם הגיעה ליד עשיר חייבת במעשר, אבל לקט בנשירתו זכה בו העני ולהכי תנן בפרק ה' שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת, דהיינו שצריך להביא ב' שבלים כי היכי דלא נפריש מן הפטור על החיוב, ש"מ אף שלא באה עדיין ליד העני פטורה מן המעשר.

פרק ז'.

משנה ד'. **בתי"ט ד"ה אם נקרצת** וכו' **דהוי כמו שבולת נ"ב צ"ע.** לכאורה לא דמי, התם הטעם הואיל דנקצרת עם הקמה לא מקרי לא תשוב לקחתו, אבל הכא הטעם כיון דנחתכת עם האשכול א"כ כאלו דבוקה בעוקץ האשכול וכן מצאתי ברמ"ז.

משנה ז'. **בתי"ט ד"ה ובית הלל אומרין** וכו' **נילף משביעית שתופס דמיו. נ"ב: ואינו יוצא לחולין:**

באד"ה אבל מאחר דגמירי מהלולים שאינו תופס דמיו. נ"ב צריך להיות: שיוצא לחולין. ועין ספרי נשא. התי"ט כתב דהו"א לילף משביעית שתופס דמיו, דבר זה לא צריך למילף משביעית דרבעי שנפדה ודאי תופס דמיו, אבל פירותיו יוצאי' לחולין, והו"א למילף משביעית שאעפ"י שנפדה ותפיס המעות קדושת רבעי, הפירות אינן יוצאים לחולין כמו בשביעית שדמיו קודש והפירות, להכי צריך הלולים שנתן מעות הפירות יוצאין לחולין והמעות תופס קדושתן, ומ"ש התי"ט מהלולים יליף שאין תופס דמיו ט"ס הוא. ומ"ש רבנו „ועין ספרי נשא" נראה לענ"ד שכך כונתו דלכאורה קשי' על התו"ס דע"כ צריך הלולים דמקודש הלולים

ל"ה נפקא שיש לו פדיון וצריך הבאת מקום דכתיב ל"ה (וכן בזית רענן פ' נשא) ואי לא כתיב הו"א נילף קודש קודש מתרומה שיהא רבעי לכהנים כדאי' בספרי פ' נשא ר' ישמעאל אומר התרומה קרויה קודש ורבעי קודש, והו"א דרבעי נמי לכהנים, אבל מדהוה רבעי למעשר שני בהבאת מקום ופדיון (כדיליף מהלולים) וקודש, ולתרומה רק בקודש, אדון ממעשר שני שהוה לו ב"ג דרכים ולא מתרומה שאינו שוה לו אלא בצד אחד. א"כ צריך הלולים כי היכי דלא נילף מתרומה שיהי' לכהנים? ונראה דלא בעו למימר דאצטריך הלולים דלא להוי לכהנים, דהא ילפינן לר' מאיר בספרי מאיש את קדשיו לו יהי' דקאי על רבעי, ולר' יהושע ידיענן דהוי לבעלים מדכתיב ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו, למי מוסיפין למי שכבר נתנו לו. — יש מקשי' למה צריך הלולים להורות דפדיון מהני ולא נילף משביעית, הא כתיב מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו? ומתרצין דהו"א חללו הוא מלשון התחלתי תת לפניך שלא התחיל להנות ממנו כמו בבית ואשה. וראיתי לתר"י ורשב"א בברכות שכתבו שקרא זה סמך למ"ד כרם רבעי דוקא. והיינו שאין ראי' לדבר, כי רבו הרמב"ן וכן הראב"ע פרשו חללו עפ"י פשוטו שדרכה הי' ללכת בכרמים ולחול בחלולים בבוא תבואתו.

בתי"ט כולו לגת וכו' דלהכי נקטי ב"ה כולו לגת. נ"ב דו"ק. אפשר שכונתו שב"ה תפס לשון קצרה לגת דמשתמע לתרי אפי, או פודין היין בכסף, או מביאין היין עמו לירושלים כשעולין לרגל דלפדותו הוצאה רבה דצריך לפדו' בשויו כדאי' בב"מ דף נ"ב ופ"ד דמעשר שני. אבל העניים שאין להם רק מעט פרט ועוללות אין שוה להעלותם לירושלי' ופדיונם מעט מזעיר לכן טוב להם הפדיון.

שם בתי"ט שמזה יצא לו. נ"ב מקרא. פרט דגבי פאה ולקט ועוללות קרא כתיב לעני ולגר תעזוב אותם הנח לפניהם והם יבוזו, ואם הוא בוצר ועושה יין לא שייך הנח לפניהם בעזיבה, שא כתינה מחדש הוא וכן משמע ריש פרק ח' דעניים לוקחים העוללות מכרם. ועוד להרמב"ם בספר המצות עוללות הכרם היא הפאה עצמה ופאה ניתנת לכתחלה במחובר לקרקע כדאית' פ"ד.

משנה ה'. בתי"ט משיעבור הימנה וכו' ותמיהני. נ"ב עי"ן ירושלמי פ"ה וכר' נמחק הסאר). בירושלמי פ"ה במשנה שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא לבה"ב. אמר ר' הושעי' רומס הייתי זיתים עם רבי חייא הגדול ואמר לי כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו אינו שכחה, אמר רבי יוחנן מכיון שעבר עליו ושכחו הרי זו שכחה, מתניתין פליגא על ר' הושעי' דקתני שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם וכו' הלא שבולת שבקציר וראשה מגיע פשיטא שיוכל לפשוט ידו וליטלה, ומה צריך תנאי אם נקצרת עם הקמה? רבי לא בשם ר' הושעי' באומן שני שנו, השבולת היא נשארת מאומן (פי' שורה) הראשון, והקמה היא בשורה שני' לפיכך צריך להיות נקצרת עם הקמה שבשורה שני', אבל בשורה עצמה כל זמן שיוכל לפשוט ידו וליטלו אינו שכחה. ובסוף פרקין פריך הירושלמי לרבי הושעי' דאמר השעור כל שאת יכול לפשוט ידך וליטלו אינו שכחה, והכא אמרינן ברגליות משיעבר הימנה? שניא היא שכל רוגליות ורוגליות אומן בפני עצמו, דהיינו שנדון כאלו כל אחד שורה בפני עצמה, ומשורה לשורה לא מהני פשיטת ידו. נראה בעליל דאשתמיט לתי"ט הירושלמי ושיטת ר' הושעי' שעל פיו פרש הרע"ב. ואל תשיבני דעכ"פ לר' יוחנן משעבר עליו הוי שכחה? דבר פשוט שהלכה כר' הושעי', חדא דרבי חייא הגדול ס"ל כותי', ועוד דר' הושעי' רבו דר' יוחנן ואין הלכה כתלמיד כדאי' בנדה י"ד ומוסכם מכל הפוסקים. וכך כתב התי"ט פרק א' דדמאי מ"ג דהלכה כר' הושעי' לגבי יוחנן אם אין ברייתא לסיוע לר' יוחנן, וכן תמה הכ"מ בפרק א' דחגיגה הלכה ד' שפסק הרמב"ם כר' יוחנן נגד ר' הושעי', ותרץ בלא"מ דשם אינו ר' הושעי' רבי' דר' יוחנן, דא"כ לא הי' לו להש"ס להזכירו אחר ר' יוחנן, דקשיא טובא מיניה, אלא ודאי אמורא הוא. וזה לא שייך כאן שהקדימו לרי"ו, והי' בימי ר' חייא הגדול. וכן נראה מתוספתא שהביא הר"ש: איזה שכחה בעריסים הקטנים משיעבר הימנו, בדלית ודקל משירד מהם, ושאר כל אילן משיפנה וילך לו, ומדלא קאמר באילן משיעבר אלא משיפנה וילך לו, ש"מ לאו חד שעורא הוא. ואבעית אימא קרא דלא תשוב לקחתו משמע, אם צריך לשוב אל מקומו ראשון, ולא העומד במקומו.

פרק ח'

משנה ב'. ברע"ב ובן לוי נאמן כי היכא דלא נחשדו ישראל וכו' והקשה בתוספות חדשים להרב בריש דמאי. נ"ב להכי נקט תרי טעמי. הת"ח הקשה למ"ש ריש דמאי דע"ה לא נחשד אתרומה גדולה דחטה אחת פוטרת, א"כ בן לוי דצריך ליתן מעשר מן מעשר ראשון, למה לא נחשד? אבל באמת הרב נקט התם תרי טעמי, דתרומה יש בו עון מיתה וחטה אחת פוטרה. וכתב שם הרמ"ז דעון מיתה לחוד לא די, דיש ע"ה שחושב שאין חיוב מיתה אלא כשהופרש מעשר ראשון, או שחושב של תרומת מעשר מוטל דוקא על הלוי, ולפיכך צריך נמי הטעם חטה אחת פוטרת. ולפ"ז בבן לוי שבא לידו מעשר ראשון ויודע שיש בו חיוב מיתה לא נחשד. ועוד יש לומר דעם הארץ לא נחשד מתגמת דחטה א' פוטרת א"כ אין לו הפסד מכיסו, ולא מדקדק אלא מה דיהב מדידי', אבל בן לוי דכל המעשר בחנם

בא לידו והינו מפסיד מדידי' מפריש המעשר והוי כהטה א' לגבי ע"ה ישראל. ושוב מצאתי חלוק זה משם דודי הגאון מהר"ג ליפשיץ ז"ל והביא ראי' משבת קכ"ג דמחלק בין כיסוי' למציאה.

משנה ו'. **בתי"ט מדה זו אמורה וכו' למאי אצטריך. נ"ב עי' ספ"ק.** בסוף פרק קמא דפאה אתמר שתרומות ומעשרות של כהן ולוי אפי' מתבואות שלקחו מאחרים קודם מירוח שלהם די אם הפרישו ויאכלו הם עצמם וכן פסק הרמב"ם בפ"א דמעשר, אבל מעשר עני אף אם הם עצמם עניים חייבין להפריש וליתן לעני אחר כמו בלקט ופאה כדאי' במשנה ה', ואשמועינן בכהנים ולוים (ואיידי נקט ישראלים) אף שכל שאר התרומות והמעשרות שלהן, לענין מעשר עני אפי' במדה ובשיעור שנתנו חכמי' אין שום חלוק, דצריכין ליתן לעני אחר.

משנה ח'. **ברע"ב או לכתובת אשתו אפי' יושבת תחתיו. נ"ב עי' סי' רנ"ג.** בי"ד סי' רנ"ג כתבו הפוסקים דוקא אם הבעל ייחד לאשתו בכתובתה קודם החופה הכלים ושמן כך וכך בכתובתה.

שם בתי"ט אין מחייבין אותו וכו' התוס' כתובות דף ס"ו. נ"ב צ"ל דף ס"ח ד"ה כאן ועי' רא"ש. הרא"ש מביא פרש אחר בשם ר"ת כאן קודם גבוי, קודם שבא ליטול מקופת הצדקה מחייבין אותו למכור אם יש לו כלים, אבל אם כבר נטל מקופה ואח"כ נזדמנו לו כלים אין מחייבין אותו למכור, ורש"י פרש בע"א.

משנה ט'. **והיה בה' מבטחו. נ"ב סמך אקרא שלאחריו.** מקרא והי' ב"ה מבטחו יש ללמוד שלא יחסר לו, אבל לא למדנו שיפרנס אחרים משלו, אבל מקרא שלאחריו והיה כעץ שתול וגו' ועל יובל ישלח שרשיו וגו' ולא ימיש מעשות פרי ופי' הרד"ק שהוא משל להונו ועשרו שיהנו ממנו בני אדם.

דמאי פרק א'.

משנה א'. **ברע"ב חטה אחת פוטרת. נ"ב עי' פ"ד דחלה.** אפשר שכונתו למה שהביא שם תי"ט במשנה ו' ד"ה להיות בשם הר"ש, דלא נחשד עם הארץ גם על החלה שגם זו בעונש מיתה. וגם מעט פוטר שאין לה שיעור מה"ת כדאית בספרי פ' שלח לך.

ברע"ב מעשר עני אין צריך להוציא. נ"ב כחכמים בפ"ד. הכונה מה שכתב אין צריך להוציאה, היינו ליתן לעניים, אעפ"י שחשודים ע"ה שלא נתנו מעשר עני לעניים, אבל מכל מקום צריך לקרות שם למעשר עני כדברי חכמים בפרק ד' משנה ג' קורא שם ואין צריך להפריש, דאיכא לספוקי שמא ע"ה אף לא קרא שם למעשר עני דטריחא לי' מלתא וכמ"ש תי"ט שם, ולדבריו של ר"א קאמרי, שאף אם נאמר שקראו שם, אינו מזיק אם יחזור ויקרא, ולא כאשר חשב תי"ט כאן שכונת הרב שאפי' שם אינו קורא, זה הכל כחכמי' בפ"ד.

ברע"ב לא הורמו מתנות כהונה במיתה. נ"ב יבמות פ"ו. מרע"ב משמע דוקא הטבל למתנות כהונה במיתה, ולא הטבל למעשר שני ועני, וכן דעת הרמב"ם פרק י"ד דמאכלות אסורות, ולא כן דעת תו"ס ביבמות דף פ"ו ד"ה אי מהתם. ומה שכתב הרב פרק ד' דמכלתין משנה ג' הטבל למעשר עני במיתה, לר"א הורה כנזכר בירושלמי אליבי'.

בתי"ט הדמאי וכו' דהוי מעוט דשכיח. נ"ב תוס' יבמות ד' קי"ט. אפשר שכונתו דלכאורה יש לתרץ בפשוט דלהכי לא אזלינן בתר רובא דמעשרין, דסמוך מעוטא דאין מעשרין לחזקת טבל ואתרע לי' רובא כדאמרינן התם. אבל התו"ס שם כתבו דלא חיישינן למעוט אינם מעשרים, דאם הוא הוחזק כל ישראל מי הוחזק עי"ש וביררתי סברתם לעיל פאה פ"ד מ"א. ולהכי נמי לר' מאיר דחשש בעלמא למעוט מצד הדין, מקיל בדמאי דלא מתרע המעוט את הרוב עי"ש בתו"ס. וכל זה השמיט מבעל תוספות חדשים.

שם לא גזרו להפריש מפני שאין בה חיוב מיתה אלא לאו. נ"ב: מ"ש קשיא. התי"ט הבין שדעת הרב שאין מפריש כלל מעשר עני, אפי' שם אינו קורא (כבר כתבנו שאינו כן) כיון שאינו רק אסור לאו לאכול הטבל למעשר עני, ועל זה כתב רבנו „מעשר שני קשי'" למה צריך להפריש מעשר שני כמ"ש הר"ב, הרי הטבל למעשר שני אינו אלא בלאו, ואף דאיכא אסורי טובא במעשר שני בתר הפרשה, כגון אכילה חוץ לירושלים, טומאה ואנינות, מכל מקום קודם הפרשה אין כאן אלא אסור לאו אחד כמו במעשר עני? ובלא"ה החלוק בין אסור לאו לאסור כרת אין לו רגלים למסקנת הש"ס יבמות קי"ט (ולא כאבעי' איתא בביצה דף כ"ח שאני שבות שבת משבות יו"ט), לכן יותר נראה כל מקום שיש אסור באכילתו חששו חכמים, והכי נמי צריך לקרות שם למעשר עני לאפוקיה מאסור טבל, אבל אח"כ מעכבו לעצמו דחולין הוא, וכן במעשר שני צריך להפרישו, וכיון שאחר הפרשתו עדיין יש בו קדושה, ממילא צריך להעלותו או לפדותו. והא דאמר בסוטה דף מ"ח שהזהירם יוחנן כה"ג שנים בתרומות מעשר וטבל עון מיתה ומזהרו להפרישו, קושטא קאמר להו, מיהו על מעשר שני נמי צוה שם שיעלוהו לירושלים, וכן נזכר במשנה ד' פ"ד דקורא שם למעשר עני. ומה שהקשה תי"ט לר"מ הו"ל להפריש נמי מעשר ראשון דאסור לזרים

בלאו? ביבמות דף פ"ס ע"ב מצינו לר"מ דהוספה מעשר ראשון לתרומה ואמרינן שם לא לענין עונש הוספה אלא לענין אסור, ואולי אינו רק אסור עשה דומי' דאוכל תרומה טמאה כדאי' יבמות ע"ג ע"ב, ולעשה לא חששו בדמאי. ואפשר דלר"מ באמת אף מעשר ראשון צריך להפריש וליתן ללוי, וכך הביא בתר"ע בשם תו"ס יומא ריש דף נ"ו.

משנה ב'. **בתי"ט ונותנו וכו' כההוא דתנינן. נ"ב צ"ע דהתם לא שכיח.** אפשר דקשי' לי' דהכא קתני אם נותן פירות מעשר שני של דמאי לע"ה צריך לאכול כנגדו, ולקמן פרק ג' דמעשר שני מ"ג ולא יאמר כן לע"ה אלא בדמאי, ולא נזכר שם שיאכל כנגדו, וגם הרמב"ם מחלק ביניהו. שבפרק ב' דמעשר שני כתב במ"ש של דמאי שיאכל כנגדו, ובפ"ה גבי דמי מ"ש של דמאי שמחלל על פירותיו של ע"ה לא כתב שיאכל כנגדו? ואפשר לחלק דהכא דיש לו פירות אין רוצה לפדאם אלא לתנם לע"ה שעולה לירושלים, הע"ה לא יסרב דהרי מרוויח שאוכל שם פירות הברו, וא"כ שכיח הוא, אבל התם איירי שיש לו מעות מעשר שני בירושלים ורצה להשתמש בהם לצרכו, וע"ה יש לו בירושלים פירות, והוא רצה שיחלל מעותיו על פירות האלה וע"ה יאכלם בטהרה, ועי"כ מחולל המעות, מאן ימור דיתרצה הע"ה לזה, כיון שלא נשכר כלום וטרחא גדולה לו לאכלו בטהרה, א"כ הוי מלתא דלא שכיח כולי האי ולא גזרו בהא"ג שיאכל כנגדו. וזה כונת רבנו. וסברא זו לוקחה מירושלמי שהביא תי"ט דנאכל לאונן מעשר שני של דמאי, ואינו נאכל בטומאה, דטומאה שכיחה, אבל אנינה אינה מצויה כ"כ, ולהכי לא גזרו.

משנה ג'. **בתי"ט חלת עם הארץ וכו' מפריש אף חלה. נ"ב צ"ל אף מחלה:**

משנה ד'. **תי"ט הדמאי וכו' בילקוטי מהרי"ל. נ"ב צ"ל לקוטי:**

שם תי"ט הא אם הקדים וכו' ויש אומרין שיש למחוק. נ"ב ל"נ. אין דרך התנא להתחיל בהא, ודרכו לומר המקדים מ"ש לראשון כדאי' פרק ג' דתרומות משנה וי"ו.

פרק ב׳.

משנה א'. **בתי"ט בבל מקום וכו' פסק דפטורין. נ"ב עין מל"מ.** המשנה למלך פרק א' דתרומות כתב פירות ארץ ישראל שיצאו ח"ל מחלוקת ר"ע ור"א רפ"ב דחלה ור"ע פוטר ור"א מחייב. ומחלוקתם כשהחיוב בא בח"ל כגון שגלגל העסה, ומירח הכרי בח"ל, דר"ע אזל בתר הקביעות למעשר, אבל גלגל או מירח בא"י, פשיטא דמחייב ר"ע אף שיצאו ח"ל, דהחיוב לא פקע מיניהו עכ"ל ולפ"ז מה שאמר הרמב"ם בפרושו כאן מעשרין דמאי אפילו באו ח"ל, היינו אם כבר נתחייבו בארץ. וכבר קדמו למל"מ הראב"ד שם שכתב שר"א סובר דאזלינן בתר מקום גמר פרי, ולר"ע בתר מקום קביעות למעשר דהיינו מקום המירוח. אלא שהראב"ד חולק בזה, דס"ל ר"ע נמי מודה שהנתמרח בח"ל מפירות א"י חייב מדבריהם.

משנה ב'. **תי"ט מעשר את שאוכל וכו' שקבל דברים אלו ברבים נ"ב עי' כ"מ.** אפשר שכונתו שהמשנה בפ"י דמעשר מביא ש"ס בכורות ל' ע"ב שצריך לקבל בפני ג' חברים וכן בירושלמי כאן.

שם בתי"ט את שהוא וכו' בפירות קרקעותיו. נ"ב דו"ק. אם הפירות מה שאוכל מפירותיו, ומה שמוכר לאחרים בין משלו בין מה שלקח מאחרים, א"כ למאי צריך ואת שהוא לוקח מאחרים לאכול, אם במכירה מדקדק, מכ"ש באכילה החמורה, וכ"כ הרמ"ז. ועוד אם לוקח לענין אכילתו קמיירי, ראוי להסמיכו אל את שהוא אוכל, ולא להפסיק במכירה בינתים.

משנה ג'. **בתי"ט ד"ה חבר וכו' נקרא ת"ח. נ"ב עין רש"י פסחים ד' ע"ב.** לרמב"ם חבר שדברו חכמים הוא תלמיד חכם מבחין בין האסור למותר כדאי' סנהדרין ח' חבר אין צריך התראה ופרש"י שיודע מה שאסור ובשבת י"א חברי' העוסקים בתורה ונדה דף ו"ו חבריא מדכן בגלילא וזולתם. אבל מי שאינו ת"ח לא נקרא חבר (אעפ"י שבאמת ע"ה נמי יוכל לקבל דברי חברות שיהא נאמן על הטהרות כמ"ש הרמב"ם פ"י דמשכב ומושב) ומה שאמר במשנה ב' המקבל עליו להיות נאמן על המעשר, זה נקרא נאמן למעשר, אבל לא חבר דהיינו ת"ח הנאמן אף לטהרות ומגד הדין אף בלי קבלה בפני אחרים. לפ"ז מ"ש חזקה לחבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן אפי' הניח פירות ומת סומכין שהן מתוקנין, דוקא ת"ח ולא נאמן על המעשרות. ראה והפלא מתפארת לשון הרמב"ם בפ"י דמעשר שבתחלה כתב המקבל להיות נאמן על המעשר מעשר את שהוא אוכל וצריך עדים שקבל ורגיל בזה, ואח"כ כתב ת"ח לעולם נאמן ואין צריך בדיקה, ות"ח שמת והניח פירות הם בחזקת מתוקנין. שנה לשון הש"ס ולא אמר חבר כדי שלא נטעה שנאמן על המעשר בכלל חבר, דבאמת בנאמן על המעשר ואינו ת"ח ומת פירותיו אינם בחזקת מתוקנים, ולא הוי בחזק' מתוקן אלא מה שנותן מידו. ואחר שידענו פרוש חבר, נקט הרמב"ם בהלכה יו"ד לשון הש"ס חזקה לחבר וכו'. אבל רש"י פרש בפסחים ד' ע"ב חבר: הנאמן על המעשרות.

תי"ט ד"ה להיות חבר וכו' והרמב"ם וכו' ומנה לזקן. נ"ב צ"ל מנה לזקן לת"ק. פי' כמו לאבא שאול דאמר ת"ח אין צריך לקבל בפני ג', לא צריך הרגל, ה"ה לת"ק זקן אין צריך לקבל בפני ג', אין צריך הרגל.

משנה ד'. **כל המשפיעין רשאין למכור את הדמאי. נ"ב לחבר.** הרא"ש בפרק ג' משנה ב' המוכר לע"ה בכל ענין חייב לעשר. וטבל ודאי אפי' לחבר אסור לשלוח עד שיעשר כדאי' פ"ג מ"ג. וחכמים פליגי. הר"מ במשנה ה' וס"ל דהכל תלוי אם מוכר במדה גסה הדמאי, ואעפ"י שדרכו למדוד בדקה. כיון שעתה מוכר בגסה פטור כדאי' בתוספתא.

משנה ה'. **ברע"ב ואין הלכה כר' יוסי. נ"ב עין.** הראב"ד בפרק י"א דמעשר כתב הלכה כרבי יוסי דלא מצינו חולק עליו.

פרק ג'.

משנה ב'. **בתי"ט לא ישליך וכו' והיינו טעמא דסוף פ"ק דפאה. נ"ב צ"ע.** רצה לומר שאין ענין כאן כהאי דפאה, דשם בטבל גמור איירי ופשיטא שאסור להפקיר אחר שבא החיוב, אבל כאן איירי בדמאי שלקח מע"ה, וכן ברמב"ם פרק י"א דמעשר לא ישליך עד שיתעשר שלא יבאו תקלה לאוכל דמאי. וכן בתוספתא פ"ד הרוצה להחזי' (נ"ל להזוס) עלי ירק להקל ממשאו לא ישליך עד שיתעשר, ר' יוסי אומר בודאי אסור, בדמאי מותר. וקמ"ל בירושלמי דלת"ק אסור דלא נדמהו למוכר במדה גסה אלא הוא כמוכר במדה דקה. והרא"ש תמה מה צורך לטעם מדה דקה, בגסה ג"כ לא פטר אלא במוכר לחבר שיודע שפטרו חכמים למוכר ויעשר הוא, אבל במוכר לע"ה בכל ענין חייב לעשר, וה"נ חייב לעשר משום ע"ה המוצא עכ"ל. ולאומר הנושא יש ליישב דמתניתין שהמוצא אומרה אפי' בדרך ההולך לבית המדרש דרוב ההולכי' חברים, וסומכין בעלמא אדוב זה כדאי' בפ"ב דמכשירין מצא תינוק מושלך אם רוב נכרים נכרי ומאכילין אותו נבלות, הכי נמי הוי כאלו ודאי חבר מצאו, ואי הוי כמוכר בגסה, הרי מותר ליתן לחבר דמאי בכה"ג והוא צריך לעשר, להכי צריך טעם מדה דקה. וכי תימא בלא"ה צריך לעשרן משום טעות, דחבר שמוצאן ג"כ יסמך על הרוב שחבר השליכם בדרך הזה, והבר אינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן ויאכלם בלא מעשר? לא יכול לסמוך על זה לאכול בלי מעשר, דיש לחוש שלא השליכו החבר בידים, אלא נאבד ממנו בדרך והוא לא ידע, וא"כ לא נקרא מוציא מתחת ידו. וכשבא החבר לביתו מעשר מה שבידו הוץ מעלים שנאבדו שלא ידע מהם דבר, ולא יכול המוצאם לאכול בלא מעשר, וא"כ מנד זה לא היה צריך המשליך לעשר, אלא משום דמיקרי מוכר במדה דקה.

תי"ט עד שיעשר וכו' וז"ש הר"ש. נ"ב צ"ע. מדברי הר"ש משמע להפך, שמשיכה נמי מהני בירק אע"ג דדרכו בהגבהה, ובסוף שביעית מביא הר"ש ש"ס דבב"ב דף פ"ו דברים שמגביהין אותו קונה במשיכה, לכן נראה דלהוראה כאן קונה משיכה כמ"ש ת"ח.

משנה ו'. **בתי"ט אמר וכו' פרק ד' דבכורות. נ"ב צ"ע.** כבר הרגיש בתר"ע דלא נזכר כלל בבכורות מחשודה לחלוף. וכ' דכונת התי"ט להורו' שאין הלכה בשני המאמרי' כרבי יהודה כמ"ש בפ"מ לרמב"ם, דלדידי' החשוד על השביעית חשוד גם על המעשרות. דחמור שביעית, ולהכי נחשדת תמותו על המעשר ולא על השביעית, ובבכורות סתם הש"ס החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשר. ואמרינן שם דף ל' דמתני' לא כרבי יהודה.

פרק ד'.

משנה א'. **ושבח לעשרן. נ"ב דו"ק.** אפשר שכונתו דוקא שבת, ולא במזיד כדאי' בירושלמי. ומיירי הכא כשלא התנה מע"ש עי' רפ"ז דדמאי.

תי"ט מוצאי שבת וכו' ועל הנשאר. נ"ב דו"ק. אפשר כונתו דוקא אם נשאר מאותו שלקח ממנו שייך להפריש באחרונה גם על מה שכבר אכל אף דבחול צריך להפריש תחלה, בדמאי עשאו כתרומות א"ל אוכל והולך וא"כ מפריש כדאי' בכורות דף כ"ז, אבל אם לא נשתייר ממה שלקח קודם שבת אי אפשר להפריש דאם קונה עוד ממנו הכתי הוי מדמאי על דמאי דאין מפרישין, ועוד דאם נאכל מה שקנה עתה, לא מהני מעשר עליו. וא"כ כדאי' בערובין דף ל"ז במאי יבקע הנוד ונמצא אוכל טבל למפרע עי"ש ברש"י, ש"מ דלא שייך לעשר לאחר שאתה כל הנוד, וכן בירושלמי פ"ז דדמאי המוכר פירות טבולין לחברו, אם ידוע שהפירות קיימין מעשר עליהם, ואם לאו אין צריך לעשר עליהן.

משנה ד'. **בתי"ט לתרומת וכו' הביאה לבית. נ"ב צ"ל: קודם הביאה לבית. שם ד"ה לא יטלם וכו' כבית שמאי. נ"ב הרמב"ם מחלק בין שבת לי"ט דלא כירושלמי וצ"ע ואפשר דר"י פליג וירושלמי לא הביאו.** הרבה יגעתי להבין דבריו ומצאתי בתרומו בעסי"ת. הרמב"ם פסק פרק כ"ג דהל' שבת כמשנתנו לא יתנם בשבת, ובמועדים להכול אלו מותר בביתו, ובפרק ד' דהל' יו"ט פסק כב"ה בביצה דף י"ב ע"ב מותר להוליך בי"ט תרומה לכהן. ולפי פרש הר"ש והתי"ט עפ"י הירושלמי משנתנו דאסרה להוליך בשבת אתי' כב"ש דאסור אף בי"ט, ולב"ה מותר בין בשבת ובין ביו"ט, א"כ פסקי הרמב"ם סתרו אהדדי ומוכ"ל לחלוק על הירושלמי, וזו קושי' רבנו. והנה תו"ס בביצה פרשו פרוש אחר בירושלמי דבירושלמי דדמאי אמר דלא

יטלם בשבת דקתני הכא במתני' פרושו לא יתנה, דהאסור הוא הנתינה ולא ההפרשה דמותר להפריש התרומה כיון שכבר קרא שם מע"ש. ושוב אמר דלמודין כאן מביצה, דלאו דוקא בשבת אסורה הנתינה אלא אף ביו"ט, ולמדין שם מכאן, דמאי דמתירין ב"ה שם ביו"ט להוליך דוקא בלמודין אצלו לאכול, דבלא"ה לא יטלה ע"ד שיבא כהן אצלו לאכול, ויסבר שהוא תרם ביו"ט עכ"ל בקצור. ועי' במהרש"א ובמהר"ם דכונתם דירושלמי נמי ס"ל כרבי יוסי בביצה, דמתני' בביצה בדותא היא, וב"ה ס"ל אף תרומה מותר להוליך. והירושלמי נמי אליבי' דב"ה קאי ואינו מתיר אלא בלמודין אצלו, ומה שאמרו בביצה מוליכין היינו לאכול אצלו בביתו ודרגיל לאכול אצלו כמתניתין דדמאי. אך בזה לא עלתה ארוכה לקושי' רבנו דלפרוש זו ס"ל לב"ה אף ביו"ט לא שרי אלא בביתו ודרגיל, והרמב"ם מתיר להוליך ביו"ט אף לאינן למודין ולא התנה שיהי' בביתו? ונראה להרמב"ם פרוש אחר בירושלמי, דהבבלי מביא בביצה ברייתא דר' יוסי, דב"ה מתיר להוליך אף תרומה ואמר שם שהלכה כר' יוסי, אבל הירושלמי בביצה לא מביא הא דר' יוסי, ולדידי' הלכתא כמתניתין, דב"ה אוסר להולך תרומה, ובשטה זו הלך הירושלמי במס' דמאי. בתחלה אמר הך לא יטלם בשבת דקתני הכא, פרושו לא יתנה כההיא דביצה דתני אין מוליכין וב"ה מודי בתרומה דאין מוליכין, והא כ' אמר הא דאמרי ב"ש בביצה אין מוליכין בחלה וב"ה ס"ל כן בתרומה בלמודין בביתו שרי (וכן פרש ר"ש להיתר), ולא אסרו ב"ש בחלה אלא הולכה, וכן לא אסרו ב"ה בתרומה אלא הולכה חוץ לביתו או לאינם למודין. וכונת הירושלמי להתאים מתניתין דדמאי דשרי תרומה בלמודין אף בשבת עם מתניתין דביצה דאסרו ב"ה להוליך תרומה אף ביו"ט, דשתי משניות הלכתא ניהו לדידי'. אבל לבבלי דפסק כר' יוסי ודלא כמתני' דביצה, וס"ל ב"ה מתירין להוליך תרומה ביו"ט, א"כ לק"מ, דמוליכין כפשוטו אפי' חוץ לבית שרי ביו"ט לב"ה, ולא קשה ממתני' דדמאי די"ל שבת דחמירי לא שרי אלא ללמודין בביתו. וטעמא רבה לחלק בין שבת ליו"ט, שהרי עקר האסור בנדון דמשנתנו שיסבר הכהן והעני שהמוליך תרם בשבת כמ"ש תו"ס בביצה, וטעם האסור משום תקון מנא בצרוף הטעם דדמי קנא למקח וממכר כמ"ש הרמב"ם בפרק כ"ג דשבת, והרלב"ח בתשו' ט"ז הוכיח שלדעת הרמב"ם בתקון אוכל נפש ביו"ט לא ש"ך אסור מתקן, ומשא"כ בשבת, א"כ ביו"ט שרי להוליך כיון דכבר הופרש ולא חיישינן שיאמרו תרם, משא"כ בשבת, ושני פסקי הרמב"ם מכוונים, כיון דפסק כר' יוסי. ועתה בין תבין מ"ש רבנו: „ואפשר דר' יוסי פליג והירושלמי לא הביאו."

משנה ז'. **בתי"ט רבי יהודה וכו' הא תינח דמאי חדש וישן מא"ל. נ"ב עי"ן.** דברי תי"ט שלא בדקדק, דמאי קשי' אלא הרב כתב במשנה וי"ו דגם בחדש רוב ע"ה מזהרין ולהכי אקילו כמו בדמאי. אבל קושי' תו"ס מש"ס כתובות דפריך על ר"י דחייש לגומלין, והא תנן שלי חדש ושל חברי ישן, שלי אינו מתוקן של חברי מתוקן ר"י אומר נאמנין? ומשני בדמאי אקילו, על זה מקשין אם הפרוש חדש קודם לעומר, א"כ מחדש נמי פריך לר"י דלא חשש לגומלין, מאי מתרץ בדמאי אקילו, הוי לי' למימר בדמאי ובחדש אקילו? אלא ודאי מחדש לא פריך דמאסור חדש לא קמיירי, וחדש וישן לרבותא דר"י נקטי' אע"ג שמשביחו הרבה.

פרק ה'

משנה א'. **בתוספות חדשים בהרב ד"ה נוטל וכו' וכ"כ הר"ש וכו' דבעל הבית הקונה. נ"ב עי"ן.** לא ידעתי פרושו, ואפשר שבא לומר שאין השגה על הר"ש דמפורש בירושלמי דפרקין הלכה ב': הרוצה להפריש תרומה ותרומות מעשר וחלה כאחת נוטל א' מ"כ ואומר א' ממאה וכו' ועוד א' ממ"ח לחלה ונקט נמי שעור הקטן. ואפשר שרצה לומר דלא אתפרש שהקונה מן הנחתום ככר שהי' עליו חיוב חלה בגיבול אבל הנחתום א' ממ"ח, ומפני שהוא מוכר במדה גסה רמז רבנו חיובא דחלה אקונה, שצריך הקונה ליתן א' מכ"ד, שלא מצינו כן אלא בבעל הבית העושה עסה, אבל כאן במקום נחתום הוא עומד. ועוד כיון דקונה במדה גסה הרי אפי' בא' מ"ח יש שעור נתינה.

משנה ה'. **בתי"ט אבל בזמן שהמתנה וכו' להרמב"ם בזה פרוש אחר. נ"ב עי"ן.** התי"ט לא העתיק שפיר, דהרמב"ם התחיל בזה"ל: בולל ונוטל שמערב הכל, דהיינו הגרוגרת, ולא אמר שדורסן ובוללן כרע"ב, דדי אם מערבן כשיש מתנה מרובה וקרוב הוא שכבר הי' מעושר, לפיכך הקילו בדברים קטנים בפירות, שטרחא היא לעשר מכל פרי. ונדחק לפרש כן שבחבור הי"ד סוף ה' מעשר כ' כלשון המשנה פרוסות פת ופלחי דבלה מעשר מכל אחד, ובגרגרת בולל הכל אם המתנה מרובה. ובהלכה אחרת שם מביא התוספתא שחק את הפת ועשאו פרורין והגרוגרות ועשאן דבלה מעשר מאחד על הכל, ולא התנה התוספתא שיהי' המתנה מרובה. שמע מינה אם שוחק הפת והגרוגרות עד שנעשין גוף אחד אין צריך מתנה מרובה, ומינה שמעינן דבמתנה מרובה בבלילה בעלמא די. והטעם שהקילו בדמאי, דמצד הדין לא מהני בלילה לדעת הרמב"ם אלא ביין ושמן כשמואל עי' פי"ג ובפ"ב דתרומות ובפ"ח דמעשר מחבורו ובר"ש סוף פ"ג דחלה, ומשמע דאף בטבל ודאי וחטין מהני בלילה וצ"ע.

משנה ה'. **בתוס' חדשים ד"ה תי"ט מדרבנן. נ"ב** דו"ק. כונתו משום הא-לא הרי', דמתני' אעפ"י שאמרו אין

רשאי למכור טבל, לזה"ז אמרו, ובזה"ז לדעת הרמב"ם והר"ש כל תרומות ומעשרות דרבנן ואין חלוק בין מוכר ללוקח דכולא תקון רבנן לעשר, ולא הקילו אלא בדמאי כיון שאפשר שכבר מתוקן, ובדמאי או בתערובות שמוקלת מתוקן שייך לומר מן הפטור על החיוב ואיפכא עי' מנחות ל"א.

משנה ט'. **בתי"ט על של כותיים וכו' כותיים גירי אמת.** נ"ב דו"ק. קשי' לי' אפי' אי גירי אריות וכנכרים דמי הדין כן, כיון דהאי תנא ס"ל אין קנין לנכרי בא"י להפקיע מן המעשר, וממילא מותר לתרום עליו משל ישראל ואיפכא? ואע"ג דמתני' ר' מאיר והוא ס"ל גירי אמת בב"ק ל"ח ונדה ל"ב, מ"מ לא כתבו מזה מידי הרב והר"ש, כיון דלא צריכין לי' דאף אם נכרי' הם תבואתן חייבת. ויש ליישב דהאי נכרי וכותי חד טעמא דאין קנין, ליתני בחד בבא משל ישראל על של עכו"ם וכותי וכו' ומדפלגינהו, ש"מ תרי טעמא לכותי. ובמנחות ס"ו ע"ב תורמין משל ישראל על של כותיים דברי ר"מ ור' יהודה. ושם ע"כ הטעם לר' יהודה משום דאין קנין לנכרי דהוא סבר בע"ז כ"ז כותיי' גירי אריות דאמר כותי מל לשם הר גריזים ור"מ פליג, ומיירי אף קודם שגזרו דלאחר שגזר ר"מ כדאי' חולין ו' אין פלוגתא. שוב ראיתי שהרגיש בזה בתר"ע ותמה גם על רש"י גטין כ"ה שפרש גבי לוקח יין מבין הכותיים דר"מ ס"ל גירי אמת ואין א"י נכקעת מקדושה על ידיהם דתיפוק לי' דר"מ ס"ל אין קנין לעכו"ם להפקיע? ולק"מ דתו"ס מנחות ס"ו ע"ב ד"ה מירות הביאו גמרא דע"ז דף כ"א לראי' דש"ס דע"ז ס"ל לר"מ יש קנין לנכרי ולא כירושלמי בדמאי וטעמא דהייב דמיירי שלקחה הנכרי במוך שלה משל ישראל ומרחה, ומירוח נכרי אינו פוטר לר"מ. ולהכי שפיר כתב רש"י בגטין דשם איירי מיין מכרם של כותיים טעם דניחא אף לש"ס דע"ז. ועתו"ס גטין מ"ז.

משנה י'. **ברע"ב תרומה וכו' וא"צ להוציא עלי' תרומת. נ"ב צ"ל תרומות ומעשרות:**

שם בתי"ט משאינו נקוב וכו' ואם גם על. נ"ב צ"ל ואם תרם על:

שם ד"ה ולא תאכל וכו' גם אתם לרבות הכהנים נ"ב עי"ן. בספרי שלפנינו אינו כנוסחת הרמב"ם וכך הנוסחא: כהנים אין נותנין מעשר ללוי, הואיל ואין נותני' שומע אני שיהיו אוכלין אותו בטבולו, ת"ל כן תרימו גם אתם תרומת ה'; ומשמע דכל הקרא במיותר הוא, דהכא כתיב בלוים והרמותם תרומת ה' מעשר מן המעשר, קאי על הכהני' באם אינו ענין. וכן נראה דמ"גם אתם ילפינן בקדושין ובגטין לרבו' שלוחכם. ואל תשיבני שסוגיות אלו לר' ישמעאל בספרי דאמר אינו צריך קרא לרבות כהנים עי"ש. עדיין לא ניחא לרמב"ם שכרים שלכות מעשר יליף חיוב כהנים להפרים תרומת מעשר מרבוי דגם אתם, ובפ"ד דתרומות יליף מינה לרבות שלוחכם וצ"ע.

משנה י"א. **בתי"ט תרם וכו' אם תרם מעציץ שאינו נקוב. נ"ב דו"ק.** אפילו לכתחלה תורם מעציץ שאינו נקוב על אינו נקוב דשתיהם כקרקע דמי כנזכר במשנה יו"ד, והרמב"ם הריך בלשון משנה יו"ד דנקט תרם מעציץ נקוב בדיעבד, משום סיפא משאינו נקוב על נקוב.

שם ברע"ב תרומה ואין צריך לתקן כיון דספק. נ"ב ולא שביח, או דהוי ס"ס. בש"א הקשה אמאי לא צריך להתקן שמא מחיוב על הפטור הפרים והוי טבל ואסור לכהן דמה"ט אמרינן יחזור ויתרום? ותרץ כיון שקרא שם תרומה עליו והוי מדומע ושואלו אגל ע"ה (רצה לומר כדאי' רפ"ד) וזה דוחק דהו"ל להרמב"ם לפרש צריך לשואלו ומירושלמי ס"פ אין ראי' עי' במפרש. ולרבנו דרך אחר, דתי"ט בפרק א' מ"ב ד"ה ונאכל לאונן הביא ירושלמי דבמעשרות של דמאי מותר דאינות לא שביח כולי האי. והשתא כיון דאסרו חכמי' להפרים מדמאי על דמאי ואם עשה כן תרומתו תרומה ויחזור ויתרום, ואפילו בדיעבד הפסיד ואין חששא לערמה, א"כ ממילא הוי הההפרשה מדמאי על דמאי מלתא דלא שכיח, ולהכי התרומה שבאה ליד כהן אין לה דין דמאי, אבל מדמאי עצמו יחזור ויתרום. שהם אמרו בדיעבד א"נ, ייקל ויעשה לכתהלה דלא חמיר לי' עי' פ"ג משנה ג'. אבל כיון שצריך לחזור ולתרום הוי מלתא דלא שכיח, ולהכי א"צ הכהן לתקן התרומה וזה מ"ש רבנו: „ולא שכיח", ומ"ש „או דהוי ספק ספקא" כונתו שיש ספק דילמא התרומה כדינה, שהדמאי שהפרים עליו טבל הי', ואם תאמר מעושר הי', דלמא הדמאי שהפרים ממנו התרומה נמי מעושר, ומותרת התרומה אפי' לישראל כחולין. ובתר"ע ראיתי שהקשה כעין זה על מ"ש דמאי על דמאי יחזור ויתרום הא הוי ספק שמא מתוקן הי' מתחלתו דרוב מעשרין, ואם תאמר לא הי' מתוקן שמא נתעשר ע"י הדמאי האחר? ולק"מ דסוף סוף הספק אם דמאי זה מתוקן עתה ע"י דמאי האחר שהפרים או הי' מתוקן קודם שבו לידו, וזה הוי שם אונם חד הוא, לאפוקי בתרומה מן הדמאי האחר שקבל הכהן בה נמצא ס"ס ממש, ספק שמא הוא חולין, שהי' הכל מתוקן קודם שבא ליד המפרים ומותרת התרומה אף לישראל, ואם תאמר שהי' טבל, דלמא דמאי האחר נמי הי' טבל והוי תרומה כהלכתה ושרי לכהן נמצא ספק א' מוסיף על חברו והוי ס"ס כדינו. ובלתי ספק לדבר זה נתכון רבנו. וכ"מ בספר ר"ל. וראי' לדברי רבנו דס"ס ממש דמועיל בדמאי ממה שמביא הרב ריש מכלתין הקלין שבדמאי דהוי ס"ס שמא מן ההפקר ומעולם לא חייבו במעשר וא"ת מן השמור שמא נתעשרו ועיש"ך דיני ס"ס ס"ק י"א. — אך באמת כל הס"ם בעניניס אלה אין להם יסוד לפי דברי תו"ס נדה כ"ט ד"ה תשב לזכר ולנקבה שכתבו אע"ג דהוי ס"ס תשב לנקבה, דאי מטהרת מטמאת נקבה מכח ס"ס, הכי נמי נטהרנה אם ראתה בל"ד ומ"א מס"ס ולא ניחש לזכר

והוי תרי קולא דסתרי אהדדי. והכי נמי אם התיר התרומה מדמאי על דמאי מס"ס, מכח זה גם נוכל לומר שהדמאי שנתקן עתה עדיין כשר להתרומה על דמאי אחר, שאני אומר איפכא עדיין טבל הוא, שדמאי האחר שממנו הופרש עליו מתוקן הי', ומפטור על החיוב לא הוי תרומה, וא"ת מתוקן הוא ולא הועיל לדמאי השלישי שלפנינו, שמא דמאי השלישי נמי מתוקן הוא ומנ"ל שרי. ועוד אני אומר בשני גופין כמו דמאי ודמאי לא אמרינן ס"ס. ומנא תימרא, דהתו"ס ריש יבמות הקשה הא דקטנה לא תתיבם שמא תמצא אילונית, אם אילונית הוי מקח טעות וממילא שרי'? ותרצו דיש לחוש דלמא אי הבעל הוי קיים לא יקפיד והוי קדושין מעלי' ואסורה לאחיו דאינה בת יבום. והקשה בשה"מ אכתי תתיבם מס"ס, שמא לא תהא אילונית, וא"ת"ל אילונית, שמא אם הבעל קיים יקפיד ולא הוי אשתו? ומביא תרוצו של הרא"ש לשני לא מצינו טומטום את מינו בשופר אף דהוי ס"ס, ספק שמא המוציא זכר, וא"ת"ל נקבה שמא היוצא נמי נקבה, דס"ס בשני גופין לא אמרינן.

משנה י"א. מן הנקוב על אינו נקוב תרומה. נ"ב עי' יבמות ד' (חסר). נראה שכוונתו למ"ש תו"ס יבמות דף פ"ט ע"ב דהוי תרומה מעלי' לגבי אינו נקוב שכיון שחיובה מדרבנן נפטרת ע"י שתרם עלי' מדבר המחויב מן התורה. והכי מוכח ממתניתין דקתני גבי מן הנקוב על אינו נקוב או מן הודאי על הדמאי במשנה י"א אלא תרומה, ולא קתני ויחזור ויתרום כדקתני גבי שאינו נקוב על הנקוב ומן הדמאי על הודאי וכ"כ במל"מ פ"ה דתרומות. או אפשר שבא להעיר על מ"ש תו"ס שם תרומה ולא תאכל עד שיפריש עליה ממקום אחר, אבל מיני' וביה לא דלא ליתא למיכל בשיריה לזרים כיון שיקרא עליו שם מעשר. — ודע דוקא ודמאי על דמאי הכרו לתרום אע"ג דשניהם מדרבנן, דאם התירו יעשה כן תמיד ולא ימלט ממכשול דאחד מתוקן ולא השני, אבל אם בדיעבד נעשה התערובות טבלו בחולין שמה"ת ברוב בטל ומחויב מדרבנן, התירו לעשר מדמאי מנחות ל"א ונדרים נ"ח בתו"ס ד"ה כל ובספ"ג דחלה בר"ש. ומיהא בזה שאמרו תרומה הוא לגבי כהן ואין צריך להפריש עלי' תו"מ רק הישראל צריך לחזור ולתרום את שלו, דלגבי כהן דיעבד הוא.

פרק ו׳

משנה ד'. בתי"ט רבי ישמעאל דאין מ"ש נמכר בירושלים. נ"ב צ"ל ובירושלים אין דעתו לטהוה. כן הוא בר"ש. דמעשר שני אין מוכרין אפי' חוץ לירושלים אפי' להוליכו שם כדאי' ריש מ"ש. ואפשר לקיים הנוסח, ורצה לומר אפי' בירושלים אין מוכרין אותו. וכן מקיים התי"ט הנוסח בפסחים פ"ז מ"ג אין מוכרין מ"ש בירושלים.

משנה ה'. ברע"ב המעשרות וכו' זיתים כקרקע. נ"ב עי' פ"ק דבכורים. שם משנה ו' נקצץ האילן רבי יהודה אומר מביא וקורא, דסבר עקר אילן ארעא.

משנה ו'. ברע"ב ורמב"ם מוקי פלוגתיהו. נ"ב צ"ע. לא ידעתי כונתו. ואפשר דקשה למה נאיד הרמב"ם מכל אוקימתות שבירושלמי דס"ל דמודו ב"ה דאסור לגרום וכו'. וזה ל"ק כיון דעקר הדין דמותר כדאי' בע"ז כ"ו לא איכפת לרמב"ם באוקימתא שבירושלמי ומוקם אדינא. ועי' כה"ג בתי"ט פ"ד דשביעית משנה יו"ד, נזיר פרק ה' משנה ה' וזולתם.

משנה ז'. בתי"ט וחלקו וכו' אין ענין ליש ברירה. נ"ב תוס' תמורה ד' ל'. כתבו שם כל מקום שהוברר האסור מתחלה ואח"כ נתערב בהיתר לא סמכינן אברירה כיון שתערובתו באסור, אבל אם תערובות בהיתר ואח"כ נולד האסור אז סמכינן אברירה.

משנה ט'. ברע"ב לפי שאסור וכו' כדתנן לעיל. נ"ב ה"ק. אינו דומה ממש דלעיל איירי אף המעושר אינו נותן לו דאסור לגרום טומאה וכו'. ודין זה אינו להלכה דקי"ל מותר לגרום טומאה לחולין מתוקנים, אבל הכא איירי שהלח והיבש (והוא מין אחד ואם שניהם יבשים הי' מותר כמו תטין וחטין) גם בחזקת שאינו מעושר ובדברים הטבולים לחלה ולמעשר אף לדידן אסור לגרום טומאה כדמוכח מנדה דף ו' ע"ב אף אם כבר נולד להם ספק טומאה כמו הכא שכבר הי' אצל אביהם בספק טומאה, כיון דטבולין לתרומה ולמעשר. ונראה דהכא מיירי אפי' ידענו ודאי שנטמא הלח ואין כאן חשש ליתן לע"ה טומאה מ"מ אסור, מפני שלח ויבש שאחד טהור ואחד טמא כב' מינים נחשבו והוי כמוכר דמאי וכ"כ הרמב"ם בפי"א דמעשר חבר וע"ה שירשו אביהם וכו' לא יאמר טול אתה הלח ואני היבש מפני שזה מוכר דמאי.

בתי"ט טול אתה וכו' הבא נמי בקמותיה. נ"ב עי' מ' י"ב. כבר כתב בתוס' חדשים שא"א לאוקמי במחובר. והעיר רבנו שגם אין צורך, דשפיר מיירי בתלוש, דהתי"ט במשנה י"ב כ' דוקא הם הי' שותפין בקמה וקצרוהו בשותפות כבמשנה ז' וא' עשו מעשים שרוצים לעמוד בשותפות, להכי אין ברירה אפילו בדמאי דרבנן אבל הכא שירשו התלושים מאביהם אמרינן יש ברירה. ובגליון לדודי בעל יד דוד מצאתי ישוב אחר דלעולם מיירי בתלוש. דבשלמא במשנה ה' איירי בטבל ודאי, וא"א לאוקמי בתלוש, דאין ברירה וצריך לעשר של חברו, וא"א לו לעשרו משלו, דטבל אסור לעשר שלא מן המוקף, ואם יביא ויקיף, א"כ בחטין ושעורין נמי מותר אם מביא החטין משלו, אבל במשנה ט' דהפירות דמאי, איירי בתלוש, ומותר לומר טול אתה חטין שבמקום פלוני ואני במקום פלוני, ואף דאין ברירה בתלוש, מפריש משלו על חלק

חברו מחטים שלו, דדמאי שרי להפריש שלא מן המוקף. (כיון שעקר הפרשת תרומות ומעשר, עי׳ בכורים פ״ב מ״ה, ערובין ל״ב ומ״ש רפ״ב תרומות), אבל בחטין ושעורין לא אפשר, דגםשעורין שלו אינו יכול להפריש דהוי מין בשא״א, ומחטין שבמקום אחר אינו יכול להפריש, דאין מפרישין מן הודאי על הדמאי ולא מן הדמאי, אלא מיני׳ וביה. ואפשר לתרץ בפשוט במשנה חי״ת איירי בודאי טבל, להכי אם הי׳ תלוש לא הוי אמרינן ברירה, אבל הכא דמיירי בדמאי אמרינן ברירה במין א׳ דהוי כעין ס״ס. או אפשר דכאן מיירי שירשו חטין תלושין מאביהם ואמרינן ניחא לאב בחטין שהחבר לא יפסיד כיון דבנו ע״ה כמי אינו מפסיד דמין אחד, לאפוקי במשנה ח׳ שירשו השדה והם נשתתפו והפירות משלהם. וה״נ מחלק בבכורות נ״ו אפי׳ במידי דאורייתא בחלקו ט׳ כנגד ט׳ אמרינן זה חלקו המגיעו משנה ראשונה, ואף דרי״ו פליג התם דאחים שחלקו לקוחות הן ברירה, התם אין סברא לומר דעת אביהם הי׳ כך, אבל הכא דמפסיד החבר, אפשר דמודה לענין אסור דמאי דאמרינן דעת אביה׳ הי׳ שבכל מין יחלקו באופן שלא יפסיד החבר.

משנה י״א. **ברע״ב סוריא** וכו׳ **לפיכך לא קדשו.** נ״ב עי׳ ספרי. בספרי סוף פ׳ עקב למדנו מקרא אם כבש אחר ארצו׳ קודם שכבש א״י שלא קדשו ודוד שלא כדין עשה שכבש ארם נהרים וכו׳ ועדיין לא הורים היבוסי שהי׳ סמוך לירושלים.

משנה י״ב. **בתי״ט ואפילו** וכו׳ **לא נתבטל שלו המעורב. נ״ב: פ״ג דחלה.** בפ״ג דחלה משנה יו״ד מפורש הטעם דלא בטל טבל בחולין וה״ה דמאי בחולין דהוי דבר שיש לו מתירין דיכול להפריש ממקום אחר לפי החשבון, ואף דהכא אי אפשר דאין מפרישין לא מן הודאי ולא מן הדמאי על הדמאי, מכל מקום מיני׳ ובי׳ יוכל להפריש מכל גלוסקא כמ״ש הרמב״ם פ״י דמעשר צריך לתקן הכל דמאי. ועי׳ ר״ש סוף פרק ג׳ דחלה.

פרק ז׳

משנה ג׳. **ברע״ב והושך** וכו׳ **גוזל את בעל הבית: נ״ב. ירוש׳ ה״א.** קשי׳ הכא מקרי גוזל אם משייר גרוגרת לתרומת מעשר, ובמשנה א׳ ו״ב כמי משייר לת״מ, ע״ז כתב עי׳ ירושלמי הלכה א׳ דאמר שמפרר המעט שמשייר לת״מ שלא יהי׳ מכשול לבעה״ב. ופריך ואינו אסור משום גזל? ומשני רוצה הוא שיהא לו נחת רוח, פי׳ כיון שהזמינו יש לו נחת רוח בו ואינו מדקדק בכך. וזה לא שייך לגבי פועל.

משנה ד׳. **ברע״ב שאני עתיד** וכו׳ **כל הנוד בשבת לא התירו. עין תוס׳ יומא.** כונתו דחלוקו של הרב כתוב בתוס׳ סוכה כ״ג ע״ב אבל יותר נכון מ״ש תוס׳ יומא נ״ה דלהכי אסור לומר שאני עתיד להפריש למחר דאין מפרישין בשבת, ואע״ג דבדמאי נמי אסור להפריש בשבת, הני מילי היכא דלא קרא שם מבעוד יום אבל הכא במשנה א׳ קרא מבעוד יום, ובודאי אפי׳ קרא שם מבע״י אסור להפריש.

תוס׳ חדשים תי״ט ד״ה ועשרה וכו׳ **דאין המעשר מתמעט דחטה א׳. נ״ב לא יתכן.** לשון הכרעה והחלטה כזו לא מצאתי בדברי רבנו החסיד. אך יגעתי ומצאתי שלא ממנו יצא. וז״ל תוס׳ סוכה כ״ג ע״ב: י״מ משום דחטה א׳ פוטרת ת״ג אינה ממעטת מן המעשר וזה לא יתכן כלל. וכן הר״ש והרא״ש כתבו נהי דחטה א׳ פוטרת, מ״מ יוכל להפריש לתרומה כל מה שירצה רק שישייר מקצת דבעינן ראשית ששיריה ניכרים וכל מה שמפריש שם תרומה עליו.

משנה ה׳. **בתי״ט היו לו** וכו׳ **למאי אצטריך. נ״ב דו״ק.** אפשר דכונתו דמשנה ד׳ אתי׳ כר״מ דבאורייתא נמי ברירה, אבל משנה ה׳ מיירי בתרומות פירות שהיא (חוץ מדעת הרמב״ם) לרוב הפוסקים דרבנן, ומאן דס״ל ברירה בדרבנן תני לה. ועוד דאמרינן בגטין כ״ו אף מאן דאית לי׳ ברירה פליג על משנה ד׳ דחיישינן שמא יבקע הנוד, אפשר דמודה בתאנים דליכא חששא כ״כ. ועוד דאין כאן חשש דמוע עי׳ בהרע״ב משנה ב׳ כמו שיש ביין.

בתי״ט להפריש למחר וכו׳ **לא גרסינן למחר. נ״ב לתוס׳ גרסינן.** היינו לתוס׳ יומא נ״ה ע״ב דמחלקין בדמאי מהני אם קרא שם מבע״י. לומר שאני עתיד להפריש למחר, משא״כ בודאי. לכן ברישא דמתני׳ דבודאי איירי לא קתני למחר והכא בסיפא בדמאי שפיר גרסינן למחר.

משנה ו׳. **בתי״ט הראשונה מעושרת** וכו׳ **אפ״ה לא תקשה. נ״ב: כאן מפטור לגמרי הפריש.** כונתו הכא דהראשונה ודאי מעושרת ויכול לאכלה, אי מפריש ממנו על השני׳, הכל יודעין שמפטור על החיוב הוא, דהראשונה חולין גמורים ואין צריכה תקון. אבל בסוף פ״ה דהפריש מהינו נקוב על נקוב, האינו נקוב נמי הוי טבל מדרבנן, א״כ ע״כ הוצרכו לומר תרומתו תרומה, כיון דמדרבנן ראוי לתרומה על שלו, ואי לאו הא לא קיימא הא, וכן בדמאי על ודאי הוצרכו לומר תרומתו תרומה, כיון שדמאי בכלל חיוב לתרומות מעשר מדבריהם.

משנה ז׳. **ברע״ב ואחד נוטל מן המאה. נ״ב: עי׳ ראש ורש״י חולין ד׳ ק׳** (נ״ל קל״ה ע״ב). שכתב דצריך ליטל מהחולין עשרה, דא״א להפריש תרומת מעשר אם לא הפריש מעשר ראשון, אלא שהתשעה אין צריך ליתן ללוי וישארם

לעצמו. ועי' ר"ש פ"ג דחלה משנה ט' שדוקא ביין ושמן, דיש בילה בלח ואין לחוש אם מפרים כה"ג מיני' ובי' ולא בשאר דברים דאי' בהו למיחש שיפריש ומפטור על החיוב. ומ"ש רבנו רש"י חולין ד' לא עמדתי על סודו עד שזכיתי לראות שהיעב"ץ תמה על רש"י חולין דף קל"ה ע"ב שכתב בתוספתא דדמאי מגלתי טבל וחולין שנתערבו אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי החשבון כלומר מפריש ממקום אחר לפי חשבון טבל זה המעורב, ואם לאו נוטל מן החולין כפי תרומות מעשר שבטבל ואיני יודע מהו עכ"ל. ותמה היעב"ץ הרי מפורש במשנתנו כשנוטל מאה ואחד הרי נוטל אחד מן החולין כפי תרומות מעשר שבטבל. ולענ"ד לק"מ דמשנתנו איירי במאה טבל ומאה חולין, ואם מפריש ק' לטבל ומתקנן, עדיין י"ל דלמא מאה הנשארים הם הטבל וצריך להפריש גם מהם תרומות מעשר כולה, אבל בתוספתא שהביא רש"י (רש"י הביאה בקצור) כתוב כך: בין שהטבל מרובה על החולין ובין שהחולין מרובה על הטבל מפריש מן החולין כל תרומות מעשר שבטבל, ונחזי אנן אם הטבל מאה שאה והחולין כ' שאה הרי נוטל בתחלה מאה שאה טבל ומתקנן, ואח"כ מפריש מן כ' שאה חולין כל תרומות מעשר לטבל דהיינו שאה אחת אתמהה! הלא אף אם העשרים כולם טבל די אם מפריש חמישית השאה ולמה צריך להפריש כל תרומות מעשר שבטבל. וזהו מ"ש רש"י ואיני יודע מהו.

כלאים פרק א'

משנה א'. בת"ח ד"ה כתב הרא"ש עכשיו בה"ל. נ"ב עיין. כונתו: מדברי ת"ח משמע דהילכתא פסיקתא היא דבא"י כלאי כרם וזרעים עכשיו מה"ת. אבל לפי דעת רה"פ דתרומות ומעשרות בזה"ז אפי' בא"י דרבנן א"כ אפשר דכל חובת הארץ האידנא אף בא"י מדרבנן, וכך הביא מל"מ פ"י מהל' מאכלות אסורות מתו"ס יבמו' פ"א, כי היכי דבטלה קדושת הארץ לענין תרומה, ה"ה לענין כלאי כרם וגם לענין חדש, למ"ד חדש בח"ל דרבנן וכן ערלה בח"ל הלמ"מ וספקא מותר, ה"ה בא"י. ואין זה מתנגד ללשון הרמב"ם שם בהל' י"א שכתב דכל ספק ערלה וכ"כ בא"י אסור, כי כן דרך הרמב"ם לכתוב הדברים לפי מקור הדין, וכן בפ"א דהלכות תרומות התרומות והמעשרות נוהגין בא"י בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, ובסוף פרק כתב אפי' בזמן עזרא הי' הכל מדרבנן, ומ"ש שלא בפני הבית פרושו בזמן שכל ישראל עלי', וכן פ"ב דמעשר כתב אינו חייב להפריש מה"ת אלא הגומר ולא הזכיר שבזה"ז הכל פטור מה"ת, כיון שמדבר ממקור המצוה וכן בפ"ד דשמטה שביעית נוהגת שלא בפני הבית. וכ' הכ"מ בהלכה כ"ט שהרמב"ם פסק שאין נוהג בזה"ז מה"ת. אך ראיתי בתו"ס זבחי' דף ע"ג שכתבו אע"ג שקדושת הארץ בטלה, מ"מ כלאי כרם שאסור בהנאה חמור כמו מה"ת. ולפ"ז עדיין יש חלוק דכלאי כרם וערלה בא"י ספקא אסור. והש"ע שלא חובר אלא לגלות הגלה הזה כתב בסי' רנ"ד חלוקי' רבים בין א"י לח"ל ובסי' רנ"ו כ' דכלאי כרם נוהג מה"ת בא"י וכן בסי' רנ"ז כלאי זרעים בא"י לוקה, אעפ"י שפסק כרמב"ם בסי' של"א דתרומות ומעשרות בא"י עכשיו מדרבנן, שמע מיני' דלא ס"ל כתו"ס ביבמות דכלאי כרם וזרעים עכשיו בא"י דרבנן, ודוחק לומר דס"ל כתו"ס בזבחים שהבאתי, דאכתי לא ניחא כלאי זרעים. גם ראיית הגז שלמדנו מתרומה שאין נוהג רק בא"י כמ"ש הרמב"ם בפ"י דבכורים וכן בש"ע, סתם בסי' של"ג דנוהג בא"י עכשיו, ומשמע מה"ת וכן בס' חנוך. — שם הרכבת אילן דאורייתא. נ"ב: „עין מל"מ". אפשר כונת רבנו לעורר דצריך למחות בנכרי העושה כן לעצמו דמצוה על הרכבת אילן ועל הרבעת כלאי בהמה חיה ועוף כמ"ש ברמב"ם פ"י דמלכים וכדאי' בירושלמי פ"ח דכלאים, ונתעלמה הלכה זו מש"ך סי' רנ"ז וגלה אותה מל"מ ריש הל' כלאים. — תי"ט ד"ה אקדים וכו' הראוים למאכל אדם. נ"ב: עין ירושלמי. ר"ל דמבואר בירושלמי כל דבר שדעתו לקיימו אפי' לבהמה כגון זונין דמשנתנו וכן קוצים בכרם בפ"ה במקום שמקיימין אותן לגמלים שייך כלאים, ולא בא הרמב"ם למעט אלא עשבי' השדים שאין מקיימין אלא לרפואה. והא דלא הביא ראי' מפשתן בפ"ב מ"ב דזרע פשתן איכא דזבין לאכילה כדאי' נדרים מ"ט. — משנה ג' והתרובתור. נ"ב: ירושלמי, שגרס כרובתור פי' הערוך כרוב דק. — משנה ה' בתי"ט הגנון וכו' דמאי קושי'. נ"ב עין. אפשר שכונתו שהר"ש עצמו פרש במשנה ג' הלפת והנפוץ אין כלאים לפי שהעלים דומין זה לזה, ולדברי תי"ט יסתר עצמו תוך כדי דבור. אבל כונת הר"ש הא דמתרץ בירושלמי גבי נגון ונפוץ הולכים אחר טעם פרי להחמיר, היינו כדברי הרמב"ם הואיל וטעם הנגון רחוק מאוד מטעם הנפוץ, לא מהני דמיון עליהם ופרים מבחוץ. וע"ז כ' הר"ש דה"ה אחר תמונת הפרי או העלים הולכין להחמיר, אם א' משני סימנים האלה רחוקים זה מזה ביותר בשני המינין, לא מהני השויה בטעם, כי השנוי הגדול בדבר א' תכריע על השויה בינונית אפי' היא ב"ב דברים. ודע מ"ש בירושלמי כאן לפת ונגון אין כלאים, לפי שדומים בצורת הפרי וכ"פ הרמב"ם, הראב"ד חולק, והעיר המל"מ שרש"י בערובין דף ע"ט (צ"ל דף ע"ז ע"ב) כראב"ד. — תי"ט ד"ה עם הרמוצה המצרית וכו' וירצה לומר. נ"ב עין. אפשר שבא לומר דגמ' מפורשת היא בנדרים כ"א דלעת המצרית כלאים עם היונית וכלאים עם הרמוצה. או דקשי' לי' למה המתין הרמב"ם לומר שחסר המתואר גבי מצרית ורמוצה, הלא במתני' ב' כתיב נמי הרמוצה בלי המתואר. — משנה ו', אעפ"י שדומין. נ"ב: ע' רמב"ם וירושלמי פ"א. הרמב"ם בפ"ט

דכלאים הלכה ד' ומתעברין זה מזה. ולפי מה דאמרינן בבכורות דף ח' כודניא עקרה וכן בשבת ס"ז ע"א הפרדה אינה מתעברת (והא דאמרינן בחולין דף ע"ט פרדה שתבעה מרביעין עלי' מינה היינו שיש לה תאוה אבל אינה מתעברת עי' במפרשים) פרושו פרד ותמורה או סוסיא מתעברין זה מזה. ולפי הירושלמי בפ"ח דאיכא נמי פרד ברי' בפני עצמו משעת ימי בראשית וכן בפסחים נ"ד לר' יוסי נתן הקב"ה רשות לבראה ע"י אדם, מזה המין הנקבה ודאי מולידה. — משנה ז', בתי"ט אין מביאין וכו' לזרוע שני מיני זרע אילן. נ"ב דו"ק. רצה לומר לאו דוקא שני מיני זרע אילן, אף זרע הארץ וזרע אילן מותר לזרוע כאחד, ובא"ל אפי' כמה מיני זרעים עם זרע אילן. כן ברמב"ם בפ"א דכלאים הלכה ו', והראב"ד חולק. — משנה ט', ברע"ב עד שיהיו שני וכו' לא אקרי שדה. נ"ב: עי"ן. רצה לומר שאין טעם זה מוכרח, דלהרמב"ם טעמי' דיליף מלא תזרע כרמך כלאים, דלר' יאשי' תרי מינים עם החרצן וכמ"ש תו"ס פסחים מ"ז דלא תזרע לא קאי על החרצן דחרצן לאו מין זריעה הוא; הכי נמי ס"ל שדך לא תזרע כלאים ב"ג גרעינים, אבל בהמתך לא תרביע כלאים א"א לומר כן כמ"ש תי"ט. ולפרושא דרע"ב דקרקע בלא זרע לא מקרי שדה אין להקשות והא כתיב היום לא תמלאוהו בשדה, והמדבר ארץ לא זרועה? די"ל שדה מקרי אבל לא שדך שלא עשה בו מעשה. אך קשי' קרא דבהר שדך לא תזרע ואפי' בשדה בור אסור? ונראה דר' יהודה הוצרך הכא לפרש שדך לא תזרע ב"ב מינים לבר הזרוע בשדה, דבירושלמי פריך לר' יאשי' דאמר כלאי כרם עד שיזרע ב' זרעים בחרצן, ב"ב מינים כבר חייב משום כלאי זרעים? ומשני לעבור ב"ב לאוין. ועל תרוץ זה יש לפקפק דבפסחים דף כ"ד ע"ב לא אמרינן לעבור ב"ב לאוין היכא דאיכא למדרש. להכי מפרש רבי יהודה שדך בזרועה, ולא מחייב אלא ב"ב חטין ושעורה או ג' מינים דשייך בי' זריעה, אבל שני גרעינים משני מיני זריעה לא מחייב משום כלאי זרעים, ולהכי הו"ה ב' גרעינים משני מינין עם חרצן (דלא מקרי זרע כמ"ש תו"ס בפסחים שם) לא מחייב, להכי כתיב ל"ת כרמך כלאים דאפי' בשני גרעינים מ"ב מינין חייב עם החרצן משום כ"כ. —

ודע בירושלמי ס"פ מבואר דאם זרק במפולת יותר הטה ושעורה אעפ"י שבילאתו מידו נתרחקו לוקה אם נתקרבו בתוך ששה טפחים, ובין ירק לירק אם נתקרבו בטפח עי' ברמב"ם פ"ג דכלאים. — בתי"ט הרי זה כלאים וכו' מדרבנן. נ"ב: „עי' כ"מ ספ"ד וספ"ח דכלאים.“ לדעת כ"מ בפ"ח בכלאי כרם אף במין א' ושלא במפולת יד אסור תורה, אעפ"י שאין לוקין, ובא"י אסור בהנאה ובח"ל באכילה, לא כדעת רא"ש. ויש לתמוה על הכ"מ, שבסוף פ"ד כתב שכלאי זרעים וכ"כ בלא מפולת יד אין אסור תורה. ועוד בפ"א דכלאים תמוה על הרמב"ם שלא כתב דמין א' בכרם אסור מה"ת, ובספ"ח מייתי בעצמו הרמב"ם כ"כ פ"ה דכלאים.

פרק ב'.

משנה א'. ברע"ב כל סאה וכו' ומותר לזרוע. נ"ב: להרב גם במחובר מ' בטול. מפני שרבו השטות אבאר אחת אחת ומתוך כך תבין כונת רבנו. 1) מפרוש הרב בפ"א דשקלים נראה שדעתו (שלא כדעת רבותיו) דמתני' מיירי בין בתלוש בין במחובר, וכן דעת תו"ס בב"ב דף ל"ד דבמחובר איירי דכל שאין בו רובע אין צריך לעקור. ונראה מדברי הרע"ב שם דטעמו דמה"ת חד בתרי בטל ורבנן נתנו שעור רובע. ועל מה שתמה תי"ט היכא דנכר האסור ליכא בטול, תרץ בעץ החיים דאשכחן בסנהדרין דאזלינן בתר רוב אף דנכר המעוט (ומה"ט לא קשי' קושי' הר"ש ניחא בסנהדרין כל קבוע כמע"מ דמי, זה דוקא אם הספק אם מהרוב אם מהמעוט, והכא נכר המעוט, וכאלו אינו נחשב עי' פר"ח סי' ק"י). ויש להביא כמה ראיות ע"ז, דבנזיר דף מ"ב זאת אומרת בכל התורה כולה רובו ככולו, ומייתי הש"ס ראי' מדברים שנכר המעוט ועשתה התורה כאלו אינו, וכן קי"ל בשחיטה וטרפות וסוכה ולולב וכן לענין ולד יצא רוב פדחתו או רוב הגוף כילוד דמי, וכן בהוריות דף ג' בכל התורה רובו ככולו חוץ היכא דקפיד רחמנא בהדי' עי"ש בבאר שבע, וכן בפ"ג דפסחים אם אין כזית במקום אחד בטל במעוטו. ואין דומה לתערובות אסור אכילה דשם בטעם תלי' מלתא, ולהכי י"ל אף שכבר זרע כלאים ונעשה האסור מה"ת אזלינן בתר רוב ורבנן עשו שעור רובע ואם ממעט שרי רבנן לקיים. ולשטה זו קשה קושי' תו"ס בע"ז ס"ה ונדה ס"א למה בגד שאבד בו חוט כלאים לא בטל במעוטו? ולהרב יש לתרץ דחוט מקרי דבר חשוב כמ"ש הב"ח והפרישה בסי' רצ"ט, היינו מתו"ס ורא"ש בנדה שם נראה דלא ס"ל ישוב זה, ואיפכא מסתברא להו, דהיינו טעמא דחוט לא בטל דכל שני מינים המותרים כל אחד בפני עצמו ונאסרו כשנתערבו, לא בטלי כלל, כיון דדוקא ע"י תערובות בא האסור, ולדידהו תקשי מש"ש בב"ב דף כ"ד דאף במחובר שכבר נעשה האסור פחות מרובע יקיים? וע"כ צ"ל כמ"ש התי"ט דלא אסרה תורה אלא במכוון לזרוע כלאים והכמים אסרו אף באינו מכוון, אם הוא רובע וצריך למעט. ודע דישוב זה לאו דילי' הוא, שתו"ס עצמם כתבו כן ביבמות פ"ג ע"ב ובב"ב דף ג' דכתיב לא תזרע דומי' דזריעה דניחא לי'. אבל להרב בשקלים ההיתר מה"ת משום בטול דלא כמ"ש תי"ט. וזה כונת רבנו „להרב גם במחובר משום בטול“. 2) שטת רבותיו של הרע"ב שהביא ריש שקלי' וכן דעת רשב"ם בב"ב, במחובר שכבר נעשה האסור צריך לעקור הכל דכל מידי דכל חד וחד שרי ונאסרו ע"י חבור לא שייך בטול והיא סברת תו"ס בע"ז ס"ה ורש"י תמורה דף ל"ד (וקרובה סברא זו למ"ש הר"ן בנדרי' דף נ"ב היתר בהיתר לא בטיל כעולין שאין מבטלים זא"ז, אף שהוא לא כתב כן אלא במב"מ). ומה שהקשה בעץ החיים ליה לא

נדון כשאר אסורים שמבטלים זא"ז, שאני התם, דכל אחד עומד באסורו לבדו ואין להם דבקות וקרבות בהדדי, לאפוקי דברים שכל האסור נולד כשיתערבו, א"כ ליכא למימר שיהי' התערובות הכת בטולם. אבל נתערבו בתלוש קודם זריעה עדיין אין שם אסור עליהם ומותרין לזרוע, אבל חכמים אסרו אם יש רובע ממין אחר. ומה שהקשה בעץ החיים אם במחובר לא בטיל אפי' כ"ש וצריך לעקור הכל, מאי מהני לי' הזריעה במעוט רובע, כיון שצריך לעקור? לק"מ דשמא יוצא השדה מין רוב הזרוע, ועוד אעפ"י שצריך לעקרו, מ"מ מותר באכילה ובהנאה כדאי' פ"ה דכלאים. ולדעה זו מתני' בתלוש שעדין אין כאן אסור וכן יש דעה בירושלמי. 3) שטת הרמב"ם פ"ב דכלאים דלוקה אם זרע זרע שנתערב בו רובע לסאה, דס"ל דהוא בכלל שעורין הלמ"מ. וכ' בעץ החיים דמתני' ב' באמת אמרו כותי' מסתברא (ואין מזה ראי' כנודע) וכן בירושלמי. וצ"ל מ"ש בירושלמי דכאן שרי להוסיף כדי למעט רובע משום דאין כאן אסור תורה אלא מראית עין, קודם זריעה איירי דלא עשה פעולת אסור, לאפוקי בשאר אסורים שבתערובתן אסור ממש. וכ' עוד הרמב"ם: בד"א דשעורו ברובע כשאין מכוון לערב, פרוש שתערובות הזרע בא מעצמו והוא יודע וזורע (דודאי בשעת זריעה ידע שיש בו דאל"ה האיך לוקה) ולא ניחא לי' בתערובות אלא דלא קא טרח לברר, אבל אם כיון אפי' חטה אחת אסור לזרוע. ולשון זה מורה דברובע לוקה, אפי' היה ניחא לי' יותר בלא תערובות, כיון דעכ"פ יודע שעושה אסור, דומי' דאוכל בשר נבלה לתאבון ואומר ניחא לי' יותר אם הי' שחוטה, ולא כתי"ט שכתב מה"ת כל האסור תלוי בניחא לי', אלא הדין כמו בשאר אסורין וכמ"ש הרמ"ז. ועוד אני אומר אפי' בשבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, מ"מ בפסיק רישא אף בלא מכוון לרמב"ם הל' שבת פ"א חייב מה"ת ולא כתו"ס וערוך, והכא איכא פסיק רישא. וכ"כ הרא"ש בפסחים כ"ו אפשר ולא קמכוון שרי אבל פסיק רישא אסור וכ"כ הרמב"ם פי"ד ממאכלות אסורו' הנאה הבאה בע"כ מותר בלא קמכוון, אבל בלי בע"כ מה"ת אסור. ואפי' בכלאי בגדים דאמר בירושלמי לא תלבש דרך מלבוש דבר שמהנה גופך הברה תורה, פסק הרמב"ם פ"י דכלאים אפי' לבש לגנוב המכס לוקה דהוי פסיק רישא (כמ"ש ב"ח וכ"מ, דס"ם דהגוזל דהוי בעלמא) ואף החולקים בזה טעמיהו דלא הוי דרך לבישה להנאת הגוף. ולפ"ז דעת הרמב"ם ברובע לוקה אפי' אין לו הנאה ממנו, אבל בפחות אין אסור תורה אפי' בחפץ לזרעה, אבל רבנן אסרו בחפץ לזרוע אפי' חטה אחת, כמו שאסרו בשבת עקירה לבדה והנחה לבדה. (דדוקא באכילה שייך ח"ש מה"ת עי' שג"א ומל"מ פי"ח דהל' שבת) ומתני' איירי לדידי' דלא ערוב בכוון ובתלוש כמ"ש בפ"מ ובהל' כלאים פ"ב ה"א וה"ה, להכי אפי' מדרבנן אין אסור פחות מרובע, אבל מ"מ ס"ל לרמב"ם דבמחובר נמי דינו כתלוש ואפי' זרע באסור לא בייפינן לי' לעקור פחות מרובע כמ"ש

שם הל' י"ז, וכן במ"ק דף ו' ע"ב ברש"י. והשתא לענין דינא דעת תו"ס והרב בשקלים והרמב"ם שוות דגם נטוע באסור, א"צ למעט אלא ברובע. ופשוט דזה לא מיירי בכלאי כרם, דבהשרשה נאסרו אם נזרעו יחד וזרוע ובא נאסר במאתים כדאי' פסחים כ"ה. — משנה ג', ברע"ב עד שתתליע ויופך. כ"ב ,,ע' ראש ותוספתא.'' הרא"ש פרש תתליע: אם הזרע ג' ימים במקום לא בארץ מתפשטין היינו שרשים אדומים כתולעת וכשהופכים במחרישה מתים השרשים וטוב אינם גדלים. ומ"ש ,,ויופך עי' תוספתא'' הרא"ד בפ"ב דכלאים הביא תוספתא הופך את הזרע, לא הפך ממתין עד שיתליע. וכתב ללשון זה מה דאיתא במתני' ימתין עד שתתליע ויופך או יופך קאמר, ובהדא סגי. והכ"מ תמה אם לא הפך כי התליע מאי הוי הרי סופס לגמוח? ואפשר שכך הוא טבע הזרע שהתליע ונופל עליו זרע אחר בשעה זו עלאה גבר והתחתון אינו צומח. — משנה ה' בתי"ט אין מחייבין וכו' בהנאתו שטת הרשב"ם. כ"ב ,,ט"ס בתו"ס.'' לתי"ט המקשה בתו"ס ס"ל כרשב"ם שהביא תי"ט בשקלים דכלאי זרעים אסור בהנאה, ומן התרוץ נראה שהוא ר"י בעל התו"ס והוא מאי לי' לסך דעה שאסור בהנאה מאה עוכלי בעוכלא בב"ב נ"ד וכתב דלא דק, דבהדי' אמרינן חולין קט"ו כלאי זרעים מותרין בהנאה ואיך יקשה מסברא דחוי'. והאמת שטעות סופר בתו"ס שהקשו לרש"י שפרש אין מחייבין לעקור כיון שבלא"ה עוקר, משמע אם נודע שלא יעקר לעולם מחייבין אותו, ע"ז הקשו דלשון אין מחייבין לעקור, משמע שאין אסור בהנאתו (ונדפס בטעות הנאתו). — שם ד"ה ואם נכנס וכו' במעוט. כ"ב ,,דו"ק''. אפשר שכונתו שפרוש עוקר את הכל, עד שממעט מרובע, והא דקתני הכל היינו כל המינים חוץ ממין א', וכן מלאתי בעה"ח. — משנה ז' ושל חברו מין אחר. כ"ב: עי' רמב"ם. בפ"ג הי"ו: שדהו עם שדה חברו אינו עושה כלאים שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים. — שלו חטים ושל חברו. כ"ב ,,דוקא'' לפי הטעם דשרי שהרואה יודע שלא זרע תלם אחד אלא לבדוק שדהו, א"כ למה תלי' בשל חברו, דל חברו מהכא אפי' בשדה שאינה סמוך לחברו יהא שרי? וראיתי לרמ"ז שכתב בלא של חברו נמי שרי ותני של חברו אגב רישא. ולא נראה, דהרמב"ם כתב תלם אחד הוי כזורע להשחתה, נמצא אם אין חברו סמוך, י"ל דאינו להשחתה, דרואה אומר שיוסיף לזרוע תלמים הרבה, אבל אם התלם בינו לחברו ולא יוכל להוסיף נראה להשחתה. ואפשר שלכך נתכון רבנו לכתוב ,,של חברו דוקא.'' — משנה ח', בתי"ט ולסלע וכו' ורוחב כ"ש. כ"ב: ,,ל"צ''. נראה דלא נקרא מחיצה פחות מרוחב ד', אלא דבגדר לא צריך עוביה ד' כמ"ש הר"ש, אבל רוחב ד' בעינן. ואם כונת התי"ט בגדר לא בעינן אלא עובי כ"ש ובסלע עובי ד', יותר יש להפליא דהר"ש והרב כתבו דסלע אין מחיצה גדולה מזו וגדר נמי משום מחיצה ש"מ דדין א' להם. ולא שרי לזרוע אינו מינו

אלא כנגד הגדר וכנגד הסלע כ"מ הרמב"ם פ"ג. — משנה ט' בתי"ט קרחת וכו' שמשר ארוך. נ"ב: טעם. טעם קאמר הרמב"ם בין משר למשר א"צ רק ג' אמות שערוגות הארוכות לא נראו כ"כ בערבוב כמרובע. — שם על יו"ד אמות ומחצה מרובעות. נ"ב: יש למחוק. דאינם אלא עשר אמות רוחב כמ"ש הרב. — משנה י', ברע"ב תבואה וכו' מקיפין. נ"ב: עי"ן. כונתו שרמב"ם לא הביא תנאי זה עי' פ"ג דהל' כלאים. ונראה לי דהבדל בית רובע המבדיל ב' מינים אין צריך להיות בכל השטח. ודי אם ההבדל בינותם באורך יו"ד אמות ומחצה ורחב יו"ד. וכן בו"ו טפחים מרובע (כדאי' פ"ג מ"ג) אין צריך לכל השטח. וכך כ' הרמב"ם בחבורו פ"ג ה"י, ובפ"מ שם לענין ו"ו טפחים דלר"ע אין צריך מפולש, דומי' דמשנה ו' דלאחר השעור בכ"ש כגי. אבל הר"ש פ"ג מ"ג כתב לענין הפסק ו' טפחים בשורה גדולה בעינן ו' טפחים ע"פ כל השדה סביב וצ"ע. ודע מה דאמר במשנה לירק בתבואה בית רובע, דוקא אם הם ב' שדות אבל אם רוצה לזרוע שורה אחת של ירק (שורה אין במרחבה אלא שורש אחת פ"מ לרמב"ם סוף פ"ג) בתוך שדה תבואה די בו"ו טפחים כדאי' שם במשנה. ומ"ש הר"ב שם וכאן באורך השורה עכ"פ בעינן יו"ד ומחצה הבדל, הרמב"ם והס"ע סתמו דדי בו"ו טפחים כמו בירק בירק. — בתי"ט רבי אליעזר וכו' באורך ס"ל. נ"ב „וצ"ע" הכא קאי על הת"ק שאמר ירק בירק ו"ט, והאי ו"ו טפחים במרובע כדאי' פ"ג מ"ג, ועלה קאי ר"א ירק בתבואה ו"ו טפחים כמו ירק בירק ומנ"ל לתי"ט דלא פליג. ועוד לרמב"ם שזכרנו אפי' שורת ירק בתבואה די בו"ט מרובעות.

פרק ג'.

משנה ב'. ברע"ב גבול וכו' של טיט מגובל. נ"ב ערוך. הערוך גרס גובל ופרש הוא מקום דריסת אדם סביב לערוגה ולשון גבול הוא. וכ"ש אם גרסינן גבול שיש לפרש כן. — משנה ד', בתי"ט והחכמים וכו' רשאי לסמוך. נ"ב „וצ"ע" אפשר שרצה לומר שאין ראי' ממשנה ג' דמתיר בהפסקת תלם, דלא מיירי בקשואין ולא ב"ב שורות. — משנה ה', ברע"ב זו נוטה וכו' תלם מועיל. נ"ב: עין ירושלמי. בירושלמי תני מותר לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרוע בתוכה ד' זרעונים א' הופכה לד' רוחות מדאמר קטנה שמע מיני' שאין צריך תלם אם הופכה. — משנה ז', שורה של דלועין. נ"ב: אפילו. כן לשון הרמב"ם פ"ג דהל' כלאים אפי' דלועין שעליהם ארוכין.

פרק ד'.

משנה ב'. ברע"ב מחול הכרם מקום פנוי. נ"ב: ע' סוף תענית. אפשר שנקרא כן המקום בכרם שדרך הנשים לעשות מחולות כדאי' שם בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ועי' מ"ש פ"ז דפאה משנה ו"ו בשם ראב"ע ורמב"ן שדרכם לחול בכרמים בבא תבואתו. — משנה ה', בתי"ט לפיכך וכו' קידש ה'. נ"ב: עי' פרוש הרא"ש. הוא הביא הירושלמי ומסיק בזורע סמוך לכרם הנטוע ה' על ה' גפנים בין לב"ש ובין לב"ה האסורים י"ג גפנים עי"ש. — שם בתי"ט ולהקל שאם אין ב' שורות של ג' גפנים. נ"ב: צ"ע. ר"ל שאין זה כונת הר"ש, גם לא מתישב בזה הצורה של ה' ה' גפנים בין לב"ש ובין לב"ה שמביא התי"ט, דגם ב"ב שורות יש לצייר הפלוגתא. אך כונת הר"ש לפרש הירושלמי, דמונה כמה חלוקים שב"ה מקיל, והאחד מהם אם היו ה' על ה' גפנים וזרע כנגד זוית מזרחית דרומית, לב"ש דאוסר שורה אחת, צריך אתה לאסור כל שורה מזרחית ושורה דרומית, דגפן שבזוית שזרע כנגדה משתמשת ב' רוחות, סך הכל ט' גפנים, אבל לב"ה דלא אסר אלא שם, אוסר הכא הגפן שבזוית ו"ב היוצאות שאצלה במזרח ו"ב היוצאות שאצלה בדרום, וגפן שניה שבשורה שניה שסמוכה באלכסון לגפן שבזוית הנאסרת. — משנה ו', תי"ט ואחת יוצאות וכו' בפרש"י סוטה ד' מ"ג. נ"ב ע"ש ע"ב ברש"י וצ"ע. עיינתי דף מ"ג ע"ב ומצאתי שצ"ע מ"ש: ילדה פחותה מטפח כל מיה חייבת בערלה דמתחזיא כבת שתא, והני מילי בשתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב, אבל כולי כרם קלא אי' ליה. ופרש"י להכי נקט שתים כנגד שתים, דס"ל כמ"ד בברכות כרם רבעי תנן, שאין ערלה נוהגת בנטיעה א' אלא בכרם שלם עכ"ל וזה דבר תימה דלא מצינו פלוגתא רק לענין רבעי אי בכל הפירות נוהג או בכרם, אבל ערלה ודאי נוהגת בכל אילנות דזיל קרי בי רב ונטעתם כל עץ מאכל ומתניתין דתרומות פי"א אין סופגין הרבעים אלא על היוצא מן ענבים והזיתים ופ"א דערלה קליפי רמון והנצים ואפילו פלפלין חייבים בערלה ברכות ל"ו ואין בזה פלוגתא ואמרו בת"כ אפי' נטע יחור חייב בערלה. גם מאי דפשיטא לי' לרש"י למ"ד כרם רבעי אין נוהג רבעי בגפן יחידית אלא בשתים כנגד שתים ו"א יוצאת זנב הרמב"ן חולק כמ"ש הר"ן ספ"ק דקדושין. מיהו השאלתות ס"ל כרש"י. ועכ"צ ל דרש"י לא בעי למימר דאין ערלה אלא בגפן, אלא ודאי בכל אילנות, מיהו כרם בעינן, שתים כנגד שתים ואו"ז, ועדיין קשה דלמ"ד כרם רבעי דדוקא גפן ודוקא בצורת כרם יליף בברכות ל"ה מגז"ש נאמר כאן להוסיף לכם תבואתו ונאמר להלן ותבואת הכרם, וכיון דלענין ערלה, ליכא למילף לענין מין הפרי, לענין כרם נמי לא ילפינן. ושוב חפשתי ומצאתי שבעל המאור בר"פ ו"ו דברכות מביא דברי רש"י והשיג עליו. ונראה כיון דגבי רבעי כתוב ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו, ופריו האמור כאן הוא כרם גפן כדיליף מגז"ש ותבואת הכרם, א"כ גם רישא דפרשה וערלתם ערלתו את פריו ילפינן מפריו דסיפא, והכי דלגפן לא מצי ילפית, דבערלה כתיב כל עץ מאכל, מיהו ילפינן

מיני' דצורת כרם מיהו בעי כמו ברבעי. ומצאתי בילקוט פ' לך לך בשם פדר"א נאמר ערלה באילן וערלתם ערלתו, אין העץ האמור כאן אלא עץ הגפן, ואם אין כורתין ערלתו פירותיו קטופים ולא טובים ולאחר שכורתין אותו פירותיו טובים, כך אברהם אבינו קודם שמול הפרי שעשה לא הי' טוב עכ"ל. גם זה תימה הא ודאי ערלה נוהגת בכל אילן? ואפשר לפרש דעץ מאכל דכתיב בי' וערלתם, הוי אמינא גפן שעלו צריך כריתה ביותר, ואם אין כורתין פירותיו קטופים ולא טובים, משא"כ שאר אילנות, ועוד דסיפא דקרא ובשנה רביעית מיירי דוקא בגפן למ"ד כרם רבעי, אבל מדכתבה תורה כל עץ מאכל מרבינן כל אילנות, אבל עץ לחודא משמעותו גפן, ובהכי עקר קרא משתעי, לכן המשיל לו ערלת האבר, דגם הגפן ב"ג שנים הראשונות פירותיו בעו כריתה.

פרק ה'

משנה ה'. **וכל מיני זרעים. נ"ב לאו דוקא.** ר"ל לומר שכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם, לאו דוקא שמלבד קנבוס ולוף שלוקין עליהם כמ"ש התי"ט גם חוץ מאלה יש שמה"ת לוקין, שכך כתב הרמב"ם בחבורו קנבוס ולוף וכיוצא בהן מהזרעים שנגמרים עם תבואת הכרם, ולדעת רש"י במנחות ט"ו ע"ב כל הדומה לכרם שיש לו אשכולות, ולפרוש הראשון כל דבר שאין זרעו כלה (עי' פרק ט' דתרומות) מה"ת אסור. — ברע"ב וכל מיני זרעים וכו' מן התורה. נ"ב: „רמב"ם פ"ה דכלאים ירק". כדי שלא נטעה שאף ירקות בכרם דרבנן, נין רמב"ם פ"א דהלכות כלאים שכתב דה' מיני תבואה וקטנית נקראים תבואה וקטנית, אבל זרעוני גינה כגון החרדל והפשתן שזורעים אותם שדות אלא נקראים זרעים, אבל יש מזרעוני גינה שאין דרך לזרוע אלא בערוגות קטנות כגון הלפת והצנון והבצלים והכסבר ומרור וכיוצא בהן הם נקראו ירקות ע"כ. וחלוק זה נמצא גם במכלתין פרק ב' משנה ב' חרדל ואפונים מין זרעים, אפונים הגמלנים מין ירק. א"כ במ"ש כאן וכל מיני זרעים, לא נכלל ירקות, וכך מפורש ברמב"ם פ"ה דהלכות כלאים דאין חלוק בין ירקות לתבואה וקטנית לענין כלאי כרם דאורייתא ולא נשלל אלא זרעים שאין דומין לכרם כמ"ש תי"ט. אבל הראב"ד לא גרס כאן במשנתנו האירוס וכו' וכל מיני זרעים אינם כלאים, אלא האירוס וכו' מין זרעים, ואין כלאים. ולאו משום שהוא מין זרעים אינו כלאים, אלא משום שמדברי' באלה אין מקיימין, דהכל תלוי אם מקיימין אותם וה"ה ירקות אם אין מקיימין אותם אין כלאים וכפשטות לשון המשנה המקיים קוצים, שתלוי הכל אם מקיימין כמותו. ומתו"ס יבמות דף פ"ג משמע דוקא ה' מיני תבואה וקנבוס ולוף אסור בכרם מה"ת שלא הזכירו קטנית וירקות. ושטת הרא"ש בהלכות כלאים מכללא נשמע, שכתב הזורע ב' מיני תבואה או ב' מיני ירק עם. הארץ במפולת יד הוי כלאי כרם דאורייתא ולוקין עליו, שמע מיני' דס"ל כרמב"ם, דאי כראב"ד למה פרט ירק, דלדידי' כל מה שמקיימין. ופשוט הוא דמדרבנן הכל אסור, אפי' דברים שמקיימין אותו לאכילת הבהמה. כדמוכח ממשנתנו המקיים קוצים. — בתי"ט וכל מיני וכו' מן התימה על פרש"י. נ"ב: „ל"ג" פרושו שאין כאן תימה על רש"י דלא גרס במנחות דתנן היתה שדהו. וכן העיד בעל בה"ג דבגמרות ישנות ליתה.

פרק ז'

משנה א'. **בתוספות חדשים ד"ה המבריך** וכו' **מותר לזרוע על גבה. נ"ב עי"ן קדושין ד' ל"ט.** נראה כונתו דהש"ע סי' רצ"ד כתב, מלבד שמותר לזרוע על ענף אילן שאינו גפן כיון שאין הזרעים נכנסים באילן דקשה הוא, מותר גם לזרוע סמוך לאילן ממש, אע"ג דודאי שרשי הזרעים נכנסים בשרשי האילן, כיון שאין על השרשים שם אילן לא הוי הרכבה, אבל באמת נראה כדברי בעל ת"ח שלא התיר אלא על גב הענף ולא בסמוך לשרשי האילן שהתו"ס בקדושין שם כתבו: טוב לזהר שלא לזרוע זרעים סמוך ל"ג טפחים מעיקרא של אילן דנראה כמרכיב זרעים בתוך האילן. עכ"ל. אם כן כ"ש הוא שאסור תוך השרשים ממש. מיהו לכל הדעות אסור להכניס זרעונים באילן ע"י שעושה נקב באילן וממלאו בזרעי' וסתמו כדי שיתערבו לחות הזרעים עם האילן, דהוי הרכבת אילן בירק, דזרע ירק כירק כדמוכח ממתני' פרק א' אין נותני' זרע דלעת לתוך. החלמית. ושמעתי שמקצת אנשים לוקחים בדי הדס שאין להם שרש לגדל, וחותכין בקצה האחרון מעצו ותוחבין שם שעורה ואח"כ שותלין אותם בארץ, וע"י השעורה נשרש העץ בארץ. כי השעורה תתליע ותוליד לחות. ונראה דזה הוי הרכבת אילן בירק כדאית' פרק א' מ"ז אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח כדי שתהא זורקת מימיה לתוכה, ואף אם הדס אילן סרק, מ"מ אילן סרק באילן נושא פירות ג"כ הרכבה מקרי וה"ה אילן בירק. ועוד דלאו אילן סרק הוא דבירוש' פ"א דמעשרות ה"ב ענבי הדס חייבין במעשר משינקדו דאיכא דאכלי ובסוכה ל"ג כגון דלקטן לאכילה. — משנה ב', ברע"ב ועקריהן דאם כן לא ג' עושין ג'. נ"ב נ"ל: לא ג' עושין ששה. — משנה ה', שזרע כרמו בשביעית וכו' דבר שאינו שלו. נ"ב: ענבים. כונתו למ"ש הר"ש דוקא הענבים שהם הפקר אבל הגפנים עצמן אם הוסיפו מאתים אסורות שאין המזמרות הפקר עכ"ל. אבל הרמב"ם שפסק כר"י ור"ש ור"ע בחבורו פ"ה דכלאים סתם הזורע כרמו בשביעית לא קדש, אעפ"י שפסק כר' יוחנן דבכלאי כרם אף הקשין ועצים אסורים עי'

פ"ה דהלכות כלאים הלכה י"ז בכ"מ. — ברע"ב אין אדם וכו' ולא כרם אחר. נ"ב: „עין ספרי" לא ידעתי כונתו, וכך הלשון בספרי כרמך אין לי אלא כרם שלך כרם של אחרים מנין ת"ל כרמך מ"מ. ודכירנא ששמעתי מאמ"ו הגז"ל דנ"ע דהתם ספרי ר"ש והוא ס"ל אין אדם אוסר דשא"ל? ותרץ דאפשר דפרושו של אחרים נכרים, וס"ל אין קנין לנכרי להפקיע וכן משמע בירושלמי ועי' תו"ס מנחות דף ס"ו ע"ב. ואפשר שכיון רבנו לזה. וא"כ א"א לומר שטעמו דר"ש כמו שאמר הרב, אלא ס"ל כרמך אפי' של אחרים, והיינו דעובר בלאו אם ניחא לאחר והכא מיירי דלא ניחא לי', להכי לא מקדש, וטעמיה כמ"ש תו"ס בב"ב דף ב' ע"ב לא תזרע כרמך דומי' דזריעה דניחא לי'. — משנה ו', ברע"ב קוצרו אפילו במועד וכו' סערתו הרוח מלפניו. נ"ב: צ"ע. קשי' לי' קושי' רמ"ז, הם לא יתירו לו לקצור במועד אף דיוסיף א' ממאתים עדין לא נאסרו שאין זה דומה לאחזיר והלקטנו או שסיערתו הרוח לפניו דהאז מדעתו הניחו, אדרבה דומה דלסיערתו הרוח מלאחריו דלאו בידו לתקנו ולא ניחא לי'? ואפשר דאם הסרוהו לקצור, ניחא לי' בהאי אסורא ויוסיף א' ממאתים, וכיון דניחא לי' ע"כ צריכין לאסרו, והוי דבר האבד.

פרק ח'

משנה א'. **כלאי זרעים אסורים מלזרוע ולמקיים.**

נ"ב עי"ן מל"מ ול"ק התם בגוי. המשנה למלך בפ"א דכלאים תמה על הכסף משנה שכתב מה שפסק הרמב"ם דכלאי זרעים אסור מלקיים היינו כרבנן דר"ע בריש מועד קטן דלא פליגי עלה אלא לענין מלקות אבל אסורא איכא. הא בהדיא איתא בע"ז דף ס"ד דלרבנן מותר לקיים ומשנתנו כר"ע אתי'? ולדעת רבנו אין ראי', דבע"ז מיירי בשדה של נכרי דליכא מראית עין, אבל בשדה ישראל אסור משום מראית עין, ולהכי אף אם מאליו נתגדלו אסור לקיים כדמוכח בפ"ב משנה ה'. וכן אי' בירושלמי כאן רבי יוסי אומר הכל מודים באסור שהוא אסור כשלא קיים ע"י מעשה, וקיים עי"מ לוקה כהא דתני' המחפה בכלאים לוקה וקאי נמי אכלאי זרעים. ובלתי ספק לזה כיון רבנו. ודע שתו"ס בב"ב דף נ"ד תמהו על הרשב"ם שס"ל כלאי זרעים אסור בהנאה, דבחולין קט"ו ילפינן דשרי מדאתקש לכלאי בהמה, ובמתניתין דהכא תנא נמי מותר באכילה, ואני אוסיף להקשות, דבקדושין ל"ט אמרינן כלאי זרעים דאפילו בארץ לא אסירי לא גזרו בח"ל, ובשקלים פ"א א' שב"ד מפקירים לעניים הזרוע כלאים. ואיך יעלה על הדעת שכל זה הי' נעלם מעיני מאור עינינו הרשב"ם? לכן אחשוב שמעולם לא אמר הרשב"ם כלאי זרעים אסור באכילה, אלא שמביא שם רא' מהא דאסור לקיים בשדהו כלאי זרעים כדאית' במשנתנו כמו שאסור לקיים כלאי כרם וצריך לעקרו,

ממילא נאמר גם לענין התחלת האסור שוין הם, ומשנשרש אע"ג דלא הוסיף עדיין, צריך לשרש כמו בכלאי כרם כדאי' בפסחים דף כ"ה זרוע ומעיקרו בהשרשה, דלענין אסור קיומן בארץ אין חלוק, אבל לאחר עקירתן מודה שכלאי זרעים מותרים. ולהכי מוקי רשב"ם מתני' כל שאם שיש בו רובע ימעט בתלוש, דאי במחובר מאי ימעט הא צריך לעקור הכל בהשרשה, דס"ל דאין לו בטול כדעת רבותיו של הר"ב בריש שקלים. — בתי"ט אסורים זה עם זה וכו' הרא"ש בסוף נדה. נ"ב: צ"ל הלכות כלאים בהלכות קטנות. — משנה ב', תי"ט בהמה וכו' דעת רמב"ם. נ"ב: לדידי' משנה ב' נמשכת לא' עד (נטשטש). נראה מפ"מ לרמב"ם דמשנה ב' פרושא דמשנה א', דמסיימות כלאי בהמה אסורין זה בזה להרביע ומפרש ואזיל במשנה ב' כל מה שאסור להרביע בהמה עם בהמה או עם חיה ועם בהמה, בין שניהם טמאים ובין שניהם טהורים, ע"כ פרוש דמשנה א'. ואח"כ אומר טמאה עם טהורה אסורים גם לחרוש למשוך ולהנהיג (אבל שניהם טהורים, מותר מה"ת לחרוש עמהם ואינו אסור אלא מדר' כדאי' בב"ק נ"ד ע"ב) אבל לענין הרבעה לא הזכיר במתני' טמאה עם טהורה, דה"ה הוא כיון דאפי' טמאה וטמאה וטהורה וטהורה אסור בהרבעה. ומאוד ניחא לדעת הרמב"ם הא דתנא במתני' טמאה עם טהורה, שמפורשו' בתורה לא תחרוש בשור ובחמור, באחרונה. דבתחלה תנא אסור הרבעה דכתיב בתורה סתם בהמתך, ולא שני בין טהורה לטמאה. ואח"כ מתחיל בדין חרישה והנהגה דכתיב שור וחמור, וע"ז קאי טמאה עם טהורה וכו' אסורין לחרוש. וזה שכתב רבנו: „לדידי' משנה ב' נמשכת לראשונה עד טמאה עם טהורה." וקצת תימה כיון דכלאים גם בעופות ובחיות הים כדאי' בב"ק נ"ד למה לא תני במתניתין דהכא, ואפשר דעופות לא ידענא מגופא דקרא דכלאים, אלא מרבוי דוכל הכתוב בשבת, להכי תני לה בב"ק דמייתי כל הני דלמדין משבת. — שם בתי"ט י"ל גזרו אף שלא מצינו. נ"ב „שבת דף ל'." ר"ל הרבה ראיות הי' יכול להביא משבת דף ל' משה רבנו גזר כמה גזרות ותקן כמה תקנות ערש"י, וביבמות ע"ט נתינים משה גזר עליהם ודוד גזר על יחוד פנוי' ע"ז ל"ו ע"ב. ומצאתי בסמ"ג הל' קרבן פסח שכתב משה גזר שאין הזאה דוחה שבת, ולפיכך לא אמר משה לאנשים אשר היו טמאים ואל שביעי שלהם בע"פ יזו ויטבלו, שבשנה ההיא חל ע"פ בשבת ומשה גזר על הזאה בשבת ולהכי אין פלוגתא באסור הזאה ואף ר' אליעזר מודה כדאי' פסחים ס"ט. — משנה ד', ברע"ב אעפ"י שאביהם וכו' אין חוששין לזרע אב. נ"ב: בהא ועין רש"י. בגמ' מסיק דלמ"ד חוששין לזרע אב הנולד מסוסי' ואביו חמור, מותר בנולד מחמורה ואביו סוס, שבשניהם ב' צדדים, ולמאן דלא חשש לזרע אב אסור, כיון דאמותיהן אינן שוות, אבל הוא מתיר אם אמותיהן שוות, אף שאבות אינם שוין, ומסיק בגמ' שר"י דמשנתנו מספקא, אי חוששין

לזרע אב, להכי אזיל תמיד לחומרא ולא מתיר ב"ב צדדים, שמא אין חוששין לזרע אב וכאן אמותיהן אין שוות, ולא מתיר בשאמותיהן שוות ואביהן אינם שווים, דלמא חוששין והוי ב' מינים, אבל מתיר בשאמותיהן וגם אביהן שוים שנולדו שניהם מסוס וחמורה או חמור וסוסיא, וכך פרש הרב, א"כ קשה מה מסיים הרב אין חוששין לזרע האב? לכן כתב רבנו „בה"א" פרושו דודאי זרע אם עקר לר"י ומחמת ספק חייש גם לאב, והכא כשהכל שוין, והחשש דל"ד כוס משתמש בגד חמור דאב, בהא אמרינן אין אנו חוששין לחמור, וכן לשון רש"י אי אין חוששין, כולו מין סוס. — שם דבתר זרע אם אזלינן. נ"ב „להכי לא תנא באביהן אינם שוין" מ"ש הרע"ב בתר זרע אם אזלינן אינו מדוקדק, דבגמ' אמרינן דר"י חושש נמי לזרע אב מספק. אבל מהא דלא תני ר"י בסיפא דמיירי באסור „אם אביהן אינם שוין" (שאף שאמותיהן שוות אסורין דחושש כזרע אב כדמסיק הש"ס), מזה נתבאר דר"י אתא לאשמועינן, דתמיד בתר זרע אם אזלינן כוודאי ולא משגיחין בזרע אב לקולא, ולהכי אמר הנולדי' מסוסי' ומחמורה אסורין זב"ז, שאפי' אי בזה האב חמור ובזה סוס, ב' צדדים שוין וכמין א' הם למאן דחושש לזרע אב, אכן לא משגיחין באביהם, ולא אמרינן שיש בכל א' ב' צדדי' שוין, דבתר האם אזלינן. — משנה ה', ברע"ב אדני השדה וכו' חיה ושמה ידוע. נ"ב: פ"מ פ"ז סנהדרין. בדף ס"ה ע"ב ת"ר ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו, פרש"י ידוע שם חיה וכן פרש הרב שם וכ"כ הר"ש כאן בשם רמב"ק. ובערוך ערך אוב גרס להדי' בגמ' עצם חיה ושמה ידוע, אבל הרמב"ם בפ"מ ובפ"ז דהל' ע"ז כתב דידוע הוא שם עוף, וא"כ א"א לומר שאדני שדה כאן הוא הנקרא ידוע, ובפ"מ לרמב"ם כאן כתב אדני השדה הם חיות. — משנה ו', בת"ה ד"ה בא"ד וכו' אין צ"מ אם הוא בהמה או חיה. נ"ב: צ"ע. ודאי צ"ע דמאי דס"ל לרמב"ם בחרישה צריך טהור וטמא כפקא מקרא לא תחרוש בשור ובחמור. אבל י"ל נהי דאמעט במין בהמה אם שניהם טהורים או טמאים, בשני מינים כגון בהמה וחיה לא אמעט טהור וטהור וטמא וטמא, ויתכן דחייב מלקות החורש בשור בר וחיה טהורה. ויש סמך לזה מרמב"ם פ"ט דהל' כלאים שכ' המנהיג בהמה דיבשה עם חיה שבים כגון עז עם שבוטא (דג טהור חולין ק"ט וקדושין מ"א) אינו לוקה, משמע בהמה עם חיה דיבשה כה"ג לוקה, ודומי' דהנך דשתיהן טהורות. ויש גם ראי' להפך שכתב שם בחרישה כל שני מינים שא' טהור וא' טמא כגון וכו' או חיה עם בהמה כגון כלב עם עז לוקין, ואם בהמה וחיה אפי' שתיהן טהורות אסרה תורה, מאי אריא כלב עם עז, ליתני צבי עם פרה. ולא אאריך בזה, כי ראיתי עתה שכוונתי לדברי בעל שה"מ, והביא ראיות שחיה עם בהמה אפי' טהור בטהור לוקה. — ברע"ב ואדם מותר וכו' לא תחרוש. נ"ב: „ב"ק כ"ד". ר"ל שם מביא למוד אחר למען ינוח שורך וחמורך כמוך, להנחה הקשתיו ולא לדבר אחר.

פרק ט'

משנה א'. **ברע"ב אין הכהנים וכו' ובאבנט כתיב תכלת.** נ"ב עי"ן. הרב מיירי בכהנים הדיוטים כמ"ש תי"ט, וביומא י"ב איכא פלוגתא אי באבנט של כהן הדיוט הי' תכלת, דקרא דנקט הרב איכא לאוקמי בכ"ג. מיהו הרמב"ם בפ"ח דכלי מקדש פסק כרבי שהי' של כלאים. — בתי"ט אם רוב וכו' מין במינו. נ"ב „צ"ע". ר"ל מאי אריא מין במינו, אפילו אינו מינו בטל ברוב רק דרבנן אסרו משום שמא יבשלם ויתן טעם דטעם כעיקר דאורייתא וכמ"ש הר"ן ס"פ גיד הנשה, והכא לא שייך טעם כעיקר, ורש"י חולין צ"ח ע"ב כ' דמה"ת הכל ילפינן מאחרי רבים להטות וכן בגטין נ"ד ע"ב. ודע דלדעת תו"ס בע"ז ס"ה ע"ב היתר בהיתר לא בטיל, היינו אם ע"י תערובתן והתחברותן נולד האסור, משא"כ כאן דצמר רחלים וגמלים לא נולד אסור, אבל להר"ן בנדרים דף נ"ב דהיתר בהיתר לא בטיל אפי' אם עדיין לא נולד אסור, לדידי' קשה למה בטל צמר רחלים בגמלים? ואין לומר שהר"ן לא אמר אלא במידי דבר אכילה דיליף מולקת מדם הפר, דלדעתו תלי' בזה נמי אסור דבר שיש לו מתירין, ולהש"ס ביצה דף ד' ע"ב אפילו בעצים שייך. — במשנה: הפשתן והקנבוס. נ"ב: „עי' ירושלמי". שגרס הקנבוס והפשתן, דמין המרובה מקדים, דומי' דרישא צמר גמלים ורחלים. — משנה ג', בתי"ט לגנוב וכו' אינן לובשין מהם. נ"ב: עין רשב"א שבת כ"ט ור"ן חולין (כטשטש). ז"ל רשב"א שם: אעפ"י דר"ש מודה בפסיק רישא ולא ימות, הכא הי' לבוש יפה שאינו צריך לאותו בגד כלאים לא להמה ולא לגשמים, וכן כתבו תו"ס שם בשנוי מעט. ולפ"ז אין סתירה למשנתנו כאן דלגנוב המכס ליכא למימר בלאו הכי הוא לבוש יפה, דא"כ נכר הדבר, ועוד דעכ"פ מראה נגד אחרים שמלבושו הוא. וה"ט נמי דלא יתן המרדעת על כתפו במשנה ד' דכיון דודאי נהנה גופו ע"כ שאינו מתכוון הוי פסיק רישא. והא דאמר בב"ק קי"ג דלמ"ד דבר שאינו מתכון מותר, מותר ללבוש כדי לגנוב, כבר תרץ בכ"מ דגמרא לא רצה להאריך כיון דהתם לאו מקומו, וכונתו דר"ע דמתיר היינו אם אינו דרך לבישה מהם, באופן דלא הוי פ"ר, והרה בזה תמיהת טו"ז על הכ"מ. מיהו הר"ן בחולין דף רנ"א כתב פסיק רישא לא אסור אלא במידי דאכילה ולא בהנאה דאתי' ממילא ומייתי ראי' ממוכרי כסות. ולענ"ד מה שתמהו על הרמב"ם מב"ק קי"ג לק"מ. וזה לשון הש"ס איכא דמתני (דין דלא שייך דינא דמלכותא דינא במוכס העומד מאליו) הכא: לא ילבש אדם כלאים להבריח המכס, מתניתין דלא כר"ע, דתני' אסור להבריח המכס, ר"ש בשם ר"ע מתיר. בשלמא לענין כלאים בהא קמיפלגי מר סבר דבר שאינו מתכון מותר ומר סבר אסור אלא להבריח המכס מי שרי דינא דמלכותא דינא? ומתרץ במוכס עומד מאליו ולר' אשי במוכס נכרי (עי' ח"מ סי' שס"ט). הנה בפלוגתא דת"ק

ור"ע לא נזכר כלאים, ויוכל להיות דפליגי בלהעביר מכס לבד ולא בכלאים דזה אף לר"ש אסור דהוי פסיק רישא כמשנתנו. אבל בשבת קל"ג מלינו קודם שבא רבא ולמד, אפי' אביי סבר אפי' בפסיק רישא דבר שא"מ מותר לר"ש, וכן שיטת היכא דמתני בב"ק, ולהכי מפרש פלוגתא דת"ק ור"ע לענין כלאים לא בהעברת מכס. שלדעתו אין בזה פלוגתא דבמוכס העומד מלד המלך פשיטא דאסור, ומאליו פשיטא דמותר. והרא"ש דהשפריך לי' מדינא מלכותא, מפרק במוכס העומד מאליו. אבל לרבא דס"ל פסיק רישא מודי כ"ע דאסור, א"כ פלוגתא דת"ק ור"ע לא איירי בלובש כלאים להעביר המכס, אלא אי שרי להעביר המכס במוכס עכו"ם, וכר' אשי שם, ור"ע מתיר ות"ק אסור, וטעם פלוגתיהו אי מוכס להפקעת הלואתו דמי' או לא עי"ש ע"ב. — משנה ז', בתי"ט ומנעול וכו' ואין לו עקב. נ"ב: אחוריו מגולה. רצה לומר שאין אנו צריכין להגהת תי"ט ברמב"ם, דמיירי כאן במנעל שאין לו אלא חלק תחתון שהרגל יושב ודוחק עליו, ואין לו עקב כלל, וכל עקבו של אדם נראה מבחוץ, ואם המנעל הזה, אשר כולו צולים, בשוליו לפעמים כלאים, אין אסור, באשר שתחתונו של הרגל יושב עליו ושם העור קשה ואינו נהנה. ומנעול כזה נקרא בלשון אשכנז שלאַפפע (פאַנטאָפֿפֿעל אָהנע הינטערלעדער) והדבר המחזיקו ברגל הוא מעט עור אשר סובב על בהונות הרגל אבל אין לו עקב ואין לו צדדים. ובלשון משנה נקרא מנעל כזה סולייס (Sandalia, Solea) כלים פרק כ"ו, משנה ד': סולייס שנפסק ופרש הרע"ב עור שתחת פרסות הרגל לבד שאין לו עקב. וגבי סנדל שנפסק עקבו פרש שם עור של סנדל המכסה גובה הרגל שכנגד שוקו מאחוריו. וכיון שלא שייך בזה העלאה, להכי לא חיישינן, אבל אם הי' לו עקב ומכסה גובה הרגל אי' בי' חשש העלאה וגם אין העור קשה בכל שביבותיו. — משנה ה', בתי"ט אלא וכו' ובחבורו פסק להפך. נ"ב: שוע דכלאים בנגמר (נטשטש). הרמב"ם פסק בחבורו למר ופשתים שטרפם זה בזה ושע אותם ועשה מהם לבדים הרי אלו כלאים. והכל תמהו עליו דמלינו דלבדים רק דרבנן. ועל זה כתב רבנו ,,הפסר דשוע כלאים בנגמר מלאכתן" וכיון בזה לפענ"ד למה שכתב המאירי הא דפסק הרמב"ם נו"פ שטרפה ושע אותם ועשה מהם לבדים הוי כלאים דאורייתא מפני שהוא גמר עשיתם והוי בגד, וכי אמרינן שוע לבד דרבנן דוקא שלא נגמרה מלאכתם ועדין יש לעשות מהם בגד, והוכחת הרמב"ם מספרא פ' קדושי' דמפיק לבדים אסורים מדכתיב שעטנז עכ"ל. ואמת שכן אי' בספרי פ' כי תצא שלבדים אסורים משום כלאים אעפ"י שאין בהם משום אריג יש בהם שוע. — משנה י', ברע"ב עשה שני ראשין. נ"ב ע' רמב"ם כאן ופ"י דשבת. הרמב"ם ס"ל בקשר אין צריך רק תכיפה אחת (והיינו שקשר על שפת הבגד דאל"ה א"א לקשור, דאין שני ראשי החוט בגד אחד) ואם עשה ב' תכיפות לא צריך קשר. ואע"ג דבפרק יו"ד מהל' שבת פסק אף בשתי תכיפות צריך קשר, שאני שבת דלא די בחבור בעלמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, לאפוקי בכלאים יחדו כתיב וחבור בעלמא סגי, ולהכי אין צריך קשר ב"ב תכיפות ועטו"ז. והא דלא חייב בשבת בתכיפה אחת וקשר דהוי קיום? ה"ט דלא הוי בכה"ג קשר אומן כמ"ש ריש פרק יו"ד. וצ"ל אע"ג דמדמה הכא כלאים לשבת, היינו לענין תכיפה א' ושתים. ודע שבהל' שבת פסק הרמב"ם ב"ג תכיפות חייב בלא קשר, דר' יהודה במשנתנו דפליג בכלאים מודה נמי דג' תכיפות הוי חבור ומיירי בלא קשר כמ"ש הרא"ש דבמשלש לא יבואו שני ראשי חוטים לגד אחד. — בתי"ט והקופה וכו' לא כמשנה ה' פ"ו מקואות. נ"ב: לא כפי"ח דשבת. במקואות לא אתמר בהדיא שפי' קופה שק, אבל ר"פ י"ח דשבת.

שביעית פרק א'

משנה א'. **בתי"ט עד העצרת וכו' בזמן שבהמ"ק· נ"ב סוגי' שם כרבנן· ורמב"ם פסק כרבי ולזמן בית שני נמי לא גמירי, והכ"מ צ"ע·** לשבין הדברים אקדים תוכן הסוגי' דריש מועד קטן, דמסיק בזמן שבהמ"ק קיים הלכה דשלשים יום קודם ר"ה הל אסור שביעית, וב"ש וב"ה גזרו עד עצרת ובשדה לבן עד הפסח. ור"ג ובית דינו ידעו שתקנו על מנת שיוכל ב"ד אחר לבטלו, וכיון דלאחר חרבן לא נאמרה הלכה דשלשים יום, בטלו כל הזמנים דמעיקרא. ולהאי תרוצא, דהלכה לא נאמרה אלא לזמן שבהמ"ק קיים, הוכרח הש"ס מכח הקושי' האיך יכול ר"ג לבטל דבר שהוא מה"ת. והסוגי' אזלא אליבא דרבנן דרבי (מ"ק דף ב' ע"ב אפי' תימא דרבנן) דס"ל שביעית נוהג אף כשאין יובל, דיובל לא הי' נוהג בבית שני דכתיב יובל היא לכל יושבי' (עי' גטין ל"ו) בזמן שכל יושבי' עליה. אבל לרבי דס"ל בגטין ובמ"ק בזמן שאין יובל נוהג אין שביעית נוהגת וכדעת אביי ורבא בגטין שם, א"כ בזמן בית שני פסקה ההלכתא דל' יום קודם, דשביעית גופא דרבנן מכ"ש התוספת, א"כ הכל היה תקנת חכמים בין השביעית עצמה ובין התוספת, וממילא אין מקום לקושית הש"ס האיך בטל ר"ג הלכתא דל' יום, דלא הי' רק תקנה כמו תקנת ב"ש וב"ה, דהלכתא לא שייך אלא בזמן ששביעית עצמה מה"ת. והנה הרמב"ם פסק כרבי דמזמן עזרא לא הי' נוהגת שביעית, א"כ לא הוי צריך לומר בפרושו שהלכתא בזמן שבהמ"ק קיים, דמשמע בזמן בית שני הי' מדאורייתא, אלא בקצור דשביעית לא הי' נוהגת מה"ת אף בזמן ב"ש וב"ה. ונראה דלהכי נקט הרמב"ם בזמן שבהמ"ק קיים, אף דלא צריך לתרוצי בי' הא דר"ג וב"ד שבטלו, כיון

דעכ"פ דינא הכי, שאף בזמן שכל ישראל עלי' ושביעית דאורייתא, תוספת דל' יום אינו אלא בזמן שבהמ"ק קיים, וכך פסק הרמב"ם רפ"ג דשמיטה. ומנא אמינא דס"ל לרמב"ם בזמן בית שני הי' שביעית דרבנן, שהרמב"ם החליט ספ"א דתרומו' עפ"י הש"ס נדה דף מ"ז דכל מקום דכתיב כי תבואו ביאת כולכם במשמע, וכשבטו מקצת השבטים היו תרומות ומעשרות דרבנן, וכן כתב בספ"ו דבית הבחירה שלא הי' שביעית נוהג מה"ת בימי עזרא, אלא כדרך שנהגו תו"מ. ובפ"י דהלכות שמטה ה"ט כ': בזמן שיובל נוהג נוהג' שביעית בארץ ושמטת כספים בכל מקום מה"ת, ובזמן שאין יובל נוהג אין אחד מהם נוהג חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם. ומ"ש רבנו „והכ"מ נ"ע" כך פרושו. שהכסף משנה כ' „שמדבריהם" של הרמב"ם קאי רק אכספים ולא על שמטת קרקע דגם בזה"ז דאורייתא. ובמ"כ זה לא יתכן, דא"כ שביעית מאי בעית הכא דלא תלי' ביובל, ולראש דברי הרמב"ם בזמן שיובל נוהג נוהגת שביעית וכו' אין לו מובן. וראיתי בפ"ד דשמטה ה' כ"ה שהכ"מ הוכיח כן ממ"ש הרמב"ם שביעית נוהג גם שלא בפני הבית, ומסיק אע"ג דרמב"ם כ' בפ"ט שאין שמטת כספים נוהג מה"ת אלא בזמן שהיובל נוהג כרבי (גם הביא דין פרוזבל כרבי), מ"מ ס"ל מ"ש רבי בשתי שמיטות הכתוב מדבר ובזמן שאין שמטת יובל נוהג אין שמטת שביעית, היינו דוקא שמטת כספים ושביעית וכפר"ת בגטין ל"ו, אבל אסור מלאכת קרקע בשביעית גם בזה"ז מה"ת. והדברים תמוהים, דאף שר"ת פרש כן, מ"מ ס"ל כמו דאין שמטת כספים בשביעית בזה"ז מה"ת, ה"ה אסור עבודת קרקע מה"ת ליכא וכמ"ש מהרש"א שם, דאלת"ה מאי מתרץ אביי במ"ק ב' אקושי' הריסה מי שרי בשביעית, רבי היא, כיון דלרבי נמי עבודת קרקע מה"ת בזה"ז וכ"כ מל"מ. אלא ברור דלרמב"ם בבית שני לא נהג שביעית מה"ת, ומ"ש בפ"ד דשמטה דשביעית נוהג שלא בפני הבית, שעליו בנה כ"מ יסודו, היינו אם כל יושבי' עלי' דנוהג יובל, תדע לך שבפ"א דהל' תרומות כתב כן לענין תרומה שנוהג אף שלא בפני הבית, ובפ"ב כ' שאין נוהג בזה"ז מה"ת. ומ"ש הרמב"ם בפרק ט' דשמטה אין שמטת כסף נוהג אלא בזמן יובל ושתק מעבודת קרקע, היינו טעמא, דשביעית דעבודת קרקע ממילא ידיענן דאין נוהג בזה"ז דהא כתיב כי תבואו אל הארץ והוא ביאת כולכם כמו בחלה ובדאי' בנדה מ"ז, אבל ביובל ושמטת כספים לא כתיב כי תבואו, לכן הוצרך יובל היא לכל יושבי' למעט אם אין כל יושבי' עלי' אפי' חובת הגוף כשלוח עבדים אין נוהג, וילפינן מזה דבר השמטה שמוט בשתי שמיטות מדבר שמטת כספים בשביעית (שגם זה חובת גוף) אין נוהג בזמן שאין יובל נוהג. ע"כ אסור עבודת קרקע בשביעית בזמן ב"ש לא הי' מה"ת ולא כמ"ש הכ"מ פעם שלישית פ"י דשמטה. והעד שהחנוך ההולך בדרך הרמב"ם כתב במצוה כ"ד שביעית בזה"ז דרבנן. והמל"מ תמה עליו שהרמב"ם כ' שנוהג שלא בפני הבית. ולא דק, שלא בפני הבית נוהג אבל צריך כל יושבי'. וכ' שכ"מ חזר מדבריו, שבפ"ד דשמטה ה' כ"ט השיג על כו"פ בענין גוי שזרע בשביעית וכתב דלדעת הרמב"ם שמטת קרקע בזה"ז מדרבנן. ועתה מ"ש הרמב"ם רפ"ג דשמטה ל' יום סמוך לשביעית בזמן שבהמ"ק קיים אסור מה"ת, ובזמן שאין בהמ"ק מותר, לאו למימרא שכל דין שביעית תלוי במקדש, דגם אם אין מקדש נוהגת שביעית בזמן שכל יושבי' עליה, אבל תוספת דל' יום שהיא הלמ"מ, לא נאמרה אלא לזמן שבהמק"ק. ואין להקשות אי מקרא דכי תבואו ידיענן דאין שביעית נוהג מה"ת אלא בביאת כולכם, למה הוצרך אביי להרך במ"ק דף ב' שביעית בזמן הזה ורבי היא דיליף משמוט וכו', אותה דרשה ל"צ אלא לשמטת כספים, ושם מעבודת קרקע איירי? לק"מ דלכל הני תנאי ואמוראי ביבמות פ"ב ונדה מ"ז דס"ל תרומה בזה"ז דאורייתא ולא ילפי מחלה דתלי' בביאת כולם, ליכא למעט שביעית בזה"ז מכי תבואו, ואינהו ילפי משמוט וכו' דכספים ועבודת קרקע דוקא בזמן היובל. — משנה ג', ברע"ב אם רואין וכו' כל אילן בפ"ע. כ"ב: נ"ע ירושלמי. כוונתו שזה לשון הר"ש, אבל מרמב"ם וראב"ד משמע שהשעור ככר משולש בין באילן סרק ובין בנושא פירות ג' אילנות מצטרפין לככר, וכן בירושלמי: ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשין. מיהו הר"ש סבר דזה לא קאי אלא אמתני' ד', מ"ג עד ט'. — משנה ד', ברע"ב שנאמר וכו' שספיחים. כ"ב „לר"ע". ר"ל לר"ע דוקא דס"ל שכל הספיחים אסורים מה"ת אפי' קודם בעור עי' פסחים נ"א ע"ב בתו"ס. — משנה ה', בתי"ט וחורשין וכו' עד ר"ה. כ"ב: לא נזכר במ"ה, ואפשר דמצטרפין גם בנטיעות קמ"ל. הכונה דפשיטא שירושלמי לא קאי אמשנתנו שהיא לא התירה אלא עד עצרת, דלא נזכר בה חורשין כל ב"ס עד ר"ה, כמו שנזכר במשנה ו' ו"ז. ש"מ דירושלמי קאי לאחר התקנה ד"ג אילנות מותר עד ר"ה. ועין רא"ש, שס"ל שהירושלמי דמתיר ב"ג אנשים קודם תקנה, ותמה וכי עדיפי מאם היו לאיש אחד דלא הותר אלא עד העצרת? ויותר קשה כמ"ש התי"ט שירושלמי אחר התקנה, דא"כ מאי אתי' ג' אילנות הלא הכל מותר לחרוש כמ"ש הרב במשנה ה'? לכן מפרש דירושלמי איירי קודם תקנה ומ"ש, תנינן ג' אילנו' של ג' אנשים מצטרפין, וחורשין כל בית סאה עד ר"ה, שני דברים הם, דברייתא דירושלמי קמ"ל ג' אנשים מצטרפין לענין ג' אילנות ומותר לחרוש עד עצרת, ואח"כ אמר גם בשביל ג' אנשים חורשין בית סאה עד ר"ה, וקמ"ל שהדין מעשר נטיעות שהלמ"מ שחורשין עד ר"ה בשבילם, שוה לדין אילנות של ג' אנשים לענין עד עצרת, כמו שמצטרפין ג' אנשים, לענין ג' אילנות, כך מצטרפין לענין עשר נטיעות. כך כ"ל כונת רבנו. — משנה ח', בתי"ט ר"ע אומר וכו' כר"ע מחברו. כ"ב: נ"ע. כונתו דקי"ל בערובין מ"ו מחברו ולא מחבריו, והכא פליגי ראב"ע ור"י עלי', ואמרינן בירושלמי דפרושא דראב"ע דאמר

עד שיחולו, היינו שיעשו חולין מאליהם אם לא נפדו, והוא נגמן עד שנת ה', ור' יהושע נמי ס"ל הכי. ולא פליג אלא בזיתים. ובסוכה פ"ג מ"ד כתב הרמב"ם הלכה כר"י ור"ט כנגד ר"ע וכתב תוי"ט בעצמו דר"ע הוי יחיד. וראיתי ברמ"ז השגה אחרת דאין הלכה כר"ע לגבי רבי' כדאי' בכתובות. ולא ידעתי מקומו. ואם כיון לדף פ"ד ע"ב שם נאמר דרך אגב ולא אפשט. ובמ"כ אשתמיטתי' מתני' ספ"ג דשביעית דאיכא פלוגתא בין ר"ע לר' יהושע רבי' (עי' סנהדרין ס"ח) ופסקו כה"פ כר"ע וכן בתרומות פ"ד מ"ה.

פרק ב'

משנה א'. **ברע"ב ד"ה ושדה אילן וכו' דהויות.** נ"ב ד"ד. ר"ל לאו דוקא, דכשיבנה בהמ"ק ב"ב הדרה הלכתא ל' יום לדוכתי', וצריכין לה. תדע לך דר"ש אומר כאן נתת תורת כל אחד וכו' ור"ש הי' זמן רב אחרי שבטל ר"ג דיבנה זמנים אלה (עי' פ"מ לרמב"ם רפ"א דשביעית) והסברא נותנת כשיבנה ב"ב ויהי' תוספת שביעית דאורייתא צריכין החכמים לעשות משמרת. — משנה ב', בתי"ט מעדרין וכו' חרישה מדברי סופרים. נ"ב: אינו לוקה. פרוש דלא מצינו ברמב"ם ריש הל' שמטה אלא שאינו לוקה אלא על הזריעה והקצירה, ואפשר דאכתי אסור מה"ת. וכן מוכיח בשה"מ שהרי רי"ו ה"ל בירושלמי אחרישה אינו לוקה והוא עליו אומר בתנאי ג' דעשר נטיעות חורשין בשבילם בית סאה בתוספת שביעית הלמ"מ, מיהו הרמב"ן במכות כ' דחרישה בשביעית מדרבנן. ומצאתי בי"ד דכבר עמד ע"ז הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' קנ"ו והעלה ד"ג מיני חרישה יש ו"א ודאי אסורה מה"ת עי"ש. — משנה ה', ברע"ב סכין את הפגים פירות. נ"ב: עי' ע"ז נ' ע"ב. שם מפורש דאילן רשאי לסוך בשביעית כדי שלא יתקלקל ואין אסור לסוכו אלא אם משביחו עי"כ, ואמרו שם דמותר לזהם אילנות ולעדר אם הוא כדי שלא ימות האילן אפילו בשביעית. והרב שכ' במשנה ד' מזהמים עד ר"ה כדי שלא ימות, קצר בלישנא, דהר"ש שם מסיק דשם הזיהום הוא לא שביה האילן להכי לא שרי אלא עד ר"ה. והוסיף אע"ג דכל זה מיירי בזמן המקדש שהי' התוספת מה"ת (דבזה"ז הכל שרי עד ר"ה) התירו הנך עבודות דהם מדרבנן כדאי' ריש מ"ק אבות זריעה וקצירה אסר רחמנא ולא התולדות. — פגי ערב שביעית. נ"ב רמב"ם. מרמב"ם ספ"ג דשמטה נראה דדין זה גם לזה"ז כמו ההלכות שבמשנה ו'. ופ"ד דשמטה כ' דהולכין בפירות ששית שנכנסו לשביעית ושל ז' שיצאו למוצאי שביעית אחר עונת המעשרות ועי' לקמן מ"ז. — משנה ו', בתי"ט פחות וכו' כדדרשינן מבחריש. נ"ב נ"ע. לפי מה דקי"ל ביו"ק תוספת שביעית מהלכה וקרא דבחריש לשבת נאמר לא אתא, ומה נענה למ"ד חרישה בשביעי' עצמה דרבנן? והרמ"ז

הקשה מה ראו להוסיף ל' יום לקליטה, מ"ש ממשנה ז' דדי בהשרשה? וג' דבשביעית השוו הכויים דין נטיעה לערלה דילפינן מערלה דאזלינן בתר חנטה כמ"ש תי"ט במשנה ז', ובערלה לא מחשב שנה פחות ממ"ד יום. אבל בהנך דמ"ז דאזלינן בכל מידי בתר השרשה ה"ה לענין שביעית. ודע מ"ש הרב דצריך מ"ד יום כך פרש"י בר"ה דף י' ע"ב, אבל התו"ס חולקין דלא בעינן כך אלא לערלה אבל בשביעית די בזמן קליטה, ולר"י ולר"ש ב"ב שבתות. ועי' נוב"י סי' פ"ז. — משנה ז', בתי"ט מתעשרין וכו' בתר השרשה. נ"ב: עי"ן. כבר העיר הרמ"ז דהר"מ פ"ט דשמטה פסק כשמואל דהולכין אחר גמר פרי בין למעשר ובין לשביעית. ועי' תו"ס ר"ה דף י"ג דתמהו על שמואל דמתני' ובריית' לא כותי'. — שם בתי"ט מעשרותיהן של אלו דרבנן. נ"ב: עי' ר"ש ור"מ ורא"ש ופ"ד דשמטה. דברי תי"ט תמוהי' דכאן בשביעית משתעי דהוי דאו'. ותו"ס ורא"ש כתבו דמיירי בשביעית בזה"ז. ור"ש מייתי לה כולהו מקרא. וכ' עוד אע"ג דאזלינן בערלה ושביעית בתר חנטה בט"ו שבט וכן למעשר לענין שאין תורמין מן החדש על הישן, גורנה למעשר או עונת המעשר שעור אחר כדאי' פ"א דמעשרות דבעינן שיהא פרי ראוי לאכילה. וכן הביא הר"ש במשנה ה' דפירות שגדלו בשביעית אסורים עד ט"ו שבט דשמינית מת"כ, וא"כ צ"ל שאף שלא הגיע לעונת מעשרות והגיעו לזה בשנה ח' אסורים כיון שחנטו בט"ו דשבט דשביעית, וכ"כ רש"י ותו"ס ר"ה י"ד ע"ב ומביאים הירושלמי רפ"ה דשביעית (שם נזכרת גם דעת הרמב"ם שאבאר בסמוך). אבל הרמב"ם לא כ"כ וז"ל פ"ד דשמטה פירות אילן שיצאו למוצאי שביעית הולכין אחר עונת מעשרות שלכן אם הגיעו לכך קודם ר"ה של שמינית אסורים וכן פירות ששית שנכנסו לשביעית אם הגיעו לעונת מעשר קודם ר"ה מותרים, שמע מינה' דאף אם חנטו בט"ו שבט דשביעית ולא הגיעו לעונת מעשרות קודם ר"ה של שמינית מותרים וכן להפך אם חנטו בששית. וקודם הלכה זו כ' הרמב"ם ב"א בתשרי ר"ה לשמטה ולא הזכיר דבר מט"ו בשבט, ולדידי' ל"ק קושי' תו"ס ר"ה י"ב ע"ב האיך יליף מעשר משביעית דשעורו בהבאת שליש וכו' בשביעית גופא בתר חנטה אזלינן, דלדידי' בשביעית נמי אזלינן בתר זמן דאיקרי פרי כדכתיב גבה ועשת התבואה לשלש וקרי לשליש. וכן ברפ"ה דשביעית גבי בנות שוח פרש הר"ש דתלי' הכלל בחנטה, ולרמב"ם בפ"ד דשמטה הי"ו הכל תלוי בעונת המעשרות. ולא נזכר חנטת ט"ו בשבט ברמב"ם אלא בפ"א דמעשר שני לענין שנת מעשר שני ועני כדאי' ר"ה ט"ו ע"ב ולענין אין מפרישין מן החדש על הישן בפ"ה דהל' תרומות ולענין ערלה ורבעי פ"ט דמעשר שני דילפינן ממשנה דרביעית ר"ה דף יו"ד (ואף לענין מעשר כ' אם כשיגיע ט"ו שבט השני לא הגיעו פירות לעונת המעשר, דתנן מעשרות פ"א מ"ב, לא אזלינן בתר חנטה דלשעבר, אלא מתעשרים כלהבא. ורה"פ אזלי רק בתר חנטה דומי

דערלה) נמצא לרמב"ם ש"ס שלנו חולק על ת"כ דאסור עד ט"ו בשבט, ויש ליישב בזה במה דפליגי ר"י ורבנן רפ"ה דמכלתין.

פרק ג׳

משנה א׳. **בתוס׳ חדשים תי"ט משיפסקו וכו׳ דרבנן.** נ"ב ל"נ. לא נראה לרבנו דאסור מלאכת שבת ע"י נכרי נמי דרבנן ואפ"ה חששו לאורחים. ולהר"ן והיעתי' בפי"ד דשבת מוטב לומר לעכו"ם לעשות מלאכה לחולה שאב"ס משיעשה ישראל בעצמו איסור דרבנן. ובנוב"י סי' י"ב כ' הטעם בשביעית הקילו שאין איסורו חמור כשבת וי"ל להכי לא חששו לאורחים, ודייק מיני' שאף בחה"מ אין חוששין לאורחים, ודודי בעל י"ד השיג עליו דש"ס ערוך במ"ק דף י"ב בחה"מ אפי' חוץ לתחום אסור במקבלי קבולת (ויותר תמוה דאשתמיטתי' סי' תקמ"ג בא"ח). אבל באמת אין צריכין לעשות מרחוק, דבירושלמי ספ"ב דשביעית אמרו הקילו בשביעית אפי' באינו דבר האבד כגון דמרבילין בעפר לבן בשביעית, ובמועד דוקא בבית השלחין, משום דשביעית הותרה בכל מלאכה שאינה בקרקע ועוד שזמנה מרובה ועתי"ט ריש מ"ק ד"ה אבל. — משנה ד׳, ברע"ב נמלא וכו׳ שלא יאמרו לדייר. נ"ב צ"ל לזבל. — משנה ו׳, ברע"ב מה שהוא רוצה וכו׳ לאו דילי' הוא. נ"ב עי' תוספתא ושבת ק׳. בתוספתא אי' אם נתכוון לתקן שדה חברו אסור, והא דלא תנא תנאי זה במתני', דמסתמא לא מכוון לתקן שדה חברו כדאמרי' שבת ק"ג קעביד בארעא דחברי', ופרש"י דלא איכפת לי' ליפותו ועי' רפ"ד. ועי' קדושין ס"ג אין אדם חוטא ולא לו. — משנה ז׳, בתי"ט המסקל וכו׳ ומן התיימה. נ"ב: כבר מלשונו. הרמב"ם כתב בפ"ג: בזמן הזה מותר בעבודת הארץ עד ר"ה, ואף בזמן מקדש מותר לסקל עד ר"ה, משום הקול לעבודת הארץ בזה"ז, וממילא ידיענן שאף במחובר שרי הקול, דעבודת הארץ במחובר, אבל בפ"ב דהל' שמטה מביא דין משנתנו, לא הוצרך לומר מחובר אסור, דאפי' הנוגעות בארץ בתלוש אסורין. אבל הירושלמי קאי על מתני' בפ"ב דתני התם מסקלין עד ער"ה, והו' אפשר לומר בתלוש נמי לא שרי אלא עד ר"ה, וצ"ל דמחובר מיירי. — משנה ט׳, על פי הגאיות. נ"ב: עי"ן רא"ש. הרא"ש פי' גומות, מלשון כל גיא ינשא, נתמלאו מים בימות הגשמים ועושין לכן מדרגות לרדת ולהעלות מים להשקות השדה.

פרק ד׳

משנה א׳. **שיהא זה מלקט מתוך של זה. נ"ב וזה מלקט מתוך של זה ודו"ק ירושלמי.** מה שהוסיף וזה מלקט מתוך של זה, שפיר קמוסיף, וכ"ה בירושלמי ובר"ש. אבל מ"ש ודו"ק בירושלמי, אפשר שכוונתו כך, דיש לדקדק דהו"ל לומר זה מלקט מתוך של חברו וזה מתוך של חברו וכמ"ש בסמוך: „כדרך שמלקט מתוך של חברו". אבל בירושלמי אי' שאחר שעשו תקנה דמשנתנו שיהא זה וכו' שלא בטובה, נחשדו להיות מלקט בטובה, התקינו שיהיו מן הקרוב ומן המלוי, ר"ל שלא משל חברו (ומסיי' שתקנה זו לא נתקיימה) וזה רמז במתני' במ"ש מלקט מתוך של זה ולא קאמר חברו. עוד בירושלמי היתה בהמתו עומדת בצד שדהו מלקט ומביא, היתה כירתו שם, כירתו מוכחת עליו דלהבעיר צריך. — משנה ב׳, אוכלים בטובה. נ"ב עי"ן רמב"ם פ"ד ופ"ו דשמטה. רצה לומר שהרמב"ם פסק פ"ד דשמטה אפי' ספיחי שביעית שגדלו מעצמם בדברי' שדרכם לזרוע אסרו חכמים לאכול, א"כ צ"ל דמיירי הכא בשדה אילן ועשבים שאין דרך לזרוע ועמ"ש פ"ה. ומ"ש „פ"ו דשמטה" קאי על „בטובה" דלתו"כ בע"ז דף מ"ד פרושו טובת דברים, דאי בשכר הו"ל בשכר ושלא בשכר עתי"ט ע"ז פ"ד, מ"מ הכא אפשר לומר בשכר מועט נמי שרי, אם המקבל השכר לוקח מן הדמים פירות ואוכלם בקדושת שביעית רמב"ם פ"ו דשמטה ותי"ט פ"ח מ"ג ותו"ס סנהדרין דף כ"ו, ומ"ש הרמב"ם ספ"ו בטובה כאלו עשה עמו טובה, ולא פרש שמוכר לו בשכר מועט, רבותא קמ"ל דמסכרת טובה אין שביעית נקנית מידו, אבל המעות יוכל לאכול בקדושת שביעית. ועמל"מ פ"ז דעכו"ם. — ברע"ב שנטייבה שנחרשה ב׳ פעמים. נ"ב נטייבה דייק. בירושלמי: נתקולה רבנן שבבבל פרשו משנטלו קוצים, רבנן שבא"י פרשו משחרש, על דעתן דרבנן שבא"י איזה הטיוב? כל העם חורשין פ"א והוא חרש ב׳ פעמים (ומיירי בשעת הכנה ולא התירו אלא פעם א׳) משמע לרבנן דבבבל שפרשו נתקולה מן הקוצים, נטייבה היינו נחרשה פעם א׳, והקשה רמ"ז הרב בפרושו ארכב אתרי רכשי, שפרש נתקולה מן הקוצים, ואעפ"כ פרש נטייבה ב׳ חרישות? וג׳ דס"ל להרב אף שאפשר לפרש לרבנן דבבבל נטייבה נחרש פעם א׳, מ"מ למאי דמסיק לרבנן דא"י נטייבה ב׳ פעמים ה"ה נפרש כן לרבנן שבבבל, דאי החרישה הראשונה קאי לימא נחרשה כמו שאמר בפ"א ובפ"ב חורשין וכן במס' שבת ובמ"ד, ש"מ מלישנא נטייבה נחרשה היטב ומיירי בשעת הכנה, והירושלמי מתחלה לא ס"ד משעת הכנה. וכיון דמסיק בסנהדרין כ"ו דפרושא דמתני' שם משרבו האנסי' היינו שהתירו לחרוש ולהוסיף התבואה מגזרת המלך, א"כ ידע תנא דמתני' מהך גזרה והתירה דחרישה, בודאי ניחא לן לפרש אסורא דמתני' דהכא בנחרשה ב"פ. ועוד דהרב דינא אשמועינן דבדין אין פלוגתא. ואפשר מ"ש שנטלו הקוצים היינו ע"י חרישה ראשונה וכן פרש הרא"ש. — משנה ג׳, לא מישראל: נ"ב עי"ן רא"ש. שפרש לא מישראל החשוד על השביעית אעפ"י שיש שעות במוצאי שביעית לחרשה קודם זמן הזרע, חיישינן שיחרשנה בשביעית. אבל להרמב"ם בפ"א אינו אסור אלא אם באמת חרשה בשביעית. וצ"ל דמשנה ב׳, שדה

שנטייבה לא תזרע במ"ש, לא שמעינן אלא שהוא עצמו לא יזרע אבל הו"א מותר לחוכר, קמ"ל. ומ"ש הרא"ש החשוד, דסתם ע"ה אינו נחשד על שביעית עתו"ס בכורו' ל', ובסנהד' כ"ו כהנים חשודים, היינו להשהותו אחר הבעור ולאכלו בקדושת שביעית. ובהרוומות פ"ב בשביעית יעקר דישראל חשודים על השביעי', היינו יותר מעל שבת, או בדאיכא ריעותא דנטע בשביעית, אתא לאוריי סתירה. — משנה ד', בתי"ט המדל וכו' בין בשאר אילנות, נ"ב מכילתא. הרמב"ם בספר המצות השיאה והשביעית תשמטנה וגו' כן תעשה לכרמך ולזיתך, אלו בכלל היו ופרטן הכתוב להקיש שאר אילנות לכרם. וכרם וזית נכתב ליתן לכ"א זמן בעור בפ"ע פסחים נ"ג. — משנה ה', בתי"ט המזנב וכו' כשלא נתכון לכך. נ"ב: „ג"ע דפ"ד הוי". פסיק רישא בכל אסורין כנתכון דמי כמ"ש תו"ס פסחים כ"ו וכ"כ במ"ק י"ג דשדה שנתקולה דריש פרקין לא מיירי בקוצים מחוברים דאיכא אד"א אף הם לא כיון ליפות כדאית שבת ק"ג (דוקא בשבת פטור אי לא ניחא לי' דמלאכת מחשבת א"ת) ובזה נסתר מ"ש תי"ט במ"ד דמיירי שכורת לעצים, דלא מהני כיון דמשבח האילן. והגבון מ"ש תו"ס סנהדרין כ"ו דאף הזומר לעקל בית הבד אם משביח הקרקע אסור מה"ת, ומוקי לה כשאינו משביחו. ובירושלמי דפרקין סה"א מייתי דר"ע התיר ליטול העצים, נ"ל נמי שסי' קשה לכרם או אינו משביחו, וה"נ הכא, ולכן תנא מזנב, ולא זומר בע"י גדל האילן. וכה"ג מחלק בע"ז נ' ע"ב דהורס אוברה להברויי ולא לאוקמי אילנא. — משנה ט', ברע"ב הכניסו וכו' ממה שמוציא לסאה. נ"ב: פ"מ נ"ע. בירושלמי כאן וכן בת"כ בהר מוקי ומתני' במקום שעושין ג' לוגין לסאה, ובהכניסו רביעית לוג פוגע, הא לוג כותש, ולוג שלם כונס לתוך ביתו ומאי דתנא הכניסו שליש היינו לוג שלם. אבל הר"מ בפ"מ פרש בשליש לוג מסאה העושה ג' לוגין מכנים לבית, דדי בחלק תשיעית. ותימה דכותש וסך בשדה צריך הא לוג, וכניסה לבית דהמיר די בשליש לוג. והוחק לומר דשעורי רביעית וחצי דשדה מהני תמיד לשדה אף בסאה שעושה י' לוגין, אבל לבית צריך תמיד לפחות חלק ט' ממה שעושין בגמר פרי, ולפיכך די בסאה העושה ג', בשליש לוג, שלא נראה כן מירושלמי. וראיתי שהרמב"ם בהלכות מעשר פ"ב כתב נמי עונת מעשר לזיתים משיכניסו חלק ט' ממה שהם ראוים לעשות וזה שליש. והראב"ד השיגו. — שם אבל לא בשאר פירות. נ"ב: ק' הר"ן נ"ע. להרב כל הפירות מותר לאכול בבית משהגיע עונת מעשר וכ"כ הר"מ. אבל בעל קרבן אהרן בפ' בהר הבין: ושאר כל פירות אילן כעונתן למעשר כך לשביעית היינו לאכול בשדה, אבל בבית אינו אוכל קודם שיגמר בשולם. וזה אינו. משנה יו"ד ושאר כל אילן משיוציא. נ"ב ע' רמב"ם. בפ"ה דשמטה פ' שאר כל אילנות משיוציאו בוסר. רש"י בברכות ל"ו פרש משיוציאו פרי, אבל פ"מ לרמב"ם כאן ורש"י בפסחים נ"ב מיוציאו עלין בימי ניסן, וכ' הרדב"ז שפרושו משיוציאו עלין לדברי ב"ש, אבל מה שאמר ב"ה ובשאר כל האילנות משיוציאו, שפרוש פרי לכן חזר ב"ה ואמר ושאר כל הפירו' משיוציאו. ואין סתירה ברש"י, וצ"ל בברכות הגיון משיוציאו פרי קאי לב"ה עכ"ל. וכיון שמוכינו דבוסר הוי פרי לענין ערלה פ"א דערלה מ"ז וכ"מ בקדושין נ"ד דסמדר לא הוי פרי, לכן פרש הרמב"ם משיוציאו בוסר. מיהו קשי' דבברכות ל"ו משמע בשאר אילנות סמדר נמי הוי פרי לענין שביעית (לפרש"י סמדר הוא משיפל הפרח ונראו גרגרי', ובוסר הוא גרוע הוא כפול הלבן) דקאמר מאן שמעת דאמר בוסר אין סמדר לא רבנן, וקאמרי ושאר כל אילנות משיוציאו? והפשר שרמב"ם ס"ל דשם סמדר נופל על ענבים כמ"ש רש"י שנפל הפרח וניכרו הגרגרים ולאחר שנעשו עבים נקראו בוסר, אבל גבי שאר פירות כל שנפל הפרח ונכר הפרי עד שבאו לעונת המעשר בוסר מקרי, והא דאמר בברכות הוא בוסר הוא גרוע הוא כפול לבן, אענבים קאי כמ"ש רש"י דמשיגרעו היינו בוסר דענבים והוא כפול הלבן, אבל בוסר דשאר אילנות משיוכר הפרי דומי' דזיתים משיניצו, והיינו כעין סמדר דענבים, ופריך שם שפיר דבלופרא שהוא תמרים קטנים מודי רבנן. והרא"ש שתיקף אחר של' בפ"ה דשמטה משיוציאו בוסר, כ' אין קוצין כפניות והם סמדר דבירושלמי ספ"א דערלה מאן תנא דבכפניות ערלה אין מרכיבין ר' יוסי היא דאמר סמדר פרי, ונהי דש"ס דילן ס"ל דרבנן מודי לר"י בשאר פירות ולא כירושלמי, מ"מ מוכח כפניות סמדר הוא, א"כ בוסר של' הרמב"ם כולל גם סמדר. וכן מוכח ממ"ש ספ"י דמ"ש אם הבריך בכפניות מותר דזה"ג, ש"מ כפניות פרי הוי דאל"ה אפי' לכתהלה מותר כמו יחור. ובהכי יתישבו דבריו בפ"ט דמעשר שני: נטע רבעי אינו נתן במתנה אלא בבוסר, ותמה הכ"מ דבקדושין נ"ד אמרינן דוקא סמדר אבל בוסר לא שרי בי' מתנה? הש"ס קאי למ"ד כרם רבעי וצריך לומר סמדר כדפרש רש"י ענבים לאחר שנפל הפרח, דהשגדלו כפול הסור, אבל בשאר אילנות כל שנפל הפרח ונכר הפרי מקרי בוסר עד שיגיעו לעונת המעשר לכן כ' בפ"מ פ"ה דמ"ש המתנה תתקיים אם נתנה קודם שהגיעו לעונת המעשרות. וכיון שפסק בהלכותיו נטע רבעי, וקאי על כל הפירות, שפיר קאמר כל זמן שהוא בוסר, ואלו הי' מדבר בגפן הי' אומר סמדר, דבוסר הנאמר בגפן הוא כשהגיע לפול הלבן והוי פרי, וכן מוכח מכאן, דבמשנה ח' אי' הבוסר משהביא מים הוי אוכל בשביעית, ובשאר פירות אילן אמרינן כעונתן למעשרות. והוכחה דס"ל לרמב"ם בענבים הוי בוסר שעור הראוי לאכילה דבפ"ה דהל' נזיר מחייב על בוסר ולא על סמדר, ש"מ דס"ל דבוסר דענבים הוא כפול לבן וזה השעור קרוב לעונת המעשר דבמשנה ח' אי' הבוסר משהביא מים אוכל בשדה, הבאים (שהוא עונת המעשר) כונס לתוך ביתו. וא"כ ברור דבפ"ט דמ"ש לא מיירי הרמב"ם מענבים. — ברע"ב וכמה יהי' בזית לאו אשביעית קאי. נ"ב: ירושלמי. כל המפרשים כ' לענין שביעית שעור הזיתים משינצו אפי' לא

טעון רובע, ודקל אפי' לא טעון קבא וכ"כ תו"ס ברכות ל"ו והרמב"ם פ"ה דשמטה, אבל לענין בל תשחית תלה בפ"ו דמלכים בעושה רובע וכב"ק צ"א. אבל בירושלמי זיתים משיגו אמר ר"י משיכניסו רובע, דס"ל לירושלמי כמה יהי' בזית השביעית קאי.

פרק ה׳

משנה א'. **בתי"ט אמרו** וכו' **לא נתפרש**. כתבתי בפ"ב לרמב"ם אזלינן בשביעית בתר עונת המעשר, ובר"ש בתר חנטה כדאי' בת"כ א"כ י"ל הפרסאות חונטים בשביעית אבל אינם מגיעים לעונת המעשר בשביעית, ורבי יהודה אזיל בת"כ בתר חנטה, ורבנן כרמב"ם בלא באו לעונת מעשר בשביעית נדוני' כשמינית. — משנה ד', בתי"ט בקרדומות וכו' שנוי. נ"ב: צ"ע. הכונה דמשנה ה' משמע לר"י בעי שנוי, אבל לחכמים מבעי'. וכ' מדאמרי ב"ה קרדום של מתכות ולא אמר מארופות של ברזל או מרא (עי' ב"מ פ"ב) או דקר כבמשנה ו' והוא מרא כמ"ש רש"י ע"ז ט"ו, ש"מ דוקא קרדום שאינו מיוחד למלאכת עקירה. — משנה ו', תי"ט אבל וכו' שקוצר כל השנה. נ"ב: ע' פ"ו מ"ב. שם יתבאר אם בשמור לבד הדין כן או גם במופקר. ומ"ש תי"ט תלינן שיקצור עשבים ה"ה דהמ"ל מן האילנות, או הספיחים העולים בשדה ניר ובור לפי שאין אדם זורע מקומות אלו כמ"ש הר"מ פ"ד דשמטה וכן תבן של שביעית כדאי' בירושלמי. וירקות שזרעו בששית ונכנסו לשביעית לרמב"ם אסורין דאזלינן בתר לקיטה ולתו"ס פסחי' נ"ג מותר באכילה אלא שאסור בסחורה, ובהכי מיירי לדידהו משנה ג' פ"ז ומשנה ד' פ"ה לקט לי ירק. — משנה ז', תי"ט ואם הביא תמה על הרמב"ם. נ"ב ע' פ"ד דשמטה. הרמ"ז כ' לרמב"ם אין הפירוש כהר"ב אם הביא החשוד יותר מותר למכור לו כדים, דא"כ קשי' רישא למה לו התרת לו למכור יותר מט"ו כדים, אלא סיפא פרושה אם הביא יותר מותר היינו בכלי שלו מותר לקיים אבל לא למלא כ"כ כדים ממנו דהוי כמכניס לאוצר. ולענ"ד ל"ק קושיתו על הרב, דלכתחלה לא יתן לו יותר מט"ו, דיותר מט"ו כדי יין לא מביא מן ההפקר, והוי לפני עור, אבל אם כבר אסף בכליו ואמר שהוא מההפקר מותר ליתן לו כלים. ואף לפרושו הו"ל להר"מ להביא דין הסיפא. אבל האמת שהרמב"ם ס"ל דהאי ואם הביא יותר מכאן מותר, קאי על מה שאמר: שכן דרכו להביא מן ההפקר, ר"ל ט"ו כדים, וע"ז אמר אם הביא אדם יותר משעור זה מן ההפקר מותר ולא קאי כלל אחשוד, דלדידי' לא אמרינן מותר. והעירנו לזה מל"מ פ"ח דשמטה שכ' הר"מ היוצר מוכר ט"ו לחשוד, וכ' במל"מ דין סיפא דמתני' אם הביא יותר מותר, בפ"ד הלכה כ"ד, וזה לשון הר"מ: ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאים מן ההפקר ט"ו כדי יין וכו' ואם הביא יותר מזה מותר. הרי הדין מפורש, ולזה כיון רבנו. — משנה ח', בתוס' חדשים בית שמאי. נ"ב: ע"ז ט"ו בתוס'. התוס' כתבו פרה חורשת מותר, דאימור לשחיטה זבנה, ושדה מותר דאימור לשנה הבאה יזרענה; והא דקונה עכשיו, שאינו מצוי בכל זמן, אבל כלי מחרישה מצויים ואין לומר לשנה הבאה זבנה, וכ' וס"ד דמקשה אף באלו נאמר לשנה הבאה קונה. משמע מזה דפרה נמי אי לאו דאמרינן לשחיטה זבנה, לא הוי שרי למכור, ולא אמרינן לשנה הבאה זבנה דשכיחי, לפ"ז אם אומר שקונה הבהמה לחרישה לשנה הבאה אסור למכור, וכן במעות, וזהו דקמ"ל מתניתין וכולן בפרוש כגון בהמה לחרישה אשנה הבאה אסורין. — משנה ט', ברע"ב החשודה וכו' לאחר הבעור, נ"ב דו"ק. כן פרש ר"ש ורש"י גטין ס"ב לאחר הבעור. אבל להרמב"ם שהביא תי"ט מ"ו אף קודם הבעור שאם קצר כדרך הקוצרים וכו' וכל ספיחי השדה אסורים מדרבנן. מיהו גם לר"ש אסור קודם הבעור אם חשודה להביא מן המשומר. ואפשר כיון דאיכא ספקות לא חיישינן כמ"ש הרע"ב והר"ש סוף מ"ז. — בתי"ט ד"ה אבל וכו' כיון שלא קרא לה שם. נ"ב: צ"ע. אפשר שר"ל הלשון מגומגם אם לא קרא שם אינה אל ז והעקר כל זמן שמוקפת לעיסה איננה חלה, וכשקורא שם חלה מסלקה עם קריאת שם כמ"ש רש"י סוטה ל'.

פרק ו׳

משנה ב'. **עושין בתלוש נ"ב. ע' פ"ח מ"ז ר"ש ור"מ ותוס'**. בת"כ לא תבצור כדרך הבוצרים וכו' מכאן אמרו התאנה של שביעית אין קוצין במוקצה ואין דורכים ענבים בגת כדאי' פ"ח מ"ו דצריך שנוי. ובתלוש אין אסור אלא מדרבנן כמ"ש הרב כאן דקרא במחובר איירי. ולדעת הר"ש פ"ח מ"ו הכל בשמור איירי, אבל במופקר מותר כדרכו, רק צריך לאכול בקדושת שביעית. ומ"ש בת"כ והיתה שבת הארץ מן השבות אתה אוכל ולא מהמשומר, היינו שיפקיר, אפי' נטעו בשביעית אז מותר כדאי' פ"ד מ"ב (ולרמב"ם אסרו רבנן לאכול ספיחים חוץ מאילנות ועשבים) אבל הרמב"ם לא מחלק שכתב פירו' שביעי' לוקה אם קצר כדרך הקוצרים קצר וצריך לשנות ואין חלוק אלא דבשומר פירותיו בטל עשה תשמטנה ונטשתה. א"כ במופקר נמי לוקה אם קצר כדרכו. ושטת תו"ס ר"ה ט' שמור מה"ת אסור באכילה וכן דעת רז"ה. לפ"ז לרמב"ם עושין בתלוש בסורי' מיירי אף במופקר דגם זה מה"ת אסור בארץ בלא שנוי אם עדיין מחובר, ולתו"ס דוקא במופקר, דשמור הכל אסור מה"ת בארץ. וראב"ד בתמים דעים סימן רמ"א פסק נמי משומר מה"ת אסור ודוקא אם ישראל שומרו דעבר על השמטנה ולא אם גוי שומר שדהו. — שם כלל אומר ר"ע. נ"ב תענית .. כ' שצ"ל תענית ו' ע"ב, שכתבו שם אע"ג דלר"ע כל הספיחים אסורים מה"ת, ספיחי אילנות מותרי.

פרק ז'

משנה ב'. **בתי"ט כל שאינו** וכו' **שאינו מתקיים**. **נ"ב דייק מקרא**. אפשר דקשי' מנ"ל לחלק מה שאינו מאכל אדם או בהמה אין צריך לבער אפילו אינו מתקיים, ומיני צבעים מבער אם אינו מתקיים? וכ' דגבי מאכל כתיב ולבהמתך ולחיה תהי' כל תבואתה לאכול וילפינן כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער, היינו מה שהוא לאכול, ומה שאינו לאכול א"צ לבער, אבל מיני צבעים דילפינן בב"ק ק"ב מלכם לאכלה במי שהנאתו וביעורו שוין, ובכל שבת הארץ יהי' לכם לאכלה בשוה, ואם אינו מתקיים בארץ, אינו לכם בשוה. — משנה ג', בתי"ט קליפי וכו' להסקה. נ"ב ק' אגוזים. קשי' לי' דהרמב"ם כ"כ גם על קליפי אגוזים והם לצביעה קיימי כמ"ש הרב. ועוד תמהני בב"ק ק"א בגד שנצבע בקליפי שביעית ידלק פרש"י קליפי פירות דאסור לעשות סחורה בפירות שביעית, דלעצמו מותר כדאי' במשנתנו וברמב"ם רפ"ה דשמטה וגם ע"כ לאחר זמן בעור איירי דקודם לזה יאכל כנגדו פ"ח מ"ט. והרמב"ם לא הביא דידלק בנצבעו לסחורה? ואם נאמר שיש לקליפות בעור, י"ל שכולל זה במה שאמר פ"ז דשמטה הגיע שעת בעור שורף, אבל כיון דס"ל דאין בעור לקליפות, הו"ל להביאו, להשמיענו בנצבע לסחורה ידלק כמ"ש בהלכה ה' שגם דמי שביעית בהגיע זמן הבעור צריך לאבד. עכ"פ מצינו מקום בש"ס שבשביעית בהגיע זמן הבעור בשרפה ולא די בהפקר, וסרה תלונת הרמב"ן מרמב"ם הביאו כ"מ בפ"ז. — בתוס' חדשים ד"ה הרב וכו' לא מצאנו ברמב"ם. נ"ב: פ"ה דבכורות, ולק"מ. כונתו מה שהקשה בעל ת"ה, כיון שמכירה אינה אסורה רק לעשות סחורה, דלמא בשחוט נמי? יגיד עליו רעו, ולא בתרומות משום תקלה, ה"ה בבכור אסור לסחורה משום תקלה וזה בחי, דאסור בגיזה ועבודה. ומ"ש הרב שחוט שרי למכרו, לסחורה קאמר. — תי"ט ולא בנבלות וכו' מיהו קשיא לי'. נ"ב: דלמא כחלב. ר"ל הש"ס הכי פריך דלמא חֵלֶב כחָלָב דאמרי' בפסחים כ"ג שהתירה התירה בפרוש כל הנאת חלב אף לסחורה ופריך דלמא בחָלָב נמי, ומנ"ל היתר אכילה. ועי"ל במשנה ד' מתיר למכור נזדמנו לו טמאין וה"נ בדוד וכ"כ במל"מ. אבל מה שהוכיח מל"מ מדכתב הרמב"ם אסור לעשות סחורה חוץ מחֵלֶב שלא אסרוהו מדכתיב יעשה לכל מלאכה, משמע שאר אסורים מה"ת אסור למכור, דאלת"ה דלמא חלב נמי אסור מדרבנן כשאר אסורי' שמותרי' מה"ת למכור, אין זה הוכחה, כי כונת הר"מ למ"ש הטו"ז מה שהתירה התורה בפירוש, אין כח לחכמים לאסור, וז"ש לא אסרוהו כיון שהתורה התירה, אבל שאר דברי' לא התירה בפרוש. מיהו על סברת טו"ז (כתבוה התוס' חגיגה י"ח) יש לפקפק, דבחולין י"ב כתבו אף שהתורה התירה בשר תאוה, י"ל דאסור מדרבנן ועי' הו"י סי' קמ"ב. — משנה ז, תי"ט ורד וכו' בדברי הרב. נ"ב לענין אכילה. ר"ל קודם זמן בעור אין אסור אכילה אלא הפסד וסחורה, וס"ל הרב שאין אוסר לענין זה אלא ממשו, אבל לאחר הבעור דאיכא אסור אכילה טעם כעקר. ומה שלא חל שם אסור עליו קודם הבעור, א"צ לבער, ומ"ש הרב קודם הבעור אוסר נמי בנ"ט היינו ממשו של אסור שנמוח. וסרה תמיהת תי"ט על הר"ב פ"ט מ"ה דפסק כר"ג, וכן ברמב"ם רפ"ז פסק כר"ג דטעם אינו אוסר, ובהלכה כ"א כ' ורד ישן אוסר השמן בנ"ט כיון שכבר נתחייב בבעור. אבל מ"ש בת"ח דהרב ס"ל נמי קודם בעור יאכל בקדושת שביעית, ל"נ, דהכל מותר משמע כחולין וכ"כ הר"ש.

פרק ח'

משנה ב'. **ברע"ב שנתנה להדלקת הנר** וכו' **אבל בטהור**. **נ"ב עי"ן יבמות ע"ד ושבת**. דברי הרב כן דברי ר"ש ורא"ש דמלא בערתי ממנו בטמא ילפינן בטהור מותר. ורבים מתמיהים דספ"ק דמ"ש איתא כל שהוא חוץ לאכילה ושתי' וסיכה יאכל כנגדו, ורש"י ביבמות ע"ג ע"ב אוסר בהדי' הדלקה בטהור, וכ"כ בש"ה, דמ"ש הר"ש מלא בערתי ממנו בטמא בטהור מותר נגד יבמות ע"ג דיליף ממנו בטמא אסור אבל אתה מבעיר תרומה טמאה? אבל מ"ש רבנו: עי"ן יבמות ע"ד ושבת . . . למודתי ישוב. דמסקנת הש"ס שם דלרבנן דס"ל למדין ומשיבין ילפינן דתרומה טמאה בשרפה ונתתי לך משמרת תרומותי ב"ב תרומות מדבר וטמאה להסקה, וגם לזה אין אנו צריכין, דבשבת כ"ה ע"ב אמר רב נחמן בר יצחק דהיתר הדלקה ילפינן מתתן לו, וקיל"ן כרנב"י דבתרא הוא אפילו כנגד רבא כמ"ש הרא"ש בב"מ פ"ג סי' י"ד ותוס' בב"ב דף מ"ו ע"ב. ומסקינן שם ביבמות דלא בערתי ממנו בטמא מיותר, אלא דממנו בעי להיות מופנה לדרוש גז"ש מפסח דערל אסור במעשר, א"כ למסקנא כל תיבת בטמא מיותר, ושפיר יש ללמוד לא בערתי בטמא, אבל בטהור מענה ועכ"פ אין סתירה משם. — משנה ג', תי"ט הכרשין וכו' פ"ק מ"ב. נ"ב: פ"ק דכלאים. — משנה ו' ברע"ב במוקצה כלי, נ"ב: ג' מקצה. כונתו דהר"ב והר"ש שפרשו מוקצה כלי, גרסו מקצה כערוך, דמוקצה הוא מקום לשטוח בו תאנים כדאי' ערובין כ"ב וק"א וביצה ל"ד. וגרסת מהרש"א ר"ה דף ט' במקצע והוא כלי לחתוך בו דבלה כדאי' שבת קנ"ג. — משנה ה' אין לוקחין נ"ב: עי' ירושלמי וקדושין נ"ב. בירושלמי אי' אסור לקדש אשה בדמי שביעית, וזה לכתחלה, דבקדושין נ"ב המקדש בפירות שביעית מקודשת, וכ' תוס' בדיעבד כל חפץ נקנה מדמי שביעית (אע"ג דקי"ל כרבא לא מהני, שאני הכא דכתיב קודש תהי' שתופסת דמיה, ש"מ הקנין קיים) וכתבו וכן מוכח מדף נ"ו מכרן וקדש בדמיהן של ערלה מקודשת עכ"ל. פרוש כיון דדמי ערלה אין אסורים מה"ת (עי' ע"ז נ"ד) יוכל לקדש בהם. ובדף נ"ו ע"ב כתבו הא דלא תנא קדש בדמי

שביעית מקודשת, דדמיהם נאסרי' אחר הבעור. משמע קודם זמן בעור הוי קדושין דהרי מותרים בהנאה אם אכלם בקדושת שביעית, משא"כ לאחר זמן הבעור, וקושי' מהרש"א שם סוף סוף שביעית מותר בהנאה, לק"מ, דודאי אם בשעת הבעור הוציאם מביתו מותרים לאחרי', וזה הנאתו שיוכל ליתנם לאחרים כמ"ש תו"ס פסחים נ"ב ע"ב, אבל אם השהה בביתו אסורות לו לעולם, ואם מכרן אף הדמין אסורין ואינה מקודשת.

פרק ט'.

משנה י'. **ברע"ב ונלקחים** וכו' **מעם הארץ. נ"ב תוס' סוכה.** כתבתי בפ"ד מ"ג דהתם ע"ה אינו חשוד על השביעית, וא"כ תקשי למה אנו חושדין אותו בפירות שכיוצא בו נשמר שהוא שומרן, והא בודאי חשוד כהאי דבכורות דף ל', מן המופקר נמי ליחוש? ואפשר בחשוד נמי בדברים שאין דרכן לשמור, לא מחזיקן אסורא. אבל בכפות תמרים בסוכה ל"ט ב' דמיירי באינו חשוד אלא שאנו חושדין בנשמר, שלקח פירות הללו מאיש אחר ששמרן, אבל פירות שאין דרכם לשמרן לא חיישינן. וכן יש להסביר דברי הרמב"ם בפ"ח דשמטה. ולרמב"ם בפ"ד דשמטה שכל מה שגדל בשביעית אסור מדרבנן וכ"ד תו"ס פסחים נ"א ע"ב, מיירי הכא בירקות שאין דרכם לזרעם כמ"ש תי"ט פ"ז מ"ג. ורהב"ד בת"ד סי' רמ"א ס"ל ג"כ דספיחים אסורי' מדרבנן. — משנה ב', בתי"ט לבעור וכו' הרב כתוס'. נ"ב: וכן בירוש' ותוספתא וכן נ"ל ברש"י. מ"ש וכן דעת רש"י. בפסחים נ"ב ע"ב הי' לתו"ס הגרסא ברש"י לאחר הבעור נותנם למרעם חיה ובהמה וכתבו דזה אינו, דמותרי' באכילה, אבל הגרסא הנכונה ברש"י שנותנם במקום דריסת אדם ובהמה, הביאה הרא"ש פ' בהר וכ"מ פ"ז דשמטה, והכונה שצריך להפקירם לאדם ובהמה כדכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם חית השדה. — ברע"ב שפלת וכו' אוכל בשפלת דרום. נ"ב צ"ע. פרוש הרב לקוח מפ"מ לרמב"ם. וצ"ע דמשמע בשפלת לוד אוכל כל זמן שאוכל בשפלת דרום אבל בהר שלה אינו אוכל אלא כל זמן שאוכל בהר המלך, ובמשנה ג' פרש הרע"ב שאוכל עד שיכלה האחרון שבעבר הירדן דכל המדינה כאחת נחשבה וכן דקדק בר"ל? ואפשר ששתי מדינות שפלת לוד והר שלה לקולא יצאו, אף שבכל מדינת עבר הירדן כלה לחיה, אוכלין שפלת לוד והר על סמך שפלת דרום והר המלך דסמוכה אצלם אע"ג שהם מיהודה וצ"ל דמשנה ג' וכן מ"ש בפסחים נ"ג אין חיה שביהודה גדלה על פירות שבגליל על על הכלל נאמר ולא על הפרט.

פרק י'.

משנה ב'. **החודש מעובר משמט. נ"ב עי' ר"ש והסוגיא בל"ק דמכות.** בר"פ השואל פליגי בהלואת י"ט ר"י אמר לא נתנה ליתבע ורבה אמר נתנה ליתבע. ופריך ממשנתנו דאמרה משמט, בשלמא אי ניתנה ליתבע בשאר שנים משום הכי משמט דקרינן בי' לא יגוש, אלא אי אמרת לא נתנה ליתבע, אמאי משמט דלא שייך לא יגוש? שאני התם כיון דאגלאי מלתא למפרע דחול הוי, לא הוי הלואת יו"ט. וכ' הר"ש תימה דמשמע דלמאן דאמר נתנה ליתבע אתי' מתני' שפיר, ואמאי, והא עד כאן לא פליגי אלא לאחר יו"ט אבל ביו"ט עצמו כולהו מודו דלא יכול לתבעו, ולא קרינן בי' לא יגוש בשביעית, דמאי דקרינן בי' לא יגוש אחר כך אינו מועיל, מידי דהוי אמלוה לחברו לי"ד שנים דאין שביעית משמט, כיון דבשביעי' לא שייך לא יגוש. וע"ז כ' רבנו דלק"מ דבמכות דף ג' איכא תרי לישנא, ולל"ק המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו אע"ג דהשתא לא קרינן בי' לא יגוש, סוף אתי לידי לא יגוש. וליסנא בתרא שביעית אין משמטת, כיון דבשביעית לא שייך לא יגוש. ולפ"ז בסו"א דבש"ס בשלמא אי ניתנה ליתבע אחר יו"ט ניחא, זה הבשלמא קאי ללישנא קמא דמכות דקרינן לא יגוש על הלואה שיכול ליתבע אחר שביעית, והמקשן בעי לומר דלרבה עכ"פ אפשר לפרש מתני' דשביעית על דרך זה, אבל לרב יוסף א"א ליישבה בשום אופן. ולמסקנא כיון דאגלאי מלתא למפרע דחול הוי הוי תביעת חול, הכי נמי כיון דחול הוי, הי' יכול לתבעו בו ביום, דאכתי שביעית הוי, וממילא אף ללישנא בתרא דמכות ניחא דביום עצמו שעדין שביעית ועדין חול הוי יכול לתבעו. וכעין זה כ' היעב"ץ. — משנה ג', ברע"ב השמטת כספים בזה"ז דרבנן. נ"ב ע' של"ה. השל"ה וכן התומים הזהירו מאוד על זה, כיון דבזמן ישוב הארץ השמטת כספים גם בח"ל מה"ת. ודבר תימה ברא"ש פ' בהר השמטת כספי' ביובל וזה אינו, עי' ת"כ ותו"ס ר"ה כ"ט. — משנה ה', ברע"ב כותבין וכו' שימסור שטרותיו בב"ד. נ"ב: „לב"ד". לאו דוקא, דבמשנה ב' אמרינן המוסר שטרותיו לב"ד אין משמט, דלא קרינן בי' אשר יהי' לך עם אחיך וכ"כ הב"ח שהמוסר שטרותיו לב"ד אין צריך פרוזבל ודי אם מסרם לב"ד אף שאינו חשוב ובפרוזבל לא הי' מוסר שטרותיו לב"ד רק אמירה בעלמא וכותבין. ולפסק הלכה יוכל לומר בע"פ לכל ג' שירצה מוסר אני לכם כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, ואין צריך פרוזבל עי' פרישה סעיף כ"ג. — משנה ז', ברע"ב כוורת וכו' ואינה מחוברת. נ"ב ע' ירושלמי. פרש הרב לקוח מירושלמי דר"א איירי במונחת ע"ג קרקע אבל ע"ג יתדות כ"ע מודי שאינה כקרקע, אבל מבבלי ב"ב ס"ו משמע דלר"א אפי' מונח ע"ג יתדות כקרקע דמי. מיהו מרשב"ם שכ' חשיב לי' מחובר אפילו אם אין הכוורת ממש מחוברת בקרקע, משמע מונחת ע"ג הקרקע בעינן. — בתי"ט פטור וכו' וחייב מלקות, ר"ל מרדות. נ"ב ע' קדושין כ"ח. שם אמרינן הקורא לחברו ממזר סופג מ', פרש"י קנסו לי' מכת מרדות. ובתו"ס משמע דלא ס"ל כן דיהבי טעם שלוקה מ'. ובא"ר סי' תנ"ה כ' מירושלמי ביצה פ"ה שכתב בורר

בי"ט סופג מ', ומשמע לי' לטור דמרדות מלקות מ' כעין של תורה. אבל הרמב"ם כ' בפ"ו דחמץ האוכל ע"פ מצה מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו וכן בערוך, ומשמע שאין שעור עד שיקבל עליו, וכן ברש"י חולין קמ"א ע"ב מרדות רדוי בתוכחה ואין לו קצבה עד שיקבל. ומג"א בסי' תצ"ו כ' שהוא י"ג מכות. ועפר"ח תע"א.

תרומות

פרק א'. משנה א', בת"א נוהג בו מד"ה. כ"ב: ,,גם בא"י" ר"ל לדעת הרמב"ם וסמ"ג ורשב"א והטור ותו"ס יבמות פ"ב ע"ב גם בא"י בזה"ז דרבנן ולראב"ד ור"ש מה"ת. וכן תו"מ חוץ מתירש ויצהר לרש"פ דרבנן ולרמב"ם מה"ת. — משנה ב' ברע"ב מעני אמו. כ"ב ,,ל"ד. ע' פ"מ וסוף דבריו אדיעבד קאי". מ"ש הרב מעני אמו לאו דוקא, דמצינו גם חרש ואינו מדבר ע"י חולי יבמות רפט"ו פקח ונתחרש. והרב לקח דבריו מפ"מ לרמב"ם שנתן טעם למה כל חרש מעני אמו הינו מדבר, שלא שמע אחרים מדברים. ופ"מ כ' בסוף דע כי שנולד באדם החרשות אחר ששמע או אלמות אחר שהי' מדבר, מותר לו לתרום. וזה תמוה הלא אינו שומע הברכה? (דאלם י"ל שומע הברכה מאחר עי' ש"ע י"ד סי' א') וע"ז כ' ,,אדיעבד קאי" כדין המשנה. — משנה ג', ברע"ב לי' לי' לר"י. כ"ב ר"ש וירושלמי וחולין דף (חסר). כונתו דודאי הי' לי' לר"י מאת כל איש למעט קטן, אבל לדידי' דוקא בהקדש נדבת לבו דבתרומת המשכן כתיב, אבל תרומה דחובה אפי' קטן כמ"ש ר"ש. ובירושלמי הי' אף דקטן יש לו מעשה כדאי' מכשירין פ"ו, ס"ל לחכמים דפליגי על ר"י שאני תרומה דכתיב ונחשב ויתכן דר"י ס"ל אם מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו יש לו מחשבה מה"ת כמש"ד בחולין י"ג. ובירושלמי אף בתירא של אביו ס"ל לר"י דהוי תרומה, אף דאין שליחות לקטן, י"ל דמצטרף מעשה קטן למחשבת אביו דבתרומה כ' ונחשב. וערש"י ב"מ ע"א ע"ב אין שליחות בתרומה לקטן ילפי רבנן מכל איש אשר ידבנו. ועתו"ס סנהדרין ס"ח ע"ב בדעת אחרת קטן זוכה לאחרים, וה"נ לר"י זוכה לכהן ע"י הפרשתו. — משנה ה', בתי"ט ולא ממעשר כ"ב: מל"מ. — שם דהי' לא תימא כ"ב: נ"ל וקשי' לי. המל"מ כתב לרמב"ם מיירי כאן שטבול לת"ג, דהקדימו בכרי שלא בשבלים, וניטל ממנו ת"מ, ואפ"ה אין תורמין על הטבול לת"ג ולת"מ, כיון שאינם שוים, וכ"ש בנטל ת"ג ולא ת"מ שאין מפרישין ממנו על טבל. אבל הטבול לשתיהן, מפריש ממנו ת"ג על טבל אחר לפי חשבון, שישייר עשירית לת"מ, וט' חלקים נוטל לת"ג על הטבל. ונראה דהא"ג דמספרי שמביא הרב: כל זמן שמוקדשו בתוכו נעשית תרומה לאחרים, להר"מ

פרושו את מוקדשו היינו כל התרומות שלא הפריש עדיין כלל, שאז מותר ליקח כל התבואה בכרי לת"ג לאחרים, אם ישייר עשירית לת"מ לעצמו, וכ"כ בפ"ג דתרומות הלכה כ"א וכ"ב. ו"כ מל"מ שאא"ל כפרוש הרב, דאם אין בכרי חיוב ת"ג הרי מפריש מן הפטור על החיוב. והכ"מ מפרש דרמב"ם מיירי שהפריש ת"מ ולא ת"ג כמ"ש המל"מ, ואעפי"כ אין תורמין על המחייב בתרומיהו. וע"ז הקשה תי"ט שהר"מ פסק בפ"ג פירות טבולין לת"ג תורמין מהם? והגיה רבנו בתי"ט: ,,וקשי' לי הרי פסק" ,,דקושי' היא. ובאמת לק"מ דהר"מ מיירי דטבולין נמי לת"מ, דלאו ברשיעי עסקינן שיפריש ת"מ קודם לת"ג. — בתי"ט ולא מן החיוב. כ"ב תוס' ר"ה ד' י"ב וירוש'. התוס' כתבו שם כל השעורי' למעשרות התאנים משיבחילו, ענבים משהבאישו הם הבאת שליש ונתן סימן הנראה לעינים, אבל בתבואה וזיתים אמר משהביאו שליש, שאינו יודע סימן מובהק הנראה, ועקר הטעם שאז צומח כשיזרע. ועדין קשה למה אמר הירוש' בתלתן משתצמח ולא משהביא שליש? זה לשון תוס': בירוש' פ"א דמעשרות גבי התלתן משתצמח, אר"ז עשר תבואת זרעך שנזרע המביא זרע, יצא פחות משליש שאינו מצמיח. דקדקו גבי תלתן משתצמח תני' פחות משליש אינו מצמיח, דעל תלתן עצמו אמר בירוש' ,,משתצמיח, כיצד בודק? נותן לתוך ספל של מים וכו' ואח"כ מאמר הדש: אר"ז כתיב עשר תבואת זרעך, יצא פחות משליש שאינו מצמיח. ומדאמר בתלתן כיצד הוא בודק, ולא קאמר משהביא שליש כמ"ש בתבואה, גם לא נתן סי' בתבואה נותן לתוך ספל וכו', ש"מ בתבואה ל"צ סי' אחר דהביא שליש נראה לעינים, אבל בתלתן לא תלי' בשליש וכ"מ מהרע"ב במעשרות. והרא"ש כ' לכך נתן בזיתים ותבואה סימן שליש, ובתאני' משיבחולו, דתבואה חזי לעמילן של טבחים קודם שליש, ושמן שלא הביא שליש חזי לעדון בשר כדאי' פסחי' מ"ב, שבת פ', וסד"א לחייב במעשר קודם הבאת שליש טפי מתאנים משיבחילו וענבים וכו' שהוא בעצמו שליש, ויתכן תלתן נמי לא חזי קודם שליש, להכי נקט משתצמח. — בתי"ט ולא מן התלוש וכו' וקשיא. כ"ב רמב"ם. אפשר שכונתו לפמ"ש הרמב"ם בפ"ה דתרומות כל שבידו להו מחוסר מעשה, והאומר פירות תלושין יהי' תרומה על המחוברי' כשיתלשו, או המחוברי' כשיתלשו יהי' ת' על התלושים דבריו קיימין, ה"ה באומר המחוברי' כשיתלשו יהיו תרומה על אלה המחוברי' כשיתלשו, נמי דבריו קיימין, ולהכי לא אמר מן המחובר על המחובר לדייק מיני' דיש אופן שאפילו מחובר על מחובר מהני ומכ"ש אם א' תלוש. — משנה ט', ותורמין שמן. כ"ב: תר"י ברכות פ"ח כל שטבולו דמשקה. קשי' לי' לשטת תר"י שם שכתבו תו"מ מה"ת אינה אלא בדגן יין ושמן, ואפי' זיתים וענבים קודם שנעשו יין חיובם מדרבנן, א"כ איך מותר לתרום שמן ויין על זיתים וענבים, הא הוי מן החיוב מה"ת על הפטור וכן קשי' על מתני' ד' דאין תורמין זיתים על שמן וקאמר בירושלמי הטעם

מפני גזל השבט, תיפוק לי' דהוי מן הפטור מה"ת על החיוב. ומצאתי קושי' זו בתר"ע. ולענ"ד לק"מ דתר"י הם תלמידי רשב"א ורמב"ן והם ס"ל כרמב"ם דכל תו"מ בזה"ז מדרבנן ומשניות בזה"ז איירי כדמוכח מפ"ז דתרומות מ"ה. — משנה י', תי"ט על דבר וכו' זו וחכ"ל זו. כ"ב ל"ב. לא נראה, וכי כעורה מ"ש הכי במתני' מדבר שלא נגמר על שלא נגמר. גם מ"ש שפשוט שאין לזה דין מעשר כלל, במתני' אמר תרומתו תרומה. — שם ואם תרמו וכו' צריך לחזור ולתרום. כ"ב מ' מי חטאת. למה במשנה ה' יחזור ויתרום? מוקי בירוש' שנאבדה הראשונה אבל בלא נאבדה ממתין עד שנעשה זיתים שמן וקורא שם תרומה מחדש על תרומה שהפריש וא"צ תרומה אחרת אבל הרמב"ם סתם דצריך תרומה שני'. (ולתי"ט אשתמיט הירושלמי, דלירוש' ספקו במ"ח בד"ה ויחזור, אין לו רגלים, דלא ימצא שיתן לכהן שנים) ומפ"ה דתרומו' הל' ד', י"ח, י"ט, נ' דסמך הרמב"ם עצמו על פ' אחריתא דירוש' דאמר אף דהמפריש על לא נגמר מ' תרומתו תרומה, המפריש שמן על זיתים הנכתשים ת"ת, ויחזור ויתרום, שאם התרומה הראשונה די, הי' עושה שמן מועט בטהרה ויפרש מזה על הכל ומי חטאת בטלין (עי' שנות אלי'). וטעם דמתני' ד' שמן על זיתים אין תרומה כלל משום גזל השבט וטרחתו. וראב"ד בעדיות פ"ה מסיק דמ"ד אתי' כר' יוסי, ומ"י כר"מ. —

פרק ב'. משנה א', תי"ט אין וכו' לא בעינן. כ"ב „עי"ן" תו"ס גטין ל' ע"ב כ' מדרבנן אף ה"מ מן המוקף אטו ת"ג ואקילו בשביעי"ת כדאי' יבמות נ"ג ולראב"ד דוקא ישראל המפריש מעשר לא בעי מן המוקף, אבל הלוי המפריש תרומת מעשר צריך. ועמל"מ פ"ג תרומות. — משנה ב', בתי"ט היה וכו' הרמב"ם פסק כר"י. כ"ב פרש אחר וע' בכורו'. פ"ה דהל' תרומות כ' אין תורמין מן הטמא על הטהור, ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה, במזיד תרומה ויחזור ויתרום ובד"א שלא ידע הטומאה, אבל אם ידע ושגג שמותר לתרום מן הטמא על הטהור, הוא כמזיד. א"כ מפרש הרמב"ם דברי ר"י אם הי' יודע בו בתחלה, באומר מותר, לא בידע בתחלה הטומאה ושכחה, וזה שפרוש זר מאד. אמת שבירושלמי מסיק לר"י אומר מותר בכד"ד מזיד הוא, אבל אין מפרש כן דברי ר"י במתני'. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שט"ס ברמב"ם, וצ"ל: אבל אם ידע ושכח או שגג שמותר לתרום מן הטמא. א"כ כולל ב' דיני ר' יהודה, ובדין אומר מותר, בבכורו' כ"ג כתבו תו"ס אומר מותר שוגג לענין מבטל אסור לכתחלה וכ"כ רמב"ם רפ"י דתרומו' אם לא ידע שהיא במיתה אע"ג שידע שהוא תרומה ומוזהר עלי' נקרא שוגג. ובודאי אין חולקים על ירושלמי. וכ' דוקא כאן דינו כמזיד, דאף שסבר שאין אסור, מ"מ יודע שמפסיד לכהן כשנותן לו תרומה טמאה, להכי קנסוהו אף בלא ידע האסור (בתרה מן הרעה לא קנסו, דעכ"פ חזי לכהן כמ"ש הר"ש) אבל אם סבר מותר לבטל אסור, את מי עשק? תדע דר"י מחמיר כאן בשכח, ובשאר אסורים מקרי שוגג עמג"א ר"ס ש"ח, ועוד דר"י בדרבנן לא קנס שוגג אטו מזיד, גטין נ"ד, וכאן דכל האסור דרבנן כמ"ש הר"ש קנס. וקצת דמיון לזה מ"ש באה"ע קע"ח אם סברה שמותר' לזנו' אסורה לו, דעכ"פ מעלה, משא"כ בשוגגת. ועוד יש לחלק היכא דאסור בעין והיכא דנתבטל. — משנה ג', בתי"ט המעשר וכו' אסור לו לעולם. כ"ב: מתני' ר"מ ומזיד עד מ"ש ומעשר נמי, והרב להלכתא. אין כונת המשנה דלמעשר יהי' אסור עולמית, דמבשל נמי לא אסור אלא עד מ"ש, דמתני' ר"מ היא כמ"ש תו"ס גטין נ"ד, והוא ס"ל מבשל במזיד יאכל במ"ש, א"כ שפיר קתני בהדא בבא המבשל והמעשר במזיד לא יאכל אלא במ"ש. והרב שפרש בשבת אסור לו עולמית, היינו להלכה כר' יהודה כדאי' חולין ט"ו דס"ל כן בשבת, ולדידי' דוקא בחד"א לא יאכל עולמית, אבל מעשר ומטביל וכן במלאכת שבת במידי דרבנן בשוגג לא קנסו ובמזיד מותר כמ"ש רמב"ם פ"י ופכ"ג דשבת, וט"ע סי' ש"ז ושל"ט, ולכן לא פרש הרב כן אלא לענין יאכל ולא לענין לא ישתמש דמתני'. — משנה ד', ממין על. כ"ב: תמורה ה' לאו דוקא. אפשר שר"ל מאי דאמר שם: הו"א כי תרם מהאי אהאי לא לקי כ' רחמנא ראשית, דמשמע שיש כאן לאו, ובאמת אין כאן אלא עשה כמ"ש הרב ס"פ, וע"ז כ' רבנו: לאו דוקא אמר לא לקי, דמאסור אפי' דרבנן נמי קאמר הכי עימ"ש סוף שביעי', ובזבחים ט' למלקא עלה בלא יגאל, ובאמת אין לוקין, רמב"ם פ"ו דבכורו' (לתו"ס תמורה ו' ע"א לוקין) ובז"י מצאתי שכונת הש"ס כי תרם על שא"מ הו"א תרומתו תרומה והאוכל דגן האחר אינו עובר בלאו דטבל. — משנה ד', חטים אחד. כ"ב: „במקום דלא קפיד". רפ"ב דפאה נחשבות כשני מינים כיון דקפיד ועשאן ב' גרנות. ובפ"ד דתרומות לבנות אין מעלות השחורה אף שהן מין א', מ"מ הלבנות אינן בכלל הספק. ומיהו בחולין קל"ו ע"ב משמע דמתני' כאן ר' אלעאי דס"ל כן לב"ה, אבל לת"ק שני מיני חטים אין תורמין לב"ה מזה על זה. ובכ"מ תמה כיון דמתני' סתם ומחלוקת בחולין למה פסק הרמב"ם כל מין חטים ותאנים א' ותורמין מזע"ז? ולק"מ סתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כמתני', יבמו' סוף ד' מ"ב. ובגליון לדודי בעל י"ד השיב עליו מבכורו' כ"ד דיליף שאין תורמין מיין על שמן מחלב תירוש וחלב יצהר ליתן חלב לזה וח"ל, ודגן יליף בק"ו, מה אלו שאין שייך בהם כלאים, מכ"ש דגן ששייך כלאים במיני תבואה שאסור במין שא"מ, א"כ למדנו ק"ו על דברי' שהם כלאים אבל ב' מיני חטים אין כלאים. ובא"ח סי' רנ"ה כ': שני מיני תאנים מברכין שהיינו עכאו"ה, אף דלענין הפרשה א' הוא, היינו דאין לנו למוד אלא על מה שהוא כלאים זב"ז, אבל לענין העלאה בפ"ד דתרומות קיל"ן כרבא דאזלינן בתר שמא. ולמ"ש אין ראי' מפ"ד דתרומו' דשם תלי' במה שנכנס בספק. — משנה ו', תי"ט ותורמין זיתי וכו' מדברי ר"י. כ"ב רמב"ם. הרמב"ם בפ"ה דתרומו' לא ס"ל כתי"ט שהוא פסק כת"ק.

תורמין בכל קטן ואפ"ה מביא כל דיני משנה זו, דכ"ע היא. — שם תי"ט כל שהוא וכו' על הרמב"ם. נ"ב: ע' הל' ד'. אפשר שכונתו שהתי"ט הקשה למה הביא קרא אחר עדיפא מיני' קשה, שבהלכה ד' כ' התורם מנגמר מלאכתו על שלא נגמר מלאכתו וכו' בדיעבד תרומתו תרומה ולכתחלה אסור שנא' כדגן מן הגורן א"כ קרא לכתחלה דוקא ואיך יליף מהך קרא אין תורמין ממין. על שא"מ ומסיים אם תרם אין תרומתו תרומה.

פרק ג'· משנה א', ברע"ב יין וחומץ ב' מיני'. נ"ב: עין. הרמב"ם והר"ש ס"ל להכמים מין א' כדאי' ב"ב פ"ד ע"ב, ויוכל להפריש יין על החומץ, ואם במזיד הפריש חומץ על יין הוי מן הרעה על היפה ותרומתו תרומה, והכא מיירי שכיון להפריש יין, וכשבא חומץ הוי תרומה בטעות. — משנה ג', תרומת השני: נ"ב אף. עי"ן רמב"ם פ"ד דתרומו' שס"ל לר"י דשניהם תרומה. — משנה ד', תי"ט במה וכו' תמיהא. נ"ב ל"ק. במה דברים אמורים קאי על תרומת שניהם תרומה כשלא הרשה את חברו, זה לא שייך לחכמים, דס"ל שותף תורם שלא ברשות, ותנאי דר' יוסי נמי לא תלי' ברשות אלא בתורם כדין. — במתני' אין תרומתו תרומה. נ"ב: לרמב"ם אם שגה. בפ"ד דתרומו' פסק אפי' קודם שתרם אין יוכל בע"ה לבטל דבורו אלא אם שגה השליח קצת כגון שאמר לו תרום בצפון· ותרם בדרום דבכי ה"ג אף דליכא קפידא יוכל לבטל שליחותו בדבור אבל בלא"ה לא אתי דבור ומבטל דבור בתרומה והוא כר"ל בקדושין כ"ט. — משנה ה', ברע"ב הלכה כחכמי'. נ"ב: פ"ח דערוב (הסר). יגעתי הרבה ומצאתי הכונה. לכאורה קשה למה לא פסק כראב"י דמשנתו קב ונקי אפי' כנגד רבים הלכתא כותי' עי' י"ד מלאכי, אבל מצינו שאין זה מוסכם בפ"ח דערובין מ"י בתי"ט. — משנה ח', תי"ט עד וכו מכחישין זא"ז. נ"ב דו"ק. אינו מדוקדק, דאי מכחיש בפיו מה שבלבו ומדבר כנגדו קי"ל דברים שבלב אינם דברים, קדושין נ' יע"ש תו"ס פסחים ס"ג, דוקא אם טועה בדבורו ורצה לדבר כאשר עם לבבו, אז לא אמר כלום, אבל כיון לדבר נגד מה שבלבו, דבריו עקר. ועתו"ס נדרי' דבדברים שאנן סהדי שדעתו הי' לכך אמרינן בלב הוי דברים. — משנה ט', בתי"ט העכו"ם יפו דעת הרע"ב. נ"ב לא כרמב"ם. הכונה להרע"ב כל תרומת עכו"ם מדבריהם דס"ל בפ"ט דמדאי' יש קנין לעכו"ם להפקיע מתו"מ, אבל הר"מ פ"א דתרומו' ס"ל אין קנין לעכו"ם. והא דהכא פטור מה"ת היינו טעמא דמירוח עכו"ם פוטר עכ"מ. אבל מה דתנא הקדשן הקדש זהו מה"ת לרבי יוסי דחייב עליהם משום פגול ונותר זבחים דף מ"ה והכי קיל"ן דלא כר"ש דפוטר ועי' רמב"ם פ"ה דפסהמ"ק ולענין קדשי הבית דעכו"ם עי"ש תו"ס.

פרק ד'· משנה ד', ברע"ב פחת עשרה ותרם ממ'. נ"ב ירושלמי. בירושלמי וכן הרמב"ם מפרשים איפכא פחת עשרה א' מ"ס דהפחת והיתר לתרומה, וקאמר בירושלמי דאי לבעל בית א"כ הפסד וריוח אינם שוין, שאם בעל הבית נותן א' מנו"ן סאה ושלוחו תרם א' ממ"ם מן הני נו"ן סאה, א"כ הפסיד לבה"ב $1/4$ סאה. ואם תרם בשעור א' מששי"ך מהני נו"ן סאה, לא הרויח אלא $1/6$ סאה, ואין דרך לאמוד אדם יותר להפסד משכר, אלא ודאי שכר והפסד שוין ולתרומה אתמר. אם פחת עשרה לתרומה שתרם מנו"ן סאה $1/5$ סאה כאלו הם מ"ס סאה והפסידה תרומה $1/5$, או שתרם מהני נו"ן כאלו הם ס' סאה, דהיינו סאה וגם $1/3$, א"כ שכר והפסד לתרומה שוין. ולפ"מ לרמב"ם פחת עשרה הוא בשעור א' מששי"ך ופחת לתרומה בנו"ן סאה $1/6$ סאה, אי הוסיף לשער בשעור מ"ס והרויח לתרומה בנו"ן סאה $1/4$ סאה. — משנה ה', בת"ח ד"ה הרב. נ"ב עי"ן. לא מצא שר"ש גרס: לא למקום אחר, אלא הר"ש פירש בישראל בעצמו יוכל לעשותו ת"מ כדאי' בגטין ל', או מיירי שנתן לו הלוי רשות, ואז נתן אפילו למקום אחר יוכל לעשות. ולענ"ד חסרון אות בדברי הרב וצריך להיות או יתננו ללוי, דודאי גם הוא יוכל לעשותו ת"מ אם יש לו כ"כ טבל, אבל עפ"י הרוב אין לישראל כ"כ מעשר הטבול לת"מ, אבל ללוי איכא טובא, להכי או יתננו ללוי. — משנה ו', בת"ה ד"ה תי"ט כונת הרב. נ"ב: כפ"ה דר"ש. דעת הרב כפי' הראשון של הר"ש שלא יהא מודד לכהן בקטנה ויתן לעצמו בגדולה, בתחל' הקיץ הפירו' גדולו' והסל קטן ואינו מכיל הרבה, ממודד לכהן יו"ד שאין בקטנה, ובסוף הקיץ מודד לעצמו נגד הסלים שנתן לכהן, ואז כל סל ירויח הרבה יותר. — בתי"ט והשוקל וכו' מן האומד. נ"ב: לאבא אב"ג קמ"ל. — לכאורה תקשי טובא אף דלירושלמי דגרס משובח בשלשתן ליכא למשמע דאומד שרי, מיהו בהדיא קתני המונה משובח, ממי משובח ע"כ מן האומד. וכן הקשה ב"ד. ורבנו מישב הקושי' דאף דלדידן אסור לתרום עפ"י האומד מ"מ אבא אליעזר בן גומל ס"ל בבכורו' נ"ח ע"ב דמותר ומתני' דקתני המונה משובח קמ"ל אפי' לאבא אליעזר בן גומל. ודע דדוקא גבי תו"מ דהוי מב"מ ומשקל א' אמרינן השוקל משובח (וכן בערובין רפ"ה לר"י שוקלין בשר חמור נגד בשר אדם דגמירי משקל א' להם ור"י חולק) אבל באסור והיתר משערין בכמו' עי' פר"ח נ"ט ושו"ת עבה"ג. — משנה ה', בתי"ט רבי יהושע וכו' מכמות השני'. נ"ב ירוש' והפשר אף לר"ע. הר"ש הביא הירושלמי הא דשרי ר' יהושע מפרש בר פדיא שאם רצה טוחנן ומתיר. ולפ"ז נ"ל דר"ע חולק גם על זה אם ידוע מה נפלה לא מהני טוחנן. וליתא האי ליסנא בירוש' שלפנינו ובר פדיא לא קאי אמלתי' דר' יהושע ולא אמר שאם רצה. אלא מלתא באפי נפשי': בר פדי' טוחנן ומתיר, ר' יונה ור"י אפי' הטין בהטין טוחנם ומתיר, פי' הטין שחמתית ולבנה שנתערבה בהן חטה שחמתית ובגרוף כולן יש לבטלן טוחנן ומבטל, וקמ"ל לא לבד תאני' דתרומתן דרבנן אפי' בחטין מקילין בזה"ז דתרומתן דרבנן. ולא אליבא דר' יהושע אלא כיון שהלכה כר"ע, ויתכן דר"ע אוסר אם

רצה להכלן כמו שהן, אבל טוחנן ומתרין. ואין קושי' מהא דפסק הרמב"ם פי"ד דתרומו' כר"ע, ולא מייתי דורכן מותר, שהרי לא הביא גם בפי"ג הל' ז' דין דמשנה פ"ה ט' (לפמ"ש בירושלמי והביאו הרב) דמותר לטחון חטין שנתערב בהן תרומה אם יתרבו החולין עי"כ, מפני שאינו מפורש במשנה. והטעם כיון דדרך הכהנים לטחון המדומע אבל ר' יהושע ס"ל אפי' בלי טחינה מצטרף כיון שהם רוצה טוחנם, ולר"ע אסור כל זמן שלא טוחנם. והרב בזה תמיהת פמ"ג בסימן ג"ט על כנה"ג. ותי"ט הב' אם משנה האסור מה שהי' כדי לערבו מותר, והקשה זה לר' יהושע, ואנן כר"ע. ולפמ"ש ניחא. — משנה י', ברע"ב על פי וכו' ובכל כד. נ"ב דו"ק. הרב כ' בכל כד ק' לטרין חולין, א"כ קשה נרוף הכדין נ"ל? ובפ"מ לרמב"ם כ' אם בכל הכדין ק' לטרין, אפי' לר' יהושע דצריך ק' כדין, מ"מ אין צריך להיות בכל כד ק' לטרין, וכ"כ בשטה לבילה שאין בשום עגול ק"א, דאל"כ א"נ לטעם רואים. וכ' להגיה ברע"ב ובכל הכדין יש ק' לטרין חולין. ודע שהרמב"ם פסק כר' יהושע אם יש ק"א כדין הפומין מותרין, והוסיף: ולוקח כד א' ומוכר לכהן חוץ מדמי אותה ליטרא. וק' כיון שמה שנותן אינו אלא משום גזל השבט, למה נותן כל הכד לכהן? ומצאתי בשטה, כיון דנותן מעגול א' ליטרא לכהן, מתחזי כאלו נתברר שכאן נתערב תרומה ואין בו שעור לבטלו, הלכך כל הכד אסור לישראל שלא יאמרו תרומה בתוכו ולא נתבטל. — בתי"ט התחתונו' וכו' פירו' דרבנן. נ"ב: לרמב"ם בזה ז. לרמב"ם כל פירו' אילן מה"ת י"ל דמזמן עזרא כל תו"מ מדרבנן. והרמב"ם פסק כר' יהושע אם יש מאה פומין בטל, אע"ג דברים בילה ס"ל ר' יהושע דהוי דבר שבמנין ולא בטל כלל עכ"מ פי"ד תרומו'. — משנה י"ב, ברע"ב בשני בתים. נ"ב: ר"ש. לר"ש דוקא אם הם של אדם אחד, והב"י בסי' קי"א סותר ראיותיו ואעפי"כ פסק כותי':

פרק ה'· משנה א', בתי"ט כאה וכו' בעסה. נ"ב: עין שבת (חסר). אפשר שכיון למהרש"א בשבת דף י"ד שכתב במיתה ותמהו עליו. ובי"ד הביא שרש"י כ"כ ביבמו' נ'. ובמ"כ אינו, ביבמו' ע"ג, סנהדרין פ"ג, חולין קי"ג הופיעו דבריו כהן טהור שאכל טמאה בעסה. ומ"ש רש"י ביבמו' נ' וגטין כ"ד במיתה, על כהן טמא קאי. ואע"ג דשמואל בחולין קי"ג אמר טמא שאכל טמאה אינו במיתה, ס"ל רש"י כתו"ס חולין ק"א דוקא בקדמה טומאת התרומה לטומאת הגוף כדמשמע לישנא מהוללת ועומדת, אבל לא בקדמה טומאת הגוף, דאסור מיתה קודם. ואפשר דמ"ש מהרש"א נ"ל בעסה, וכונתו דרש"י הול"ל דיש אסור גדול מהעדר שמירת תרומה, והיינו אסור אכילה בעסה כמ"ש הרמב"ם פ"א דאבה"ט גזרו על האוכל דברים טמאים שיהי' טמא דלמא ישתה משקה טמא ותטמא התרומה שבפיו ואסור לאכול-ת' טמאה. — משנה ב', ברע"ב מותרת ע"י בטול. נ"ב נ"ל בטול. — משנה ד', אבדה במעוטה. נ"ב: „רמב"ם". שכ' ואוכלין הכל בטהרה אפשר

שר"ל שדינה תאכל נקודים כדלעיל. מיהו בירושלמי מביא מ"ז פרק ב' דטבול יום המערה מכלי לכלי ונגע טבול יום בקלות אם יש בו ק"א עולה, אבל עין שם מ"ש הרב דוקא במגע טבול יום משום דפוסל ואינו מטמא אבל בשאר טומאו' קא הדר מה שבקלות ומטמא הכל במגע. והרמב"ם מסיים בפי"ד תרומו' אם נפלה בפחות מק' יניח הכל עד שתרקב. טעמו דאסור לשרוף הטהורה, שבת כ"ה ע"ב, תתן לו ולא לאורו, ועוד דכתיב כל טהור בביתו יאכל דמגוה לאכלה וכ"כ ש"ה תרומו' כשיאכל מברך, ולרמב"ן אכילת תרומה מ"ע בפ"ע ובפסחים סוף ע"ב מיקרי עבודה. — משנה ט', בתי"ט כך וכו' ירושלמי. נ"ב: עי"ן. להד לישנא בירושלמי מתני' כר' יוסי בערלה פ"ק מ"ו דאמר אף מתכון ללקוט ויעלה, ולרבנן שם אסור א"כ גם כאן לכתחלה אסור מיהו הרמב"ם פט"ז מאכלו' אסורו' פסק כר"י. — בתי"ט ד"ה אם וכו' פסולת החולין נ"ב ע' ירושלמי. שכ' אף טנופת תרומה מסיע לבטל התרומה מהא דאמר ר"ה קליפי אסור מצטרפין להיתר ועי' ר"ש כאן וסי' נ"ט לענין עגמות. — ברע"ב אסור לכתחלה נ"ב: ע' תו"ס חולין נ"ח ע"ב. משמע דס"ל כראב"ד דמה"ת אסור ומדאמרינן זרוע בשלה חדוש דתורה שרי' לבטל. מיהו לר"ן הפרוש חדוש הוא שנותה תורה לבטלו. ובשעה"מ הביא ראי' לראב"ד מקדושין נ"ז לא אמרה תורה שלא לתקלה, והרי מבטלה בשאר עופו'. ואין זה ראי' דאם לוקחה אדם תו"מ כשיאה מידו עדיין לא נתבטלה בשאר עופו', ובכו"פ מקשה על הראב"ד מע"ז ע"ו יום נעשה געול לחברו והטאת אסור לישראל ומבטלו בשלמים ולק"מ הישראלי' היו מבשלים השלמי' בקדרותיהם חוץ למקדש, ומ"ש דנעשה געול להטאת ע"י שהכהנים בשלו שלמים בקדרה, ביום שבשלו בו חטאת היינו חזה ושוק שלהם כמ"ש רש"י שם, שאסור ג"כ לישראל, ושניהן הותר לכהנים בו ביום ואין כאן מבטל א"ל.

פרק ו'· משנה א', בתי"ט ואחד הסך המוכתא. נ"ב: תוספתא. ר"ל בפ"ו פליג ר"ש ואומר הסך אינו משלם חומש. או ר"ל שם נזכר דלשלם חומש צריך שעור כזית באכיל' ושתיה אבל כמה יהא סך לחייב חומש לא נזכר, וכ' דשעורו כשתי'. — במשנה וסך נעשין תרומה והתשלומין תרומה. לפרש הרע"ב די באמרו התשלומין תרומה. וכ' וסך נעשין תרומה דחייב עלה מיתה ומלקו', וכן ברמב"ם התשלומין תרומה לכל דבר. — משנה ג', ברע"ב דמי תרומה. נ"ב: ירושלמי. שמפרש לר"מ משלם תחת פועליו חולין מתוקנין, ולא די שמשלם דמי תרומה כמזיק, ואין הכהן יוכל למחול, אבל לחכמים אין לו דין עם הכהן רק עם פועליו. — תי"ט ד"ה והנה טבלים נפשו של אדם חותה מהן. וק' למה לא אמר קצה כסוף מכו' ובכורו' ל"ז? ואם הותה היינו קצה, הו"ל חותה בהן דקצה מחובר בבי"ת? ועוד דאיך אמר טבלי' נפשו ש"א הותה, כאן בתרומה משתעי? וכ' בבכורו' ל"ז המוכר טבלים, מ"כ או בכור לחברו, מה שאכל אכל, והוא יחזיר הדמים, ורשב"א

דוקא דברים שקנה בהם, נבלות שקלים ורמשים וחזיר, ושאין קנה בהם כגון טבל צריך להשוב עמו. משמע דברי' שאסורי באכילה לכ"ע ולעולם, שייך קנה, אבל כל שיש לו היתר כטבל לא. ואף רבנן דפליגי דבכל אסורים מחזיר הדמים, מ"מ בטבל וכי"ב לא שייך קנה (וכן מוכח מתו"ס שם והוריות). אך תו"ס חולין ה' כתבו גנאי לאכול מידי דאסורא יותר מעברה דשקילה וטבל בכלל זה, לכן הקב"ה אינו מביא תקלה זו לצדיק. ואם אכל טבל אף שאינו קן, מ"מ הרד חרדה גדולה, ומסלקת השבח ששבחיהו האכילה, וה"ט דרבנן דאפילו בטבל לא יחזור, שאף אם אינו קן, מ"מ נפשו של אדם תותה מכן והוא מלשון ויהי חתת אלקי' והר"ה י"ח שנתנו חתיתם בארץ החיים, אל תחת מפניהם, והפחד הזה מפסדת אכילתו. ולפי שהטעם נפשו חותה, על הברייתא דמוכר טבלים נאמר, שזה שכיח יותר, נקט הירושלמי הכא בתרומה טבלי' נפשו חותה מהן, ולא אמר קנה. ומ"ש רש"י שם במתני' משום קנה ולא נפשו של אדם חותה כירושלמי, דהם מיירי בספק בכור ואינו חותה כי לא נתברר אסורו). ועי' א"ר רנ"ז אם ברך על בשמים של ע"ז והריח צריך לחזור ולברך על אחרים כמ"ש שמ"ע סי' רל"ד דנער לו ולא נהנה, הסמ"ע באד"א אמר כן ועי' תו"ס ע"ז י"ב ע"ב. — משנה ה', בתי"ט שנטלה בחבורו. נ"ב: עי"ש לא כהרב וכ"מ פ"א דברכות נ"ע. כונתו דמרע"ב נראה דבלקט ושכחה מודין דאין משלמין, אבל הרמב"ם פסק כרי"ו בירושלמי מתירין אכולהו קאי. והתי"ט כ' לא אתפרש מ"ש הכא דמהני לחכמים במעשר ראשון וכו' ובמה דוכתא לא, קושי' זו ייסב הכ"מ שמפרש לה שהקדימו בשבלים דפטורה מתרומה גדולה, אבל מ"ש הקדש ומ"ש שנפדו ראוין אף שלא נפדו כהלכתן נ"ע. הנה ודאי בהקדים בשבלים מקרי מתוקן בכל הש"ס (אבל מ"ש על אסימון והקדש על קרקע, תמוה דבכה"ג מה"ת אינם פדויים כלל, ברכות מ"ז, והול"ל שפדאו בקרן ולא נתן החומש, דבכה"ג פדויים מקרי) אבל באמת שפיר קאמר התי"ט ולא אתפרש טעמא וכו' דהא"ל שרמב"ם מיירי בהקדימו בשבלים איך כ' שראוי לתשלומין „אעפ"י שעדיין לא נטלה ת"ג שיש בו אם הקדים המעשר לתרומה" משמע שמחויב עוד לתרום ת"ג, ועוד בהקדים בשבלים נקרא בלשון הרמב"ם פ"ה הלכות ברכות שנטלה תרומתו, וגם א"א לפרש מ"ש והקדש שנפדו שלא נתן חומש, שהרי הרמב"ם קוראם בתרומות „שנפדו שלא כהלכה" ובפ"א דברכות קורא לזה נפדה שפיר, ואסימון וקרקע קורא שלא כהלכתן.

פרק ז'· משנה ב', ואינה משלמת החומש. נ"ב: רש"י יבמות ס"ט נ"ע. כונתו על רש"י שכ' בד"ה תהא מקולקלת למפרע לשלם קרן וחומש, א"כ בת כהן מעוברת מישראל חייבת בחומש אפילו מת בעלה ולמשנתנו אפילו בחייו פטורה. וקושי' זו ראיתי בי"ד. ולדעתי שיגרא דלישנא הוא וכן כ' בריטב"א. ואפשר ליישב דבדק ס"ז אי' בת כהן שנשאת לישראל ומת והניחה מעוברת פסולה מתרומה דעובר פוסל, והעובר זר הוא מתחלה כדאי' שם אפי' בא מכהן ומכ"ש דעובר מישראל נקרא זר במעי', והיא ועוברה חד גופא, ובעובר יש זרות מתו"ם להכי חייבת בחומש, ולא נפטרה אלא בת כהן לישראל ולא מעוברת מישראל. ועתו"ס ב"ק מ"ז בדבר שהולד נמי נהנה כגון נוגח לא הוי עובר ירך אמו. אבל בירוש' פ"ז דיבמות ה"ג: ארוסה ומעוברת משלמת הקרן ואינה משלמת חומש, במה קיימין? אי בב"כ שנשאת לישראל אפילו הי' לה בנים ממנו אינה זרה וכ"ש מעוברת, אלא בבת ישראל לכהן ומת והניחה מעוברת, אע"ג שעובר אינו מאכילה והרי היא זרה, מ"מ מהני לפטרה מחומש. א"כ בת כהן מעוברת מישראל פשיטא יותר דפטורה מחומש מאינה מעוברת ויש לה בנים ממנו. — משנה ה', בתי"ט הרי וכו' מדבריהם. נ"ב: ע מל"מ ונ"ע. כונתו דהמל"מ כ' בפ"י אדין דפתי קופות אע"ג דאכל אחת פטור מ"מ צריך להפריש משום כפרה קרן וחומש ומכרה ככהן דבלא"ה לא הוי לי' כפרה כתוס' ביבמות נ"ט בנתערב ולדה בולד שפחתה שאם אכלו ת' אין משלמין, דמ"מ צריכין להפריש משום כפרה וכן בירוש' פ"ג דחלה בגר אם ספק חייב בחלה ונוטל דמיו מכהן. ואין זה ראי', דהכא מיירי בספק תרומה דרבנן והם אמרו דספק אסור שלהן מותר, לאפוקי התם בספק אסור תורה להחמיר, לענין ממון המוציא"ר, וכך בחולין קל"ד. ועמ"ש פ"ג דחלה. — ברע"ב ורבי יוסי וכו' כמדומע. נ"ב נ"ע. ר"ל שהרמב"ם בפ"ו דבכורים פסק ספק דמוע חייב בחלה, ודאי מדומע פטור וכן מפורש בתוספתא פ"ו דתרומו' ר"מ ס"ל אפי' ודאי דמוע חייב, ורבי יוסי פוטר אף בספק והכמים הכריעו ודאי פטור, ספק מדומע כקופו' נאכל משום דמע וחייב בחלה. ואני הושב אף שבפ"מ כ' הלכה כר"י בחבורו חזר בו והביא משנתנו לבר מהאי דפטור מן החלה.

פרק ח'· משנה א', כל קרבנות שהקריב. נ"ב: דו"ק. משמע אם לאחר שנודע עדיין מקריב פסולין. אבל הר"מ פ"ו דביאת מקדש כ' אפי' עבד אחר שנודע כשרים. ונ"ל שהקריב ר"א קאמר לה. אבל לענין בעל מום דאמר פסולין כתב הר"ש אם ידוע בשעת עבודה לא צריך לקרא שמביא הרב, דבבדיא כ' מום בו ולא יחלל, זבחים ט"ז, אלא בלא ידוע והרמב"ם פ"ו דביאת מקדש לא הביא קרא בריתי שלום אלא קרא דנא יקרב. וכ' דודאי לשמואל דיליף דכ"ג כשר מוסיפה לו ולזרעו בין כשר ובין פסול, שפיר מקשה בקדושין דלמא בעל מום נמי וצריך לתרץ בריתי שלום, אבל הרמב"ם שמביא על כ"ג למוד דאבוה דשמואל ברך ה' חילו, דוקא חללים אתמר. ונ"ל הא דלא נקט קרא דשמואל מוסיפה לו ולזרעו בין כשר בין פסול דסתמא דש"ס פסחים ע"ב ומכות י"ב קאמר טעמיה דרבי יהושע מברך ה' חילו. — ברע"ב ור"י פוטר וכו' בע"פ. נ"ב: רמב"ם וירושלמי. מרע"ב משמע בשאר מומות השנה מחייב ר"י קרן וחומש, ולא כן פסק הר"מ פ"י דהל' תרומו' דבשאר מומות

השנה חייב בקרן ופטור מחומש ובע"פ גם מקרן, והכ"מ תמה. ועוד דא"כ מ"ק ביבמות ל"ד למה פוטר ר"י בתרומה כיון שאין זמנו בהול, הלא לא פוטר אלא מחומש? אבל רבנו נין ירושלמי דאשתמט לפי שעה מכ"מ, והוא בפ"ז הלכה ב דמכילתין: בת כהן לישראל משלמ' קרן ולא חומש, והא תנינן בן גרושה שאכל תרומה ר"י פוטר לגמרי, הע"ג דמעיקרא לא הוי, מכ"ש היא דמעיקרא הזית? ומשני פליגי בחומש אבל בקרן מודה ר"י, פליגי בלשעבר, מה שאכל קודם שנודע, אבל לאחר שנודע מודה ר"י דחייב קרן וחומש, והכא שניסאת לישראל כבר נודע, אבל כיון דמעיקרא חזיא לה מקרי זרה לענין חומש (ואין כאן פלוגתא בלישני כמ"ש המפרש) ובהכי ניחא דהמקשן ביבמו' ס"ל כס"ד בירושלמי דר"י פוטר אף מקרן, והשיב לו אפילו לטעמך, י"ל דאיירי ר"י בע"פ דאונס הוא אבל לפי מסקנת ירושלמי וכפשטא דמתני' איירי ר"י בכל השנה, ופוטר רק מחומש כמו בת כהן שנשאת לישראל. וה"ה לתרוץ שני דמשני ש"ס בפסחים ע"ב שאני תרומה דאקרי עבודה, ועבודה קאמכשר קרא בב"ג מברך ה' חילו, לפ"ז איירי נמי בכל ימות השנה, ולהכי פטר מחומש דלא מקרי זר בתרומה כיון שעבודתו כשרה, אבל קרן משלם, דממונו של כהן אכל. ואי קשי' בהא דפריך בפסחים למה פוטר ר"י ב"ג בתרומה כיון שאין זמנו בהול, ומשני תרומה איקרי עבודה, הניחא ב"ג דרבים קרא, אבל ברישא דמתני' האשה שאכלה בתרומה, ואמרו מת בעלך לדידה לא רבי' קרא ולמה פטרה מחומש? וצ' דיאשה ועבד לק"מ דפרשת ב"ד אכלו דהי' להם חזקה מבוררת והוי כאנוסים כדאמרינן בגטין דף כ"ה, אבל ב"ג מעולם לא הי' לו חזקה. וכן מחלק ר"ת בין אשה ועבד לב"ג במשנה ב'. — משנה ג', בת"ה ד"ה בתי"ט וכו' כך הי' גרסתו. נ"ב: לא במשנה. מת"ה משמע הרמב"ם הי' גרס במתני' לולי שבת ר"א אומר לא יגמור ורי"א יגמור וזה אינו, דודאי גרס רא"א יגמור, אלא בהא דמפרש ר"נ בביצה ל"ה דברי ר"א, גרס הרמב"ם לא כשאמר ר"א יגמור במ"ש אלא יגמור בשבת ומניה נשמע לר"י דלא פליג אלא בשבת אבל במ"ש מודה דיגמור, וכ"כ כ"מ לפרש פסק הרמב"ם אליבא דר"י. ובעקר הדבר דברי כ"מ תמוהים, דהש"ס בעי לסוקיה דלר"א שבת קבעה, ואם ר"א סבר בשבת יגמור, נהפוך הוא, דמוכח דשבת אינה קובעת. ולישב סתירת הרמב"ם מספ"ד לספ"ה דמעשר אפשר לומר, נהי דלר"נ בביצה לא אמר ר"א יגמור בחצר ובשבת אלא חוץ לחצר ובמ"ש, ומיני' דלר"י בכל גונא אסור, בירושלמי כאן חולק וקאמר לר"א מותר מפני שהתחיל בהיתר בחצר עצמו ובשבת עצמה א"כ ממילא אפושי פלוגתא ל"מ, ור"י אוסר בחצר ובשבת ומתיר חוץ לחצר ובמ"ש. והנה חצר עכ"פ יש לו עקר מה"ת לרי"ו ברכות ל"ה (ואין התנגדות לזה מרמב"ם רפ"ד דמעשר דאין לוקין אחצר, דעכ"פ אינו מפורש כ"כ בקרא עלא"מ פ"ט דמאה"ס) ולפ"ז לענין חצר פסק הרמב"ם להורא כר"נ, דר"י אפי' חוץ לחצר אסור, אבל בפ"ד דמעשר דאיירי לענין שבת קובעת דלכ"ע דרבנן, פסק כת"ק בירושלמי דלר"א אפי' בשבת גומר ור"י ל"פ אלא בשבת, ובמ"ש מותר. שוב ראיתי בברכי יוסף שברמב"ם כ"י כתוב לא יגמור במ"ש. — משנה י"ב, ואל ימסרו. נ"ב: ע' ירושלמי. שכתב אם היתה כבר טמאה מותר למסור. ובב"י תמה מזה על הראשונים שכתבו לספק אפי' יש מחוללת בהם לא ימסרו. ולענ"ד דדין טומאה כדין מיתה, ובירושלמי שם פלוגתא אם ייחדו א' למיתה אם מוסרים, ר"ל אמר דלא די בייחד דצריך תרתי ייחדו וחייב מיתה כשבע בן בכרי, ולר' יוחנן די בייחדו. והרמב"ם פסק כר"ל דתרתי בעי וטעמי' מעובדא דריב"ל ודמסיע לר"ל כמ"ש ב"י סי' קנ"ז. ובתוספתא פ"ו דתרומות (ערש"י סנהדרין ע"ב וט"ס שם) היינו פלוגתא דר"י ור"ל. והשתא י"ל לר"ל בטומאה נמי תרתי בעי שנטמאה וייחדה ובירושלמי שאמר סתם אם נטמאה מוסרין אכתי לא נחית לפלוגתא דר"ל ורי"ו.

פרק ט'. משנה ו', ברע"ב הטבל וכו' כשאכל טבל. נ"ב: צ"ל כשאר הטבל. — משנה ז', ברע"ב כיון שנתחברו. נ"ב: ע' ת"כ. ר"ל הא דזריעה מטהרת ילפינן בת"כ פ' שמיני וירושלמי מעשרות פ"ה מעל כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא, והא דהשקה מטהרת (ביצה פ"ב ג') יליף מאך מעין ובור וגו' יהי' טהור.

פרק י'. משנה א', ברע"ב בצל וכו' ולא מימיו. נ"ב: ירושלמי. הרב העתיק פ"מ לרמב"ם שהכל תלוי בבצל אם נתבשל והוציא מימיו ועדיין שלם הנה הוא כובש ואינו נ"ט ואינו מקבל טעם. אבל לירוש' הטעם שטבע עדשים אחרי שהוציאו מימיהם לנפוד את בצל שלם שלא יפלט וגם לא יבלע וכ"כ הרמב"ם בחבורו. וג' דמיירי שעדיין שניהם חיין מהום כ"ר דצונן אין בולע. אבל הר"ש כ' דמיירי בצונן ואין להתאימו עם הירוש'. ומותר תימה איך שייך בצונן נופדות. ובי"ד ס"ס נ"א משמע דאפוי ומבושל בולע אף בצונן מדבר לא למסקנת הש"ך. — משנה ה', בתי"ט בשביעית וכו' כטעם פריו. נ"ב: ר"ש. שכתב מפני שהוא מאכל בהמה, ומסתבר דאלו מפני טעמו כפריו הלא עץ הפלפלין והדס נמי עץ כטעם פריו. ועוד לרמב"ם אפי' בעלים דמשחן (סוכה מ"ס) לא שייך שביעי' דאזלינן בתר סתם עלים וכ"ד הרב פ"ג דסוכה מי"א, ולא משני מה שבעץ זה הנאתו עם בעורו. — משנה ח', ברע"ב ר' יהודה וכו' דציר זיעה בעלמא. נ"ב: ראי' לפי' ר"ש. פי' כיון דש"ס חולין נ"ט מסיק דציר זיעה בעלמא ואינו אסור אלא מדרבנן, דוחק גדול לפרש כרע"ב דציר לא בטל אלא בתתק"ס דאפי' בהד"א במבש"מ די בק"ס. לפיכך יותר נראה (אף שחסר לפ"ז במשנה תיבת אסור) פי' ר"ש דרישא דמתני' איירי בדג טמא עצמו שנתערב ומשום ברי' לא בטל אלא בתתק"ס ובירושלמי נמי אי' שהורה ר"י בן בון א' לאלף והיינו בתתק"ס קרוב לאלף. וג"ל דמיירי שאין הטמא נכר בחסרון קשקשת, דנתערב במינים שאין להם עתה ויבואו לאחר זמן, או נתערב

בטהורים שכבר הסירן. ואח"כ מתחיל במשנה דין ציר, ור' מתיר במאתים אע"ג דלדידי' מב"מ לא בטיל, מקיל דציר דרבנן. ואעפ"י שהרמב"ם פירש במשנה שציר שעורו אתק"ס מ"מ בחבורו ספט"ו דמאא"ס חזר בו ופסק דדי במאתים כר"א בירושלמי. ולדידן שעור ציר ג"ס עפר"ח סי' פ"ג, ט'. ולענין דג עצמו כתבו תו"ס בע"ז מ' דלא בטיל כלל דבריי' הוא (ומ"ש ציר דגים דאורייתא תמוה, ואפשר ליישב עפ"י מ"ש הסך ק"ז כיון שכבשי ביחד הוי כמבושל ומלא במינית) וכן דעת הה"ב לבר מר"ש ורשב"א ורא"ד דס"ל דבטל באלף. — משנה י, בתי"ט כל הכבשי' וכו' נ"ב דו"ק. שם ופליג הטם. נ"ב: במסקנא רי"ו כשמואל. שם הני תמה על הרמב"ם. נ"ב עי' כ"מ ספ"א דתרומות ורשב"א נדרים (חסר). להבין דבריו הקדים: לדעת רש"י כבוש כמבושל דוקא בחומץ ותבלין, וערוך כ' במלח וכ"כ הר"ן פ"ה דחולין לדעת רי"ף וכ"מ מרמב"ם פט"ו ממא"ס, דמכבוש במים מע"ל לא דבר. ולר"ת ורא"בי"ה כבוש ג"י במים כמבושל, אבל הרא"ש פ"ב ופ"ה דע"ז דעתו כריב"א ורשב"א והיעתם יום א' כבוש במים כמבושל מפסחים מ"ד תדי לי כולי יומא שרי, מכלל בשאר אסורין אסור. ואין זה מוכרחת דרש"י כ' בב"ח אף אי יהיב טעמא מותר, מכלל דאין ברור דיהיב טעמא, רק בבשר שהוא רך מאוד אם תכבשנו יום שלם יהיב טעמא ואפ"ה התירה תורה. וכעין זה כ' תו"ס חולין קי"א אפי' אי מליח לאו כרותח, אוסר בדגים דרפו קרמייהו, והרא"ש כ' דאלי שיש בו בקועים אפי' במים בילע. וכן בפ"מ לר"מ ספ"ז דשביעית ורד ישן כבוש נותן טעם בשמן חדש, והדש לא, משמע דוקא אלא לרוב רכותו ולחוזק טעם האסור יקבלו טעם בכבישה במן ושאר דברים לא. אבל כבוש במלח וציר תמיד נותן טעם. ומ"ש תי"ט פלוגתא בין שמואל לרי"ו, ע"ז כ' רבנו במסקנא ליתא, דבחולין קי"א אי' על הא דשמואל מליח כרותח וכבוש כמבושל, כי אתא רבין אמר רי"ו מליח אינו כרותח כבוש אינו כמבושל, ומסיק הש"ס הא דרבין ליתא ומביא רא' שלרי"ו מליח כרותח. ומדקאמר סתם הא דרבין ליתא, ש"מ גם מ"ש בשם רי"ו כבוש אינו כמבושל נמי ליתא. וכן הרי"ף הביא פ"ה דחולין הא דשמואל מליח כרותח כבוש כמבושל, ומסיים אף רי"ו ס"ל כשמואל ולא הביא כלל הך דרבין. ואי ס"ד בכבוש כמבושל פליג רי"ו, האיך מביא שמואל כבוש כמבושל ולא רי"ו כדברי רבין, ש"מ אף לענין כבוש ליתא לדרבין. וכן ה"ג מביא כבוש כמבושל בלי חולק. ולדעתי רבין לא כזב אבל טעה. דהספר"ה וכו"פ מסקי בב"ח דלי הוי כמבושל שאסור מה"ת דנקרא בשול ויבשלו את הפסח, אבל במליחה אינו אסור מה"ת, וכן כבוש אינו אסור מה"ת בב"ח דאפילו תרי לי' כל יומא בחלבא, אע"ג דבשאר אסורין אוסר מליח כללי, וכבוש כמבושל. ועל בשר בחלב אמר רי"ו מליח אינו כרותח דללי, וכבוש אינו כמבושל, ורבין הבין לענין שאר אסורים אמר, וכיון דלהתגלגלות רבין ע"כ צ"ל דשמע תרוייהו מרי"ו בחדא, ורי"ו לענין בב"ח אמר, ממילא נאמר בשאר אסורים מעולם לא הי' פלוגתא. והרא' דבירושלמי כאן הי' להדי' רי"ו אמר לית כאן נכבשים דמליח הרי הוא כרותח וכבוש כמבושל (הך הגי' הנכונה עי' שנות אליהו וכן ברשב"א נדרים מ"ט). וליישב המשניות כבר אמרתי, מורד ישן לק"מ, לרכות השמן ולחוזק הטעם אוסר. ומתני' ה' דג טהור וכן מתני' ז' זיתי חולין בכבוש במלח איירי כמ"ש הרמב"ם. ואפ"ה שליימי לא בלעי, דשיעי נינהו, עי' פסחים ע"ד שאני לגד דשיע ותו"ס חולין ק"י. ומתני' דהכא כל הכבשים מותרים מיירי בכבוש במים דאינו אוסר, ולהרא"ש והיעתי' דבמים נמי אוסר, צ"ל כמ"ש כו"פ הואיל ותרומה בזה"ז דרבנן ותרומות ירק דרבנן בתרי דרבנן הקילו. ואפשר דמיירי נמי דאיכא רובא להתירא, אע"ג דבשאר אסור דרבנן אפי' במינו צריך ס' (כדמוכח מסי' ע"ב התיכה שנאסרה מ' דם הלב דנעשה נבלה מדרבנן צריך ס' וכ"כ פמ"ג בשער התערובו' ועש"ך קט"ו ס"ק י"ז). וממשנה ה' פ"ט דשביעית ד"ג כבשים לק"מ, כמ"ש התי"ט שם דהאוסרי' והמתירים אקראי סמכי, ועוד דקי"ל כר"ג דמתיר, ועתו"ס פסחים נ"ב של בלוע לא אסור לאחר בעור, ועי' ר"ש שם דר"ג ס"ל כל הירקות מין א'. ומה דאי' בירוש' רי"ו אמר לית כאן נכבשים דאוסר נכבשים בתרומה, והרמב"ם פט"ו דתרומו מתיר, ה"ט דתרומה בזה"ז דרבנן לרמב"ם ספ"א דהל' תרומו', אבל לרי"ו תרומה בזה"ז מה"ת יבמות פ"ב, ועכ"מ שם ואין הברא להקל. ומה שהביא ר"ש רי"ו לית כאן נכבשים אמתני' ט' חגבים טמאים שנכבשו, בירושלמי שלפנינו על משנה יו"ד אתיר, וכן מוכח לרמב"ם דס"ל פ"ג דמאא"ס ציר חגבים מותר. ומ"ש רי"ו דמיירי בנשלקי', ותמה תי"ט שלוק הוא יותר מבשול. אסתמיעתי' דברי הר"ן והרשב"א בנדרים מ"ט הנודר מן המבושל מותר בשלוק, דאיכא שלוק דציר מבשול ובציר מכבוש ומייתי רשב"א ראי' מירושלמי דידן דתרי גונא שלוק איכא. ואפשר גם מ"ש רי"ו דמתני' בנשלקין, לאו למימרא דשלקום ביחד באש, דזה בודאי אוסר כבשול. אבל שלוק מורה על דבר שנתחתך ונתרכך יותר מדי כדאי' פסחים פ"ב ו', ופ"א דמעשרות האבטיח משישלק, ופי' הערוך שנגמר כאבר ירק השלוק, וכן בבכורות מ"ה ששלקו זוגה. וזה שאמר רי"ו דלא מיירי הכא בנכבשים ביחד בחומץ וציר, דלעולם הם חיים, אלא איירי בנשלקים המונחים זה אצל זה, דהיינו כל א' נשלק לבדו באש עד שנתרכך מאד ואח"כ הניחם יחד בכלי א', וקמ"ל דאע"ג דהם רך לא בלעי במגע. והה"ג איירי רי"ו במשנה י"א דמתיר באופן זה הנשלקים. ובזה בין תבין הערות רבנו.

פרק י"א. משנה ה, בתי"ט עצמות הקדשים וכו דפסחים. נ"ב ע' דף פ"ג. שם ובזבחים דף פ"ו מבואר דוקא עצמות הפסח בשרפה משום מות שבכן להפוקי שאר קדשים מותרין חוץ מעולה, רמב"ם פ"ב דמעילה. — משנה ט', ברע"ב מאכילה וכו' על ישראל. נ"ב ע' תוס' ע"ז ט"ו ומרדכי רפ"ז דיבמות וש"ך סי' ס'. התוס' בע"ז כ' דוקא כשלא קבל ישראל מזונותיה דאל"ה הוי ישראל גוזל על התרומה, ולהכי לא

תני ברישא אעפ"י שמזונותיה עליו. ואף דתרומה מבה"כ לישראל דמערבין לישראל בתרומה מ"מ הנאה של כלוי כאכילה לבהמתו אסור עי' יבמות ס"ו ע"ב. ובמרדכי רפ"ז דיבמות אמר רבי יקר הטעם שאין מאכיל כרשיני תרומה מפני שהבהמה מתפטמת מתרומה נמצא ישראל אוכל תרומה. ותמה המרדכי דא"כ אמאי אוכלין תרנגולין המתפטמין מן השרצים. והקשה במ"ל בע"ז ט"ו פריך ושכירות מי קני' והא תנן כהן ששכר פרה מישראל אע"ג שמזונותיו עליו לא יאכלנה כרשיני תרומה, ואמאי פרה דידי' הוא. ואי כסברת רבנו יקר מאי קשי' סוף סוף אסור להאכילה משום דישראל יאכל מחלב וגמלא אוכל תרומה? ועדיפא הו"ל להקשות מסיפא דמתני' כהן ששם פרה מישראל מאכיל כרשיני תרומה כיון דקבל אחריות (ולתו"ס שחוזרת בעיני' לישראל) ואיך יאכל אח"כ ישראל מחלב? ולישב קושי' זו הראה רבנו על הש"ך סי' ס דמביא כמה פוסקי' דס"ל אע"ג דזו"ג מותר דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא. ולפ"ז אין קושי' מתרנגולין שאכלו שרצים דזהו דיעבד שכבר אכלו, אבל לעשות לכתחלה זו"ג הוי כבטול אסור לכתחלה. ושפיר אמר בע"ז אם שכירות ל"ק והוי בהמת ישראל אסור לכהן להאכילה דזו"ג אסור לכתחלה. אבל אי קני' והבהמה לפי שעה של כהן ולדידי' אין אסור בתרומה, א"כ יוכל להאכילה כרשיני תרומה ולא מקרי מבטל אסור לדידי' כנזכר בפוסקים סי' תרכ"ו וה"ה בסיפא ששם פרה מישראל ודידי' היא ודאי מותר להאכילה דלית כאן מבטל אסור דהאי שעתא בהמתו של כהן היא, וכשחוזרה לישראל גם לדידי' מותרת דזו"ג מותר בדיעבד. ועתו"ס יבמות ס"ו דכהן ששם פרה לא מיירי שקבל אחריות ויחלקו הריוח כפי' הרע"ב, דהוי רבית אלא באהל.

מעשרות·

פרק א'· משנה ג', ברע"ב קרוסטומלין תפוחין כ"ב נ"ל אגסים. כן פרשו הרע"ב ור"ש פ"א דכלאים מ"ד. אבל בפ"א דעוקצין פרשו תפוחים קטנים. ומסתבר לרבנו דהכא לאו תפוחים קטנים, שמשם איירי במשנה ד' התפוחים חייבים גדולים וקטנים. ושם אמר ר"ש פוטר האתרוגי' בקטנים, ומשמע בתפוחי' מודה. אבל בירושלמי אף בתפוחים קטנים פוטר, ומפרש מ"ד במחלוקת בתפוחים סתם, ומתני' דהכא דליכא מחלוקת איירי בתפוחי מילים. ולדעתי הוא התפוח הנקרא ביוני μελιμηλον בל"א האניגאפפעל. — שם ברע"ב התלתן וכו' שתוקעת. נ"ב עי"ן. אולי כונתו שצ"ל שתוקע, דרוב לשון זכר הוא, וכן הוא בירושל'. או כונתו לעין בערוך שפי' הטעם כיון ששוקע יש בה עקר הפרי, ע"כ היא כבדה. — משנה ה', ברע"ב איזהו גרנן וכו' בגורן. נ"ב: ע' ר"מ ר"ש ורא"ש. אין כונת הרב כשנגמר התבואה בגורן חייבת מה"ת ואסור לאכול ארעי שהרי דבריו לקוחים מפ"מ לרמב"ם, דס"ל מה"ת אין חיוב אלא אם נגמרה, וראתה פני הבית, ובלא ראתה אפי' נגמרה אוכל ארעי, ומיהו ס"ל אם נגמרה ודעתו למכור בשוק או הביאה לחצר או בשלה באש, או מלחה, או נתרמה או בשבת חייבת מדרבנן, וא"כ מ"ש הרב כמו התבואה בגורן היינו שזו כמו חייבת מדרבנן במוליך לשוק כסוף מתני'. ופסק הרמב"ם כסוגי' דפסחים ט'. אבל הר"ש וכן הראב"ד כמוכו אש"ם דב"מ פ"ח דגן תירוש ויצהר בגורן תלי' רחמנא וכיון שנגמרו חייבין, וראית פני הבית א"צ אלא בזיתים וענבים שקבע לאכילה ולי' להו גורן. ותמיה על כ"מ רפ"ג שהקשה על הראב"ד לאיזה דבר אמר ר' ינאי עד שיראה פני הבית, דגן תירוש ויצהר בגורן תלה, ושאר דברי' ס"ל הראב"ד שפטורי' מה"ת? ופשוט דצריך בזיתים וענבים אם קבעם לאכילה כדמסיק בב"מ. ומיהו הר"י בפ"א דברכות גבי אין נוטל ידיו לפירות כ' להכי לא שייך בפירות הרך תרומה שאפי' בזיתים וענבים לאכילה אין תרומה מה"ת וכ"כ הרמב"ן (ולרמב"ם נ"ל דאקילו בפירות הולין דעפ"י הרוב אין מוכשרין אע"ג שבודאי תרומה צריך לזהר בנגיעת פירות כדתנן פ"ב דבכורים) וע"כ ס"ל כרמב"ם בדין זה דראי' פני הבית מה"ת לדגן תירוש ויצהר. ולפ"ז סיפא דמתני' במוליך לביתו אוכל עראי לרמב"ם וסיעתי' אף בדגן תירוש ויצהר, ולר"ש בזיתים וענבים ושאר פירות. אילן שאין להם גורן. ולרא"ש דעת שלישית: בלי ראי' בית אין חיוב, אבל משנתנו מיירי שיש לו בית בשדה, לכן המוליך לשוק ראי' הבית שבשדה גמרו, אבל המוליך לעיר, צריך שיראה שם פני הבית. וקרוב שכך הי' דעת התרגן הראשון בב"מ פ"ח ע"ב: לא משיפקסו בבית דבלא"ה ק' דמסיפא דמשנתנו במה דברי' אמורי' מוכרח דלאו על ביתו קאי. ודעת רש"י ותו"ס בפסחי' נראה כרמב"ם, ומיהו ס"ל אם באה התבואה לבית ושם גמרה, עדיין מותר באכילת עראי, ולרמב"ם הסור מדרבנן. ולתו"ס ע"ז כ"ו כל הפירות חוץ מתבואה אפי' נגמרו בבית חייבין מה"ת. ודע דכל שעורי דמתני' על עד מתי אוכל עראי קאי, אבל לענין אם נקרא פרי ומותר להפרים ואסור בקבע ולענין שאין מפרישן מחדש על ישן ושנת המעשר, השעורים במשנה א' וב', ובירק בתר לקיטה ועיימ"ש ספ"ב דשביעית לענין הנטה. — ברע"ב משיפסקו וכו' נוסר. נ"ב ע' ר"ש. אינו נוסר מעצמו כתב הר"ש אלא כשיתגדל הרבה, וכשתולשן בינונים המוכר מפקסן, ולפעמים לא, כדקתני אם אינו מפקס. — שם ברע"ב כלכלה המלקט ירק. נ"ב „ע' רמב"ם". שכתב כלכלה משיחפה את הפירות שבה, א"כ בכל הדברים שייך. — שם ברע"ב במה דברי' וכו' דלאו בדעתו תלוי. נ"ב עין. ר"ל אם דעתו להביא לשוק ידוע ולא למכור עד בואו שמה מותר בערא' כדאי' פ"ב מ"ג. — משנה ז', יין העליונה. נ"ב: ע"ז

כ"ו. עליונה קרי לה לגבי בור שהוא התחתון ורמז רבנו שאין הלכה כן אלא כר"ע בע"ז כ"ו דאינו נקבע אלא אחר שיניחנו בחבית ויקפה. וכ' תו"ס שם דמתני' אוסר בנגמר מלאכתו לשתות עראי, והא עדין לא ראה פני הבית? וכ' דמיירי אם מכניסו לבית, או שהגת הוא בבית, שבין לא בעי ראי' פני הבית. ושוב זה אין עולה לשטת הרמב"ם, ויש לתרץ כשדעתו למכור בשוק אסור ארעי.

פרק ג'. משנה א', המעביר. כ"ב הרמב"ם לא הביא והפשר כחכמים. עקר דין המשנה שתנאי אינה קובעת בדבר שלא נגמר הביא רמב"ם רפ"ג דמעשר. ודין שאם קצץ מזונות לפועלים דלא יאכלו, בפ"ה הלכה ט' וי"ג, וז"ל: אם יש להם מזונות לא יאכלו אף שלא נגמר מלאכתו שאין פורעין חוב מן הטבל. טעם זה כתב בפ"ו בפ"ג. ודבר גדול דבר, שהתי"ט החליט בפ"ב, ז', דמתני' השוכר את הפועל לקצות דלאחר הקציעה אינו אוכל דהוי כמוקח לא אתי' כר' יהודה דאמר שם במשנה ח' לקצות פטור דס"ל שאין המקח קובע בדבר שלא נגמר ודחק עצמו ליישב משנתנו לר"י, אבל לרמב"ם אין כאן סתירה, דר"י לא אמר כן אלא בחליפין, אבל לפרוע פועלין מודה אפי' קודם שנגמר אסור דאין פורעי' חוב מן הטבל. אבל לא מצינו ברמב"ם דין משנתנו המעביר תאנים בחצרו לקצות שהוא אסור לאכול כיון שאין כאן המקום שעושין הקציעות כמ"ש הרב, וע"ז העיר רבנו וכ' דס"ל כחכמים בירושלמי, דשם נאמר דרבי ס"ל הוא אסור ובניו וב"ב מותרים, אבל חכמים אומרי' אף הוא מותר לאכול דאוכלין על המוקצה בין במקומו ובין שלא במקומו, ופריך ממתני' פ"ד מ"ד החרובין עד שלא כנסם לראש הגג מוריד מהם לבהמה ולא שרי לאדם, כיון שאם מוריד לא הוי במקום המוקצה? ומפרק ה"נ דמותר לאדם אלא שאין שבחו של ת"ה לאכול בשוק (ועי' בר"ש על משנה הנ"ל (ויש בו ט"ס). ומ"מ נראה דהרמב"ם ס"ל הא דאוכלין אף שלא במקומו, היינו אם עדיין אין כאן קציעות כמו במשנתנו המעביר תאנים בחצרו לקצות, אבל אם כבר נעשה קציעות כ' בפ"ג ה"ז תאנים וענבים שבמוקצה מותר ארעי במקומן אבל אם נטל מן המוקצה והוליך למקום אחר לא יאכל מהם עראי. הרי נגמרה מלאכתו אעפ"י שלא יבשו כ"צל ע"כ. נראה כיון דכבר היו במוקצה ונטלם גלה דעתו דניחא לי' ביבשות שהגיעו, אבל בלא הגיעו עדין למקום קציעות ל"ש זה. והבדל זה בין באו ללא באו עדיין למקום המוקצה מוכרח אף לרבי, דאוסר המעביר בחצרו לקצות לדידי' ומתיר לבניו ובמ"ד אוסר לכ"ע עתי"ט. ומזה נשמע לחכמים. — תי"ט ד"ה בניו וכו' ומדברי תורה. כ"ב: עי"ן. נוסחנו בירושלמי כמ"ש המפרש והגרא"ו כך: כמ"ד אין לאשה מזונות ואפי' למ"ד יש לה מזונות מה"ת כהא דתני אין ב"ד פוסקין מזונות לאשה מדמי שביעית, דהוי כפורע חובו משביעית, אבל מזונית אכ"ל בעלה שביעית, דלא מחזי כפורע וכמוקח מה שאוכלת אצ"ל בעלה. תדע לך שהרמב"ם פסק יש לאשה מזונות מה"ת, א"כ הו"ל להביא דין שאשה אסורה. — משנה ד', בהרובים חייבין. כ"ב עי"ן. לישנא דחייבין לא ניחא, דאסורין משום גזל, ובב"מ כ"א ג' אסור. — בתי"ט ד"ה מפני וכו' שערא מאכיל. כ"ב: לא כרע"ב. ר"ל טעם הרע"ב, דלהכי מותר אף חוץ למקום המוקצה, דהכר שאינו נגמר, דהנגמר אינו מאכל לבהמה, לא כתב הרמב"ם, דהרי מפורש במתני' הטעם שמתיר המותר ונראה כאכילת עראי, דאלו עראי ממש אפי' נגמר מותר להאכיל לבהמתו לרמב"ם פ"ג הל' ב'. ולרע"ב נ"ל אף שמותר להאכיל לבהמתו מדבר שלא נגמר אפי' קבע כמ"ש פ"א דפאה, מ"מ במה שמותיר והוא שלא במקום המוקצה יש לחוש שיניח לעצמו והוי כנגמר מ', להכי צריך לטעם מפני שהוזר, ומיני' שמעינן שאם הותיר' אסור לו שלא במקום המוקצה. — משנה ה', בתי"ט ד"ה ר' יהודה וכו' מולא דופן. כ"ב: ע' ירושלמי. בנדה מ"ז ר"פ אמר בשעור דשערות אמר רבי הלכה כדברי כולן להחמיר, וחד אמר על משנתנו אמר רבי. וכיון שספק הוא וחצר קובעת מדרבנן לר ינאי כמ"ש תו"ס שם, הו"ל למיזל אחר המקיל, וגם דבברכות ל"ה אר"ו חצר מה"ת, הלכה כר' ינאי רבי', ועוד דבירוש פ"ג דמעשרות ס"ל ר"ו חצר מדרבנן (וצ"ל אמוראי נינהו אליבא דר"ו וכה"ג חולין מ"ג) וכ' דעקר הטעם משום דבירושלמי אמר ר"ו על משנתנו הלכה כד"כ להחמיר, ואף שס"ל לירושלמי חצר מדרבנן. ומ"ש הב"ך בבי של"א ס"ק קי"ב חצר קובעת מה"ת, חזר בו בנה"כ.

פרק ד'. משנה א', בתי"ט השולק וכו' וקשה: כ"ב: עין. כבר העיר רבנו בפ"י דתרומו' על רפב"א דשולק פחות ומבשל. וכ' דשולק היינו שמחמם מים על האש ומשים ומניח בהם ירקות ופירות ויתרככו, ואין נעשה בשעת עמידת הכלי על האש שאז כמותים הפירות הספק המכוון שיהי' רכים, וקמ"ל מתני' אעפ"י שאינו עומד על האש, ומענין זה התורמוס שסולקין אותו ז"פ בילה כ"ה במים חמים. אבל דברי' גדולים וקשים שולקים על האש כמו כבד שלוקה כאסרת חולין ק"י. — משנה ד', ברע"ב שותין וכו' ראשו ורובו. כ"ב: רמב"ם לא הביא, דכר"מ אתי'. להבין הדברים אקדים: בתר"ע הקשה בערובין כ"ט לא יעמוד ברה"י וישתה ברה"ר אלא בהכנים ראשו ורובו שמא יביא הכלי מרשות לרשות וכן בגת. ומפרש הש"ס דלא קאי על כרמלית דהוי גזל"ג, אלא אמעשר קאי שלא ישתה מן הגת אלא בהכנים ראשו ורובו דחיישינן שמא יוציא וישתה חוץ לגת דהוי קבע, וקשה דאכתי הוי גזל"ג דחוץ לגת לא הוי קבע אלא מדרבנן דלא נגמרה מלאכתו? כונתו דלמתני' פ"א לא נקבע עד שירד לבור ויקפה, ולר"ע עד שישלה בחבית. (אבל הא ל"ק דלא נקבע מה"ת עד שיראה הבית, דהכר הבאתי פ"א דמשנה איירי אם הכניסו לבית, וה"נ ואיכא למיחש בלא הכנים ראשו ורובו שיכניס הכלי לביתו). ולק"מ, דתו"ס ורש"י בערובין פרשו וכן לגת למעשר דמתני' כר"מ, ומיירי שמוהגו בהמין, והוי גמר מלאכה. מיהו ר"מ

מתיר לשתות על הגת דלאו גמר מלאכה וערא"י מותר כמ"ש הרמב"ם רפ"ג דהל' מעשר, דהא אינה קובעת אלא לאחר גמר מלאכה, וכל זמן שהוא בגת לא נקרא נגמר, אבל חכמי' ס"ל דגמר מלאכה ואם באין כאחת וכמ"ש הר"ש בפ"א דשבול היין הוי גמר מלאכה, שאין עוד מלאכה אחריה וכ"פ הרמב"ם פ"ה ה"ו, להכי אפילו על הגת מזוג בחמין קובע. והשתא לרבנן בחמין אפי' על הגת אסור, ובצונן מותר בלא הכניס ראשו ורובו, אבל לר"מ חמין חוץ לגת נקרא נגמר מלאכתו ואם הביאו לביתו טבל מה"ת ושפיר בעי הכניס ראשו ורובו. אבל כרבנן לא אתי', וכן אי' להדי' בירושלמי דאתי' כר"מ. ותמיהני על מהרש"א בשבת י"א שתמה למה לא כתבו תוס' וכן לגת אליבא דחכמים, דפשוט דלא מתוקם כותיהו דבצונן בכ"מ מותר עד שיקפה מן החבית, ובזה ניחא דלא הביא הרמב"ם דין וכן וכן למעשר בהכניס ראשו ורובו דלא כרע"ב, וזה כונת רבנו. ואפשר שכונתו להרמב"ם פט"ו דשבת הלכה ב' דלא חיישינן לרבנן שיוציא משקין, אלא בכלים נאים שצריכין לו וכדמוקי ר"י בערובין כ"ט (ולא כרש"י דקאי על משקין, ודוקא לר"מ [כ"ח ע"ב] חשש בכל מילי שיוציא) א"כ ע"כ וכן בגת למעשר, דחיישינן שיוציא המשקה, כר"מ אתי' וכן בירושלמי כאן דלרבנן בצונן שרי אפי' חוץ לגת כיון דמחזיר המותר והרמב"ם פ"ג, י"א, משנה ד' פ"ג. — משנה ה', ברע"ב מקלף וכו' סמוך לגורן. כ"ב גם בחטין. ר"ל בירושל' תני כן בין על שעורין בין על חטין. והרמב"ם לא הביא חלוק דסמוך לגורן. ירוש': ואם אין סמוך לגורן קולף בשעורים שתים בחטה ג' (ג"ז אינו ברמב"ם). וכן בתוספתא ומסיים אמרו לר' אליעזר אעפ"י שמחזירין למעטן זה וכו'. וזה אין לו שחר, וכ' שחסר בתוספתא משנה ג': הנוטל זיתים וכו' רא"א מן המעטן טהור.

פרק ה'. משנה ו', ברע"ב מצא יותר וכו' מיני' ובי' דשרי. כ"ב עי"ן. בלתי ספק כונתו למ"ש בגליון לדודי בעל י"ד. בש"ע של"א סי' פ"א מפריש עליו ממקום אחר לפי החשבון, וכ' הש"ך וטו"ז ולא מיני' ובי', שמא יפריש מים ולא יין. ותמה עליהם, דלהר"ש והרע"ב לרבותא נקטי' וכן קי"ל בדבר לח יש בילה. ואפשר שהש"ך וטו"ז אמר לא מיני' ובי' אם רצונו להפריש לפי חשבון שהמים הי' ג' קבין והשתא ד' ומפריש עשירית הקב של היתרון שבזה ג' חלקי מים, אבל אם מפריש ד' עשירית שרי מיני' ובי'.

מעשר שני

פרק א'. משנה א', ברע"ב אבל וכו' לדברי האומר. כ"ב: הקייל"ן. כ' דנ"ל הכי קיימא לן הוי לי' להרב למימר, דבמגלה כ"ו ע"ב אפלגו בי' ר"א ורבינא, ורבינא ס"ל מתנה כזבוני, והלכה כרבינא נגד ר"א בכה"ת חולין נ"ג ע"ב. ובב"מ דף ט"ז אמרינן נמי מתנה כמכר, ואין לתמוה דפליגי ר"א ורבינא דמה דפליגי בירושלמי ר"מ ור"י ודלא אמר כתנאי, דמלבד מה שאין בו"מ מצאתי הרבה בש"ס: קדושין נ"ז פליגי רי"ו ור"ל בצפורי מצורע ואמר שם רי"ו כר' יעקב ור"ל כתנא דבר"י; ב"ב קל"ו פליגי רי"ו ור"ל בקנין פירות והוא פלוגתא דתנאי; במ"ק י"ט פליגי ר"ה ור"ש אי ימים בטלו, והיא פלוגתא בברייתא שם; פסחי' ע"ו פלוגתא דרב ולוי ברייתא מלתא ותנאי היא; נדה י"א פליגי רב ורי"ו אי מעוברת דיה שעתה ברא' ב' ומסיק כתנאי; וכן מכות י"ז, וב"מ ל"ה ע"ב, ושם כ' תו"ס דלא שמיעי להו הברייתא, או משום דאיכא דמפיך להו. ואפילו לגבי רב אשי כ' בחולין כ"ח ברייתא לא שמיע לי', וביבמות ע"ב אי' דרי"ו בילדותו לא ידע הברייתא. וזה בנין אב לכל המקומות דלא מקשה כתנאי. — בתי"ט אין מוכרין וכו' סתם מתני' כר"מ. כ"ב ירושלמי. פרוש בירושלמי אי', כר' יהודה דאמר ממון בעלים נמי אתי', דאין מוכרין מפני זלזולו, או שיהא הכל צריכין למהימנותן. — בתי"ט ד"ה מתנת חנם וכו' לקבוע למעשר. כ"ב דרבנן, פי' הא דמקח קובע דרבנן ואם אמרו לענין זה לא תהא מתנה כמכר. — משנה ב', ברע"ב תמים וכו' שחוט שכ' לא יגאל. כ"ב לא שייך אחר שחיטה, ואפשר משום בזוי ועי' רש"י קדושין נ"ב. בעל מום חי מלא יגאל וכ"מ לא כתב כן עכ"ל. בבכורות ל"א ע"ב מסיק מעשר בהמה שהומם נמכר לאחר שחיט' מה"ת, ורבנן גזרו אחר ש' משום קודש, והתירו לטובת יתומין, וגם כל אדם מותר למכור לאחר שחיטה גידין ועצמות ועורו וחלבו וגם הבשר בהבלעה דכתיב והי' הוא ותמורתו לא יגאל, אימתי עושה תמורה מחיים, אימתי אינו נגאל מחיים. לפ"ז שחוט לא ילפינן מלא יגאל דלא כמ"ש הרב ול"ל הטעם מגזרה שמא ימכרנו מחיים, הרמב"ם לא כתב זה אלא בבעל מום שחוט. וכ' דרש"י בתמורה ז' ע"ב כ' בכור תם שחוט אעפ"י שנמכר חי, לאחר שחיטה לא, משום בזיון קדשים ואין עושין סחורה בדבר שקרב על המזבח, א"כ כ"ש מעשר בהמה שאף בחיים לא נמכר. מיהו לרש"י קדושין נ"ב וב"ק י"ב אפילו הבעלים בחלקם בשלמים (אע"ג דמחיים דידהו הוא) לאחר שחיטה משולחן גבוה זכו ומה"ת אין מקדשין בו, וממילא אף במעשר, נהי דלאחר שחיטה אין בו ל"ת דלא יגאל, מ"מ לא יצא מדין שאר קדשים דמש"ג זכו לאחר שחיטה ואין מקדשין בו, וה"ה בכור תם שחוט. מיהו לתו"ס ורמב"ם דס"ל דוקא במתנות כהונה שייך מש"ג זכו אבל בחלק הבעלים מקדשין גם לא"ש, טעם דמעשר תם שחוט אינו נמכר משום בזוי קדשים. ואע"ג שהרמב"ם סתם בפ"ו דבכורות ולא כ' טעם למה שחוט אינו נמכר, גלהו בפ"א דבכורות שכ' בכור תם שחוט אינו נמכר מפני שהוא בשר קודש. ובבכור ע"כ צריך לטעם זה, דל"ל משום דלאו בר מכירה הוא לא"ש דמש"ג זכו,

זה שייך במידי דלית להו מחיים כשאר קדשי' קלים אבל בכור קודש הוא במזבח נמי לכהנים. ומ"ש רבנו בעל מום חי מלא יגאל ולא כב"מ, ר"ל מהרב משמע דגם בעל מום חי בלא יגאל. אבל כ"מ פ"ו דבכורות כ' בעל מום דרבנן, ולרבנו כ' שהדין עם הרב דרבא יליף כל שעושה תמורה אינו נמכר, ובעל מום דמעשר עושה תמורה, ואף שבשאר קדשים מום קודם להקדש א"ע תמור', גבי בכור ומעשר אפי' מום קודם, כד' חולין ק"ל. ומכ"ש ללמודא דר' שמואל בבכורות ל"ב מפסולי מוקדשין דנאמר ברכה בבעל מום אחר שחיטה ומיני' ילפינן דשרי למכור לאחר שחיטה. הרי להדי' דמחיים לא נמכר. וברמב"ם הפי' כך: מעשר בהמה אסור למכרו תמים שנאמר לא יגאל, בין חי ובין שחוט (כמ"ש דשחוט משום בזוי) ואח"כ כ' ומד"ס אסור למכור בעל מום אפילו שחוט גזרה שמא ימכרנו חי. א"כ מד"ס על שחוט קאי, דאל"ה הוי גזל"ג. ולמ"ש בתם שחוט לא שייך לא יגאל וכ"כ כ"מ, לפ"ז יוכל לקדש בו אשה מדין תורה, ומכ"ש בעל מום שחוט אפי' מדרבנן אין אסור דהרי התירו למכור ליתומין ולכל אדם עכ"פ גידין חלבו ועורו והבשר בהבלעה. וא"כ משנתנו דקתני גבי מעשר אין מקדשין לצדדין קתני, דהיינו תם ובעל מום חי, אבל שחוט מקדשין. ואפי' תימא תם שחוט אסור מדרבנן למכור משום בזוי, מ"מ לא חמיר אסורו משביעית דאסור לקדש בו דלאכלה ולא לסחורה כדאי' בירושלמי פ"ח דשביעית, מ"מ קדשה מקודשת כדאי' קדושין נ"ב. מיהו לשטת רש"י דבכל קדשים קלים אף בחלק הבעלים שייך מש"ג זכו, אם קדש בתם שחוט אינו מקודשת, דנהי דלא"ש ליכא בלא יגאל, מ"מ אינו שלו והמקדש בחלקו אינו מקודשת. ולירושלמי כאן שטה אחרת דס"ל דלא יגאל קאי גם לאחר ש', דאמר מעשר בהמה לא חלקה תורה בין חי לשחוט בין תם למום. ועוד דיליף מברכה דפסולי המוקדשין (שמביא ש"ס בכורות ל"ב על לאחר ש') דמקדשין בגידין ועצמות וקרניו של מעשר בהמה תם חי. ופריך בבשרו נמי דכתיב ברכה ומפרק להכי ילפינן מחרמי כהנים מגז"ש דבבשר אסור, ומדקאמר דוקא עצמות וכו' ש"מ דס"ל אפילו בשר בעל מום שחוט אסור לקדש בו או למכרו. אבל זה אינו דלהדיא איתא במתני' דבכורות ל"א מעשר בהמה שחוט נמכר חוץ לאיטלים, וע"כ צ"ל דמ"ש ירושלמי לא חלקה לצדדין קתני, דחי ושחוט דתם, ובעל מום דוקא חי אסור. ועכ"פ בגידין ועצמות אפילו בתם חי משמע מירושלמי דיוכל לקדש בו, דבתר הכי אבעי' לי' בירושלמי: אמר לאשה משכי לי מעשר בהמה ע"מ שתקדש לי בעצמות וכו' לאחר שחיטה, מאחר שיש בידו לשחוט מקודשת מכבר או לאח"ש (ופי' המפרש דודאי מחיים אין לו זכות בו, ולאחר שחיטה ודאי מקודשת, דהגיעו עצמות לידה, ומבעי' הואיל בידו לשחטו ומה שבידו לא מחוסר מעשה מקרי כדאי' פרק האומר ומקודשת מכבר, הואיל וזכתה בהן עתה למפרע מחיים, או נימא אין קדושין אלא לאח"ש, ונ"מ אם קדשה אחר בינתים). ומזה נראה אף דמחיים אין לו ולא זכות בעצמות וגידין יוכל לקדש מחיים ע"מ שתזכה לאחר שחיטה בעצמות. ולפ"ז לרבא בבכורו' דאפי' בשר תם לאחר שחיטה לא שייך לא יגאל ומותר במכירה מה"ת, ואם קדש מחיים ע"מ שתזכה בבשר לאחר שחיטה מקודשת מה"ת, ומוקי מתני' דהכא דאין מקדשין בתם היינו לכתחלה, או דמיירי שאמר ע"מ שתזכי מחיים, דאין יוכל למכור, אבל ע"מ לזכות בעצמות לאחר שחיטה (ולרבא אפי' בבשר) מקודשת (ובלא"ה צ"ל גם מקדשין בבכור לצדדין דבזמן שמקדש אסור). והרוחנו בזה ליישב תמיהה רבה על רש"י חולין קל"ז ע"ב ד"ה בקדושה וכו' אבל מחיים דידי' הוא ומקדשין בו. ואיך העלים עין ממשנתנו ואין מקדשין בו האשה מקרא דלא יגאל? וקושי' זו כתב לי אחי הרב מו"ה אהרן נר"ו שמצאה בכתבי דודנו בעל י"ד. ועלה בדעתי לומר דכונת רש"י שיוכל לקדש בגידין ועצמות כירושלמי דהיינו ע"מ שתזכי בו לאח"ש. אך ל"נ כלל, חדא וכי סני לי' למימר דמקדש בגידין ועוד למה תלה רש"י הדבר במחיים דרק לא"ש מש"ג זכו, ולדבריו במה יקדש, מחיים כתיב לא יגאל שאסור למכרו ולקדש בו, ולאח"ש נהי דלא שייך להו דלא יגאל, מ"מ לדעת רש"י בקדושין אינו שלו דמש"ג זכה? ונראה אע"ג דמחיים אסור למכור, מ"מ שלו הוא כשאר קדשים קלים (כמ"ש רש"י תמורה ח' לריה"ג מעשר בהמה ממון בעלים וכ"כ בכורות נ"ג וב"ב קכ"ג) אלא דהרי' רבע עלי' דלא יגאל, שלא ימכר בחיים, אבל אם מכרו מחיים על זמן שאין בו אסור מכירה דהיינו על לאח"ש המקח קיים, ודומה ממש לדינו של ירושלמי בעצמות אף שבחיים אין לו בו זכות למכור, מ"מ יכול למכרם על זמן שיש לו זכות. והכי נמי מחיים הבשר שלו בכל ק"ק, אלא שהתורה אסרה מכירה בחיים, וכיון שאינו מוכר על זמן שהבהמה בחיים אלא לאח"ש לא עבר אלא יגאל ומקודשת הוא בשכר שתעמוד לאחר שחיטה במקומו ותהי' בעליו. אבל אם המתין עד לאחר שחיטה לא מהני לרש"י אם קדש, דכבר בא לידו מש"ג. וזהו מ"ש רש"י דמחיים דידי' הוא שיוכל לקדש ע"מ שתזכי בו לאח"ש כדין הבעלים. ודע שאין לפרש דכונת רש"י אם קדש בדיעבד מחיים אע"ג דעבר אמימרא דרחמנא דלא יגאל, מקודשת כאביי בתמורה ה' דמהני, גם אין לומר דרבא מודה דמהני, כיון דקדושין יוכל לעשות בלא אסור עיש"ך ח"מ סי' ר"ה, דרש"י כ' מקדשין בו והוא לכתחלה ועוד דלמדנו לא יגאל מחרמי כהני' שמכירה אסור, ושם בתמורה אמרינן חרמי כהנים לכ"ע אפי' דיעבד לא מהני, ועוד דרש"י כ' בחולין שם להדיא מ"ב אינו נמכר. הרמב"ם לא הביא דין דמתני' מ"ב אין מקדשין בו, רק סמך אמ"ש פ"ו דבכורות אינו יוכל למכור. ודע שרש"י במנחות ע"ג ולכל קרבנם לקדש בו האשה כ' כדאי' בקדושין נ"ב המקדש בחלקו בק"ק מקודשת. ותימה במתני' בקדושין אי' אינה מקודשת ומסקינן שם דף נ"ג אפילו לר' יהודה אינה מקודשת. ובי"ד כ' דרש"י קאי אליבא דרב בקדושין נ"ג דעדיין מחלוקת לר' יהודה מקודשת,

ואף דמייתי ת"כ דר"י מודה שאין דין חלוקה בקרבנות, מ"מ י"ל לאחר שקבל הכהן חלקו ממונו הוא. וסברה זו כ' תו"ס במנחות שם. ועוד מלאתי לה בירושלמי כאן דאמר לר"י בכל הקרבנות מקודשת דיליף הכל מבכור דכתיב בי' ובשרם יהי' לך אפי' א"ש לקדש בו האשה. ראינו מזה דר"י לא חזר בו. אך לענ"ד כ' דרש"י אמתני' דקדושין קאי דדייק הש"ס מדתני מקדש בחלקו היינו לאחר שחיטה אבל קודם שחיטה יוכל לקדש בק"ק (חוץ ממעשר בהמה) דכיון שלא בא עדיין על המזבח, ל"ל מש"ג זכו, וכל מה שלא בא אל הכהן מש"ג יוכל לקדש בו, וזהו גזל הגר שאינו במזבח וע"ז קאי רש"י משא"כ מתנות המזבח: וכן משמעות רש"י זבחים מ"ד ע"ב. — משנה ג', בתי"ט וז"ל. כ"ב: עי' ב"ק. כונתו לרש"י ב"ק ס"ג שכ' פרי מפרי למעט כמהין ופטריות שהם גדולי קרקע כדאי' ברכות מ', אבל אינם פרי מפרי. ואי ס"ל לתי"ט דכמהין הוי פרי מפרי כמ"ש לקמן, אכתי תרוצו אינו מספיק, דאי לכך כתבה ברייתא למעט פרי מפרי דהו"א מים גדולי קרקע, אי הכי לשתרי דגים שהם פרי מפרי וגדולי קרקע שיונקים מן המים ובגמ' מפורש דתנא דברייתא ל"ל דגים. ועי' בערובין סוף סוגי' עוד טעם למה פורט פרי מפרי. — שם בתי"ט מ"מ פרי מפרי הוא. כ"ב: כ"ז צ"ע. ודאי צ"ע, דלא מצינו דברייתא דאתי' כר"י בג', דבעי פרי מפרי, וקרוב לומר דלא בעי, דלא ממעט רק מים ומלח דלאו פרי מקרי ולא זיינו כדאי' בערובין ל'. ומ"ש רש"י במתני' דלאו פרי מפרי ובדף כ"ז פירא בעינן מכלל פרט, למסקנת הש"ס כתב, אבל ריב"ג דדרש ברבוי ומעוט מרבה הכל כל פרי דזיין בכלל. ועל הר"ב לק"מ דנקט ההלכתא דבעי פרי מפרי וממעטינן מזה כמהין ופטריות כמ"ש רש"י בב"ק. אבל לרמב"ם פ"ו דמעשר מים ומלח כמהין ופטריות אין לוקחין לפי שאין גדוליהם מן הארץ קשה להיזה גורך אמר פרי מפרי. ובירוש' אמר לר"ע דבעי פרי מפרי דגים כמהין ופטריות נמי פרי מפרי הוא וכן בתו"ס בערובין, אבל רי"ש ממעט דגים שאינם ולדות הארץ, וכמהין שנבראו מן האויר. והרמב"ם לא פסק כר"ע דש"ס שלנו לא הביאו אלא מביא ב' ברייתות דממעטי דגים, ורבינא לא אמר כמהין ופטריות איכא ביניהו משמע דאין סברא להכשירם דלאו ג"ק נינהו וכדאמר בברכות מ' נהי דמירבא מארעא מינקי לא ינקו מארעא. — משנה ה', ברע"ב לא קנה וכו' ולא יצאו המעות לחולין. כ"ב עין רמב"ם. שכתב לא קנה המעשר, אעפ"י שיצאו המעות לחולין. ופרש הכ"מ דלא מבעי' קאמר, דפשיטא אם מכר לו הוי מקח טעות, אלא אפי' עשה כן דרך הלול דאיגא מ"ד בירוש' דמקח קיים והוא יאכל כנגד המעו', ומ"ש אעפ"י שיצאו לחולין דרך חלול, יחזיר הדמים, ואי ליתא יאכל כנגדו. ברע"ב ואם אין מקדש וכו' אינו נפדה טהור. ומ"ש מעשר שני שלו, דאין פודין בירושלים אלא בטמא כדאי' פ"ד. אבל אם עדיין לא נכנס לירושלים יוכל לפדותו, וזה מצותו בזה"ז. ולראב"ד דלא קדשה ירושלי' עכשיו אפשר דשרי לפדותו אף בירושלים כן כ' ממהר"מ לובלין בילק ה'. — משנה ז', ד"ה יאכל וכו' מתני' איירי במזיד כ"ב: ע' רמב"ם. בפ"ז דהל' מ"ש כ' אף במזיד קנסינן למוכר שיחזור הדמים וכ"מ מרש"י קדושין נ"ו, דאלה הדברים מתחלה אינם ראוים למ"ש, משא"כ במ"ו. ומטעם זה גם במ"ד חיה ובהמה לבשר תאוה שאסרו חכמים ליקח, ובמ"ש דברים שאינם ראוים מתחלה, לא מחלק הרמב"ם דאפי' במזיד חוזר, ואי ליתא יאכל כנגדם. ועתו"ס יבמות אי שרי ליקח מן המעות מלבוש. ול"ע.

פרק ב' · משנה א', ברע"ב סיכה כשתי' דכתי' ותבא כמים. כ"ב: עי"ן ר"ש. שמביא ירוש' ול"כ ממנו למה, איזהו דבר לאי מותר ואסור נמת זה סיכה. אבל קרא דהרב הסמכתא כמ"ש תו"ס יומא ע"ז דבי"ה"כ סיכה מותר מה"ת. ובשאר אסורי אכילה אפי' מדרבנן מותר. והא דאמר ר"ל ביבמות ע"ד מ"ש שנטמא מותר לסוכו שנ' ל"כ למת אבל לחי מותר, משמע דוקא בנטמא? י"ל נטמא לרבותא נקט כמ"ש רש"י דהו"א הרי הוא כשתי' ממש דאסורה בלאו לא בערתי, אבל טהור נמי מותר ועמ"ש פ"ח דשביעית. מ"מ לא ידענא כיון דקרא ותבא כמים אסמכתא מסיכא נלמד דשרי בתרומה דמלותה באכילה, דממעשר ליכא למילף דאיכא מיה שנויים עפ"ב דבכורים, דיאכל אכילה ושתי' משמע עתו"ס חולין ק"כ. אבל בירושלמי מייתי סיכה מד' במעשר ובתרומה תירש ויצהר (ופרוקא דש"ס דלמא ע"י אניגרון דוחק) ואין שותין שמן דמזיק. ולמאן דיליף מל"כ ממנו למת קשי' בתרומה מנ"ל? מיהו הר"מ רפ"י דתרומות ס"ל דסך שמן תרומה חייב חומש כשותה, והביא קרא דש"ס נדה ל"ב שנא' ולא יחללו את קב"י לרבות הסך. ס"מ דלאו אסמכתא לדידי', ומייני' דסיכה כשתי' ובפי"א מביא תרומה מותר לסוך שנ' ותבא כמים, צ"ל דנתן טעם למה התירה לסוך. — בתי"ט אבל וכו' בסוף פרק. כ"ב צריך למחוק. — משנה ה', בתי"ט מה שלקט וכו' והתו"ס כתבו שאינו חריף על חריף מחללין. כ"ב ע"ש בסוף ור"ש ורא"ש. — התו"ס מחלקין כן ליישב דברי רש"י אבל מסיימים די"ל דמתני' דאין מחללין כסף על כסף אתי' כר"מ לקמן מ"ח אבל לרבנן מחללין, וא"כ מתני' דמתיר כסף על כסף כחכמים. ולדידהו צ"ל הא דצריך במשנה וי"ו מביא סלע מעות ולא מחלל מיניהו, ה"ט כמ"ש הרב דחיישינן דלמא אתי למשקל בלא תגאי, והרא"ש כ' שגם במשנתנו אינו מחלל בזה שלקט. אלא מביא מטבע אחר. — בתי"ט שם ומסתמא וכו' החריפים יותר. כ"ב צ"ע. מאן אמר לי' דלמא ממטבע א' הן, ואפי' יש בהן תריפין, דלמא החריפין הם מעשר והוא מחלל האבודים החריפים באינן חריפים. — משנה ו', בתי"ט אלא וכו' דאיכא דסבר. כ"ב צ"ע. ר"ל דלא הזכיר במשנה ה' שום מפרש שאין סובר כן (שלא הזכיר הרא"ש).

פרק ג' · משנה א', ברע"ב תוכן קודש לשחיטת ק"ק ולחייב משום טומאה. כ"ב צ"ע. כונתו דמ"ס זבחים כ"ו משמע

לחדיא דוקא לאכילת ק"ק אתרבי אבל אין שוחטין שם קדשים קלים ואין חייב הנכנס לשם בטומאה. — בתי"ט ד"ה הלישכות, א"כ בעזרה כאן הוא עזרת נשים. נ"ב צ"ע. כוונתו בזה שא"א לומר תוכן קודש לכל הני מילי, דבעזרת נשים עצמה טמא הנכנס אין חייב כרת וטבול יום מה"ת מותר להכנס כדאי' ביבמות ז' וגם אין אוכלים שם קדשי קדשים כדאי' בזבחים שם כל העזרה קפ"ז על רוחב קל"ה וכגון זה כהנים נכנסים לשם ואוכלין שם ק"ק, משמע לחדיא דעזרת נשים שהיתה לפני עזרת ישראל והיתה קל"ה על רוחב קל"ה כדאי' בפ"ב דמדות, לא אוכלים ק"ק, ומכ"ש שאין אוכלים בלשכות הפתוחות לשם, ובלא"ה אין דקדוקו של התי"ט דקדוק דהר הבית כולל נמי עזרת נשים, לאפוקי במדות פ"ב בעי לשמן המקום שהלויים נותני' הכנורות הוצרך לומר בלשכות הפתוחות לעזרת נשים. — משנה י"ג, בתי"ט אבל וכו' ותימא ממתני' ג'. נ"ב „במוכר איירי". כך לשון פ"מ: לב"ה אם דרכו למכור סתומות ומכר פתוחות יצא קנקן לחולין, שכיון שפתח גלה דעתו שאין רוצה למכור הקנקן וכן אם מכר במדה יצא הקנקן לחולין אפי' היו סתומות עכ"ל נראה דכאן מ ש מ ו כ ר חולין לבעל מעות מ"ש איירי, שאם דרכו למכור סתומות ומכר פתוחות יצא הקנקן לחולין שלא מכר לו הקנקן ר"ל שהקנקן ישאר בידי המוכר, אבל נתן לו סתומות ודרכו למכור סתומות אז לא יצאו לו לחולין שאין שייך לו, אלא ללוקח ודינו מפורש בפ"ק שהקנקני' ללוקח, וללוקח יצא לחולין. וה"ה במקום שדרכן פתוחות לא יצא הקנקן לחולין למוכר אלא הרי הוא ללוקח ודינו מפורש לעיל שצריך שיאכל כנגדו. ואפשר לומר דבלא"ה אין קושי' מפ"ק דמה שאמר לעיל במוכר סתומות יצא קנקן תמיד לחולין, זה איירי בהדיוט שאינו מדקדק בקנקן אבל לא במי שמדקדק כמ"ש הרמב"ם שם (אם המוכר הדיוט ולא התנה דבר מלוקח עכ"מ הטעם) והכא איירי במוכר שמדקדק בזה צריך לעשות מעשה, אבל סתומות בלבד לא יצא לחולין. — שם בתי"ט שלא יהי' נבלע עם היין. נ"ב „פי' כדי שלא יהי' קנוי ללוקח, וצ"ע הסיום אם רצה להחמיר וכו' מ"ט יקנה". ז"ל הרמב"ם: במקום שדרכם בסתומו' יצא קנקן לחולין. לפיכך צריך המוכר לפתוח הכד, כדי שלא יצא קנקן לחולין (ופי' בספר הבתים כדי שלא יהא קנוי ללוקח עם היין) ואם רצה להחמיר ולמכור במדה יצא קנקן לחולין. ועי"ז הקשה רבנו, מ"ט יעשה תחבולה שיצא הקנקן ללוקח לחולין? ואפשר לומר דהרמב"ם פרש למתניתין אבל אם רצה להחמיר למכור במדה וכו' דקאי על ב"ש דרישא, דלדידי' בפתיחה עדיין סתומה מקרי ובסתומה הקנקן ללוקח, ואמר במתני' מי שירצה להחמיר כב"ש ולדידי' אין מועיל למוכר כשיפתח הכד כדי שלא יהא קנוי ללוקח, יש תקן אחר שימכור במדה. ומצינו הרבה כן ביצה כ"א ע"ב, ברכות נ"ג ע"ב, ערובין ו' ע"ב, שבת י"ה דמחמירו כב"ש.

פרק ד'. משנה ג', בסלע ואיסר. נ"ב: עי' רמב"ם. בפ"ה דמ"ש כ' הרמב"ם סלע ופרוטה, שהוא משנית האיסר וכן העיר בהג"ה למשניות החדשות. — משנה ד', ברע"ב לעבדו שאין גופו קנוי. נ"ב: עי' קדושין (נטשטש) כוונתו לדף י"ו דאמר רבא עבד עברי גופו קנוי. וכבר העיר הרשב"א דוקא לענין פדיון דאין יכול האדון למחול לו גרעונו אלא בשטר, אבל לענין מציאה ופדיון מעשר שני וערוב אין גופו קנוי ואין ידו כיד רבו. — משנה ה', בתי"ט וסלע של וכו' תימא. נ"ב דו"ק. כוונתו שאין כאן תימא, שמכח מ"ש אינו חייב אלא סלע א' מחולין, אבל חייב שנים בא מ' שבתחלה אמר ליתן לו שני סלעים לאכלם בירושלים, והוי כאלו אם הבטיח להת לו ב' סלעים מ"ש, וכיון שנתן לו שני סלעים קיים דבורו. ולא מקרי פורע חובו ממ"ש, אלא אם הי' חייב לו ב' סלעים של חולין, אבל הכא האחד שחייב מחמת פדיון נתן לו מחולין, והשני שחייב מ' שאמר ליתן לו ב' סלעים לאכלם למ"ש, זה נתן לו ממ"ש שלו. — משנה ה', בתי"ט ובית הלל וכו' ותמיה לי. נ"ב דו"ק. פי' אין כאן תמיהה, דלת"ק אם נשאר חלק י"א יצא לחולין וכן לב"ה, ולא כשנשאר חלק מעשרה. אולי לשון הרב דוחקו, של' פחות מעשירית משמע אעפ"י שעדיין יותר הוא מחלק י"א, ולת"ק אם נשאר יותר מחלק י"א אעפ"י שפחות מעשירית אינו יוצא לחולין. ודע מה שכתב הרמב"ם והובא ברע"ב: נמצא כשמוסיף עליו חומש, היינו דס"ל דהפודה פדיון של מעשר שני מוסיף חומש, כמ"ש הרמב"ם בפ"ה דמ"ש, ויהי' בין הכל שוה פרוטה, אבל הרא"ש כ' דאין מוסיף חומש אלא בפדיון הראשון וכשמחלל אסר זה אין צריך להוסיף חומש.

פרק ה'. משנה א', בתי"ט בחרשית וכו' כפרוש הרמב"ם. נ"ב כאן פי' שהוא טיט השרוף. — שם והצנועים. נ"ב: עי' ר"ש. שכתב דלאו הלכתא היא דקי"ל כרי"ו בב"ק ס"ט גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו, הבעלים כיון שאין ברשותם, וה"נ כיון שלקטו ואין בידו לא חל החלול, ומיהו הרמב"ם פסק כרשב"ג עי"ש בכ"מ. והר"ש הביא ה"ג: אע"ג שפדה פירות רבעי אסור לאכלן עד שתכנס חמישית. ואמר שזה טעות דא"כ מאי הועילו הצנועים. וכ"כ הרמב"ם פ"י דמאה"ס הורו מקצת הגאונים אע"פ שפדה אסור לאכלם עד שנת ה' וזה שגגת הוראה. ומצאתי סמך לדבריהם בירושלמי סוטה פ"ח סה"ה: איומתי מחללו ברביעית או בחמישית? משתברא בחמישית אבל ברביעית דמים הוא חייב לו. ורבנין דקסרין אמרין לא משתברא אלא ברביעית דכ' ובשנה הרביעית יהיו קדש הלולים לי"ה. ופרש המפרש דחוק. ונ' דת"ק ס"ל דודאי אם אכלו בירושלים אכלו ברביעית ואם פדהו פודהו ברביעית כדיליף מהלולים, אבל לאחר שפדהו לא יאכלנו עד חמישית וזה נלמד מדכתיב ובשנה החמישית תאכלו דלאכילת חולין לא שרי אלא בחמישית. ומיהו ע"י שפדהו ברביעית פקע מיני' כמה אסורים אע"ג דאסור עביד

אם אוכלו מ"מ אינו עובר משום אנינות ומשום טומא' (דנטע רבעי כמ"ש לכל דבריו ערמב"ם) ומשום אוכל קודש בלא פדיון, ורבנן דקסרין סברו הכל שרי ברביעית. אמור מעתה דהני גאונים ס"ל כסתם ירושלמי. וקושי' הר"ש מגומים ל"ק, דש"ס דב"ק מסיק מטעמא אחרינא שאין הלכה כרשב"ג, וגם בירושלמי פליגי רבנן עלה דאין פודין במחובר. מיהו אפילו הוי הלכה לק"מ, דהר"ש גופא במ"ה כ' שלא הי' יכולין לתקן הכל ע"י הפדיון והכי נמי לדעת הגאונים עכ"פ פקעו מיני' אסור חמור דלאכול קודש בלא פדיון ואנינה וטומאה. וע"כ נ"ל כן לסתמא דירושלמי. וכונתי בישוב זה לדעת מ"ו הגמו"ה ליב קארלבורג זצ"ל. — משנה ב', אילת מן הדרום כ"ב: ,,בש"ס טעות." ר"ל בביצה ה' ובר"ה דף ל"א נדפס בטעות עלת מן הצפון. ודע דאילת היא אחת מערי אדום וכנראה דברים ב' ובמלכים א' ט' לקחה המלך שלמה, ועזריה הזר ולקחה מלכים ב' י"ד. אבל הנזכר כאן אחרת, והיא מא"י דהראשונה רחוקה מירושלים יותר מג"י, ואפי' תו"מ לא נהגו בבית שני מדרבנן אלא במצרים שנער עמון ומואב הנקרא בכלל סוריא כמ"ש רמב"ם בהל' תרומות, ונטע רבעי ומ"ש לדעת הרמב"ם אפי' בסוריא לא נהוג. — משנה ה', בתי"ט ובין שנתן לו וכו' בוסר סתם ור"ל שלא הגיע לפול הלבן. כ"ב ,,צ"ע ברכות . ." ר"ל בברכות ל"ו א' אמר רב אסי הוא בוסר הוא גרוע הוא כפול הלבן. ועמ"ש ספ"ד דשביעית דודאי בוסר גבי ענבים כך שעורו אבל גבי שאר פירות שאין שייך שם סמדר, כל שנפל הפרח עד שהגיעו לעונת המעשר נקרא בוסר והרמב"ם לא איירי כאן בענבים. — משנה ז', בתי"ט ערב י"ט וכו' כדי שיהא לו לוכל ברגל. כ"ב מ"ש ולהר"ש גם בכורים. ר"ל שהתרומה ומעשר ראשון ושני ועני צריך ליתן למי ששייכים והם אינם צריכין לבער אבל מ"ש ונטע רבעי יוכל ישראל לאכול בירושלים. ורמב"ם כ' שאם אין שם למי שיוכל ליתן צריך לשרפם או להשליכם לים וכן בכורים הדין כתרומה שאם אין כהן ישרפם וכן בתו"ס יבמות ע"ג (ור' שמעון הולק שבכורים יתן לכהן ואינו בכלל בעור) אבל הר"ש פרש הבכורים מתבערים בכ"מ שאף הכהן חייב לבערם ביו"ט אחרון וז"ש רבנו גם בבכורים שייך שלא יתודה כדי שיהא לו לאכול והיינו לכהן שאחר ודוי לא יכול לאכלם. ברע"ב התבשיל שיש בו מפירות שביעית. כ"ל ט"ס וצ"ל של רבעי. — משנה ז', בתי"ט צריך לחללן וצ"ל לפרש. כ"ב דו"ק. אפשר שס"ל שכונת הרמב"ם שאם אין מעלה הפירות צריך לחללן בכסף וכ"פ המפרש לירושלמי. ועל מה שכ' תי"ט להלן לפרש הירושלמי: וצרת הכסף בידך ובלבד בידך, נראה יותר, כמ"ש המפרש דב"ש מוצרת הכסף יליף אם אינו מביא פירות מחללן, ומה שכתוב בירושלמי ובלבד בידך, אגב גררא מביא שלמוד כספים אין להם שמירה אלא בידו שנאמר וצרת הכסף בידך אעפ"י שצרת יהיו בידך (והוא בב"מ מ"ב). — משנה ח' ברע"ב ומקומו מושכר לו ויקנה אגב קרקע. כ"ב עי"ן מרדכי פ"ק-דב"מ ופסחי' (חסר). בב"מ י"א אמר ר"פ דטובת הנאה דתו"מ לאו ממון הוא, להכי לא עבדו בחליפין ולהכי לא נקנו אגב קרקע כשאר מטלטלין, והכא קנו מ' אגר דאפילו אגר שאינה משתמרת קונה אם דעת אחרת, דהיינו ר"ג לר"י ולר"ע, מקנה להם. ופי' המרדכי אע"ג דטובת הנאה ל"מ ואין כאן דעת אחרת מ"מ הכא שהקנה להם גם הקרקע שייך דעת אחרת מקנה, וא"כ קנאו בתורת אגר (ולא אגב קרקע) דהיא שלוחם וכדמסיק ר"א בדף י"ב. ודבר זה מוכרח דלאוקימתא דעולא דאגב קרקע הקנה, נ"ל טובת הנאה ממון, ור"י אי' לי' בפסחים מ"ו דלאו ממון וכך הקשה בש"א. אבל לפי המרדכי דר"פ דאמר אם דעת אחרת מקנה קנה אע"ג דטובת הנאה לאו ממון דאגרו קונה בצרוף דעת אחרת אע"ג שאינו עומד בצד אגרו, י"ל דר' יהושע קנה מקומו לבד וכיון שר"ג אמר שיקנה לו מקומו המעשר אע"ג שבתורת אגב לא קנה לר"י דטה"ל"מ, אבל אגרו קנה מתורת שליחות. ויש בזה כ"מ דאי' מתורת שליחות בעינן נבורים לתוכו אבל באגב לא כדאי' קדושין כ"ז. ומזה תראה שאין הוכחה מר"י שאמר לראב"ע מושכר לך, שאם הקרקע להמקנה בשכירות שיכול להקנות לאחר מטלטלין אגב שכירות השני כמ"ש תר"ע דר"י לא הקנה אגב קרקע. — משנה י', מתודין, כ"ב ,,עי"ן רמב"ם ור"ה כ"ז". הרמב"ם פסק דמתודה בבהמ"ק אבל אינו מעכב, כיון דמ"ש עצמו נוהג גם שלא בפני הבית כדאי' פ"ב דבכורים, וראב"ד חולק שאין מתודה אלא בבהמ"ק דכתיב ואמרת לפני ה' אלקיך. ומעתה קשי' לרבנו הא דרשינן בר"ה בתגורות וק"ש הריעו לפני המלך ה' נבאות דוקא במקדש אבל בגבולין לא? וקושי' זו מצאתי באיזה ספר. וג' דגבי מעשר כתיב ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר, ומזה ידיענן שנאכלים חוץ למקדש לפנים מן החומה כדאי' סוף זבחים דהוקשו לנדריך דנאכלים בכל העיר, וכיון דמעשר אין טעון מקדש, ה"ה ודוי. או י"ל דבר"ה עקר למוד מלפני המלך ה' שעקר מלכותו נראה במקדש כדכ' בישעי' כ"ד כי מלך ה' נבאות בהר ציון ותהלים מ"ח הר ציון קרית מלך רב. והא דדרשינן בפ"ד דסוכה ושמחתם לפני ה' אלקיכם ז"י במקדש דוקא, זה מוכרח מרישא דקרא ולקחתם לכם ביום הראשון; דוקא ביום ראשון וע"כ כאן במדינה כאן במקדש. ועוד י"ל דלא מצינו בקרא רק יום תרועה ולפינן גז"ש מוהעברתם שופר תרועה שהוא בשופר דלא כתיב תגורת וע"כ קרא דתהלים למקדש. בת"א ד"ה תי"ט ד"ה ביום טוב וכו' שהיא דוקא קודם מנחה הגיה רבנו אף קודם. והיא שטת תו"ס דמו"ו שעות וממחצה מתחיל זמן סעודה ג' ויוכל לעשותה ואח"כ יתפלל מנחה קטנה בשעתה. ולדעתי אף ר"ת לא הסר לעשותה לאחר שהתפלל מנחה גדולה, וקודם מנחה שאמר היינו קודם מנחה קטנה דהיים שמה תמשך בין השמשות. א"כ לכל הדעות יוכל לאכלה אחר חצות וכשהגיע זמן מנחה קטנה מתודה. וירושלמי דמקשה ויתודה שחרית

לאו קודם אכילה קאמר אלא לאחר אכילתו ולא קס"ד מסעודה ג' ומפרק עד מנחה מגוה לאכול, והיינו סעודה ג'. — משנה י"ב, בתי"ט ולא נתתיו וכו' ממאי מפיק. נ"ב עי"ן רמב"ן. פי' בכי הבא למת משמע בין מתו בין מת של אחרים, שלא נתנו להם לעשות ארון, דפשיטא להכילה אסור להם, והעיקר כמ"ש הרב וכן בירושלמי דקרא איירי בסיכה למת וכדאמר ר"ל ביבמות ע"ד דלדברים שאינן לאכילה ושתי' ואכילה אפי' לחי אסור, אלא נקט ארון ותכריכים אפי בכה"ג אין יכול להתודות. ומ"ש ר"ל ביבמות ע"ד לחי מותר לסוך במ"ש שנטמא, הרמב"ם בפ"ג דמ"ש לא הביאו דמשמע לי' דהברייתא ביבמות ע"ג לא בערתי בין שאני טמא בין שהוא טמא חולק וכ"ד הרמב"ן ודלא כמהרש"א.

חלהי

פרק א'· משנה ח', ומלקטו. נ"ב פסחי' נ"ה ע"ב. אפשר שכונתו דשם מבואר דבמקומו' שאין מביאין משם עומר כמו ירחו מותר לקצור ואסור דרבנן כמי ליכא דלמא אכל מיני', דמיהדש מבדל בדילי, אבל גודשין אסרו חכמים כיון דאין כאן פסידא וחיש דלמא אכל מיני', וזה בין לר"מ ובין לר"י כמ"ש רש"י מנחות ע"א ע"א ודף ס"ה גדישה לכ"ע אסור אפי' בירחו. ובזה"ז דאין עומר יתכן דקצירה בכ"מ שרי משום פסידא, אבל גדישה שלא התירו אפי לאנשי ירחו מחשש דיאכל ממנו, ואין פסידא להמתין, נראה דאף בזה"ז אסור קודם לעומר. והפוסקי' ס"ל חדש בזה"ז מס"ת א"כ קשה למה לא הביאו שגדישה אסורה קודם לעומר. והרמב"ם בפ"ז דתו"מ הביא אבל לא יגדוש, אבל בפ"י דמאה"ס לא הביאו, ומשמע ק' דוקא מקדש. משנה ד', העדומע פטורין מן החלה, נ"ב: „עי' ר"ש". בשלופה קודם שקרא עלי' שם תרומה חייבת בחלה. — משנה ה', תחלתה עסה וסופה סופגנין חייבת. נ"ב: „עי"ן ר"ש". דוקא במולך, אבל אם מתחלה גלגלה ע"ד לעשותה סופגנין אעפ"י שעשאה עבה פטורה אם עשאה סופגנין ועי' סי' שכ"ט סעי' ג'. — משנה ו', בתי"ט הלות וכו' לגלאי מילתא. נ"ב „ובפסחים מסרך בהכא". ר"ל בפסחים תני נמי הלות תודה ול"ל לגלאי מילתא, וצ"ל כיון דהכא תני בהאי ליפנא לאגלאי מילתא, גם התם מסרך סריך.

פרק ב'· משנה ג', תי"ט מי שאינו וכו' אפי' בשעור מועט נ"ב: ח"ק. שם בתי"ט אבל בחבורו אינו מחלק. נ"ב „ג"ע פ"ה ד"ה ענין אחר". שם בתי"ט לפרש"י. נ"ב: עי"ן. להבין הדברים אביא לשון פ"מ: יותר מ"ד מילין לפניו אין מטריחין אותו וכן אין מטריחין אותו לשוב לאחריו אפי' היה רחוק ממיל שעור מועט. וכיון שמחלק בכך, ע"כ ס"ל כפרש"י בחולין קכ"ג דלא שנו אלא לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אינו חוזר קאי נמי אנגבל, ומיירי באדם ההולך בדרך ורוצה לגבל עיסה. ומ"ש אין מטריחין אותו לשוב לאחריו אפי' הוא רחוק שעור מועט, היינו השעור המועט שבדברי חז"ל והוא מיל, מכוון לדברי הש"ס שם אפי' מיל אינו חוזר הא פחות ממיל חוזר. אבל בזקנותו ראה שבירושלמי כאן כתב שהם ברחוק ד' מילין, ואינו מחלק בין לפניו ולאחריו כנגד פשטות הש"ס בחולין. וגם הוא נגד השכל להשוות לאחריו כלפניו דלא הפסיד כלום בלפניו, וע"כ נ"ל כפרש"י בחולין ובפסחים דלגבל לא איירי בדרך, דאין דרך לעשות עסה בדרך, אלא איירי בביתו, ושם בבית אין שייך לאחריו ולפניו אלא רחוק כהם ילך ד' מילין. וזה שכתב הרמב"ם פ"ה ה"א דבכורים הי' בינו ובין המים ד' מילין ולא מחלק דאיירי בביתו דהכל כלפניו דמי שפעם יונה לצד זה ופעמים לצד שכנגדו. אבל אם באמת הולך בדרך להשיג מקומו בודאי איכא חלוק כמו בתפלה אפי' מיל א"ה לאחור אבל פחות ממיל חוזר וכמ"ש בפ"ד מהל' תפלה. ובדין אין פלוגתא ובחבורו ענין אחר. אבל במ"ש הרמב"ם בפ"מ שאין הלכה כר"ע אלא יעשנה קבים, חזר בו בחבורו וכ' שיעשה ויפרש חלה בטומאה. — משנה ד', ברע"ב ור' אליעזר נגיעה. נ"ב „עי' טו"ז". הוא בא"ח סי' תנ"ז שכ' דלא בעי נגיעה בסל ופרש דעת סמ"ג ותו"ס דכ' נגיעה לענין דבעינן מן המוקף, היינו בשני שעור חלות שלא נלושו זע"ז עי' סי' שכ"ג. ותמיהני שלא הביא לראי' הר"ש כאן דהוכיח דלא בעינן נגיעה. — שם ברע"ב מן המוקף נגיעה לא בעי, נ"ב „עי' תו"ס". הוא בתו"ס פסחים מ"ו ע"ב ד"ה הואיל דמסיק ר"י דבעי נגיעה. ול"כ בתו"ס נדה ז'. — בתוס' חדשים אבל לר' הגינא גרסינן אף. נ"ב נ"ע. ר"ל אי ר"ה גרס אף מאי אתמר עלה אר"ה אף כענין מאי קמ"ל ליתא דר"ה תני אף הרודה, אלא ודאי דלא גרס, ור"ה קבל כך דלר"א לא בעי נוסכות. מיהו אף לר"א מהני נוסכות, ולרמב"ם בפ"מ מקרי נוסכות אף אם נעשה בשעה אפי', ומשמע נמי דגרס אף וכן בחבורו. ומרש"י בפסחים ונדה משמע דל"ג אף. — משנה ו', ברע"ב חמשת רבעים וכו' נ"ל ולוג היא. רבנו יחק תיבת ונ"ל ולוג הוא, דלוג אינה ה' ביצים, אלא נ"ל ולוג הביעי ה ביצים שנעשה עתה מן ו ביצים ה' ביצים. — משנה ז', ברע"ב והתורה אמרה תתנו שעור נתינה. נ"ב עי"ן. אסמכתא בעלמא הוא, דמה"ת אפי כשעורה פוטרת כמ"ש רמב"ם פ"ה דבכורים.

פרק ג'· משנה ה', העושה עסה עם העכו"ם. נ"ב חולין קל"ה. שם יליף מתרומה דכתיב דגנך ולא שותפות עכו"ם אבל שותפות ישראל חייב. והא דמשנה ז' פ"ק ומשנה ח' פ"ד דמיירי בישראלים שאינם שותפים ומקפידים הא לאו הכא חייבין. — משנה ו', ברע"ב ואין חייבין חומש וכו תשלומי תרומה כפרה. נ"ע שבת ס' (חסר). ראיתי בתר"ע שתמה כיון דנולד ס' כפרה חייב להפריש הקרן, חומש נמי

לכפרה אתי כמ"ש תו"ס כתובות ל' ע"ב. ובאמת מפורש כן בשבת ס"ט ע"ב. וכ' הע"ג דאמרינן בחולין קל"ד דחייב להפריש דספק הסורה לחומרא, מ"מ מדין תורה אזלינן בתר חזקה דמעיקרא רק מדרבנן לא סמכו כמ"ש פר"ח בסי' כ"ט, להכי צריך להפריש ולמכור לכהן, אבל אם אכלה בשגגה לא החמירו עליו לשלם חומש, וסמכו אחזקה ועשאו ככל הני דמשנה ב' פ"ז, ומשנה א' פ"א דתרומות דמשלמי קרן, והכא משלם נמי דמי מכירת תרומה לכהן, רק לכתחלה אמרו שיפריש תרומה. ואין להקשות מ"ש מתרומו' מעשר של דמאי דמשלם חומש ב"מ נ"ה ע"ב? אמרינן בירושלמי פ"א דדמאי שמפריש מפני גדירה שאם תאמר לא מפריש אף אין נוהג בו בקדושה והתקנה בטלה, אבל הכא מלתא דלא שכיחא לא החמירו. אבל מ"ש בתר"ע דפרושו דמתני' ואין חייבין חומש היינו ליתן לכהן בחנם וה"ה הקרן די בהפרשה, לא נהירא. וברמב"ם פ"ח דבכורים כתב אבל זר ספק זה וכיוצא בו אין משלם את החומש, ואם תדמהו למ"ש פ"ה דתרומות ה' כ"ב ופ"י דתרומות ה' ד' י"א וי"ד תבין מה כיוצא בו, ותדע שבכל אלה שהם דרבנן אין מפריש חומש לדעתו. וגם תדע שמ"ש רי"ט אלגאזי ליישב המשנה דאין מחייבין חומש, ה"ה שאין מחייבין קרן דסייך אמתני' ד' פ"ז דתרומות, דכל זה אינו, דבכיוצא בזה כ' תמיד דמשלם הקרן. — בתי"ט ואם ספק וכו' מוכרה. נ"ב דמלתא דלא שכיח. ר"ל לא גזרו בו דלמא משהו ואכל כבת"מ של דמאי. והרמ"ז תמה על טוש"ע ש"ל שלא כתבו בגר מוכרו לכהן. וי"ל עפ"י מ"ש תי"ט דדבר מועט כמו ת"מ אמרו יתננה לכהן, וה"כ בזמננו חלה א' ממ"ח כמ"ש בש"ך והוא דבר מועט. מיהו מצאתי איפכא שטוש"ע כ' של"ה אפי' בדמאי מוכרה לכהן. ואיכא למימר בחלה סמכו אהאי דכ"ש הוא. ומל"מ תמה שהקילו בדמאי נגד רש"י סוטה מ"ה ולא זכר שהר"ש מ"ט דפרקין כ' מוכרן. — משנה ז', אם יש בה טעם דגן. נ"ב עי' רא"ש ה' חלה והשגתו נ"ע. להבין הדברים אביא שטות שונות בפי' המשנה. לר"ת דס"ל לוקין על טעם כעקר המשנה כפשוטו. אפי' אין כזית דגן בכל העיסה דדי בטעמו וש"ם דזבחים ע"ה נותן טעם אפי' ברוב הוי מה"ת במגבא"מ, כותי' מסתברא. ולר"ח שסבר אין לוקין אלא כשיש בתערובות כבא"פ ואז כל זית ממנו כאסור ממש ולוקין, נ"ל דמיירי הכא שיש בעסה שאוכל ממנו זית בא"פ. אבל לדעת הראב"ד ורשב"א ורמב"ן ורש"י ע"ז ס"ז דאין לוקין על טעם כעקר אלא כשיש בתערובות כבא"פ ואכל ממנו פרס (ולענין אסור פליגי דלראב"ד רשב"א אפי' אין בא"פ טעם כעקר מה"ת כדעת ר"ח, אבל הרמב"ן ורש"י ור"ן ס"ל דטעם לבד אפי' אד"ה ליכא עפר"ח תמ"ב), נ"ל דמתני' מיירי הכא שיש בחטין כבא"פ ואכל פרס, ובחלה מיירי שיש ה' רביעים חטין בכל העיסה. ומה שלומד ממשנה זו בזבחים ע"ה נותן טעם ברוב במגבא"מ דאו', היינו שעכ"פ יש באסור כבא"פ ואכל ממנו פרס וכדאי' בפסחים מ"ד.

והרמב"ם ס"ל כרש"י טכ"ע לאו דאו', כ"א באכל ממנו כבא"פ דאז לוקין, ולפ"ז קשי' על הרמב"ם למה סתם בחבורו כמשנתנו ולא התנה שצריך לאכול כבא"פ? ועכ"כ נ"ל דס"ל כפרוש הרמב"ן שהביא רא"ש ה"ה חלה וכ"ד רשב"א והוא מירושלמי דוקא באורז וחטין די בטעם משום שהאורז נגרר אחר החטין ולא בשאר מילי ועי"ש שהרמב"ן מישב הש"ס דזבחים להתאימו עם דעתו. והרא"ש תמה על הרמב"ן שדחק עצמו וכ' עליו מאי קשי' לי' על מתני' דליכא כבא"פ, הא קיל"ן טכ"ע דאורייתא. ועז"כ ר' רבנו: השגתו נ"ע, מאי תמיהתו על רמב"ן, הרמב"ן ס"ל כרש"י טכ"ע דרבנן כמ"ש רשב"א בת"ה. וכבר קדמו פר"ח סי' תכ"ג. — משנה יו"ד, הנוטל שאור וכו' קמ"ל אף דשאור הטין בא משעור הלה נתבטל כיון שאינו בנ"ט, ובמשנה ז' מיירי שחלק עסה מן החטים לבדו אין בו שעור חלה ולא בא מעסה טבולה לחלה אפ"ה בנ"ט מחייבת עסת אורז.

פרק ד'. משנה א', ברע"ב כבית הלל: נ"ל הלל. כן הוא בעדיות פ"א. — משנה ב', ברע"ב ונושכת זו בזו. נ"ב: עתו"ם מנחות ע'. הקשו האיך מצטרפות ע"י נשיכה הא תנן פ"ב דתרומות כל שהוא כלאים בחברו לא יתרום מזע"ז והטים ושעורים וכוסמים כלאים? ותרצו בחלה תלוי בעסה ואם העסות דומות די וכן בירושלמי, ועי"ל אם בכל א' שעור חלה אין תורמין מזע"ז כיון דהוא כלאים, אבל אם ע"י צרופם יש שעור נוטל מן הכוסמין ופוטר הלק חטין ושעורי'. — שם במשנה וקב אורז. נ"ב עי"ן. ר"ל אבל עסה ממין שחייב בחלה באמצע אעפ"י שאינו ממין הקצוות אינו מפסיק כדאי' בירושלמי. — משנה ד', והכמים אוסרין. נ"ב מודין שאינו הפסק. ר"ל כדאי' בירושלמי ישן מכאן וישן מכאן וחדש באמצע מצטרפין שני הקצוות לשעור חלה, ונוטל חלה מן הישן. וכ' שלא נפטר בזה החדש דאכתי יאמרו מעשרין מן הישן על החדש כמ"ש תי"ט בשם ירושלמי, אלא מוציא עליו מחדש אחר. ואפשר שאם אין בחדש שעור הלה ליכא למיחש, דיחשבו שהחלה לישן, והחדש אין צריך, דהוי מין אחר פחות משעור. והע"ג דאכן ידיענן דמה"ת מצטרף הוא לישן וכעיסה א' נחשבת, מה"ת נתקנה נמי בחלה אחת מן הישן דמה"ת עסה א' היא. — משנה ו', תי"ט ד"ה להיות וכו' ולהרמב"ם צריך ישוב. נ"ב מיירי בח"ל. פי' דהרמב"ם ס"ל הלוקח מן הנחתום ע"ה בח"ל צריך להפריש חלה דאינו נאמן, ומתני' והרמב"ם בספ"ז דבכורי' בח"ל איירי. ויש לתמוה מתני' דהכא מסיימת נטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף וכן הרמב"ם ואי בח"ל מאי הרי' חלת דמאי אפי' חלת ודאי נטלת שלא מן המוקף? ויש ליישב עפ"י מ"ש ב"י ורמ"א סי' שכ"ג דשלא מן המוקף לא שרי בח"ל אלא בחלות הנלשות זע"ז, אבל בעסה שנלושה בפ"ע אין מפרישין עלי' מעסה אחרת שלא מן המוקף אפי' בח"ל. ומתני' דהכא שרי בספק חלת ח"ל אף בכה"ג. מיהו אי מתני' ורמב"ם בחלת ח"ל

מיירי, ומה זה שכתב הרמב"ם אפי' נטמאו העסות, כל חלה ח"ל טמאה ולשרפה עומדת כמ"ש הרמב"ם שפ"ה, ואיך שייך שם עסה טהורה שמניחה ומפריש עלי', ואם העסה הטהורה בא"י איך יפריש על חלת ח"ל, מחיוב על הפטור דאסור, אפי' בודאי חלת ח"ל. סוף סוף במקום הזה לא ידעתי לדעת רבנו. ולדעתי שם דמאי נופל על כל ספק דא מאי, תקן או לא תקן, וכך מפורש בירושלמי. וא"כ ה"ה אם ספק לו אם נטל חלה או לא אע"ג דמחייב בחלה דאתחזק אסורא מ"מ מקרי ספק, וגם חלה ע"ה איכא להשתבוחי בכה"ג דהקונה עסה מחבר א"צ לשאלו על החלה דהזקה שאמידס"מ, אבל ע"ה נהי דנאמן אם אמר הפרשתי חלה, מ"מ אם לא שאלו ספק דמאי מגם איכא ובכה"ג איירי מתני' לרמב"ם. — משנה ז', לכותיים כ"ב „לעכו"ם". דכותיים הוי לר"ג כישראל דגירי אמת הן עי' גטין יו"ד. — משנה ח', ברע"ב וטבול יום אוכלה לחלת אור של ח"ל. כ"ב: כרבינא בכורות כ"ז. פי' שהרב ס"ל דשתי חלות דמתני' צריכות אם אין כהן טהור מקריו, דאז של אור נשרפת ואחרת הוכל הבעל קרי, אבל באיכא טבול לקרי א"צ רק א' והכהן הזה אוכלו, וע"ז קאי במתני' וטבול יום אוכלה, היינו החלה האחת דאמרנו שהיא לאור, אותה חלה אוכל הכהן כשטבל לקריו ואז אין צריך אחרת. וזה מימרא דרבינא בבכורות, אבל דעת תו"ס ורא"ש דמתני' כפשוטה, דלעולם מפרים בח"ל ב' ואחת לאור לעולם נשרפת והשני' מותרת לכהן טבול יום. והא דרבינא דמתיר השני' לטמא והיכא דאיכא טבול יום ל"צ רק א' לאכילת כהן, מיירי במקומות הרחוקים מא"י. ודעת הרמב"ם וטוש"ע כרע"ב אפי' בסוריא לא מפריש רק א' בדאיכא טבול. — בתי"ט ד"ה ואסורה וכו' אפי' אחר שטבלו והעריב שמשן. כ"ב נ"ע. הראב"ד בפ"ז דתרומות השיג על הרמב"ם שהתיר תרומת ח"ל לזבים אחר טבילה אעפ"י שלא העריב שמשן ולא אתפרש דהולק אף בהעריב שמשן והר"ן פ"ג דפסחים ס"ל דוקא בהעריב שמשו. ולא הי' לרבנו ספר תומים דעים לראב"ד שבשי' רמ"ה השיג על הרז"ה וכ' הא דאמר רבינא (בכורו' כ"ז) אוכל לה כהן קטן ואי ליכא כהן קטן שדי לי' בנורא ולא שרי רבינא למתבא לגדול ע"י טבילה ש"מ הא דאמרינן התם בסוף שמעתא גדול טמא מת שטבל יאכל ומסיק דלית הלכתא כותי', לחומרא אתמר, דלא סגי לי' לגדול בטבילה ולא משום טומאת המת והסרך אלא משום טומאת הקרי והזיבה שיצאו ממנו דלא סגי לי' לגדול בטבילה אפי' בהעריב שמש וכן עקר עב"ל. וכ"כ ההשגה בפ"ז דתרומות. וכוונתו כ' דחיישינן בזמן הזה שלא הוזהרו בטהרה דלמא אחר שטבל ראה קרי או זיבה ואפי' במים חלוקים טמא לתרומה פ"ח דמקואות. ולא אשתמיט מראב"ד משנתנו דאמרה וטבול יום אוכלה, ומ"ש רבינא שם אי ליכא קטן חלה ראשונה שדי בנורא והדר מפריש שני' ואוכל לה גדול. אלא דס"ל כתו"ס וטבול יום אוכלה קאי על החלה השני' דאינה מפרישה אלא כדי שלא

תשתכח תורת חלה, ואותה מותרת לטבול יום, ומ"ש רבינא דשניה מאכילה לגדול היינו נמי בטבול יום. אע"ג התם אפילו לטמא כמ"ש תו"ס שם דיש פרושים שכ' שם דאין קורא לה שם חלה ואינה מדומעת. והראב"ד לא פליג אלא אחלה הראשונה שהיא חלת אור. אבל הרמב"ם למד מהא דרבינא דשני' נותן אפילו לגדול כפשטותא אע"ג דלא טבול ואפילו בסוריא מותר וז"ש בפ"ה דבכורי' ה"ח שהשני' הנאכלת בסורי' מותרת אפי' לזבים היינו אף שלא טבלו דמתני' טבול יום אוכלה בחלה ראשונה איירי וכ"כ בפרושו להדיא דהשני' מותרת לכל הטמאים. וע"ז השיג הראב"ד וכתב שאסורה לזבים, דלדידי' מתני' וטבול יום אוכלה על השני' קאי, וא"כ השני' אף שמותרת לגדולי', מ"מ אסורה בטומאה מגופו עד שיטבל (וזה לא כהבנת כ"מ שהרמב"ם וראב"ד איירו הכא בזבים שטבלו). ובה' יו"ד וי"א שמתיר הרמב"ם אפי' חלת אור לגדול שטבל, ע"ז משיג הראב"ד שכבר כ' בפ"ז דתרומות דגדול אסור בתרומת ח"ל אפי' טבל והיינו בזה"ז. ופשוט דהראב"ד לא אסר אלא בח"ל דלא זהירי בטומאה, דתרומת א"י אכלו הגדולים שטבלו אחר זמן הבית כדאי' פסחי' ריש ע"ג ובה"מ בתלמוד. — תי"ט ד"ה ונתנת וכו' וזה אפי' בת"ה. כ"ב „ג"ע", דרמב"ם בדמאי פ"ב ג' כתב ת"ה א"צ לקבל ד"ה. — משנה י', בתי"ט ולא קבלו וכו' אבל באלכסנדריה קשי'. כ"ב עי"ן. אפשר כונתו שאין זה של מצרים אלא של א"י ומכוס ראשון הי' כ"כ יעב"ץ. וג' שהיא על ספת הים בסורי' מול העיר Issos הנודעת במלחמות אלכסנדר. — משנה י"א הביאו וכו' דמתניתין דהכא ר' יהודה. הגיה רבנו: דמתניתין דהתם ר' יהושע. דהרמב"ם מסיים שהוא למד בכורי' מתרומ' דיין ושמן הוי פרי וזהו ר' יהושע חולין ק"כ ע"ב. — שם בתי"ט וכבר תמה עליו הכ"מ. כ"ב עי"ן. ר"ל שלא דק התי"ט דבפ"מ כתב הר"מ שאין הלכה כמתני' דתרומו' אלא כסתמא דכאן ואין מביאין יין ושמן, וע"ז לא תמה כ"מ, אלא על מה שפסק בחבורו כמתני' דתרומות מביאין יין ושמן ולא התנה אם בגרם בתחלה לכך כהרב, וכן בירושלמי.

ערלה·

פרק א'· משנה ב', נטעו אעפ"י שלא כבשו חייב. כ"ב: „עי' הל' מלכים פ"ח ה"א" כונתו ליישב קושי' ש"א הא אמרינן בחולין י"ז בשבע שכבשו אפי' קתלי דחזירי הותר להם. אבל לרמב"ם שב' שלא הותר אי לא שכיחא קמי' התירא ניחא, דמתני' מיירי בפירות דשכיחי. ומיהו צריך ליישב הש"ס שם וכבר דקדק בזה פ"ד דף כ'. ולענ"ד בלא"ה לא קשי' דגבי ערלה גז"ה שאסור בתחלת ביאה וכן בירושלמי אעפ"י שבל

ביאות לאחר י"ד שכבשו וחלקו מודה ר"ש בחלה וערלה מתחלת ביאתם ואפי' נטעו גוי, ולמדנו בת"כ מכתוב בערלה כי תבואו ונטעתם ופי' בשנ"א דכי תבואו מיותר דקודם ביאה בלא"ה פטור מערלה, דמכתיב ונטעתם ממעט נכרי, ואם נאמר לאחר ביאה ג"כ פטור אם נטעו נכרי, ל"ל כי תבואו, פשיטא דישראל לא יכול ליטע עד שיבוא לשם, אלא ודאי לאשמועינן דלאחר ביאה אפי' נטעו נכרי. והשתא דאמרת דונטעתם ממעט אם נטעו נכרי קודם שבאו לארץ, ש"מ מה שהם נוטעים תו"מ בבואם חייב, ולהכי מודה ר"ש דערלה אסור אף קודם שכבשו מגז"ה כמו בחלה, ולא שייך למימר קתלי דאזירי הותר להם. — משנה ה', ברע"ב דתנן אחד הנוטע כ"ב: עי"ן. ר"ל שאינה משנה אלא ברייתא בר"ה ט' ע"ב עי"ש תו"ס. — תי"ט בו ברכה וכו' בפרק ערלה. כ"ב צ"ל בהלכות ערלה. — תי"ט הבריכה וכו' פירושא דרישא הוא. כ"ב: עי"ן. ר"ל דלא כתב הרמב"ם פרושא דרישא, שהסיפא דין אחר, אלא כתב שברישא אמר זקנה שנעקרה ותלוי' בברכה דינה כברכה שאינה תלויה בזקנה, ודין הברכה הסיא מפורש בסיפא דמונה משעה שנפסקה. — תי"ט אף על פי וכו' קודם שנתאחז בזקנה. כ"ב: „הר"ש כ' שחתך מן האמהות והרכיב בזקנה ולהרב הרכיב בילדה". בסוטה מ"ג ע"ב ילדה שסבכה בזקנה, בטלה ילדה בזקנה, ופירות שגדלו אין בהם דין ערלה, ולא שייך הסור הרכבה אלא ילדה בילדה (והראשונה לסייג ולקורות דפטורה מגד עצמה) או ענף זקן בילדה. והנה הר"ש פרש במשנתנו אעפ"י שהבריכן בארץ מותר, שאין חוששין שמא השרים קודם שנתאחז בזקנה, משמע לי' דמיירי שכבר התך הספוק מאילן הראשון, ואיכא למיחש שנשרש, ואמרינן דאין בשורש זה ממש דעקר יניקתו מזקנה שנתאחז בו, ושם לא נאסר משום הרכבה דהוי ילדה בזקנה. אבל הרב כ' הא דהרכיב חייב מיירי בחתך הזמורה מן הגפן, והכא עדיין מחוברת, א"כ ע"כ איירי שהרכיבה בילדה, דאם הרכיבה בזקנה, ליכא הכא נמי חתכה ואפ"ה פטורה דסבכה בזקנה. — ברע"ב חייב בערלה, כ"ב: היינו בא"י. ר"ל דבח"ל מבריך ומרכיב פטור דרא"ב"י ס"ל בסוטה מ"ג שאין להם דין נוטע וקיי"ל כל המקיל בארץ וכו'. וכן פסק הרא"ש והאריו הב"י. ובשס"מ תמה שהב"י בסעי' ז' פסק שנטע רבעי נוהג בח"ל כתר"י דליכא למילף מיהא דגלף בברכות ל"ו כלל דכל המקיל דהיכא דאתמר אתמר (דהלת"ה הו"ל להשיב כן בקדושין ל"ט בהאי בעובדא דזרע בח"ל שערי בין גפני) והכא סמך עצמו על הכלל לענין מבריך? ולק"מ דתר"י כ' שאין הכלל אמור אלא במעשר וערלה, א"כ בכל עניני ערלה, ולא הוציא הלא נטע רבעי שבזה לא אמרו כל המיקל וכו'. ולהכי סמך ב"י הכלל זה כענין ערלה ולא לענין רבעי. וק' על תר"י דבשבת קל"ט כישות בכרמא חזינן דגם לענין כלאי כרם אמרינן כל המקיל? — משנה י', בתי"ט רבי יוסי וכו' וטעמא. כ"ב דו"ק. ר"ל אפי' אם כבר נעשה

תערובות אסור להוסיף שמא יערב בתחלה וזה אסור מה"ת לרא"ב"ד ולרמב"ם מדרבנן והכא לא ניחש שאין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת, לכן שרי ר"י ללקוט לכתחלה כפסק כרמב"ם פט"ו ומא"ם וכ"מ תמה למה באגוז של ערלה שנתערב אם פלען במזיד אסורי' גטין כ"ד, נימא אין אדם אוסר אגוזיו? וכ' דהכא שאני כמ"ש בירושלמי הרואה שלוקח חושב שמידל בגפנים שכן דרך בני אדם ולא נראה כמתכון, אבל לפצע כל אגוזים אין דרך, אלא בשעת אכילה פוצע א' א'. — משנה ח', והקן שלו. כ"ב: עוקצין פ"ב. ר"ל שם כ' דקן של רמון אינו מטמא ט"א דלאו אוכל הוא, אבל בברכות ל"ו אמר דרבינהו קרא מאת פריו הטפל לפריו ומאי ניהו שומר, אבל קפריסין ספ"ד דמעשרות אינו בערלה דלא מקרי שומר דאי שקלת לא מיית פרי. — ברע"ב רבעי אינו אסור בהנאה. כ"ב: ע' תו"ס קדושין נ"ח. משמע מדבריהם בד"ה ה"ה ערלה, דרבעי אסור בהנאה, וצ"ל דלהכי שרי ברבעי דלאו פרי הוא ולא ילפינן מערלה דרבינהו קרא מאת הטפל לפריו ועשה"מ. — משנה ט', ברע"ב והלכה כמותו. כ"ב: „כפי' א' דרש"י ובכפניות בירושלמי". הרב לא כ' אלא הלכה כר"י גבי נטע אגוז. ובע"ז מ"ח ע"ב אמרינן מודה ר"י אם נטע אגוז והבריך דמותר דזה"ג, ופ"א של רש"י אפי' נטע אגוז בדיעבד מותר דזה"ג עם הקרקע, ופי' ב' דוקא נטע אגוז והבריכו באילן אחר אבל נטע אגוז אפי' בדיעבד אסור. ולפי' זה פליגי רבנן על ר"י בדין דיעבד שנטיעת אגוז שרי לרבנן בדיעבד, אבל לפי' הא' דר"י מודה אם נטע אגוז דמותר דהוי עם הקרקע זה"ג, ליכא פלוגתא בדין זה, דליטע ערלה לכתחלה לא יעלה ע"ד כמ"ש תו"ס שם. וזהו פי' הרב, יחור מתיר ר"י לכתחלה, וכ' בקצור הלכה כמותו דיחור לכתחלה, ממילא תשמע דאגוז אסור לכתחלה. אבל אי ס"ל להרב כפי' שני דלר"י אגוז אפי' בדיעבד אסור והרכבה בדיעבד מותר ולרבנן שם אגוז בדיעבד שרי, הו"ל לפרש הדין. ומ"ש רבנו כפניות בירושלמי, היינו שבירושלמי אי' כן שר"י לשטתו דסמדר הוי פרי, ולאכמים דפליגי במשנה ז' מרכיבין בהם, אבל לבבלי ברכות ל"ו לא פליגי אלא בגפן אבל בשאר פירי מודי, דסמדר הוי פרי, וכ"כ הרמב"ם פ"י דמ"ש, ועמ"ש ספ"ד דשביעי'.

פרק ב' · משנה א', ואין צריך לתרום. כ"ב לרש"י בילה ג' הכא בלא. פי' שרש"י כ' שם גם בערלה צריך להסיר א' וידלק, ותמה רש"ל. ורבנו מישב דמתני' בלא בלא דליכא למימר דמה שמסיר היא האסורה, אבל ביבש י"ל שצריך. וכן תרץ בי"ד. ובע"ז כ' רש"י ג"כ לענין המין דצריך להסיר א' ותמה הרא"ש וע"ש ק"ט. — משנה ב', בתי"ט שאם וכו' ותמיהני. כ"ב הר"ש ור"מ מפרשי' לר"א, ועי' לח"מ. בירוש' פרש למתני' שאם תרומה שנפלה למאה היינו לצ"ט ועם התרומה הוי מאה והוי הכל תרומה ואח"כ נפל חצי סאה ערלה ואמרינן התרומה תצטרף עם החולין לבטל ערלה במאתים, אבל א"ל שגם התרומה בטלה שהרי החולין

והערלה הינן כ"א נ"ט וחצי ועם התרומה ק' וחצי ולרבי אליעזר אינה בטלה כ"א בק"א. וכן פר"ש ור"מ, ול"ק קושי' תי"ט. ומשמע מזה דרבנו ס"ל כהרב שאם היו החולין נ"ט וחצי ונפל שאה תרומה לתוכן ונדמעו ואח"כ נפל חצי שאה ערלה דלא לבד דתרומה מעלה הערלה אלא אף הערלה מעלה התרומה אע"ג דמעיקרא אסרה התרומה הנך נ"ט וחצי חולין, מ"מ כשנפל עוד חצי שאה ערלה נעשה החולין בצרוף הערלה ק', ולא כן דעת לח"מ פי"ו מהא"ס שכתב דבר שנאסר לא יועיל לבטל אסור אחר וכך דעת ר"ש ור"מ בפרושם למ"ג שאם ערלה שנפלה למאתים ממש (עה"ש בירושלמי ט"ס) דאם לא נתבטלה לא תועיל לבטל אסור שנפל אח"כ ואינו דומה לספ"ה דתרומות דשם נפלו אח"כ חולין. וכ"כ פר"ח סי' נ"ט ס"ק כ"א. אבל הרא"ש בפי' למ"ג כ' כרע"ב אעפ"י שלא נתבטלה התרומה בתערובות הראשון עי"ש. — בתי"ט שם טפי מלי"ט. נ"ב דו"ק. ר"ל לר"א טפי ניחא מלר"י דלא צריך רק נ"ט וכן תמה רבנו על תי"ט סוף מ"ג שבא ליישב לר"א למה תני מאתים. ובאמת טפי ניחא לר"א מלר"י. — משנה ג', בתי"ט ואחר כך וכו' לא פרש. נ"ב ,,מפרש כרמב"ם". עי"ש שיש בר"ש ט"ס ונ"ל שאינו בלא צירוף. — משנה ז', ברע"ב ובלא טעם אפי' פחות מק'. נ"ב: ערש"י חולין. בדף נ"ט כ' רש"י גם במשא"א וליכא נ"ט אם ממשו של אסור נתערב צריך ק"א, והכא איירי שהסיר הגריסין ותו"ס חולקין גם דעת רש"י בכל משא"מ וליכא נ"ט בעינן ס' מדרבנן והכל חולקים. — משנה ט', ברע"ב ור"ש מתיר ברישא לא פליג. נ"ב: כך בר"מ ורא"ש ולא כר"ש וכמשמעו' הש"ס, ולשון אח"כ דחוק. הר"ש הביא ע"ז ס"ח דרישא נמי חולק כשהשביחו שניהם השביחו וכשפגמו שניהם פגמו ותמוה רבתי שלג' אבות העולם הר"מ והרא"ש והרע"ב אשתמיט ש"ס ערוך. אבל הש"ס שם מביא ברייתא שאור של תרומה ושל חולין שנפלו לעסה בזה כדי לחמץ ובזה כדי לחמץ ר"ש מתיר ואמר אביי לר"ש אצטריך, דרבנן אמרו לו עסה זו ראוי' להחמיץ בב' שעות וע"י תרומה מחמיץ בא' ומשיב ר"ש כשהשביחו שניהם השביחו וכשפגמו שניהם פגמו. וזה בהיות ששניהם נפלו כאחת. אבל במשנה ח' כאן שאור של חולין שנפל לעסה ואח"כ נפל שאור של תרומה, ועדיין לא נחה השאור של חולין מלהחמיץ, אבל מ"מ כבר סר מקצת כוחו כשנפל שאור של תרומה, והוא עדיין בתקפו ומחמיץ יותר ויותר משאור של חולין, א"כ אין לומר כשהשביחו שניהם השביחו בשוה, דודאי שאור של תרומה הרבה להחמיץ יותר, ולהכי לא קתני במתני' ח' בברייתא ור"ש מתיר, וזה ברור כונת רבנו וכן משמעות לשון הרב במשנה ט'. — משנה י', בתי"ט או משלשה שעור המשנה. נ"ב עי"ן. ר"ל להרמב"ם אין הפרוש כרע"ב דרישא באסורי' שונים, וסיפא באסור א' ומינים שונים, הלא רישא וסיפא באסור א', ו"ג שמות ממין א', כגון פלפל לבן ושחור ושאר גונים ושלשה מינים משם א', מינים משונים מכרפס שכולם נקראו כרפס. — משנה י"ו, בתי"ט חתיכה וכו' מבואר דאדרבה. נ"ב: עי"ן לח"מ. שכתב בפי' המשנה שנתבשלו ג' יחדו, דאי או או קתני הול"ל מותרים לכהנים טהורים, אבל אי איכא פגול ונותר א"כ כבר נטמא עי"ש. ולדידי דבריו תמוהי' דנותר ופגול טמאים מדרבנן ואיך נתיר לטמאי' טומאת הגוף דאורייתא?

פרק ג'· משנה א', ברע"ב בגד שצבעו בקליפי אגוזים. נ"ב: תו"ס ב"ק ק"א. שהקשו והא תנן אין סופגין מ' אלא ע"ה מן זיתים וענבים? ותרצו דמיירי בעפרורית של קליפין, או י"ל בשומר לפרי אף משקה היוצא אסור עי"ש. הקושי' לשטתם דס"ל לוקין על הנאה דהכל בכלל הלאו, וכיון שאמר אין סופגין אלא ע"ה מזיתים, ע"כ גם בהנאה ליתא במשקין משאר פירות. אבל להרמב"ם דעל הנאה אין לוקין אבל אסור דאו' איכא, נק"מ דאין סופגין על משקין אחרים אבל השותה אסור משום הנאה ואין לוקין ומערלתו ערלים למדנו שגם הנאת צביעה והדלקה אסורה דהו"מ הנך שרי כמ"ש תי"ט. — ברע"ב וערלתם ערלתו. נ"ב ערלים. בפסחי' כ"ב ילפינן הנאה, לא יצבע, לא ידליק מדכ' וערלתם ערלתו ערלים ג' מעוטים כמ"ש תו"ס, והרב לשון ש"ס קדושין נ"ו נקט. — משנה ג', מלא הסיט נ"ב ב"י ש"ח. של' טעמי' דרמב"ם דמלא סיט נמר חשיב ולא בטיל, אבל הרא"ש ס"ל כאוקימתא דהמורה לי"ד דמיירי בגפרתא שעשה ציור חשיב אבל בלא"ה בטיל. ונ"ע לדעת י"א שהבאתי רפ"ב דכלאים דחוט כלאים ל"ב מ' שהוא דבר חשוב, אם אפי' פחות ממלא הסיט. או דינו כחוט דנמר בכור. — משנה ו', בתי"ט ידלקו וכו' יין נסך ממש אין לו תקנה. נ"ב: ,,ע"ז ע"ד והרב כר"ש לא מהני ים המלח". תמה עליו דמפורש שם אפי' י"נ ממש חבית בחבית תקנה במוליך הנאה לים המלח וכ"פ ר"מ פי"ו מאא"ס הכ"ט. ודע שהר"ן ספ"ג דע"ז כ' דעת הראשונים שגם בשאר אסורי מהני מוליך לים המלח וכ"כ הרא"ש בשם רשב"ם והב"ד פי"ו מהא"ס. אבל הרא"ש בע"ז ותו"ס יבמות פ"א ע"ב ס"ל כר"ש שהביא תי"ט דוקא בע"ז מהני שתופסת דמי', ולא בשאר אה"כ, אבל מכירה חוץ מדמי' אסור מהני בכולן היכא דליכא למיחש שימכרנו לישראל. ולהכי לא הקשה הרב מהולכה לים המלח. — משנה ז', ברע"ב ואני שמעתי. בתו"ס יבמות פ"א כ"כ. — משנה ט', בתי"ט כרם נטוע ה"נ בספק. נ"ב עי"ן. לרש"י קדושין ל"ח בודאי כלאים איירי כיון שבא"ל דרבנן וכ"ד הרמב"ם להבנת הר"ן וב"י ולח"מ.

בכורים·

פרק א'· משנה ג', ברע"ב אלא דכתיב מראשית. נ"ב עי"ן. ר"ל במנחות פ"ד מסיק בין לרי"ו ובין לר"ל יליף גז"ש

ארץ מארץ חטה ושעורה שאין כל המינין חייבים ובירושלמי שאן. ומראשית ילפינן שאין צריך לעשות כל הפירות בכורים כ"כ הרא"ש דאפי' מדרבנן אין שעורה רק א' מ"ש ירושלמי פ"ג. ומראשית כל ילפינן בפ"ב מ"ד דרשאי לעשות כל שדהו בכורים. ור"ת מארליאנש כ' דמראשית ולא כל ראשית למדנו שאין צריך לעשות בכורים מכל ז' מינים ודי במין א'. — משנה ג', בהר"ב לפי שהם גרועין. כ"ב עי"ן. מנחות פ"ד יליף מארצך ולא כל ארצך. — משנה ד', בתי"ט ואם היתה וכו' דלאו פירכא הוא. כ"ב עי"ן רא"ש. שמביא בשם ר"ת דודאי פרכא דירושלמי על מתני' ומוכיח מזה דרק בני קיני קורין שנטלו חלק בארץ ואמם מישראל. — משנה ה', בתוספת' חדשים תי"ט ד"ה וטומטום וכו' א"צ להתנות. כ"ב באשה א"צ תנאי. ר"ל בדותא הוא, בשלמא בקונה שני אילנות צריך תנאי דלמא אינו חייב בבכורים ומעיל חולין לעזרה, אבל הכא אפי' אם הוא אשה חייבת בבכורין אלא דאינה קוראה, גם מ"ש גם לא ע"י שליח, בלא"ה נמי לא בעי שליח, דגבי קונה ב' אילנות פריך הש"ס וליקרי בעצמו דפסוקי נינהו. ומתרץ כיון דאפשר דלאו בקרקע שלו גדלו מחזי כשיקרא ועוד שמא יאכל אותו בלא הפרשת תו"מ דיחשבם לבכורים ודאי, ותרתי לא שייכי באשה דחייבת בבכורים ודאי, א"כ בטומטום לא מקרי מיחזי כשקרא. והאמת מ"ש בפ"מ לר"מ מאיש לפי פקודיו קאי על חלוקת א"י וכ"כ בספרי איש לפי פקודיו להוציא טו"א, דהו"א אי תפיס ל"מ כשאר ספקא דדבר שבממון, או כיון דעכ"פ אפי' אשה קנת ראוים לנחלה בירושה כבנות צלפחד ומיושב' הקושי'. שם בת"ח בסוף דבריו שמביאין וקורין צ"ל ואין קורין. — משנה ז', בתוס' חדשים הרב ד"ה ר"י אומר וכו' לפלוג גם בשיפא הפרים בכוריו. כ"ב פי' הרמב"ם. ר"ל לפ"מ טעם הפרים בכוריו ונמקו מביא אחרים תחתיהם ואינו קורא, לאו משום הגדת היום ואינו חוזר, אלא משום שלא יכל לומר הבאתי ראשית פרי האדמה שאינו ראשית, ובזה נסתר תרוץ הת"ח. — משנה ח', ברע"ב ואינה הלכה. כ"ב עי"ן. הרמב"ם בפ"ד דבכורים ספק דבשניים אין חייבים עליהם חומש ולא אסגה בירוש' דאמר יחיד שונה אותה. — בתי"ט ד"ה נבזזו וכו' אני תמה. כ"ב ע' בהגה. בהג"ה לרמב"ם דפוס אמש"ט כ' דאבדו כולל הכל ובעקר סמך עצמו אמ"ש ספ"ב שהזכיר כל החלוקי' במשנה. — משנה ט', ברע"ב לא נצרכה אלא לר"י. כ"ב דו"ק. קשי' לי' קושי' ב"א לרבנן נמי נצרכה דלא שמענו באיש א' בשני מינים שאינו קורא בשני? ולק"מ כיון שאמרו במ"ז דהקונה אם מביא ממין אחר מביא וקורא, וצ"ל למימר פשיטא דמין אחר מביא וקורא, אפי' בעל הראשון שקרא על מין אחד, אם מביא מין אחר קורא? אלא פשיטא דבעל הראשון אפילו במין אחר לא, וקמ"ל דאחר קורא על מין אחר. להכי קאמר לר"י נצרכה.

פרק ב׳ · משנה ב', ברע"ב וטעונים ועניית ואמירת. כ"ב עי"ן. בירושלמי יליף ודוי בבכורים דכתיב במ"ש בערתי הקודש וקאי על קודש העליון נמי דהיינו בכורים שצריך להתודות לא אכלת באוני ופריך בירוש' ר"ש דמתיר בכורים לאונן דל"ל למוד הקודש העליון, ליפלג נמי הודוי, ומשני ודוי דקאמר הכא הוא קרי' של בכורים דכתיב בהדיא וענית ואמרת להכי לא פליג ר"ש, אבל לדידן דצריך להתודות, ילפינן מן הקודש העליון. וכ"פ הרמב"ם סוף ה' מעשר שני אם אין לו אלא מ"ש או בכורים מתודה בערתי הקודש אבל אם א"ל אלא תו"מ אינו מתודה. — שם ברע"ב ובבכורים ושמחת בכל הטוב כ"ב: פסחים ל"ו. שם מבואר הו"א דש"ס ללמוד משמחת ומסיק דלזמן שמחה אתי מעצרת עד החג, אבל הלמוד מדכתיב ל"ת לאכול בשעריך מעשר ותרומת ידך דאתקש בכורים למעשר, ובירושלמי למד מבערתי הקודש העליון דקאי נמי על בכורים א"כ לא אכלתי באוני נמי קאי עלה. א"כ יש לתמוה על הרב והרמב"ם שמביאים הו"א דש"ס דפסחים. וצ' שאין זה הו"א אלא דרשה פשוטה מדפריך על ר"ש נהי דאיקש לי' לי', שמחה מכתב כתיבא בה ושמחת? והא דמשני ההוא לזמן שמחה, היינו לר"ש כיון דלדידי' תרומה קרי' רחמנא ע"כ מותרת לאונן, להכי דחיק ומוקי ושמחת רק לזמן שמחה, אבל לרבנן מקרא אין מו"פ דבעינן שיהא בשמחה. והא דיליף הש"ס מהיקש עי' יבמות ע"ג, דמהקש ילפינן גם בעור וש"ד. — שם ברע"ב בתוך ירושלים אוסרין תערובתן בכ"ש דהוי דשל"מ. כ"ב: עי"ן רמב"ם. קשי' לי' למה במ' א' אמר אם נתערב בכורים בחולין עולה בק"א כמו תרומה ע"כ הטעם כבתרומה דלא הוי דשל"מ דאסור לזרים, א"כ בירושלי' נמי אם נתערב בכורים בחולין, אכתי לא הוי דשל"מ לזרים? הרמב"ם פ"ד דבכורים הט"ו מישב וז"ל: „אם נתערבו בחולין בירושלים אוסרי' בכל שהו במין כמעשר שני שהוא מקום אכילתן עשאום כדבר שיל"מ אעפ"י שהבכורים אסורים לזרים אף בירושלים". דקדק לומר כדבר שיל"מ שבאמת אל"מ לזרים, השוו אותם למעשר שני, שזה באמת דשיל"מ בירושלים; דכיון דשניהם מקום אכילתן בירושלים. ועי"ל שאם תאמר שמותרים לזרים דלגביהו דשאל"מ, מ"מ תחיבנו לאכול בירושלים, כיון שהוא בירושלים, הוי לענין זה דשיל"מ במקומם, והוי תרתי דסתרי הדדי. — בתי"ט וגדוליהן ותימה. כ"ב: גדולי מדומע חולין. ר"ל הכא מיירי בנתערבו הנך גדולים בחולין וא"כ שפיר אמר משא"כ בתרומה, דבפ"ט דתרומות אי' גדולי מדומע שרבו החולין מותרים. ולבר מהאי אני אומר דאף אי גדולי מדומע כתרומה עצמה מ"מ בטלי בק"א והכא בכ"ש. — שם וזה אמת: כ"ב צ"ע. הראב"ד בפי"א כ' בפשיטות בדבר שאין זרעו כלה גדולי תרומה כתרומה לכל מידי, ולירושלמי מתני' בהכי קמיירי דפ"ט דתרומות אי' גדולי מ"ש ובכורים חולין? ומפרק בירוש' דהכא מיירי בדבר שאין זרעו כלה. מיהו איכא נמי שנויא אחרינא, בתרומות מיירי חוץ לירושלים ואין לו מתירין, והכא בירושלי' דיל"מ להכי אסור בכ"ש אפי' בזרעו כלה. — משנה ג', תי"ט

בפני וכו' מעשר ראשון. כ"ב עי"ן. אולי כונתו דכאן לא ממעשר ראשון אלא משני משתעי ולא הו"ל אלא הא' אחרונה דאתקש מעשר שני לבכור לענין שנוהג בבכור שלא בפני הבית ושלא נאכל שב"ה. — משנה ד', ברע"ב ושיר וכו' ומטיב נגן. כ"ב עי"ן. קשי' לי' למה הביא קרא דירוש' ולא למוד דערוכין י"א רב מתנה אמר אתי' טוב טוב כאשר עבדת בשמחה וטוב לבב דאמרינן איזה עבודה שבשמחה וטוב לב זה שירה? ול"ק דרב מתנה לשיטתי' דיליף מקרא וטוב לבב לעקר שירה במקדש, אבל לריא"ש שם לא משמע מיני' שיר ומלפיה מקרא ושירות בשם ה' אלקיו, א"כ אין למוד לבכורים, וצריכן למוד דהרע"ב. — משנה ו', בתי"ט לערלה וכו' השנה השלישית. כ"ב דו"ק. אין זה אלא כשהושבן לו מ"ד יום לפני ר"ה לשנה אבל המתחיל למנות מר"ה כשיגיע ר"ה של רביעית והנטו פירות מותרים אף קודם ט"ו, מיהו י"א. — משנה ט', ברע"ב ואין שוחטין אותו וכו' ואינו מוכן לספק. כ"ב: בא"ה תנ"ח שמא יבא להתיר חלבו. ר"ל אפי' הכין אפר מעי"ט נמי אסור לכסותו בי"ט שמא יאמר הרואה, היה ודאי היא דמספק לא הוי אמרי רבנן זיל טרח וכסי כדאי' ביצה ח' וכן בהל' שביתת י"ט רפ"ג ומ"מ אל תתמה על הר"ש והר"ש שפרשו כרע"ב ולא משום שמא להתיר חלבו, דלא ניחא להו לפרש כן, דאכתי לא ידיענן דחלבו אסור, וממשנה יו"ד שמעינן דין זה, לכן פרשו לפי הנאות. — בתי"ט ואין פודין וכו' וכ"ש דאין קרב לגבי מזבח. כ"ב: בלא ספק משום כלאים. פי' כיון שהוא מורכב מן עז וצביה הרי הוא כלאים ואסור לגבי מזבח כדאי' חולין ל"ח ע"ב או כשב פרט לכלאים אפילו מתים ורחל. — משנה י', ברע"ב ואינו נלקח מכסף מעשר שלא להקריבם. כ"ב נ"ל אלא להקריבם. — בתי"ט ואינו נלקח וכו' דלאו בהמה ודאי, כ"ב למ"ד שהיא ברי', פי' שכ"כ למ"ד ברי' בפ"ע היא, אבל למ"ד שבא מתיש וצביה בלא"ה אסור להקריב דכלאים הוא כמ"ש לעיל. — שם כלומר אפי' בשעה שלוקחין בהמה לבשר תאוה. כ"ב נ"ע מ"ג ומ"ו. פי' בפ"ק דמ"ש משנה ג' ומ"ו מבואר דלוקחין בכל עת חיה לבשר תאוה, ואי מיירי מתני' בשעה שהיו לוקחין גם בהמה לבשר תאוה, א"כ ממ"נ מותר ליקח כוי? — משנה י"א, משום כלאים עם החיה ועם הבהמה. כ"ב עי"ן רמב"ם. למ"ד כוי הוא תיש הבא על הצביה קמ"ל מתני' דאסור עם תיש ואסור עם הצבי דבשאר חיה או בהמה פשיטא שאסור כדאי' פ"ח דכלאים אפי' חיה עם חיה בהמה עם בהמה הוי כלאים ואין תולה בספק כ"כ רשב"א ותו"ס קדושין ג' דמתני' לא אתי' למ"ד ברי' בפ"ע, דלדידי' אפי' היא ודאי חיה האסורה באחרת וכן ודאי בהמה האסורה באחרת (ולא כפי' מהרש"א בתו"ס). ועוד כ' דאף למ"ד ברי' בפ"ע היינו שדומה בצורתה לצבי וגם לעז, ואלו ידוע שמין בהמה הי' מותר בעז ואלו ידוע שמין חיה הי' מותר בצבי, להכי מספק אסור בצבי ובתישה ואין לוקין, אבל בשאר בהמות לוקין עכ"ל. מיהו הרמב"ם פ"ט דכלאים דל' כוי כלאים עם בהמה ועם חיה ואין לוקין עליו מפני שהוא ספק. משמע אפי' בשור או בשאר מין חיה אין לוקין, וקשה דזה ודאי אינו מינו? ודוחק לומר כיון דס"ל דהוי ברי' בפני עצמה אינו בכלל שאר בהמות וחיות. וכ' לפמ"ש בפ"ט דכלאים ס"ל להרמב"ם לענין הנהגה דחיה עם חיה ובהמה עם בהמה מותר אם שתיהן טהורות אבל חיה עם בהמה אסור אף בטהורות ולדידי' מתני' דידן לאו לענין הרבעה, אלא לענין הנהגה קמ"ל דכוי אסור עם חיה ועם בהמה, דלא ידענן מה הוא, ולהכי אין לוקין עם בהמה אחרת בהנהגה, שמא בהמה הוא וגם עם חיה שמא חיה הוא. ובשעת הדפוס ראיתי שכ"כ בשה"מ.

פרק ג'· משנה א', בתי"ט שבכרה וכו' וה"ה שמדר דפחות מבוסר. כ"ב צ"ע. פרושו דלאו דוקא בוסר דחכמים ברכות ל"ו פליגי אר"י ואמרו בוסר נקרא פרי ולא שמדר עיי"ש פ"ה דמ"ש מ"ב. — משנה ו', כתב רבנו: „בפ"מ לר"מ משמע לרבנן נמי תנופה, ובגמ' לא משמע? בחבורו פסק כראב"י תנופה מולקח יד יד בג"ש, והניחו והנחתו שהנחה מעכבת לאחר קריאה". פרושו בפ"מ כ' כבר בארנו שבכורים טעונים תנופה ואין הלכה כר"י, משמע לת"ק והיינו רבנן בעו תנופה, וסוכה מ"ז ומכות י"ח מוכח דפליגי רבנן אר"י דלא בעו הנפה, ואדרבה ר"י בעי? ע"ז תרץ דהרמב"ם בחבורו פסק דבעו תנופה, ואף דלת"ק דהכא לא בעי, לראב"י בסוכה ומכות ומנחות ס"א בעו תנופה ואמרינן שם ראב"י רב גבריה, ואפי' כנגד רבים הלכה כותי' כדאי' יבמות ל"ז ודף ס' ומכ"ש שר"י נמי ס"ל תנופה. ורש"י כ' במכות כיון דלראב"י ילפינן תנופה מולקח הכהן הטנא מידך ויד יד לג"ש, הייתרו לדידי' והניחו והנחתו להורות שהנחה אחר הקריאה מעכבת, אבל לר"י דיליף תנופה מוהנחתו אינה מעכבת הנחה, וכ"מ מרמב"ם דהנחה מעכבת. והשתא מ"ש הרמב"ם בפ"מ כבר בארנו בכורים בעו הנפה, הוא מ"ש בפ"ב מ"ד דמייתי למוד דראב"י, ולאו למימרא דת"ק דמשנה זו ס"ל כן, ומ"ש ואין הלכה כר"י, היינו דס"ל במכו' הנחה אינה מעכבת, ולראב"י מעכבת. — שוב כ' רבנו: „לתוס' סוכה לרבנן אינו מניף, ולקח הכהן והניחו אף דכתב באמצע אין כאן מקומו, כיון דאחר קריאה כ' והנחתו, משמע דלא הניח עדין, ולא כתיב והניחו אלא לשינה ע"כ לעכב, ור"י סבר והנחתו היינו תנופה, ואף דכתיב בסוף (והוא ס"ל במתני' באמצע) כיון דולקח הכהן והניחו כ' באמצע שדינן והנחתו אולקח הכהן נומר דבעו כהן ובעלים להניף באמצע. והניחו דכ' באמצע היינו הנחה ושדי' הי' לבסוף דאחר הנחה לא שייך והנחתו. ולרבנן לא הוי תנופה. ולכ"ע לא היו שתי הנפות ולא כפרש"י ע"פ ספרי". פרוש זה תמצא גם בריטב"א למכות. ומ"ש לא כפרש"י, היינו בפ' כי תבא. ודע שבתוס' מכות י"ח ד"ה ומאן: וקשה בפרק הערש פרש"י, וכ' מהרש"א שלא מצא שם, פשוט לדעתי שט"ס וצ"ל בספרי ובחומש פרש"י. — שם בתי"ט

הגיע וכו' הכל שב אל הבעל. כ"ב נ"ע זר במזבח לא מצי קאי ע"י פ"ג דסוטה ברע"ב. כונתו לפי' תי"ט וקורא מארמי וכו' עד שגומר הפרשה ומניחו בצד מזבח על הבעלים קאי, וזה א"א לישראל להניחה במזבח? אלא ודאי מ"ש במתני' וכהן מניח ידו וכו' היינו כל זמן הקריאה וכו' עד שגומר הפרשה ומניחו בצד מזבח על כהן קאי, כיון שעדין ידו בה כל זמן שקורא. — שם בתי"ט נ"ל דר' יהודה לא בא לחלוק. כ"ב נ"ע. ר"ל מאי דוחקי' לומר דר"י אינו חולק ובסוכה ומכות ומנחות מוכח להדיא דלרבנן לא הי' שוב תנופה מפסקת הקריאה, א"כ ודאי רישא דמתני' קורא עד שגומר כרבנן. ולר"י תנופה מפסקת. — שם בתי"ט בצד המזבח וכו' ת"ל אל פני המזבח. כ"ב: גבי מנחה כתיב. — משנה ח', בתי"ט והסלים וכו' נראה לי שלא דק. כ"ב: עי"ן. ר"ל גם הרמב"ם פ"ג דבכורים כ' הביאם בכלי מתכות נוטל הכהן הבכורים וחוזר הכלי לבעלים, ואם לא נתנו מאי חוזר. ועי"ש שמצוה להביא בכלי, ושמת בטנא, ונאמר ולקח הטנא מידך וכן מסיים שם בכורים טעונים כלי. — שם בתי"ט והעשירים לא היו נותנין סלותיהם. כ"ב אינו בגמ'. ודאי היו נותנין. — משנה י', בתי"ט ועטור וכו' ובדברי הרמב"ם. כ"ב „נ"ע שם ובפי"ג דמעשר הי"ד" כונתו שהרמב"ם כ' שם שאף אם התוספות מפירות של סורי' ועבר ירדן שאינה כבכורים, כדאי' במשנה י"א, אעפ"כ אינה נאכלת אלא בטהרה, וקשי' במתני' אמר שאינה כבכורים? וליכא למימר לענין שחייב בדמאי, הא בלא"ה לא שייך דמאי בסוריא דמכזיב ולהלן פטור, וע"כ לענין שנאכלת בטומאה, ולמה פסק שנאכלת בטהרה? ובפי"ג דמעשר פסק תוספות בכורים פטור מן הדמאי, ולא הביא דין המשנה דעטור בכורים חייב בדמאי. — משנה י"ב, בתי"ט ואשה בכתובתה לגבות מחיים אם נתגרשה. כ"ב עי"ן רא"ש. שכ' דמיירי אף לאחר מיתה אע"ג דמטלטלי לא משתעבד לכתובה מתני' כר"מ (בפ"ח דכתובות מ"ז) דאמר משתעבדי. — ברע"ב אין נותני' וכו' אין הכהן יוכל ליתן הבכורים אלא לכהן חבר. כ"ב: „לר"ש ולרמב"ם ר"י כמי מיירי בבעלים, ובטובה אף שמחזיק לו טובה, ולרבנן חייב ליתן לאנשי משמר, אבל הכהן מודה ר"י דרשאי למכור ולא כרע"ב" הרוחנו בזה דלא צריכין לדוחק של התי"ט דנותנין דר"י בכהנים, ונותנים דחכמי' בבעלים, אלא שניהם בבעלים. ופי' זה אינו מבואר כ"כ בר"ש ורמב"ם במשנתנו אבל תמצאהו בפ"ד דחלה מ"ט.

צורת מצבת רבנו זצ"ל על בה"ק הישן דק"ק פפד"מ ואשר חרות עליה

פ"נ

הנשר הגדול הגאון החריף והבקי החסיד והעניו הפרוש והקדוש המפורסם כמו"ה נתן בן הרבני המופלג מו"ה שמעון אדלר כ"ץ זצ"ל, הנשר דרכו השמימה עלה והלך לעולמו יום ד' כ"ז אלול ונקבר בש"ט למחרתו בהספדא רבא יום ה' כ"ח אלול תק"ס לפ"ק. הלא זה האיש הקדוש מרחם אמו. מבן ט' שנים החזיק ביראה ובמעוז שלא פנה לבו לבטלה כי אם בתורת ה' תמימה ולבו פתוח כאולם ונתגדל מאד מאד בתורה ובים התלמוד לאפוקי שמעתא אליבא דהלכתא, וידע להכריע בין הפוסקים ראשונים ואחרונים והרביץ תורה לתלמידים ותיקים, וראה בחייו כמה וכמה תלמידים היותם רבנים גדולי' והוא וכו' (והשאר כשטש).

Druck von H. L. Brönner in Frankfurt a. M.

Adler, Nathan
Mishnat Ravi Natan